

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

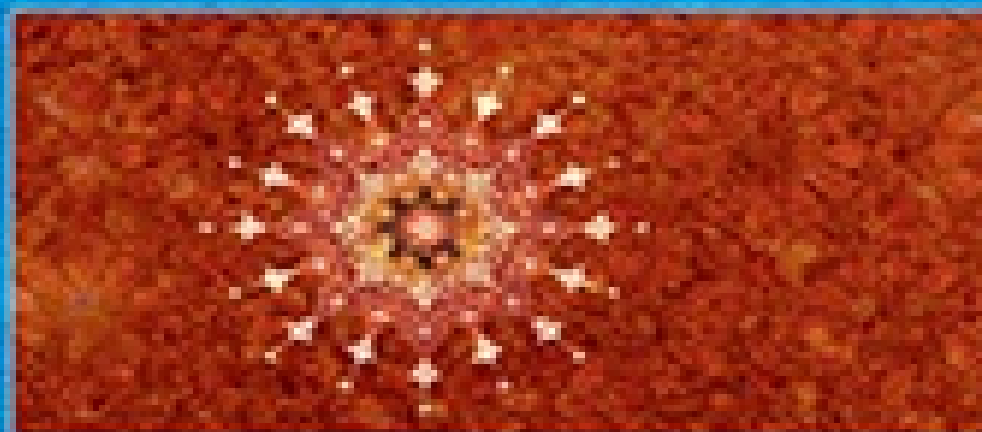
.net

.ir

تبیان

کویت

فرصت‌ها و چالش‌ها

وهابی مسترپور

مجموع جهانی شیعه شناسی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شیعیان کویت

نویسنده:

وهاب عسگرپور

ناشر چاپی:

مجمع جهانی شیعه شناسی

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	شیعیان کویت
۶	مشخصات کتاب
۶	اشاره
۱۲	تقدیم به:
۱۳	فهرست مطالب
۴۲	مقدمه استاد انصاری بویراحمدی
۳۴۹	درباره مرکز

شیعیان کویت

مشخصات کتاب

سرشناسه: عسکرپور، وهاب، ۱۳۳۱ -

عنوان و نام پدیدآور: شیعیان کویت: فرصت‌ها و چالش‌ها [کتاب] / وهاب عسکرپور؛ [به سفارش] مجمع جهانی شیعه‌شناسی.

مشخصات نشر: قم: آشیانه مهر، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: [۳۰۴] ص.

شابک: ۱۱۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۶۴-۳۷-۳

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۹۳] - ۳۰۱.

موضوع: شیعیان — کویت

موضوع: کویت

شناسه افزوده: مجمع جهانی شیعه‌شناسی

رده بندی کنگره: BP۲۳۹/ع۵ش ۹ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۵۳۰۹۵۳۶۷

شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۱۴۳۷۸

ص: ۱

اشاره

قم - ۴۵ متری عمار یاسر - پلاک ۹۰ - ص پ ۶۴۴-۳۷۱۵۸ تلفن: ۷۷۱۳۷۷۳-۷۷۵۶۰۹۲ / دورنگار: ۷۷۱۳۷۷۴

شناسنامه کتاب

نام کتاب:..... فرصت ها و چالش های

شیعیان کویت

نام مؤلف:..... وهاب

عسکرپور

ناشر:..... انتشارات

آشیانه مهر

ویراستار علمی:.....

علیرضا ابراهیمی

امور فنی / تنظیم و طرح جلد:..... علی اکبر

رشیدی گلروئیه

صفحه آرا:.....

ابراهیم ناظری

تعداد

صفحات:.....

۳۰۴

چاپخانه:.....

گلها

نوبت و تاریخ چاپ:.....

اول / ۱۳۹۱

تیراژ:.....

۳۰۰۰

قیمت گالینگور:.....

۹۵۰۰ تومان

قیمت شومیز:.....

۷۶۰۰ تومان

ارواح طیبه چهارده معصوم علیهم السلام از پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه وآله الطیبین الطاهرین) تا صاحب العصر و الزمان الامام المهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) به ویژه امام جعفر بن محمد الصادق علیه السلام رئیس مکتب تشیع.

فهرست مطالب

مقدمه استاد انصاری بویراحمدی. ۱۵

مقدمه مؤلف ۱۹

تعاریف کاربردی ۲۲

فرصت ۲۲

چالش (تهدید) ۲۲

قوت ۲۲

ضعف (آسیب پذیری) ۲۲

شیعه ۲۳

قدرت دولتی ۲۳

ساختار ۲۳

سیاسی ۲۴

کشور ۲۴

کاربران پژوهش ۲۵

بخش اول: مبانی نظری تحقیق

فصل اول: مفهوم اقلیت / ۲۹

مقدمه ۲۹

۱- تعریف اقلیت ۲۹

۲- اوضاع سیاسی اقلیت ها ۳۳

الف) نحوه ارتباط اقلیت با گروه حاکم ۳۳

ب) جایگاه اقلیت در یک نظام ۳۴

پ) موقعیت اقلیت ها در دولت ها ۳۴

ت) حق تعیین سرنوشت سیاسی اقلیت ها ۳۵

ث) حقوق اقلیت ها ۳۵

ج) حمایت سازمان ملل از اقلیت ها ۳۶

چ) اقلیت ها و دیگر دولت ها ۳۷

ح) حق موجودیت اقلیت ها ۳۷

خ) مشارکت اقلیت ها در زندگی عمومی و سیاسی ۳۷

د) نظام حمایتی اقلیت ها ۳۸

۳- اوضاع فرهنگی و مذهبی اقلیت ها ۳۸

الف) آزادی مذهب ۳۸

ب) اقلیت ها در دفاع از هویت و فرهنگ خود ۳۹

پ) اماکن مذهبی اقلیت ها ۳۹

ت) تفاوت های فرهنگی و قومی میان اقلیت ها ۴۰

۴- اوضاع امنیتی اقلیت ها ۴۰

الف) حقوق امنیتی اقلیت ها ۴۰

ب) تجاوز به حقوق انسانی اقلیت ها ۴۱

پ) خشونت و شکنجه شدن اقلیت ها ۴۱

۵- کشورهای چند ملیتی ۴۲

۶- عوامل شناسایی و تشخیص گروه های اقلیتی ۴۲

الف) مفهوم اجتماعی و شمارشی اقلیت ها ۴۲

ب) احساس مشترک در اقلیت بودن ۴۳

پ) نوع رابطه با گروه حاکم ۴۴

۷- ستم های اقتصادی و اجتماعی به اقلیت ها ۴۴

فصل دوم: مفهوم شیعه / ۴۵

مقدمه ۴۵

۱- تعریف شیعه ۴۶

الف) در لغت ۴۶

ب) در اصطلاح ۴۷

۲- هویت تشیع ۴۹

۳- تاریخ پیدایش شیعه ۴۹

۴- ظهور تشیع ۵۰

۵- حقانیت شیعه ۵۱

۶- جنبش شیعی ۵۲

۷- مرجعیت فکری و سیاسی تشیع ۵۳

بخش دوم: محیط شناسی

فصل اول: آشنایی با کشور کویت / ۵۷

۱- مساحت و موقعیت جغرافیایی کویت ۵۷

۲- جمعیت کویت ۵۸

۳- ملیت در کویت ۵۸

۴- مذهب در کویت ۵۸

۵- ویژگی های اقلیمی ۵۸

۶- اقوام و نژادها و روابط آنها ۵۹

۷- زبان و خط ۶۰

۸- جغرافیای سیاسی کویت ۶۰

الف) اهمیت استراتژیک کویت در منطقه ۶۰

ب) موقعیت ژئوپلیتیکی کویت ۶۳

پ) اهمیت ژئواستراتژیک کویت ۶۳

۹- ساختار سیاسی کویت ۶۵

الف) مختصری از تاریخ کشور ۶۵

ب) قانون اساسی، تحولات و ویژگی های آن ۶۹

پ) تشکیلات حکومتی ۷۱

ت) احزاب و گروه ها ۷۷

۱۰- جزایر کویت ۷۸

۱۱- بنادر کویت ۷۹

الف) بندر الاحمدی ۷۹

ب) بندر شوخی ۷۹

پ) بندر الزور (مینا السعود) ۷۹

ت) بندر دوحه ۸۰

ث) بندر عبدالله ۸۰

۱۲- ملاحظات اقتصادی ۸۰

الف) تحولات اساسی ۸۰

ب) ساختار اقتصادی ۸۲

پ) شاخص های اقتصادی ۸۴

ت) منابع اقتصادی ۸۴

۱۳- جاذبه های جهانگردی ۸۷

فصل دوم: پیشینه ی تاریخی شیعیان در کویت / ۸۹

مقدمه ۸۹

۱- تاریخچه جمعیتی شیعیان کویت ۹۱

جمعیت شیعیان کویت در دوران شیخ صباح الأول ۹۱

۲- اصلیت شیعیان کویت ۹۳

۳- فعالیت شیعیان در بخش اقتصادی ۹۴

۴- مشارکت شیعیان در امور دفاعی کویت ۹۷

الف) جنگ الرقه ۹۷

ب) جنگ الصریف ۱۹۰۰م/ ۱۳۱۸ هجری ۹۸

پ) جنگ الجهراء ۹۸

۵- مشارکت شیعیان در کمک به مردم کویت ۹۸

۶- مشارکت شیعیان در امور اجتماعی و سیاسی ۹۹

۷- خانواده های معروف شیعی در کویت ۱۰۰

بخش سوم: جایگاه (ایفای نقش) شیعیان در ساختار سیاسی کویت

فصل اول: وضعیت شیعیان کویت در ساختار سیاسی این کشور / ۱۰۵

مقدمه ۱۰۵

۱- نقش شیعیان در قوه مجریه ۱۰۶

۲- دیدگاه دولت پیرامون شیعیان ۱۰۸

۳- نقش شیعیان در قوه مقننه ۱۱۰

۴- دیدگاه های سیاسی نمایندگان سلفی پیرامون شیعیان ۱۱۵

۵- نقش شیعیان در قوه قضائیه ۱۱۷

۶- اوضاع سیاسی شیعیان و تأثیرگذاری آن بر صحنه سیاسی کویت ۱۱۸

الف) وضعیت سیاسی شیعیان ۱۱۸

ب) منزوی شدن شیعیان توسط دولت ۱۲۰

پ) احساس خطر دولت از جانب شیعیان ۱۲۲

ت) نقش تشکل های سیاسی شیعیان ۱۳۶

ث) تشکل ها و گروه های شیعی بعد از دهه هفتاد ۱۴۰

ج) شیعیان کویت از نظر گروهی و حزبی ۱۴۳

۷- پراکندگی جغرافیایی شیعیان کویت و تأثیر آن در صحنه سیاسی کویت ۱۴۵

۸- اوضاع شیعیان از نظر تاریخی و تأثیر آن در صحنه سیاسی کویت ۱۴۷

الف) وضعیت شیعیان تا پایان دهه ۱۴۷۶۰

ب) وضعیت شیعیان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ۱۴۹

۹- نقش فرهنگی و مذهبی شیعیان در صحنه سیاسی کویت ۱۵۱

الف) گرایش‌های مختلف فکری شیعیان ۱۵۱

ب) عدم وجود وحدت نظر و همکاری منسجم در میان شیعیان ۱۵۲

پ) رهبری و مرجعیت شیعیان ۱۵۳

ت) شخصیت‌های مذهبی شیعیان ۱۵۷

ث) فعالیت فرهنگی شیعیان ۱۶۰

ج) وضعیت فرهنگی شیعیان ۱۶۲

چ) وضعیت دانشگاهی شیعیان ۱۶۳

ح) شخصیت‌های فرهنگی و دانشگاهی شیعه ۱۶۴

خ) علاقه مندی فارغ‌التحصیلان به معارف اسلامی ۱۶۵

د) نویسندگان و خبرنگاران شیعه ۱۶۶

ذ) نقش ملی‌گرایی عربی و سکولار شیعه ۱۶۷

ر) محدودیت‌های دولت در فعالیت‌های فرهنگی شیعیان ۱۷۰

۱۰- رابطه میان شیعیان و اهل تسنن و سلفی‌ها در صحنه سیاسی ۱۷۱

الف) رابطه سیاسی میان شیعیان و سنی‌های غیر سلفی در کویت ۱۷۴

ب) نقش و موضع‌گیری‌های ضد شیعی سلفی‌های تندرو ۱۷۷

۱۱- مطالبات شیعیان از دولت کویت ۱۸۵

الف) حقوق برابر شهروندی و دستیابی به حقوق مدنی برابر ۱۸۵

ب) پایان بخشیدن به تبعیض ۱۸۵

پ) اصلاحات دموکراتیک و حمایت از حقوق بشر ۱۸۶

ث) تشکیل دادگاه ثبت احوال شیعی در مراحل سه گانه آن (ابتدائی، استئناف و تمیز) ۱۸۷

ج) تشکیل اوقاف جعفری بر اساس فقه جعفری ۱۸۷

چ) موافقت بر تأسیس مساجد جدید. ۱۸۸

ح) تعیین قضات شیعی کویتی در دادگاه های ثبت احوال شیعی. ۱۸۸

خ) درخواست تعطیلی روز عاشورا. ۱۸۸

د) نامگذاری مدارس و موسسات با نام های شیعی. ۱۸۸

فصل دوم: فرصت ها و چالش های پیش روی شیعیان کویت / ۱۸۹

۱- فرصت ها ۱۸۹

۲- چالش ها ۱۹۲

الف) چالش های درونی شیعیان ۱۹۲

ب) چالش های میان دولت و شیعیان ۱۹۴

پ) چالش های میان شیعیان و وهابی ها ۱۹۶

بخش چهارم: تجزیه و تحلیل، نتیجه گیری و پیشنهادات

فصل اول: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت / ۲۰۳

۱- بررسی نتایج مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان ۲۰۴

الف) نتایج یافته های حاصله از مطالعات اسنادی پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت: ۲۰۴

ب) نتایج نظرات جمع آوری شده از مصاحبه با خبرگان در مورد میزان قدرت شیعیان در کویت: ۲۰۵

پ) ترکیب یافته های حاصله از مطالعات اسنادی و مصاحبه ها، پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت: ۲۰۶

۲- بررسی نتایج فرصت های پیش روی شیعیان ۲۰۶

الف) فرصت های پیش روی شیعیان که از طریق مطالعات اسنادی به دست آمده است: ۲۰۷

ب) فرصت های پیش روی شیعیان که از طریق مصاحبه ها به دست آمده است: ۲۰۸

پ) جمع بندی نتایج نهایی فرصت های پیش روی شیعیان: ۲۱۰

۳- بررسی نتایج چالش های پیش روی شیعیان ۲۱۲

الف) چالش های پیش روی شیعیان از طریق جمع آوری مطالعات اسنادی: ۲۱۲

ب) چالش های پیش روی شیعیان، جمع آوری شده از طریق مصاحبه ها: ۲۱۴

پ) جمع بندی نتایج نهایی چالش های پیش روی شیعیان: ۲۱۶

فصل دوم: پاسخ به سؤالات تحقیق / ۲۱۹

سؤال اول: سهم شیعیان در هریک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟ ۲۱۹

سؤال دوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟ ۲۱۹

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش های عمده ای مواجه اند؟ ۲۲۱

فصل سوم: نتیجه گیری / ۲۲۳

فصل چهارم: پیشنهادات / ۲۲۵

۱- منابع و مآخذ. ۲۲۹

الف) کتاب های فارسی ۲۲۹

ب) کتاب های عربی ۲۳۱

پ) مقالات ۲۳۱

ت) منابع اینترنتی ۲۳۱

۲- ضمائم. ۲۳۹

مصاحبه با خبرگان و متخصصان ۲۳۹

۱- مصاحبه شونده (۱) ۲۳۹

۲- مصاحبه شونده (۲) ۲۶۰

۳- مصاحبه شونده (۳) ۲۶۴

۴- مصاحبه شونده (۴) ۲۷۳

۵- مصاحبه شونده (۵) ۲۸۳

۶- مصاحبه شونده (۶) ۲۸۸

۷- مصاحبه شونده (۷) ۲۹۵

۸- مصاحبه شونده (۸) ۲۹۶

۹- مصاحبه شونده (۹) ۳۰۰

نقشه ی کویت ۳۰۳

ص: ۷

الف) نحوه ارتباط اقلیت با گروه حاکم ۳۳

ب) جایگاه اقلیت در یک نظام ۳۴

پ) موقعیت اقلیت ها در دولت ها ۳۴

ت) حق تعیین سرنوشت سیاسی اقلیت ها ۳۵

ث) حقوق اقلیت ها ۳۵

ج) حمایت سازمان ملل از اقلیت ها ۳۶

چ) اقلیت ها و دیگر دولت ها ۳۷

ح) حق موجودیت اقلیت ها ۳۷

خ) مشارکت اقلیت ها در زندگی عمومی و سیاسی ۳۷

د) نظام حمایتی اقلیت ها ۳۸

۳- اوضاع فرهنگی و مذهبی اقلیت ها ۳۸

الف) آزادی مذهب ۳۸

ب) اقلیت ها در دفاع از هویت و فرهنگ خود ۳۹

پ) اماکن مذهبی اقلیت ها ۳۹

ت) تفاوت های فرهنگی و قومی میان اقلیت ها ۴۰

۴- اوضاع امنیتی اقلیت ها ۴۰

الف) حقوق امنیتی اقلیت ها ۴۰

ب) تجاوز به حقوق انسانی اقلیت ها ۴۱

پ) خشونت و شکنجه شدن اقلیت ها ۴۱

۵- کشورهای چند ملیتی ۴۲

۶- عوامل شناسایی و تشخیص گروه های اقلیتی ۴۲

الف) مفهوم اجتماعی و شمارشی اقلیت ها ۴۲

ب) احساس مشترک در اقلیت بودن ۴۳

پ) نوع رابطه با گروه حاکم ۴۴

۷- ستم های اقتصادی و اجتماعی به اقلیت ها ۴۴

ص: ۸

فصل دوم: مفهوم شیعه / ۴۵

مقدمه ۴۵

۱- تعریف شیعه ۴۶

الف) در لغت ۴۶

ب) در اصطلاح ۴۷

۲- هویت تشیع ۴۹

۳- تاریخ پیدایش شیعه ۴۹

۴- ظهور تشیع ۵۰

۵- حقانیت شیعه ۵۱

۶- جنبش شیعی ۵۲

۷- مرجعیت فکری و سیاسی تشیع ۵۳

بخش دوم: محیط شناسی

فصل اول: آشنایی با کشور کویت / ۵۷

۱- مساحت و موقعیت جغرافیایی کویت ۵۷

۲- جمعیت کویت ۵۸

۳- ملیت در کویت ۵۸

۴- مذهب در کویت ۵۸

۵- ویژگی های اقلیمی ۵۸

۶- اقوام و نژادها و روابط آنها ۵۹

۷- زبان و خط ۶۰

۸- جغرافیای سیاسی کویت ۶۰

الف) اهمیت استراتژیک کویت در منطقه ۶۰

ب) موقعیت ژئوپلیتیکی کویت ۶۳

پ) اہمیت ژئو استراتژیک کویت ۶۳

ص: ۹

۹- ساختار سیاسی کویت ۶۵

الف) مختصری از تاریخ کشور ۶۵

ب) قانون اساسی، تحولات و ویژگی های آن ۶۹

پ) تشکیلات حکومتی ۷۱

ت) احزاب و گروه ها ۷۷

۱۰- جزایر کویت ۷۸

۱۱- بنادر کویت ۷۹

الف) بندر الاحمدی ۷۹

ب) بندر شویخ ۷۹

پ) بندر الزور (مینا السعود) ۷۹

ت) بندر دوحه ۸۰

ث) بندر عبدالله ۸۰

۱۲- ملاحظات اقتصادی ۸۰

الف) تحولات اساسی ۸۰

ب) ساختار اقتصادی ۸۲

پ) شاخص های اقتصادی ۸۴

ت) منابع اقتصادی ۸۴

۱۳- جاذبه های جهانگردی ۸۷

فصل دوم: پیشینه ی تاریخی شیعیان در کویت / ۸۹

مقدمه ۸۹

۱- تاریخچه جمعیتی شیعیان کویت ۹۱

جمعیت شیعیان کویت در دوران شیخ صباح الأول ۹۱

۲- اصلیت شیعیان کویت ۹۳

۳- فعالیت شیعیان در بخش اقتصادی ۹۴

۴- مشارکت شیعیان در امور دفاعی کویت ۹۷

ص: ۱۰

الف) جنگ الرقه ۹۷

ب) جنگ الصریف ۱۹۰۰م/ ۱۳۱۸ هجری ۹۸

پ) جنگ الجهراء ۹۸

۵- مشارکت شیعیان در کمک به مردم کویت ۹۸

۶- مشارکت شیعیان در امور اجتماعی و سیاسی ۹۹

۷- خانواده های معروف شیعی در کویت ۱۰۰

بخش سوم: جایگاه (ایفای نقش) شیعیان در ساختار سیاسی کویت

فصل اول: وضعیت شیعیان کویت در ساختار سیاسی این کشور / ۱۰۵

مقدمه ۱۰۵

۱- نقش شیعیان در قوه مجریه ۱۰۶

۲- دیدگاه دولت پیرامون شیعیان ۱۰۸

۳- نقش شیعیان در قوه مقننه ۱۱۰

۴- دیدگاه های سیاسی نمایندگان سلفی پیرامون شیعیان ۱۱۵

۵- نقش شیعیان در قوه قضائیه ۱۱۷

۶- اوضاع سیاسی شیعیان و تأثیرگذاری آن بر صحنه سیاسی کویت ۱۱۸

الف) وضعیت سیاسی شیعیان ۱۱۸

ب) منزوی شدن شیعیان توسط دولت ۱۲۰

پ) احساس خطر دولت از جانب شیعیان ۱۲۲

ت) نقش تشکل های سیاسی شیعیان ۱۳۶

ث) تشکل ها و گروه های شیعی بعد از دهه هفتاد ۱۴۰

ج) شیعیان کویت از نظر گروهی و حزبی ۱۴۳

۷- پراکنندگی جغرافیایی شیعیان کویت و تأثیر آن در صحنه سیاسی کویت ۱۴۵

۸- اوضاع شیعیان از نظر تاریخی و تأثیر آن در صحنه سیاسی کویت ۱۴۷

ب) وضعیت شیعیان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ۱۴۹

۹- نقش فرهنگی و مذهبی شیعیان در صحنه سیاسی کویت ۱۵۱

الف) گرایش‌های مختلف فکری شیعیان ۱۵۱

ب) عدم وجود وحدت نظر و همکاری منسجم در میان شیعیان ۱۵۲

پ) رهبری و مرجعیت شیعیان ۱۵۳

ت) شخصیت‌های مذهبی شیعیان ۱۵۷

ث) فعالیت فرهنگی شیعیان ۱۶۰

ج) وضعیت فرهنگی شیعیان ۱۶۲

چ) وضعیت دانشگاهی شیعیان ۱۶۳

ح) شخصیت‌های فرهنگی و دانشگاهی شیعه ۱۶۴

خ) علاقه مندی فارغ‌التحصیلان به معارف اسلامی ۱۶۵

د) نویسندگان و خبرنگاران شیعه ۱۶۶

ذ) نقش ملی‌گرایی عربی و سکولار شیعه ۱۶۷

ر) محدودیت‌های دولت در فعالیت‌های فرهنگی شیعیان ۱۷۰

۱۰- رابطه میان شیعیان و اهل تسنن و سلفی‌ها در صحنه سیاسی ۱۷۱

الف) رابطه سیاسی میان شیعیان و سنی‌های غیر سلفی در کویت ۱۷۴

ب) نقش و موضع‌گیری‌های ضد شیعی سلفی‌های تندرو ۱۷۷

۱۱- مطالبات شیعیان از دولت کویت ۱۸۵

الف) حقوق برابر شهروندی و دستیابی به حقوق مدنی برابر ۱۸۵

ب) پایان بخشیدن به تبعیض ۱۸۵

پ) اصلاحات دموکراتیک و حمایت از حقوق بشر ۱۸۶

ت) حقوق اقلیت ۱۸۶

ث) تشکیل دادگاه ثبت احوال شیعی در مراحل سه‌گانه آن (ابتدائی، استئناف و تمییز) ۱۸۷

ج) تشکیل اوقاف جعفری بر اساس فقه جعفری ۱۸۷

چ) موافقت بر تأسیس مساجد جدید. ۱۸۸

ص: ۱۲

ح) تعیین قضات شیعی کویتی در دادگاه های ثبت احوال شیعی. ۱۸۸

خ) درخواست تعطیلی روز عاشورا. ۱۸۸

د) نامگذاری مدارس و موسسات با نام های شیعی. ۱۸۸

فصل دوم: فرصت ها و چالش های پیش روی شیعیان کویت / ۱۸۹

۱- فرصت ها ۱۸۹

۲- چالش ها ۱۹۲

الف) چالش های درونی شیعیان ۱۹۲

ب) چالش های میان دولت و شیعیان ۱۹۴

پ) چالش های میان شیعیان و وهابی ها ۱۹۶

بخش چهارم: تجزیه و تحلیل، نتیجه گیری و پیشنهادات

فصل اول: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت / ۲۰۳

۱- بررسی نتایج مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان ۲۰۴

الف) نتایج یافته های حاصله از مطالعات اسنادی پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت: ۲۰۴

ب) نتایج نظرات جمع آوری شده از مصاحبه با خبرگان در مورد میزان قدرت شیعیان در کویت: ۲۰۵

پ) ترکیب یافته های حاصله از مطالعات اسنادی و مصاحبه ها، پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت: ۲۰۶

۲- بررسی نتایج فرصت های پیش روی شیعیان ۲۰۶

الف) فرصت های پیش روی شیعیان که از طریق مطالعات اسنادی به دست آمده است: ۲۰۷

ب) فرصت های پیش روی شیعیان که از طریق مصاحبه ها به دست آمده است: ۲۰۸

پ) جمع بندی نتایج نهایی فرصت های پیش روی شیعیان: ۲۱۰

۳- بررسی نتایج چالش های پیش روی شیعیان ۲۱۲

الف) چالش های پیش روی شیعیان از طریق جمع آوری مطالعات اسنادی: ۲۱۲

ب) چالش های پیش روی شیعیان، جمع آوری شده از طریق مصاحبه ها: ۲۱۴

مقدمه استاد انصاری بویراحمدی. ۱۵

مقدمه مؤلف ۱۹

تعاریف کاربردی ۲۲

فرصت ۲۲

چالش (تهدید) ۲۲

قوت ۲۲

ضعف (آسیب پذیری) ۲۲

شیعه ۲۳

قدرت دولتی ۲۳

ساختار ۲۳

سیاسی ۲۴

کشور ۲۴

کاربران پژوهش ۲۵

بخش اول: مبانی نظری تحقیق

فصل اول: مفهوم اقلیت / ۲۹

مقدمه ۲۹

۱- تعریف اقلیت ۲۹

۲- اوضاع سیاسی اقلیت ها ۳۳

الف) نحوه ارتباط اقلیت با گروه حاکم ۳۳

ب) جایگاه اقلیت در یک نظام ۳۴

پ) موقعیت اقلیت ها در دولت ها ۳۴

ت) حق تعیین سرنوشت سیاسی اقلیت ها ۳۵

ث) حقوق اقلیت ها ۳۵

ج) حمایت سازمان ملل از اقلیت ها ۳۶

چ) اقلیت ها و دیگر دولت ها ۳۷

ح) حق موجودیت اقلیت ها ۳۷

خ) مشارکت اقلیت ها در زندگی عمومی و سیاسی ۳۷

د) نظام حمایتی اقلیت ها ۳۸

۳- اوضاع فرهنگی و مذهبی اقلیت ها ۳۸

الف) آزادی مذهب ۳۸

ب) اقلیت ها در دفاع از هویت و فرهنگ خود ۳۹

پ) اماکن مذهبی اقلیت ها ۳۹

ت) تفاوت های فرهنگی و قومی میان اقلیت ها ۴۰

۴- اوضاع امنیتی اقلیت ها ۴۰

الف) حقوق امنیتی اقلیت ها ۴۰

ب) تجاوز به حقوق انسانی اقلیت ها ۴۱

پ) خشونت و شکنجه شدن اقلیت ها ۴۱

۵- کشورهای چند ملیتی ۴۲

۶- عوامل شناسایی و تشخیص گروه های اقلیتی ۴۲

الف) مفهوم اجتماعی و شمارشی اقلیت ها ۴۲

ب) احساس مشترک در اقلیت بودن ۴۳

پ) نوع رابطه با گروه حاکم ۴۴

۷- ستم های اقتصادی و اجتماعی به اقلیت ها ۴۴

فصل دوم: مفهوم شیعه / ۴۵

مقدمه ۴۵

۱- تعریف شیعه ۴۶

الف) در لغت ۴۶

ب) در اصطلاح ۴۷

۲- هویت تشیع ۴۹

۳- تاریخ پیدایش شیعه ۴۹

۴- ظهور تشیع ۵۰

۵- حقانیت شیعه ۵۱

۶- جنبش شیعی ۵۲

۷- مرجعیت فکری و سیاسی تشیع ۵۳

بخش دوم: محیط شناسی

فصل اول: آشنایی با کشور کویت / ۵۷

۱- مساحت و موقعیت جغرافیایی کویت ۵۷

۲- جمعیت کویت ۵۸

۳- ملیت در کویت ۵۸

۴- مذهب در کویت ۵۸

۵- ویژگی های اقلیمی ۵۸

۶- اقوام و نژادها و روابط آنها ۵۹

۷- زبان و خط ۶۰

۸- جغرافیای سیاسی کویت ۶۰

الف) اهمیت استراتژیک کویت در منطقه ۶۰

ب) موقعیت ژئوپلتیکی کویت ۶۳

پ) اهمیت ژئواستراتژیک کویت ۶۳

۹- ساختار سیاسی کویت ۶۵

الف) مختصری از تاریخ کشور ۶۵

ب) قانون اساسی، تحولات و ویژگی های آن ۶۹

پ) تشکیلات حکومتی ۷۱

ت) احزاب و گروه ها ۷۷

۱۰- جزایر کویت ۷۸

۱۱- بنادر کویت ۷۹

الف) بندر الاحمدی ۷۹

ب) بندر شویخ ۷۹

پ) بندر الزور (مینا السعود) ۷۹

ت) بندر دوحه ۸۰

ث) بندر عبدالله ۸۰

۱۲- ملاحظات اقتصادی ۸۰

الف) تحولات اساسی ۸۰

ب) ساختار اقتصادی ۸۲

پ) شاخص های اقتصادی ۸۴

ت) منابع اقتصادی ۸۴

۱۳- جاذبه های جهانگردی ۸۷

فصل دوم: پیشینه ی تاریخی شیعیان در کویت / ۸۹

مقدمه ۸۹

۱- تاریخچه جمعیتی شیعیان کویت ۹۱

جمعیت شیعیان کویت در دوران شیخ صباح الأول ۹۱

۲- اصلیت شیعیان کویت ۹۳

۳- فعالیت شیعیان در بخش اقتصادی ۹۴

۴- مشارکت شیعیان در امور دفاعی کویت ۹۷

الف) جنگ الرقه ۹۷

ب) جنگ الصریف ۱۹۰۰م/ ۱۳۱۸ هجری ۹۸

پ) جنگ الجهراء ۹۸

۵- مشارکت شیعیان در کمک به مردم کویت ۹۸

۶- مشارکت شیعیان در امور اجتماعی و سیاسی ۹۹

۷- خانواده های معروف شیعی در کویت ۱۰۰

بخش سوم: جایگاه (ایفای نقش) شیعیان در ساختار سیاسی کویت

فصل اول: وضعیت شیعیان کویت در ساختار سیاسی این کشور / ۱۰۵

مقدمه ۱۰۵

۱- نقش شیعیان در قوه مجریه ۱۰۶

۲- دیدگاه دولت پیرامون شیعیان ۱۰۸

۳- نقش شیعیان در قوه مقننه ۱۱۰

۴- دیدگاه های سیاسی نمایندگان سلفی پیرامون شیعیان ۱۱۵

۵- نقش شیعیان در قوه قضائیه ۱۱۷

۶- اوضاع سیاسی شیعیان و تأثیرگذاری آن بر صحنه سیاسی کویت ۱۱۸

الف) وضعیت سیاسی شیعیان ۱۱۸

ب) منزوی شدن شیعیان توسط دولت ۱۲۰

پ) احساس خطر دولت از جانب شیعیان ۱۲۲

ت) نقش تشکل های سیاسی شیعیان ۱۳۶

ث) تشکل ها و گروه های شیعی بعد از دهه هفتاد ۱۴۰

ج) شیعیان کویت از نظر گروهی و حزبی ۱۴۳

۷- پراکندگی جغرافیایی شیعیان کویت و تأثیر آن در صحنه سیاسی کویت ۱۴۵

۸- اوضاع شیعیان از نظر تاریخی و تأثیر آن در صحنه سیاسی کویت ۱۴۷

الف) وضعیت شیعیان تا پایان دهه ۱۴۷۶۰

ب) وضعیت شیعیان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ۱۴۹

۹- نقش فرهنگی و مذهبی شیعیان در صحنه سیاسی کویت ۱۵۱

الف) گرایش‌های مختلف فکری شیعیان ۱۵۱

ب) عدم وجود وحدت نظر و همکاری منسجم در میان شیعیان ۱۵۲

پ) رهبری و مرجعیت شیعیان ۱۵۳

ت) شخصیت‌های مذهبی شیعیان ۱۵۷

ث) فعالیت فرهنگی شیعیان ۱۶۰

ج) وضعیت فرهنگی شیعیان ۱۶۲

چ) وضعیت دانشگاهی شیعیان ۱۶۳

ح) شخصیت‌های فرهنگی و دانشگاهی شیعه ۱۶۴

خ) علاقه مندی فارغ‌التحصیلان به معارف اسلامی ۱۶۵

د) نویسندگان و خبرنگاران شیعه ۱۶۶

ذ) نقش ملی‌گرایی عربی و سکولار شیعه ۱۶۷

ر) محدودیت‌های دولت در فعالیت‌های فرهنگی شیعیان ۱۷۰

۱۰- رابطه میان شیعیان و اهل تسنن و سلفی‌ها در صحنه سیاسی ۱۷۱

الف) رابطه سیاسی میان شیعیان و سنی‌های غیر سلفی در کویت ۱۷۴

ب) نقش و موضع‌گیری‌های ضد شیعی سلفی‌های تندرو ۱۷۷

۱۱- مطالبات شیعیان از دولت کویت ۱۸۵

الف) حقوق برابر شهروندی و دستیابی به حقوق مدنی برابر ۱۸۵

ب) پایان بخشیدن به تبعیض ۱۸۵

پ) اصلاحات دموکراتیک و حمایت از حقوق بشر ۱۸۶

ت) حقوق اقلیت ۱۸۶

ث) تشکیل دادگاه ثبت احوال شیعی در مراحل سه گانه آن (ابتدائی، استثناف و تمیز) ۱۸۷

ج) تشکیل اوقاف جعفری بر اساس فقه جعفری ۱۸۷

چ) موافقت بر تأسیس مساجد جدید. ۱۸۸

ح) تعیین قضات شیعی کویتی در دادگاه های ثبت احوال شیعی. ۱۸۸

خ) درخواست تعطیلی روز عاشورا. ۱۸۸

د) نامگذاری مدارس و موسسات با نام های شیعی. ۱۸۸

فصل دوم: فرصت ها و چالش های پیش روی شیعیان کویت / ۱۸۹

۱- فرصت ها ۱۸۹

۲- چالش ها ۱۹۲

الف) چالش های درونی شیعیان ۱۹۲

ب) چالش های میان دولت و شیعیان ۱۹۴

پ) چالش های میان شیعیان و وهابی ها ۱۹۶

بخش چهارم: تجزیه و تحلیل، نتیجه گیری و پیشنهادات

فصل اول: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت / ۲۰۳

۱- بررسی نتایج مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان ۲۰۴

الف) نتایج یافته های حاصله از مطالعات اسنادی پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت: ۲۰۴

ب) نتایج نظرات جمع آوری شده از مصاحبه با خبرگان در مورد میزان قدرت شیعیان در کویت: ۲۰۵

پ) ترکیب یافته های حاصله از مطالعات اسنادی و مصاحبه ها، پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت: ۲۰۶

۲- بررسی نتایج فرصت های پیش روی شیعیان ۲۰۶

الف) فرصت های پیش روی شیعیان که از طریق مطالعات اسنادی به دست آمده است: ۲۰۷

ب) فرصت های پیش روی شیعیان که از طریق مصاحبه ها به دست آمده است: ۲۰۸

پ) جمع بندی نتایج نهایی فرصت های پیش روی شیعیان: ۲۱۰

۳- بررسی نتایج چالش های پیش روی شیعیان ۲۱۲

الف) چالش های پیش روی شیعیان از طریق جمع آوری مطالعات اسنادی: ۲۱۲

ب) چالش های پیش روی شیعیان، جمع آوری شده از طریق مصاحبه ها: ۲۱۴

پ) جمع بندی نتایج نهایی چالش های پیش روی شیعیان: ۲۱۶

فصل دوم: پاسخ به سؤالات تحقیق / ۲۱۹

سؤال اول: سهم شیعیان در هریک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟ ۲۱۹

سؤال دوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟ ۲۱۹

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش های عمده ای مواجه اند؟ ۲۲۱

فصل سوم: نتیجه گیری / ۲۲۳

فصل چهارم: پیشنهادات / ۲۲۵

۱- منابع و مآخذ. ۲۲۹

الف) کتاب های فارسی ۲۲۹

ب) کتاب های عربی ۲۳۱

پ) مقالات ۲۳۱

ت) منابع اینترنتی ۲۳۱

۲- ضمائم. ۲۳۹

مصاحبه با خبرگان و متخصصان ۲۳۹

۱- مصاحبه شونده (۱) ۲۳۹

۲- مصاحبه شونده (۲) ۲۶۰

۳- مصاحبه شونده (۳) ۲۶۴

۴- مصاحبه شونده (۴) ۲۷۳

۵- مصاحبه شونده (۵) ۲۸۳

۶- مصاحبه شونده (۶) ۲۸۸

۷- مصاحبه شونده (۷) ۲۹۵

۸- مصاحبه شونده (۸) ۲۹۶

۹- مصاحبه شونده (۹) ۳۰۰

نقشه ی کویت ۳۰۳

ص: ۱۴

شیعیان کویت با در اختیار داشتن جمعیت ۲۵ درصدی، یک اقلیت تأثیرگذار در این کشور می باشند.

بررسی های تاریخی نشان می دهد که؛ خانواده حاکم آل صباح، با جماعت شیعه روابط نزدیک و دوستانه ای داشته اند و بزرگان شیعه طرف مشورت و مورد اطمینان شیوخ بوده، و از جایگاه مناسبی برخوردار بودند. شیعیان نیز متقابلاً کوشیدند از تمامیت ارضی کویت دفاع کنند، ولی با گذشت زمان و رشد سلفی ها که از

حمایت مادی و معنوی عربستان سعودی برخوردارند، خاندان حاکم را تحت تأثیر قرار داده و با نفوذ در دستگاه های دولتی و سیاسی کویت، باعث واگرایی خاندان حاکم و اقلیت شیعیان گردیده اند.

تحولات منطقه ای و فشار نظام سلطه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، این امر را تشدید نموده است و شیطنت سلفی ها، دیدگاه خاندان آل صباح را نسبت به شیعیان دچار تغییرات اساسی کرد به گونه ای که از دیدگاه بعضی از این خاندان، شیعیان را از اقلیت وفادار و قابل اطمینان، به اقلیت برانداز و غیرقابل اطمینان در نگاه خاندان حاکم تبدیل نمود.

از این رو دستگاه حاکمه؛ سیاست های بازدارنده و محدود کننده ای را در خصوص شیعیان اجرا کرد، تا از قدرت سیاسی، اقتصادی و تاریخی شیعیان بکاهد و در این امر اقداماتی از قبیل اختلاف افکنی در میان شیعیان، جلوگیری از همگرایی بین شیعیان و جامعه اهل تسنن کویت و جلوگیری از حضور شیعیان در کابینه و مراکز حساس کشور را انجام دادند.

دولت کویت از اختلافات و تشتت شیعیان، تعدد مراجع که هر کدام رویکرد سیاسی دارند، گروه بندی سیاسی آنان، خطوط افتراق میان شیعیان و عدم وحدت نظر و همکاری در میان شیعیان، استفاده نموده و شیعیان را در انزوای سیاسی قرار داده است.

حکام کویت انسجام اجتماعی و سیاسی شیعیان این کشور و نیز مشارکت آنان در صحنه سیاسی را تهدیدی برای منافع خود تلقی می کنند و با ترفندهای مختلف، مانع دسترسی آنان به پست های حساس دولتی می شوند.

بدین ترتیب این تحقیق درصدد است؛ وضعیت شیعیان در ساختار سیاسی کویت را مورد مطالعه و بررسی قرار داده و مشخص نماید شیعیان کویت در مسیر دستیابی به رضایت مطلوب از جهت سیاسی، از چه فرصت هایی برخوردار و با چه چالش هایی مواجه می باشند.

با مطالعه و بررسی کتب و مقالات تدوین شده درباره شیعیان کویت، مشخص گردید پیرامون این موضوع از سوی هیچ مؤسسه دولتی و غیر دولتی، پژوهشی انجام نشده است و این پژوهش، اولین اقدام در این راستا می باشد.

این پژوهش در چهار بخش

تنظیم گردیده است:

بخش اول شامل مبانی نظری

تحقیق شامل مفهوم اقلیت و مفهوم شیعه می باشد.

بخش دوم محیط شناسی است که شامل آشنایی با کشور کویت و پیشینه حضور شیعیان در کویت می باشد.

بخش سوم جایگاه (ایفای نقش) شیعیان در ساختار سیاسی کویت که شامل قوای سه گانه، حکومت و جامعه شناسی سیاسی کویت می باشد.

بخش چهارم شامل: تجزیه، تحلیل، نتیجه گیری و پیشنهادات می باشد.

ص: ۲۱

تعاریف کاربردی لغات بکار رفته در موضوع تحقیق، به شرح زیر است:

فرصت

وجود زمینه یا شانس مطلوب در محیط بیرونی سازمان برای انجام کاری یا تحقق چیزی که از طریق بهره برداری آن، می توان به نتایج یا عوائد قابل توجهی دست یافت. (۱)

چالش (تهدید)

برآیند وضعیتی است که عوامل محیطی برخلاف خواسته ما و خارج از کنترل ما عمل می کنند و از این حیث روند امور مطلوب ما نیست و احتمال آشفته‌گی و خطر یا زیان برای ما وجود دارد. (۲)

قوت

عاملی به عنوان قوت تلقی می شود که مزیت رقابتی یا مهارت (شایستگی) متمایزی برای سازمان باشد. (۳)

ضعف (آسیب پذیری)

عواملی به عنوان ضعف تلقی می شوند که سازمان آنها را ضعیف انجام می دهد یا توانایی انجام آنها را ندارد و یا در آن زمینه ها دارای آسیب پذیری قابل توجه است. و

ص: ۲۲

۱- احمدوند، ۱۳۸۷: ۵.

۲- پیشین: ۶.

۳- پیشین: ۱۴.

از این رو موجب تضعیف توان عملی سازمان در رقابت و یا تحقق رسالت و چشم انداز مطلوب آن می گردد. (۱)

شیعه

به آن عده از مسلمانان گفته می شود که به خلافت و امامت بلا فصل حضرت علی × معتقدند، و بر این عقیده اند که امام و جانشین پیامبر اسلام از طریق نصّ شرعی تعیین می شود، و امامت حضرت علی × و دیگر امامان شیعه نیز از طریق نصّ شرعی ثابت شده است. (۲)

قدرت دولتی

شکلی از قدرت اجتماعی دارای ویژگی طبقاتی که به ابزار مخصوص قهر، متکی است و در صدور قوانین و احکام الزامی دیگر همه جمعیت از حق انحصاری برخوردار است. انتقال قدرت دولتی از یک طبقه به طبقه دیگر، نشانه اصلی و اساسی انقلاب است. (۳)

ساختار

این واژه برای مشخص نمودن طرز به هم پیوستگی یک مجموعه و ناهمگنی آن با سایر مجموعه ها است. به عبارت دیگر، ساخت یا ساختار بیانگر نظم و نسق مجموعه ای از اشیاء، اجزاء و نیروهایی است که به نحوی کنار هم قرار گرفته اند که کلی خاصی را تشکیل

ص: ۲۳

۱- (پیشین: ۱۴).

۲- (تشیع، ۱۶/۱/۱۳۸۸).

۳- (فرهنگ علوم سیاسی، ۱۳۸۶: ۶۵۴).

سیاسی

منسوب به سیاست یا صفتی که به طور کلی در مورد امور مربوط به دولت و حکومت، سیاست و احزاب به کار می رود. همچنین به معنی کسی است که از موقعیت های محیط برای تحقق هدف های سیاسی استفاده می کند. (۲)

کشور

۱- سازمان سیاسی جامعه ای متشکل از حکومت، مردم و سرزمینی با مرزهای معین است. اگر یکی از این سه عنصر در میان نباشد دولت به وجود نمی آید. حکومت، کارگزار و نمایشگر قدرت دولت و یا مکانیسمی است که دولت از طریق آن عمل می کند. مع هذا، این واژه به معنی حکومت نیز به کار رفته است.

۲- قدرتی که از جامعه برخاسته و خود را ما فوق جامعه قرار داده و دارای مفاهیم حقوقی سیاسی و اقتصادی است و عوامل تشکیل دهنده آن عبارتند از: جامعه، قلمرو دولتی و تشکیلات حکومتی.

۳- نهاد سیاسی حقوقی که در رأس هرم قدرت یک کشور جای می گیرد و حق انحصاری کاربرد قانونی زور را دارد. (۳)

ص: ۲۴

۱- فرهنگ علوم سیاسی، ۱۳۸۶: ۶۶۲.

۲- فرهنگ علوم سیاسی، ۱۳۸۶: ۵۱۵.

۳- فرهنگ علوم سیاسی، ۱۳۸۶: ۶۵۱.

کلیه نهادها و سازمان های جمهوری اسلامی ایران و متخصصینی که در رابطه با مسائل برون مرزی فعالیت دارند شامل:

۱- مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی در رشته های

فرهنگی، اجتماعی و سیاسی.

۲- وزارت امور خارجه و سایر سازمان های ذیربط.

۳- همچنین برای گروه هایی که در زمینه مسائل سیاسی و بین المللی و نیز مسائل فرهنگی و دینی با گروه های مختلف اسلامی در خارج از کشور همکاری دارند، قابل استفاده می باشد.

بخش اول: مبانی نظری تحقیق

ص: ۲۷

هر جامعه ای از افراد گروه ها و طبقات مختلف تشکیل شده است و جامعه شناسان جهت مشارکت همه اقشار جامعه در سرنوشت خودشان و ایجاد حس همبستگی در بین آنها برای هر گروه، حقوق مشخصی را تعریف کرده اند و در صورت احقاق حقوق همه گروه ها بر مبنای عدل و انصاف، موجب ایجاد همبستگی و اتحاد در آن جامعه شده و موجبات رشد و بالندگی آن جامعه را فراهم می سازد... جامعه کویت نیز از این امر مستثنی نبوده و از اقشار مختلف اعم از اکثریت و اقلیت تشکیل شده است. و شیعیان این کشور در جامعه کویت، یک گروه اقلیت می باشند. برای شناخت هرچه بیشتر اقلیت ها و نقش و جایگاه آنان در یک نظام سیاسی و دفاع از حقوق قانونی آنان در یک جامعه مدنی و اطلاع از حمایت سازمان های بین المللی

از اقلیت ها، لازم است این مبانی و تئوری ها و دیدگاه ها پیرامون اقلیت ها ارائه

گردد.

۱- تعریف اقلیت

اجتماعی از افراد ساکن یک کشور و یا سرزمینی معین که دارای نژاد، مذهب، زمان و آداب ویژه خود هستند. افراد این اجتماع به واسطه مشابهت نژادی، مذهبی، زبانی و سنتی

ص: ۲۹

دارای احساس همبستگی مشترک می شوند تا بتوانند به وسیله آن، سنت و کیش خود را حفظ کنند و به فرزندان خود بر حسب فرهنگشان آموزش دهند و به یاری یکدیگر برخیزند. (۱)

همچنین اقلیت به گروهی از افراد یک دولت اطلاق می شود که دین، زبان، نوع زندگی و فرهنگ آنان با افراد دیگر جامعه همسان نیست. تعداد افراد اقلیت در جامعه ممکن است در مقایسه با اکثریت قابل ذکر نباشد، ولی مواردی وجود دارد که اقلیت، یکی از مجموعه های اکثریت جامعه را در دولت تشکیل می دهد. ایوها در نیجریه و کاتالان ها در اسپانیا چنین موقعیتی دارند. (۲)

اصطلاح اقلیت غالباً به صورت مترادف برای گروه های قومی، نژادی و دینی به کار برده می شود. یک اقلیت شامل زیر مجموعه ای [جزیی] است، جزیی که ویژگی خاص آن شیوه ای است که برای گذراندن حیات خود برگزیده است و همین امر، موجبات تمایز نوعی تجزی آن را از مجموعه کلی فراهم می سازد. (۳)

در دائره المعارف بریتانیکا (۴) (سال ۲۰۰۴)، اصطلاح اقلیت که در علوم سیاسی و اجتماعی استفاده شده عبارت است از: یک گروه کمتری از افراد جامعه که بالاجبار با گروه اکثریت در آن جامعه زندگی می کنند. این گروه اقلیت معمولاً زیاد درگیر مسائل

ص: ۳۰

۱- پاک خوبروی، اقلیت ها، (نشر شیرازه، ۱۳۸۰ ه-ش)، ص ۱۱۸.

۲- سوفی شوتار، شناخت و درک مفاهیم جغرافیایی سیاسی، (انتشارات سمت، ۱۳۸۶ ه-ش)، مترجم: سید حامد رضیئی، ص ۲۱۱.

۳- سمانه خالدی، اقلیت، (پژوهشکده باقر العلوم، ۱۳۸۷ ه-ش)، www.pajooh.com.

۴- دانشنامه ای است که اولین بار در سال ۱۷۶۸ منتشر شد و یکی از منابع مهم انگلیسی به شمار می رود و هم اکنون در حال انتشار و ویرایش می باشد.

اجتماعی نیستند و همچنین از امتیازات مساوی با اکثریت جامعه برخوردار نمی گردند. مضافاً بر اینکه گروه اقلیت جامعه از لحاظ قدرت سیاسی ضعیف تر از گروه اکثریت جامعه می باشند. (۱)

دائرة المعارف بریتانیکا در مورد تعریف اقلیت، معتقد است؛ اقلیت گروهی از شهروندان کشور هستند که به لحاظ عددی بخش کمتر جمعیت کشور را تشکیل می دهند و در حاکمیت کشور شرکت ندارند و دارای خصوصیات قومی و مذهبی یا زبانی متفاوت از اکثریت افراد جامعه بوده و نوعی حس همبستگی در آنها وجود دارد که از اداره جمعی برای بقاء نشأت می گیرد و هدف آنها دستیابی به مساوات و برابری حقیقی با اکثریت مردم می باشد. (۲)

- با توجه به تعاریف ارائه شده می توان مشخصات مفهوم اقلیت را به شرح زیر بر شمارد:

الف - اقلیت از نظر تعداد، کمتر از سایر گروه های جامعه که حاکمیت هستند، می باشد.

ب - در حاکمیت سهم و نقشی نداشته و در ساختار قدرت و سلطه سیاسی دخالتی ندارند.

پ

- از نظر نژادی، ملی، فرهنگی، زبانی یا مذهبی با هیأت حاکمه تفاوت دارند. (۳)

ص: ۳۱

۱- مدنیان و کجیاف، (۱۳۸۷ ه- ش)، www.foroneiran.com

۲- همان.

۳- همان.

اقلیت‌ها را می‌توان از لحاظ جمعیتی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی، اقتصادی، ملی، منطقه‌ای، جهانی، نژادی، قومی و غیره تقسیم‌بندی کرد و به فراخور بحث درباره شرایط آنها گفتگو کرد. اما مهم‌ترین نکته‌ای که در تمام مباحث حقوق بشری می‌توان به عنوان یک الگوی فراگیر از آن یاد کرد، اقلیت‌های قومی و مذهبی است که به تناسب میزان جمعیت آنها و نیز وابستگی و همبستگی آنها با سایر هم‌کیشان و هم‌نژادان خود در سایر کشورها در چارچوب مباحث حقوق بشری از آنها یاد می‌شود. (۱)

– اقلیت یا گروه اقلیت، یک مفهوم جامعه‌شناسانه است. اقلیت گروهی است که اعضای آن توسط دیگران مورد تبعیض قرار می‌گیرند و در موضع نامناسب‌تری قرار دارند. اعضای گروه‌های اقلیت، نوعی حس همبستگی گروهی و احساس تعلق به یکدیگر دارند. در نتیجه احساسات وفاداری و علائق مشترک بین آنها معمولاً زیاد است. اعضای گروه اقلیت معمولاً تا اندازه‌ای از اجتماع بزرگتر جدا هستند و در محلات، شهرها و مناطق کافی از کشور متمرکزند. (۲)

۲- اوضاع سیاسی اقلیت‌ها

ص: ۳۲

۱- همان.

۲- سایت ویکی‌پدیا.

ارتباط میان اقلیت و گروه حاکم ممکن است به صورت های مختلف باشد و از سازگاری کامل تا مرحله جدایی طلبی تغییر کنند. در حکومت هایی که با گروه اقلیت بر اساس عدل و انصاف رفتار می شود و به آنها از جهات فرهنگی و زبانی اختیاراتی داده می شود، عدم استقرار و ثبات سیاسی مشاهده نمی گردد. (۱)

گروه های اقلیت به صورت استثنائی، حق ایجاد کشور مستقل و جدایی یک جانبه از کشور فعلی را دارند. این حق در صورتی ایجاد خواهد شد که از مشارکت گروه های اقلیت در ساختار سیاسی کشور، جلوگیری شده و گروه اکثریت مانع از تحقق حق تعیین سرنوشت گروه های داخلی گروه های اقلیت گردد. لازم به توضیح است حق تعیین سرنوشت گروه های اقلیت در صورتی رعایت می گردد که حکومت، نماینده ی تمام خلق های کشور باشد. بنابراین نمایندگی اکثریت مردم نیز کافی نیست، بدیهی است هر نوع تبعیض علیه گروه های اقلیت، به نقض حق تعیین سرنوشت نمی انجامد، بلکه بایست سیاست آگاهانه دولتی برای حذف آنها از حکومت وجود داشته باشد. (۲)

دولت ها موظفند تدابیر لازم را اتخاذ نمایند تا اشخاص متعلق به اقلیت ها بتوانند تماماً و واقعاً کلیه مزایای مندرج در موازین حقوق بشر و نیز همه آزادی های اساسی را دارا باشند و بر این امر تأکید شده است که اجرای این حقوق و آزادی ها باید بدون

ص: ۳۳

۱- میرحیدر، ۱۳۸۵: ۱۳۱.

۲- ستار عزیزی، حمایت از اقلیت ها در حقوق بین الملل، (انتشارات نور، ۱۳۸۵ ه- ش).

هیچگونه تبعیض در شرایطی کاملاً مساوی نسبت به همه شهروندان و اقلیت‌ها انجام پذیرد. (۱)

ب) جایگاه اقلیت در یک نظام

اقلیت‌های موجود در بسیاری از کشورها به سادگی از هویت و فرهنگ خود دست نمی‌شویند و خود به ملت‌سازی روی می‌آوردند و هدف از ملت‌سازی در بین اقلیت‌ها اغلب برای حفاظت از حقوق و منافع گروهی اقلیت و افراد آنهاست. فرآیند ملت‌سازی در بین اقلیت می‌تواند به موازات سیاسی شدن و فعال شدن گروه آنها همراه گردد که سرانجام به کشمکش و برخورد با گروه اکثریت جامعه بیانجامد. در سراسر جهان این برخوردها به صورت حاد نظامی و یا کاملاً سیاسی بین گروه‌های مسلط و اقلیت‌ها در جریان است. (۲)

پ) موقعیت اقلیت‌ها در دولت‌ها

اقلیت در دولت‌های دموکراتیک اروپا دارای موقعیت بهتری است و امکان ابراز و تأیید تفاوت‌ها، خصوصیت‌ها و اصالت فرهنگی برایش وجود دارد. آنها طی دهه‌های اخیر متوجه شده‌اند که دولت و ملت همگن و یکپارچه، آرمانی است و نمی‌تواند در عمل وجود داشته باشد. در کشور فرانسه اقلیت‌ها و اقوام برتون، باسک، کورزس در اسپانیا، کاتالان، باسک، کاستیلان و غیره در انگلستان، اقلیت‌های اسکاتلندی، گالو، انگلیسی و ایرلند شمالی وجود دارد که درخواست‌های هویتی، قومی و زبانی آنان در حال افزایش

ص: ۳۴

۱- مدنیان و کجیاف، همان.

۲- ساسان ستبر، فرآیند نهادینه شدن تبعیض علیه اقلیت‌ها، (۲۰۰۷ م)، www.foroneiran.com.

ت) حق تعیین سرنوشت سیاسی اقلیت ها

کلیه افراد حق تعیین سرنوشت دارند. این حق جهانی بوده و از عمومیت برخوردار است که باید مطابق با سایر اصول حقوق بین الملل باشد. دو نوع حق تعیین سرنوشت شناخته شده است:

۱- حق تعیین سرنوشت داخلی؛

۲- حق تعیین سرنوشت خارجی. (۲)

موضع امروزی قانون جهانی درباره حق تعیین سرنوشت مردمان در ماده یک مشترک در پیمان نامه های جهانی چنین بیان شده است: تمام مردمان حق دارند و به اتکاء این حق، آنها آزادانه جایگاه سیاسی شان را تعیین و توسعه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی شان را دنبال می کنند. (۳)

ث) حقوق اقلیت ها

افراد متعلق به اقلیت ها حق دارند که انجمن های مخصوص به خود ایجاد و راه اندازی نمایند. افراد متعلق به اقلیت ها حق دارند که بدون هیچ تبعیض و اجحافی تماس های آزادانه و صلح آمیز خود را با اعضای دیگر گروه خود و با افراد دیگری که به اقلیت آنان تعلق

ص: ۳۵

۱- (سوفی، شوتار، همان، ص ۲۱۲.

۲- (محمدعلی، اقلیت ها و حقوق بین الملل، (۱۳۸۵ ه-ش)، www.hogr.com.

۳- (ساسان ستبر، همان.

دارند برقرار نموده و ادامه دهند و همچنین با اتباع ملل هم مرز که با آنان قرابت ملی یا مذهبی و زبانی دارند، تماس داشته باشند. (۱)

ج) حمایت سازمان ملل از اقلیت ها

اعلامیه حقوق اقلیت های ملی، دینی و زبانی در ۱۸ دسامبر سال ۱۹۹۲ در نشست عمومی سازمان ملل به تصویب رسید. در این اعلامیه، دولت ها را متعهد می کند تا اطمینان حاصل کنند که افراد متعلق به اقلیت های ملی می توانند به طور کامل و مؤثر از حقوق مندرج در اعلامیه جهانی حقوق بشر، آزادی کامل و برابری کامل در برابر قانون برخوردار شوند بدون آنکه با هیچگونه تبعیضی مواجه شوند. افراد متعلق به این گروه ها حق دارند که به طور مؤثر در زندگی عمومی، اقتصادی، اجتماعی، دینی و فرهنگی شرکت جویند و سازمان هایشان را تشکیل دهند. (۲)

همچنین در مقدمه و در ماده های ۵۵ و ۵۶ منشور ملل متحد و ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر به صراحت قید شده که همه افراد بشر از حقوق متساوی برخوردارند و همچنین به دارا بودن همه انسان ها از حقوق و آزادی های اساسی بدون تبعیض از حیث نژاد، زبان، جنسیت و مذهب اشاره شده است. در مقدمه اعلامیه ۱۸/دسامبر/۱۹۹۲ مجمع عمومی سازمان ملل،

ص: ۳۶

۱- شریعتمداری، ۲۰۰۵.

۲- همان.

بر برابری حقوق مردان و زنان و ملت‌ها تصریح شده است. در متن این اعلامیه همه و عدم تبعیض میان اعضای یک جامعه در مقابل قانون نیز تضمین گردیده است. (۱)

چ) اقلیت‌ها و دیگر دولت‌ها

موضوع اقلیت‌ها با هر تعریفی که از آنان پذیرفته شود، امروزه بسیار حائز اهمیت است. بسیاری از حکومت‌ها با این مسئله به طور مستقیم و از نزدیک درگیر و از سوی جامعه جهانی و سازمان‌های حقوق بشر به هر دلیل تحت فشار هستند تا اقلیت‌های موجود در کشورشان با مدارا و برابری بیشتری رفتار کنند. (۲)

ح) حق موجودیت اقلیت‌ها

از زمان تصویب کنوانسیون منع و مجازات جنایت ژنو در سال ۱۹۴۸، در نظام حقوق بین‌الملل از حق موجودیت گروه‌های اقلیت، حمایت کثیری به عمل می‌آید. (۳)

خ) مشارکت اقلیت‌ها در زندگی عمومی و سیاسی

اقلیت‌ها همچنین می‌خواهند در زندگی عمومی و سیاسی مشارکت کنند. هر کدام از گروه‌های اقلیت ساکن در کشور، به صورت مجزا، از حق تعیین سرنوشت برخوردار هستند و نمی‌توان گفت که حق مذکور تنها به تمام مردم ساکن در یک واحد سرزمینی مستقل تعلق دارد... حتی در چارچوب یک کشور بسیط نیز حق تعیین سرنوشت گروه‌های اقلیت می‌تواند

ص: ۳۷

۱- مدنیان و کجیاف، همان.

۲- شریف لک زایی، حقوق و اختیارات اقلیت‌ها، (۱۳۸۳ ه- ش)، ش ۱۳.

۳- مدیر، حقوق اقلیت‌ها، (۱۳۸۷ ه- ش)، سایت نوگرا.

تحقق یابد و ایجاد کشور مستقل برای گروه های قومی فوق الذکر در منتهی الیه شیوه های اعمال حق تعیین سرنوشت قرار گیرد. (۱)

(د) نظام حمایتی اقلیت ها

نظام حمایت از اقلیت ها از محاسن و امتیازات خاصی برخوردار بود اما نتوانست مانع سوء استفاده های سیاسی برخی دولت ها شود. در منشور ملل تأکید بر حقوق عام بشری جایگزین نظام حقوقی خاص اقلیت ها گردید... آنگاه که گروه های اقلیت با بی اعتنایی و بی توجهی دولت ها روبرو شدند از ابزار نظامی برای تأمین مطالبات خود بهره گرفتند. (۲)

۳- اوضاع فرهنگی و مذهبی اقلیت ها

الف) آزادی مذهب

انسان حق انتخاب و تدین به هر مذهبی را دارد و همچنین حق داشتن ایمان، اظهار دین و بیان اعتقادات دینی و انجام مناسک و اعمال مذهبی، تعلیم امور دینی به کودکان و متدینان، دعوت، تبلیغ و ترویج تعالیم دینی در جامعه، تأسیس معبد و... را دارد. با توجه به بند ماده ۲ اعلامیه فوق، اقلیت ها حق دارند ارتباطات آزادانه و مسالمت آمیزی را با سایر اعضای گروه خود و با اشخاص متعلق به اقلیت های دیگر و همچنین ارتباطاتی فراسوی مرزها با اتباع دولت های دیگر که با آنان از لحاظ ریشه و نسب ملی و قومی با

ص: ۳۸

۱- (ستار عزیزی، همان.

۲- (مدیر، همان.

وابستگی های دینی یا زبانی متصل هستند، بدون هیچ تبعیضی برقرار ساخته و حفظ نمایند. (۱)

ب) اقلیت ها در دفاع از هویت و فرهنگ خود

اقلیت های موجود در بسیاری از کشورها، به سادگی از هویت و فرهنگ خود دست نمی شویند و خود به ملت سازی روی می آورند. هدف از ملت سازی در بین اقلیت ها اغلب برای حفاظت از حقوق و منافع گروهی اقلیت و افراد آنهاست. بر اساس ماده یکم مشترک میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوقی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، همه حق تعیین سرنوشت دارند و به موجب این حق می توانند آزادانه موقعیت سیاسی خود را تعیین کنند و آزادانه به توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی خود پردازند. (۲)

پ) اماکن مذهبی اقلیت ها

بی شک، احترام

گذشتن به هیچ مذهبی نمی تواند از احترام به معبد و اماکن مربوط بدان تفکیک گردد و این اصلی است که قرارداد، به صورت بارزتری آن را تأکید کرده است و مراعات آن را از مسئولیت های ضروری مسلمانان برشمرده است. از این رو کلیه معابد و اماکن مقدسه از نظر اقلیت های مذهبی، مورد احترام جامعه اسلامی بوده و از امنیت و مصونیت کامل برخوردار می باشند و هرگونه تعرضی چه از ناحیه مسلمین و چه از طریق غیر مسلمین به این گونه اماکن جرم شناخته شده و مرتکبین آن مجازات می گردند. (۳)

ص: ۳۹

۱- مدنیان و کجیاف، همان.

۲- ندا طباطبایی، اماکن مذهبی اقلیت ها، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.noorportal.net.

۳- همان.

در شمار کشورهایی که اقلیت نژادی، مذهبی و زبانی دارند، می توان کشورهایی را نام برد که در آنها تفاوت های فرهنگی و قومی به علت اختلاف سطح زندگی و وضع اقتصادی بیشتر نمایان می شود. این قبیل کشورها را کشورهای چند ملیتی ناهمسطح می خوانند. در بلژیک گرچه بین دو گروه والون و فلامن از لحاظ زبان و آداب و رسوم اجتماعی تفاوت وجود دارد، از نظر سطح زندگی و وضع اقتصادی تفاوت قابل توجهی دیده نمی شود. بهترین مثال کشورهای چند ملیتی ناهمسطح، کشور اکوادور است، ضمن اینکه سایر کشورهای امریکای لاتین - به استثنای آرژانتین و اروگوئه که بیشتر جمعیت آنها را اروپاییان تشکیل می دهند نیز جزء این گروه کشورها محسوب می شوند. (۱۱)

۴- اوضاع امنیتی اقلیت ها

الف) حقوق امنیتی اقلیت ها

مسأله امنیت از جمله بدیهی ترین حقوق درباره اقلیت ها می باشد برای اینکه پایه ای است برای سایر حقوق. اگر اقلیت ها در جان و مال و آبرو دارای مصونیت و امنیت نباشند،

ص: ۴۰

سخن گفتن از سایر حقوق آنها نیز میسر نیست. (۱)

ب) تجاوز به حقوق انسانی اقلیت ها

اجحاف و تجاوز به حقوق انسانی، اختصاص به بیگانگان نداشته و تأمین حقوق های گروه های نژادی و مذهبی که در اقلیت هستند، خود از مشکلات بین المللی لاینحلی است که تا جنگ جهانی دوم، اقدام به حل آن از توصیه کنفرانس های بین المللی و مقرراتی و ضمانت جامعه ملل تجاوز نکرده است. (۲)

پ) خشونت و شکنجه شدن اقلیت ها

اقلیت ها معمولاً مورد آزار و اذیت اکثریت قرار می گیرند. در تاریخ بشریت نمونه های زیادی وجود دارد که اقلیت ها به وسیله اکثریت غالب در جامعه یا دولت؛ شکنجه، تبعید یا قتل عام شده اند. (۳)

گروه های اقلیت، اغلب در معرض خشونت و هنجارهای حقوق بشری، از دولت ها می خواهند که چنین خشونت هایی را متوقف کنند و نسبت به آنها تدابیر لازم را اتخاذ نمایند. (۴)

ص: ۴۱

۱- شریف لک زایی، همان.

۲- ندا طباطبایی، همان.

۳- شوتار، ۱۳۸۶: ۲۱۲.

۴- مدنیان و کجیاف، همان.

در برخی از موارد مشاهده می شود که جمعیت یک کشور به طور کلی از چند ملیت مختلف که دارای قدرت سیاسی برابرند به وجود آمده است، یا به عبارت دیگر ممکن است تعداد یک گروه کمتر از تعداد گروه دیگر باشد ولی از نظر سیاسی دارای قدرت بیشتری باشد. در این صورت تعادلی که میان دو دسته به وجود آمده، میان آنها همزیستی مساعدت آمیز برقرار می کند. این گونه کشورها را می توان کشورهای چند ملیتی نامید. (۱)

۶- عوامل شناسایی و تشخیص گروه های اقلیتی

الف) مفهوم اجتماعی و شمارشی اقلیت ها

شمارش افراد برای شناسایی اقلیت از اکثریت درست نیست. چنین روشی، بشر را به صورت یک موضوع عددی در می آورد. و این کاری است که در شمارش حیوانات مرسوم است. اقلیت ها را امروزه استثنایی بر اصل تلقی می کنند، بر این اساس قوانینی هم که برای اقلیت ها وضع می شود بر پایه قواعد و اصول معتبر اکثریت است، حتی اگر منظور از وضع قوانین برقراری برابری حقوق میان اقلیت و اکثریت باشد، باز هم اثرهای اجتماعی گروه اکثریت حاکم نزد اقلیت ها باقی خواهد ماند. در جامعه شناسی، تنها از نظر وجود مقررات و قوانین نیست که اقلیت ها مورد توجه قرار می گیرند، بلکه نظر بیشتر به وضع و موقعیت آنها در جامعه است. در چنین رهیافتی، تمامی گروه هایی که استثنا بر اصل هستند، هر چند

ص: ۴۲

که در اکثریت عددی نیز باشند اقلیت محسوب می شوند. (۱۱)

ب) احساس مشترک در اقلیت بودن

اقلیت؛ موجودیتی اجتماعی و تاریخی است، زیرا از جمع و گروه برمی خیزد و از خود ذهنیتی جمعی ارائه می دهد. نقطه مشترک میان گروه های اقلیتی عبارت است از احساس مشترکی که در همه آنها وجود دارد. همان گونه که طبقه اجتماعی بدون آگاهی و بدون احساس طبقاتی پدید نمی آید، گروه اقلیتی نیز تا هنگامی که احساس در اقلیت بودن نداشته باشد، اقلیت محسوب نمی شود. اما حرکت اقلیت ها و طرح خواسته های آنان

هنگامی آغاز می شود که افراد این گروه احساس کنند از سوی گروه دیگر مورد ستم و بی عدالتی قرار گرفته اند. این احساس، میان اعضای گروه، پیوستگی ایجاد می کند و به آنان چنان یگانگی ای می بخشد که از آن نیرو می گیرند. به این ترتیب است که هویت شکل می گیرد و همبستگی را به همراه می آورد، با این احساس است که هر گروه خود را از دیگر گروه ها به ویژه گروه حاکم متفاوت می داند. چنین احساس و باوری از شرایط خاص زندگی افراد گروه اقلیتی ناشی می شود. (۱۲)

ص: ۴۳

۱- پاک خوبروی، همان، ص ۱۲۸.

۲- خوبروی پاک، ۱۳۸۰: ۱۲۹.

پ) نوع رابطه با گروه حاکم

آخرین عامل اساسی برای شناخت گروه های اقلیتی، نوع رابطه آنان با گروه حاکم است. برای شناخت اقلیت از اکثریت، نوع رابطه میان این دو گروه نقشی اساسی دارد. هر گروه اقلیتی یک مورد ویژه است، زیرا موجودیتش نتیجه واکنش در برابر قدرتی است که بر او مسلط شده است. به این ترتیب گروهی که موجودیتش در پناه مشروعیت های قانونی قرار نداشته باشد گروه اقلیتی محسوب می شود. (۱)

۷- ستم های اقتصادی و اجتماعی به اقلیت ها

از یک نگاه کلی، در شرایط صلح بین المللی و در داخل کشورهای دموکراتیک، ستمی که به اقلیت ها می رود، بیشتر اقتصادی و اجتماعی است. به عنوان مثال در ایرلند شمالی که با روش دموکراسی انگلیس اداره می شود، برابری مذهبی نیز به خواست های ملی مردم افزوده شده است. ایرلندی های کاتولیک از نظر مسکن در نواحی فقیرنشین اقامت دارند و از لحاظ شغلی نیز در معرض تبعیضی همیشگی قرار گرفته اند. (۲)

ص: ۴۴

۱- پاک خوبروی، ص ۱۳۳.

۲- همان، ص ۱۵۵.

بررسی منابع تاریخی در خصوص شیعیان نشان می دهد که شیعه در طول تاریخ همواره از اقلیت های مؤثر بوده است و در تمام مقاطع تاریخی از زمان پیدایش، تاکنون می توان نقش و قدرت شیعه را در ابعاد مختلف سیاسی و فرهنگی و حتی اجتماعی در مقایسه با دیگر مذاهب مورد توجه قرار داد. اما متأسفانه تاکنون آنچه در رابطه با شیعه نوشته شده است، بیشتر ابعاد فقهی و مذهبی شیعه را مورد توجه قرار داده و کمتر به اقتدار و توانمندی های شیعه توجه شده است. همچنین اندیشه غنی اسلامی شیعه با تکیه بر مرجعیت و روحانیت آگاه و انقلابی و همچنین تسلط بر ذخایر و منابع انرژی های فسیلی و گاز و نیاز جهان به این فاکتور انرژی از مهم ترین قابلیت های جهان تشیع می باشد و فشارهای بین المللی نظام سلطه بر علیه شیعیان، از مهم ترین چالش های جهان شیعه می باشد، لذا با توجه به اینکه جامعه مورد تحقیق ما شیعیان کشور کویت می باشد، ابتدا به مفهوم شناسی شیعه می پردازیم.

الف) در لغت

شیعه در لغت بر دو معنا اطلاق می شود، یکی توافق و هماهنگی دو یا چند نفر بر مطلبی، و دیگر پیروی کردن فردی یا گروهی از فرد یا گروهی دیگر. شیعه در زبان عربی در اصل به معنای یک، دو یا گروهی از پیروان است. در قرآن این لفظ چندین بار به این معنا به کار رفته است. برای نمونه در آیه ۱۵ سوره قصص درباره یکی از پیروان موسی از عنوان شیعه موسی و در جای دیگر از ابراهیم به عنوان شیعه نوح یاد می کند. (۱)

به طور کلی واژه

شیعه به صورت مفرد در قرآن چهار بار آمده است که در آیه های {وَأَنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لِابْرَاهِيمَ، إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ} (۲)، {فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتُلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ} (۳) به معنی پیرو و در آیه ۶۹ سوره مریم {ثُمَّ لَنْزَعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَشَدَّهُمْ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا} به معنی گروه آمده است. (۴)

در تاریخ اسلام لفظ شیعه، به معنای اصلی و لغوی اش برای پیروان افراد مختلفی به کار می رفت. برای مثال، گاهی از شیعه علی بن ابی طالب و گاهی از شیعه معاویه بن ابی سفیان نام برده شده است. اما این لفظ به تدریج معنای اصطلاحی پیدا کرد و تنها بر پیروان علی × که به امامت او معتقدند اطلاق شد. (۵)

ص: ۴۶

۱- {وَأَنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لِابْرَاهِيمَ}، سوره صافات، آیه ۸۳.

۲- سوره صافات، آیات ۸۳ - ۸۴.

۳- سوره قصص، آیه ۱۵.

۴- تشیع، همان.

۵- تشیع، پیشینه شیعیان، (۱۳۸۸ ه- ش)، www.shia-news.com.

در فرهنگ عقاید و معارف اسلامی و همچنین در تاریخ اسلام، «شیعه» و «شیع» اختصاص به پیروان امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب[×] دارد. یعنی شیعیان کسانی هستند که معتقدند علی بن ابی طالب[×]،

شایسته ترین فرد برای جانشینی پیامبر اکرم[×] بوده و امامت و خلافت آن حضرت، حق بلا فصل علی[×]

می باشد. علاوه بر این، شیعیان معتقدند که پیامبر اسلام[×]

موضوع جانشینی خود و امامت و رهبری امت اسلام را با عنایت به اهمیت بسیار زیادی که داشته و دارد، بدون تعیین تکلیف رها نکرده و آن را واگذار به رأی و نظر مردم ننموده است، بلکه جانشینان واقعی خود را معرفی فرموده است. البته در میان فرقه های شیعی در این خصوص اختلاف نظر است. برخی از فرقه ها مانند امامیه معتقدند پیامبر اکرم[|]

تمامی جانشینان خود را با ذکر نام به مردم معرفی نموده است (یعنی با نص جلی و آشکار) و برخی چون زیدیه معتقدند پیامبر[|] نام فرد یا افرادی را نبرده است، اما خصوصیات و صفات و ویژگی های جانشینی خود را بیان نموده و هر زمان که این ویژگی ها بر کسی تطبیق داشته باشد، وی امام و خلیفه خواهد بود (یعنی با نص خفی). البته زیدیه بر شایستگی فرزندان فاطمه زهرا تصریح دارند. (۱۱)

ص: ۴۷

در میان علمای اسلامی (شیعه و سنی) تفاوت هایی وجود دارد. در اینجا به چند نمونه اشاره می کنیم: شهرستانی در کتاب ملل و نحل خود می گوید: «شیعه کسانی هستند که اختصاصاً از علی (رضی الله عنه) پیروی می کنند. (یعنی پیروی از سه خلیفه اول را نمی پذیرند) و قائل به امامت و خلافت او هستند، به اعتبار نص و وصیت (پیامبر اکرم) یا با نص جلی و یا نص خفی؛ و معتقدند که امامت از بین فرزندان علی بن ابی طالب خارج نمی شود و اگر خارج شود از روی ظلم به دیگران یا به خاطر تقیه از جانب او (کسی که از فرزندان علی× در هر زمان شایسته امامت است) می باشد و معتقدند که امامت موضوعی مصلحتی نیست که با اختیار و انتخاب عمومی تعیین شود و با نصب مردم کسی به امامت منصوب شود؛ بلکه موضوعی اصولی است و رکن دین به شمار می رود، لذا جائز نیست که پیامبران[^] در آن مورد غفلت و اهمال کنند و آن را به نظر عمومی واگذار نمایند. زین الدین، علی بن احمد جبعی، معروف به شهید ثانی از علمای مشهور شیعه می گوید: «شیعه کسی است که از علی پیروی کند؛ یعنی از او تبعیت کند و او را در امامت بر دیگران برتر بداند هر چند با امامت سایر امامان موافق نباشد. بنابراین امامیه و جارودیه از فرقه های زیدیه و اسماعیلیه و واقفیه و فطحیه در شمار شیعیان خواهند بود.»(۱)

ص: ۴۸

(۱) همان.

تشیع مصدر باب تفاعل از ماده شاع، یشیع می باشد که به معنی منتشر شدن و گسترش یافتن است؛ (تشیع الشیب) یعنی پیری در او پخش و گسترش یافت، همچنان که «تشیع الرجل» یعنی اعتقادات شیعی در او گسترده شد. کلمه شیعه به معنی فرقه و گروهی که گروه و یا شخصی را متابعت کند می باشد و جمع آن شیع و جمع الجمع آن اشیاع است. (۱)

۳- تاریخ پیدایش شیعه

پیرامون چگونگی شکل گیری مذهب شیعه میان مورخین و محققین غیر شیعی نظریات متعددی ارائه شده است. هر یک از این نظرات زمان و عامل خاصی را در پیدایش این مذهب موثر می داند. اما محققان شیعی این نظریات را رد نموده و در برابر آنها دیدگاه دیگری را مطرح کرده اند. در این مبحث به توضیح و بررسی دیدگاه های مطرح شده پرداخته و نظر علمای شیعه را در مورد هر یک از این دیدگاه ها بیان می کنیم. در پایان نظریه علمای شیعه را توضیح خواهیم داد. (۲)

آغاز پیدایش شیعه در زمان حیات پیامبر اسلام | بود که برای اولین بار به شیعه علی × معروف شدند. پیامبر اسلام | در تفسیر آیه {أُولَئِكَ هُم خَيْرُ الْبَرِيَّةِ} خطاب به علی × گفت: «تو و شیعیان تو در روز قیامت از خدا خوشنودند و خدا از آنان خوشنود است و نیز گفته است: علی و شیعیانش در روز قیامت پیروز و سعادتمندند. در زمان پیامبر | چهار نفر از

ص: ۴۹

۱- همان.

۲- همان.

۴- ظهور تشیع

برخی شیعه را یک جریان تاریخی دانسته و حداکثر، ریشه آن را در دوران خلافت امام علی × جستجو می کنند. شهید صدر معتقد است این باورها از آنجا ناشی شده اند که شیعه در صدر اسلام، جزء کوچکی از مجموع امت اسلامی بود و این حقیقت موجب شد شیعه نبودن در جامعه اسلامی، قاعده و اصل بوده و تشیع استثنا و رویدادی ناگهانی باشد. در حالی که منطقی نیست کثرت عددی و قلت نسبی، اساس تشخیص قاعده و استثنا یا اصل و فرع قرار گیرد. (۲۲)

نبی اکرم |، رسالت عظیم هدایت بشر و تحوّل تمام عیار در رسوم، تشکیلات و مفاهیم جامعه را به عهده داشت و راه این تحوّل و دگرگونی کوتاه نبود، بلکه به درازای فاصله عظیم معنوی بین جاهلیت و اسلام طولانی بود و این هدف می بایست تحقق پیدا می کرد. تحقق این هدف، در گرو استمرار شیوه رسول الله | پس از رحلت ایشان در جامعه اسلامی بود. و روشن است که پیامبر اکرم | می بایست به آینده اسلام فکر کند. سه راه بیشتر در مقابل آن حضرت نسبت به آینده دعوت اسلامی متصور نبود:

ص: ۵۰

(۱) همان.

(۲) خان محمدی، (مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۷ هـ-ش)، www.shia-news.com.

الف - راه منفی: عدم اظهار نظر درباره خلافت.

ب - راه مثبت: نمودار در شورا.

ج - تعیین رهبر آینده. (۱)

۵- حقانیت شیعه

همه شیعیان معتقد به انتخاب خلیفه توسط خدا و ابلاغ آن توسط پیامبر هستند و بنابراین بر اساس حدیث غدیر، علی × را خلیفه بر حق می دانند. اما اهل تسنن آنچه را در عمل واقع شده است، مشروع می دانند. بنابراین خلفای انتخابی بعد پیامبر را به ترتیب: ابوبکر، عمر، عثمان و علی × می دانند و به ایشان خلفای راشدین می گویند. شیعیان بر این باورند که حضرت محمد | در زمان حیاتش، جانشین پس از خود را تعیین کرد و پسر عمو و دامادش علی بن ابی طالب را به عنوان وصی و خلیفه پس از خود اعلام نمود. شیعیان بر این باورند که اساس و خاستگاه شیعه، دفاع از اسلام و ولایت و عدل است. همچنین شیعیان در اثبات حقانیت خود، به روایاتی از پیامبر اسلام | در منابع اهل تسنن استناد می کنند که در آنها به «شیعه علی» اشاره شده است. از جمله سیوطی سنی مذهب روایت می کند: زمانی پیامبر | رو به امام علی × کرد و گفت: «سوگند به آن که جانم به دست اوست این شخص - علی - و کسانی که شیعه و پیرو اویند در قیامت رستگارند.» علامه امینی از علمای شیعه است که از محبوبیت خاصی در میان شیعیان برخوردار است. وی تمامی روایات درباره واقعه غدیر را از کتب اهل تسنن جمع آوری نموده و در چهل مجلد الغدیر

ص: ۵۱

(-۱) همان.

منتشر کرده است. در مقابل، امروزه برخی، شیعه را مذهبی ساختگی دانسته و آن را به فردی بنام (عبدالله بن سبا) نسبت می دهند، اگرچه برخی از تواریخ و «کتب ملل و نحل»، وی را از غلات (غالیان) شیعه و مؤسس فرقه سبائیه می دانند که قائل به الوهیت علی بوده است و به همین دلیل مورد لعن و تکفیر علی بن ابی طالب[×] واقع شده است و حتی برخی اخباری نقل می کنند که وی و پیروانش، به دستور علی[×] در آتش سوزانده شده اند. مرتضی عسکری در کتاب خود و همچنین برخی از خاورشناسان و حتی علمای سنی در قرون اخیر، عبدالله بن سبا را فردی خیالی و ساخته و پرداخته مخالفان شیعه می دانند. برخی از اهل تسنن نیز بین فقه جعفری - آموزه های فقهی امام صادق[×] - با مذهب تشیع، تفاوت قائلند؛ نظیر شیخ شلتوت، مفتی اعظم الازهر، که مذهب جعفری را نظیر مذاهب چهارگانه اهل تسنن معتبر می دانست. (۱)

۶- جنبش شیعی

در نظریه تشیع، وجه معنوی - مذهبی از وجه سیاسی انفکاک ناپذیر است، همچنان که در خود اسلام این دو تفکیک پذیر نیستند؛ زیرا اعتقاد و ایمان به حضرت علی[×] به عنوان خلیفه بلافصل پیامبر[ؐ]، اعم از بعد سیاسی و معنوی است. یکی از اسباب ایجاد تصور مزبور، عدم قیام مسلحانه ائمه اطهار[ؑ] پس از امام حسین[×] علیه وضع موجود می باشد. در

ص: ۵۲

حالی که قیام مسلحانه تنها معنای محدودی از مبارزه سیاسی است، ائمه اطهار^ع همواره برای رسیدن به این هدف، تلاش می کردند و همواره آماده اقدام مسلحانه بودند، اما یار و یاور جهت تحقق بخشیدن به اهداف اسلامی را نداشتند. رهبران شیعه از نیمه دوم قرن اول، پس از یأس از همراهی مردمی وفادار و دست یابی به جنبش شیعی برای رسیدن به قدرت سیاسی، تلاش فکری و فرهنگی را پیشه خود ساختند و حفظ اصل اسلام را در مرحله نظر بر هر امر دیگری مقدم داشتند، گرچه در این مرحله نیز قیام های مسلحانه علویان مورد تأیید ائمه اطهار^ع بود. (۱۱)

۷- مرجعیت فکری و سیاسی تشیع

امامت اهل بیت و حضرت علی^ع که تشیع مبین و نمودار آن است، بیانگر دو گونه مرجعیت می باشد: مرجعیت فکری و مرجعیت سیاسی. پیامبر اکرم^ص شخصاً هر دو مرجعیت را برعهده داشتند، جانشینان ایشان نیز باید بتوانند عهده دار هر دو مرجعیت باشند؛ یعنی علاوه بر اداره امور سیاسی جامعه، بتوانند نظر اسلام را در عرصه اندیشه و زندگی ارائه دهند و همواره مبین و مفسر مسائل قرآن کریم که اولین منبع و مرجع فکری در اسلام محسوب می شود باشند. در اندیشه شهید صدر، حدیث ثقلین و حدیث غدیر، تبلور هر دو نوع مرجعیت در اهل بیت پیامبر^ص هستند.

ص: ۵۳

پیروان گرایش تعبد و تسلیم در مقابل نص، با توجه به محتوای دو نص مذکور، بر رهبری معنوی و سیاسی ائمه اطهار^ع التزام دارند، در حالی که پیروان گرایش اجتهاد در مقابل نص به دنبال مشاوره محدودی در سقیفه طبق معیارها و مصالح متغیر زمان، مرجعیت سیاسی و رهبری حکومت را به خلفا سپردند. این در حالی است که این جریان نتوانست مرجعیت فکری را به عهده بگیرد، زیرا مرجعیت فکری حد بالایی از معلومات و احاطه بر مکتب را می طلبد و روشن است که این درجه از توان علمی در هیچ یک از صحابه به تنهایی با قطع نظر از اهل بیت^ع وجود نداشت. بدین روی، علی رغم میل باطنی، خلفا امور مشکل فکری را به حضرت علی^ع × حواله می نمودند و بارها به مرجعیت فکری ایشان اقرار نمودند.

جمله «اگر علی نبود، قطعاً عمر هلاک می شد» و «خداوند مرا برای مشکلی زنده نگذارد که ابوالحسن برای حل آن نباشد» نمونه ای از این اقرارهاست. در نهایت، جدایی مرجعیت فکری و سیاسی منجر به واگذاری مرجعیت فکری به کل صحابه گردید که اختلافات عدیده ای به دنبال داشت و همین اختلافات، گونه های وسیع تری از شکاف های عقیدتی و فکری را در پیکره امت اسلامی پدیدار ساختند. (۱)

ص: ۵۴

بخش دوم: محیط شناسی

ص: ۵۵

۱- مساحت و موقعیت جغرافیایی کویت

کویت ۱۷۸۱۸ کیلومتر مربع وسعت دارد و جزیره بویان واقع در شرق آن، به این کشور تعلق دارد. جزیره فیلیکا (واقع در مشرق کویت) نیز از آن کویت است. کویت در ناحیه شرقی و در سواحل خلیج فارس دارای فرورفتگی عمیقی به نام خلیج کویت می باشد. (۱)

کشور کویت در شمال شبه جزیره عربستان و شمال غربی خلیج فارس، بین ۲۹ و ۳۰ درجه عرض شمالی و ۵/۴۶ درجه و ۵/۴۸ درجه طول شرقی قرار گرفته است که از شمال به عراق، از جنوب به عربستان سعودی و از شرق به خلیج فارس محدود شده و حد غربی آن مشخص نشده است. طول این سرزمین از شمال به جنوب، حدود ۲۵۷۴۷ کیلومتر و عرض آن ۴۰۲۳ کیلومتر می باشد. (۲)

ص: ۵۷

۱- عبدالرضا آخوند فرج، شناخت کشورهای اسلامی، (شرکت چاپ و نشر ایران، ۱۳۸۰ ه- ش)، ص ۱۵۳.

۲- حوزة، (۱۳۸۶ ه- ش)، سایت حوزة نت.

۲- جمعیت کویت

جمعیت کویت ۶۳۷/۳۹۹/۳ نفر و ۵۲/۱ مرد به ازای هر یک زن می باشد.

۳- ملیت در کویت

۳۵۰ کویتی، ۴۵ دیگر عرب ها، ۹ جنوب آسیایی، ۴ ایرانی و ۷ از دیگر ملیت ها در این کشور وجود دارد.

۴- مذهب در کویت

کویتي ها ۸۵٪ مسلمان (۷۰٪ سنی و ۳۰٪ شیعی) و ۱۵٪ دیگر ادیان (مسیحی، هندو، پارسی و...) می باشند. (۱)

۵- ویژگی های اقلیمی

خلیج فارس در گذشته به مراتب بیش از این به سمت شمال گسترش داشته است ولی قسمت های علیای آن، به تدریج بر اثر ته نشینی آبرفت رودخانه های دجله و فرات که در دوره نوسنگی به صورت دو رودخانه وارد خلیج فارس شده اند، پر گردیده و به صورت امروزی در آمده است. بنابراین می توان گفت که در چند هزار سال قبل، زمین های کنونی کویت در زیر آبرفت های خلیج فارس مستور بوده است. قسمت های مهمی از سرزمین کویت، از شن و ماسه پوشیده شده و در جنوب آن؛ ارتفاعات به شکل تپه ماهورهای پیوسته مشاهده می شوند. این سرزمین دارای کوه ها مرتفع نبوده و تنها چند کوه کوچک و تپه مانند در آن وجود دارد

ص: ۵۸

(۱) سایت ویکی پدیا، ۱۳۸۸ ه- ش.

که مهم ترین آنها عبارتند از: کوه «المطاع» و «آواره».

کویت سرزمینی است مسطح و (همان طور که اشاره شد) سطح آن از شن و ماسه پوشیده شده است. این وضعیت با شیب تدریجی از بیشترین ارتفاع، یعنی ۳۰۰ متر در دورترین ناحیه غربی از سوی «السالمی» و «الشقایا» تا ساحل شرقی خلیج فارس امتداد دارد. ارتفاع این تپه ها به حدود ۱۴۵ متر می رسد و به بیابان «ام الرمم» ختم می شوند. نام این تپه های زنجیره ای شامل «جان الزور» است. بخش «جهره» حاصل خیزترین منطقه این سرزمین است که در آن درختانی چون نخل و کُنار می روید. (۱)

۶- اقوام و نژادها و روابط آنها

مردم کویت از نژاد سفید و از تیره آریایی و سامی بوده و در میان آنها سایر نژادهای عرب مانند عدنانی ها (که نخستین گروه مهاجر از نجد به این سرزمین در جمع قبیله عِزّه بوده اند) و قحطانی ها نیز یافت می شود. تقسیم بندی قبیله ای در جامعه امروزی کویت بر اثر اختلاط و امتزاج به شدت پیچیده شده است. ولی در پاره ای از مسائل سیاسی - اجتماعی مانند انتخابات مجلس ملی و شورای شهر، این گونه وابستگی های قبیله ای - قومی همچنان به صورتی کم رنگ ظاهر شده و تا حدودی نیز در سرنوشت انتخاب کاندیداها اثر

ص: ۵۹

می گذارد. عشایر و قبایل کویت را می توان به دو دسته کلی؛ عشایر منسوبه (عشایر معلومه النسب) و عشایر غیرمنسوبه (عشایر مجهول النسب) تقسیم کرد. (۱)

۷- زبان و خط

خط و زبان رسمی در کویت، عربی است. علاوه بر این، زبان انگلیسی به دلیل سابقه حضور انگلیسی ها در این کشور و همچنین حضور آمریکا در حال حاضر، به عنوان زبان دوم از اهمیت عمده ای برخوردار می باشد. زبان های فارسی، اردو، هندی، بنگالی و فیلیپینی - بدلیل وجود مهاجرانی که به این زبان ها تکلم می کنند، به عنوان زبان ارتباطی درون گروهی متداول بوده و به ویژه اقشار مهاجر در سطحی گسترده به این زبان ها تکلم می کنند. (۲)

۸- جغرافیای سیاسی کویت

الف) اهمیت استراتژیک کویت در منطقه

اهمیت استراتژیک این کشور را باید در قالب اهمیت استراتژیکی خلیج فارس و کشورهای آن بررسی نمود. خلیج فارس شیاری هلال گونه است که پیشروی آب های اقیانوس هند (دریای عمان) به درازای بیش از ۹۰۰ کیلومتر و پهنای میانگین ۲۴۰ کیلومتر، آن را در کشاله ها و چین خوردگی های پست و فرو افتاده جنوب زاگرس به وجود آورده است، سپس

ص: ۶۰

۱- (لواء رودباری، شناسنامه کویت، مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت خارجه، ۱۳۷۵ ه-ش)، ص ۱۴.

۲- (لواء رودباری، همان.

پیرامون آن نزدیک به یک نهم از گستره ۴۴ میلیون کیلومتر مربع قاره آسیا را در بر می گیرد.

منطقه جغرافیایی سیاسی خلیج فارس که کشورهای ایران، عراق، کویت، عربستان، بحرین، قطر، امارات متحده عربی و عمان را در بر دارد بخشی از منطقه جغرافیایی سیاسی خاورمیانه به شمار می آید. بیشترین کرانه های خلیج فارس از آن ایران و کمترین آن، از آن عراق است.

خلیج فارس، به عنوان یک راه آبی و دریایی، از همان سپیده دم تاریخ، ارزش فراوانی داشته است، و به مثابه برخورد تمدن های بزرگ خاور باستان، پیشینه ای چند هزاره دارد و یکی از غنی ترین شکارگاه های ماهی و مروارید بوده است.

در سده بیستم با اکتشاف نفت، این منطقه به عنوان گذرگاه ۶۰ درصد ذخایر جهانی نفت، نگاه نیازمندان جهانیان را به سوی خود کشانده و سرزمین های پیرامون خویش را به تب نوسان های اقتصادی - سیاسی جهان پیوند داده است. کشورهای این منطقه در درون مرزهای زمینی خود، کانسارهای پرمایه نفت و گاز دارند. در زیر گستره ۲۲۰ هزار کیلومتر مربعی آبهای خلیج فارس، کانسارهای بزرگ نفت و گاز منطقه وجود دارد و همین خود پرسمان فلات قاره و در پی آن موضع گیری های اقتصادی، سیاسی و نظامی در پیوند با این پرسمان را به میان می کشد.

خلیج فارس در مرکز جنوب غرب آسیا این تسهیل را بوجود آورده است تا ساز و برگ نظامی را به ساحل آن محل، و از طریق راه های آبی، خطوط راه آهن، اتوبان ها و راه های

شوسه، به مراکز مورد نظر حمل شوند. استفاده متفکین از خلیج فارس در جنگ جهانی دوم علیه قوای محور^(۱)، نمونه ای بارز از اهمیت جغرافیایی نظامی آن است.

از نظر نظامی و تجارتي می توان خلیج فارس را به قلب در بدن تشبیه کرد که از طریق رگ ها، یعنی راه های ارتباطات زمینی، خون را در بدن جریان می دهد. منطقه خلیج فارس در سیاست ها و استراتژی های جهانی، به ویژه برای ابرقدرتها، در قبل و پس از جنگ سرد اهمیت به سزایی داشته و دارد. این اهمیت به عوامل متعددی باز می گردد، از جمله:

۱- این منطقه دارای ذخایر نفتی جهانی بسیار بالایی است و از این نظر برای کشورهای صنعتی، شاهرگی حیاتی به شمار می آید که چرخه اقتصاد را به گردش در می آورد. کشورهای خلیج فارس، ۶۲ درصد از مجموع نفت مصرفی بازارهای جهان را تولید می کنند.

۲- موقعیت ژئوپلیتیک متمایز و مهم این منطقه که حلقه ارتباطی میان شرق و غرب را تشکیل می دهد، به علاوه گذرگاه ها و تنگه های استراتژیکی مهم به ویژه تنگه هرمز که یکی از مهم ترین و حساس ترین گذرگاه های آبی جهان بشمار می آید. در هر ۸ دقیقه، یک نفتکش از این تنگه عبور می کند و مجموع محموله های نفتکش، روزانه نزدیک به ۱۹ میلیون بشکه یعنی ۴۰ درصد از تجارت جهانی نفت را بالغ می گردد. همچنین ۱۲ درصد از نفت مصرفی ایالات

ص: ۶۲

(۱) قوای محور شامل امپراطوری آلمان، امپراطوری اتریش، مجارستان، بلغارستان و امپراطوری عثمانی بود.

ت متحده آمریکا از این تنگه عبور می کند.

۳- منطقه خلیج فارس؛ یک بازار مصرفی بزرگ است که قادر است مازاد تولید صنایع پیشرفته غرب را که بازدهی مادی فراوانی دارد، جذب کند.

۴- همچنین منطقه خلیج فارس یک آتشفشان است که گاه خاموش و گاهی شعله ور می گردد و این امر به مشکلات مرزی و ادعاهای ارضی کشورهای منطقه باز می گردد.

(ب) موقعیت ژئوپلیتیکی کویت

واقع شدن کویت در نهایی ترین نقطه شمال غربی خلیج فارس و قرار گرفتن این کشور کوچک میان سه قدرت بزرگ منطقه یعنی؛ جمهوری اسلامی ایران، عربستان و عراق، از لحاظ جغرافیایی، اهمیت خاصی به آن بخشیده است. در میان شش کشور شورای همکاری خلیج فارس، کویت نزدیک ترین مرز آبی را با ایران دارد. (۱)

(پ) اهمیت ژئواستراتژیک کویت

این کشور با در اختیار داشتن منابع عظیم نفت و گاز، دارای ظرفیت های ژئواستراتژیک فراوانی می باشد. وجود چاه های نفت مناقیش و ام قدیر در جنوب غربی و چاه های نفت الیرقان در جنوب شرقی و چاه های نفتی روضتین، صابریه، بحره و رتفه در جوار کشور عراق، بر اهمیت این ظرفیت ها افزوده است. کویت همچنین میادین نفتی مشترکی با عربستان دارد. (۲)

ص: ۶۳

۱- (رودباری، همان، ص ۱۵).

۲- (حسن سیفی، آشنایی با کشور کویت، (انتشارات مرکز آموزش صیاد شیرازی، ۱۳۸۶ ه-ش)، ص ۱۹).

کویت با وجود وسعت کم، یکی از بزرگترین کشورهای تولیدکننده نفت جهان است؛ ذخائر نفتی این کشور، هفتاد میلیارد بشکه تخمین زده می‌شود که بیش از سه برابر ذخائر نفتی ایالات متحده آمریکا و ده درصد کل ذخائر نفتی جهان است. ذخائر این کشور از اهمیت شایانی برخوردار است، ذخائر گاز طبیعی شناخته شده در کویت ۱۴۹۸ میلیارد متر مکعب تخمین زده می‌شود. (۱)

- نام حکومت:

- نام قراردادی طولانی: دولت کویت (دولة الكويت - dewlap Kuwait)

- نام قراردادی کوتاه: کویت (الکویت - Al Kuwait)

- نوع حکومت: شیخ نشین (پادشاهی مشروطه).

- مرکز (پایتخت): کویت.

- تقسیمات کشوری: کویت به شش استان به نام های زیر تقسیم شده است:

استان عاصمه (پایتخت)، استان احمدی، استان حولی، استان فروانیه، استان جهراء، استان مبارک الکبیر. (۲)

ص: ۶۴

۱- زینب متقی زاده، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس، (مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۴ ه- ش)، ص ۱۱۸.

۲- سایت ویکی پدیا، ۱۳۸۷ ه- ش.

ساختار سیاسی کویت در بین کشورهای منطقه، در یک چارچوب عربی و به الگوی سیاسی دموکراسی غربی نزدیک تر است، و در عین حال، این ساختار، ارزش های محلی و چارچوب های سنتی را در سایه نبود احزاب سیاسی ملاحظه نموده است. علاوه بر مجلس امت، کویت با داشتن صدها دیوانیه (۱)، از زیربنای وسیعی از نهادهای جامعه مدنی برخوردار است. از سوی دیگر، انجمن های عام المنفعه به نوبه خود، گروه های تأثیرگذار در شکل گیری تصمیم های سیاسی به شمار می آیند. (۲)

نظام حکومتی کویت از سه قوه مقننه، مجریه و قضائیه تشکیل شده است و مطابق قانون اساسی، این قوه از یکدیگر تفکیک شده اند. اما در عمل، امیر کویت در هر سه قوه اعمال نفوذ می کند. وی ریاست قوه مجریه را به عهده دارد؛ ضمن آنکه در قوه مقننه و مجلس امت؛ نقش ریاست را ایفا می کند؛ افزون بر آن، حکم قضائی با نام وی صادر می شود؛ از این رو در عمل، نوعی اختلاط قوا در نظام حکومتی کویت وجود دارد. (۳)

الف) مختصری از تاریخ کشور

کویت مصغر کوت است که ظاهراً یک واژه هندی است و در زبان اعراب محلی وارد گردیده و بر دژ یا قلعه اطلاق می شود. نام بسیاری از شهرهای هند و پاکستان با کلمه کوت به صورت پسوند یا پیشوند آمده است مانند (سیالکوت)، (بتان کوت) و (راول کوت). این واژه در زبان

ص: ۶۵

۱- نوعی اماکن عمومی است که در آن جلسات مردمی برگزار می شود.

۲- لواء رودباری، همان، ص ۱۲۳.

۳- مرتضی کاظمی دینان، علل خیزش شیعیان حاشیه خلیج فارس، (مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۸ ه- ش)، ص ۲۱۷.

فارسی نیز متداول است و در برخی آثار نظم و نثر شعرا و نویسندگان پارسی زبان بکار رفته است. واژه (کوتوال) که از ترکیبات واژه مذکور و به معنی قلعه بیگی یا دژبان یا صاحب قلعه است در ادبیات فارسی دیده می شود. به مرور زمان، واژه کوت بر شهری که در اطراف آن دژی بوجود آمده نیز اطلاق شده است مانند: کوت العماره در عراق، کوت الشیخ و کوت عبدالله در ایران. تاریخ معاصر کویت با مهاجرت جماعتی از طوایف عتبی ساکن عربستان مرکزی (نجد) پیوستگی می یابد. از اوایل قرن هجدهم، خانواده های مهم؛ (آل صباح) (آل خلیفه) و (آل جلاهمه)، پس از کوچ های متعدد، سرانجام در کویت رحل اقامت افکندند. اغلب منابع، استقرار این قبایل در کویت را بین سال های ۱۷۱۳ - ۱۶۷۲ و بنا به دلایل اقتصادی و سیاسی می دانند. یکی از این دلایل؛ توسعه حرکت تجارتي در خلیج فارس بود. جنگ ها و کشمکش های سیاسی مزمن در شبه جزیره عربستان و قحطی و گرسنگی نیز، در رشد مهاجرت به سوی بنادر ساحلی نقش داشت. از طرفی در سال ۱۷۷۵م، تجارت شرکت هند شرقی به جای بصره به کویت منتقل گردید و بر اثر بروز اختلاف میان انگلستان و دولت عثمانی، کویت به صورت انبار تجارتي و مال التجاره انگلیس درآمد و این نخستین تماس واقعی کویت و انگلستان بود. با مهاجرت این قبایل و خانواده ها و انتقال تجارت به کویت، این سرزمین از یک روستای کوچک برای ماهیگیران، به یک شهر پر جنب و جوش و بندرگاه تجارتي و ایستگاه تردد میان شرق و غرب تحول یافت. بی ثباتی اوضاع در ایران و عراق، به ایجاد خلاء تجارتي و سیاسی منجر شد که پیدایش شهرها و بندرها در آن سوی سواحل

خلیج فارس، از جمله نتایج آن بود. در پی این تحولات، نیاز به برپایی نظام ساده و ابتدایی جهت اداره امور روزمره زندگی ظاهر شد. خانواده های مهاجر نخستین، در سالهای ۱۷۵۶ - ۱۷۱۶ بوسیله اتحاد سه گانه مشترک بر سر اداره امور این سرزمین توافق کردند. نقش هر خانواده، مکمل نقش خانواده دیگر بود. آل صباح به اعمال قدرت سیاسی پرداختند، کارهای تجارت روی خشکی به آل خلیفه رسید و آل جلاهمه سرگرم کارهای تجارت دریایی و غواصی و دریانوردی شدند. در سال ۱۷۵۶، این اتحاد از هم گسست و مردم کویت طبق سنت های قبیله ای، صباح بن جابر (رئیس خانواده الصباح) را به عنوان امیر برگزیدند. این زمان سرآغاز اداره امور شهر، و حل و فصل اختلافات ساکنان آن بود و از همان موقع، قدرت سیاسی در این خانواده ماندگار شد. مفهوم اعتماد مشترک یا بهتر است بگوییم حکومت مشترک میان خانواده حاکم و تجار اصلی کشور، بدلیل تکیه این خانواده بر تجار مروارید و سازندگان کشتی های تجارتی در راه اندازی امور، برقرار گردید. لازم به یادآوری است که در زمان حکومت شیخ مبارک، فرزند صباح دوم، که در تاریخ کویت، بنام (مبارک الکبیر) معروف شده است، نظام حکومت این سرزمین شکل تازه ای به خود گرفت؛ زیرا وی حکومت را در تیره دو فرزند خود موروثی کرد. در زمان حکومت همین شیخ، معاهده ۲۳ ژانویه ۱۸۹۹ مبنی بر حمایت انگلستان از کویت بین دو کشور منعقد گردید و بدین سان، کویت به صورت تحت الحمایه بریتانیا درآمد. این معاهده مانند سایر قراردادهایی که انگلستان در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم با حکام امارات خلیج

فارس امضاء کرد حاوی چند موضوع اساسی به شرح زیر بود:

الف - ممنوعیت برقراری ارتباط کویت و کشورهای خارجی؛

ب -

ممنوعیت واگذاری سرزمین.

حاکم کویت تعهد کرد که بی اجازه انگلستان، تحت هیچ عنوان اعم از واگذاری، فروش، اجاره، رهن و امثال آن، تمام یا بخشی از قلمرو خود را به هیچ یک از اتباع خارجی یا کشورهای خارجی واگذار نکند. پس از شیخ مبارک که در خلال جنگ جهانی اول فوت کرد (۱۹۱۵)، ابتدا فرزند ارشد او (جابر) و سپس فرزند دیگرش (سالم) به ترتیب به حکومت رسیدند و از این تاریخ به بعد حکومت میان فرزندان (سالم) و (جابر) تقسیم شد.^(۱)

تاریخ

استقلال کویت: روز ۱۹ ژوئن ۱۹۶۱م، به دنبال مذاکراتی که میان شیخ عبدالله السالم الصباح امیر اسبق کویت و مقام های انگلیسی به موجب معاهده ۱۸۹۹م به صورت تحت الحمايه انگلیس درآمده بود، به کسب استقلال نایل آمد. (کتاب سبز، ۱۳۷۵: ۱۱۱)

به موجب یادداشت هایی که بین سرویلیام بروس، نماینده سیاسی انگلستان، مقیم خلیج فارس، و امیر کویت مبادله شد، معاهده تحت الحمايه لغو گردید و کویت از آن تاریخ در عداد کشورهای مستقل جهان درآمد. کویت پس از استقلال به عضویت اتحادیه عرب درآمد و به

ص: ۶۸

دنبال آن به خاطر مسائل مرزی با عراق، مشکلاتی بروز کرد که براساس تقاضای امیر کویت، سربازان انگلیسی در مرزهای دو کشور مستقر شدند و اتحادیه عرب در ژوئیه همان سال تصمیم گرفت نیروهای مخصوصی را جایگزین قوای انگلیسی در آن منطقه نماید که شامل سربازان اردنی، عربستانی، سودانی و جمهوری متحده عرب می شد. اجرای این تصمیم در سال ۱۹۶۱ با ورود نیروهای جمهوری متحد عرب آغاز و تا فوریه ۱۹۶۳ ادامه داشت و نیروهای انگلیسی در همین زمان خاک کویت را ترک کردند. (۱)

ب) قانون اساسی، تحولات و ویژگی های آن

به دنبال اعلام استقلال، امیر کویت فرمان تشکیل مجلس مؤسسان را به منظور بررسی و تدوین قانون اساسی کشور صادر کرد. قانون مذکور به وسیله عده ای از حقوق دانان عرب با الهام از قوانین کشورهای عربی تنظیم شده بود. مجلس مؤسسان که با رأی عموم افراد ملت تشکیل شده بود، در ۲۰ ژوئیه ۱۹۶۲ آغاز به کار کرد و پس از ۲۴ جلسه شور و بررسی، متن نهایی قانون اساسی را به تصویب رسانید. قانون اساسی کویت شامل یک مقدمه کوتاه و پنج باب و ۱۷۳ اصل و تفسیری بر بعضی اصول آن است. موضوعات مندرج در پنج باب قانون اساسی بشرح زیر است:

- ۱- رژیم دولت؛ ۲- اساس جامعه کویت؛ ۳- حقوق و وظایف عمومی؛ ۴- قوای سه گانه؛ ۵- قوانین عمومی و قوانین موقتی.

ص: ۶۹

۱- همان، ص ۱۱۴.

در باب اول؛ کویت دولتی عرب، مستقل و دارای حاکمیت و بخشی از امت عرب معرفی شده است. دین رسمی کشور، اسلام و زبان رسمی آن، عربی است. حکومت بر این کشور در خاندان مبارک الصباح موروثی است و ولیعهد نیز باید ظرف یکسال پس از تعیین امیر، با پیشنهاد وی و تصویب مجلس ملی از میان افراد ذیصلاحیت همین خاندان انتخاب گردد.

در باب دوم؛ اصول آزادی های فردی و اجتماعی و مسئولیت دولت در قبال مردم و وظیفه مردم نسبت به دولت مورد توجه قرار گرفته است. در مبحث آزادی های فردی و اجتماعی، قانون اساسی به تفسیر و تشریح این موضوع پرداخته و برای هر یک حدودی قائل می شود. مساوات، عدالت، آزادی، تعاون و نوع دوستی، پایه های اساسی اجتماع را تشکیل می دهد. دولت، نگهبان جامعه، حافظ امنیت و آرامش کشور و مردم است. خانواده، اساس جامعه را تشکیل می دهد و تأمین تعلیم و تربیت و بهداشت فرزندان کشور از جمله عمده ترین وظایف دولت شمرده شده است. احترام به مالکیت و سرمایه و کار و حق ارث و مالکیت خصوصی در قانون اساسی کویت تضمین شده و هر نوع مصادره اموال اشخاص ممنوع است مگر در مواردی که قانون تعیین می کند.

قانون اساسی، تعیین وزراء را از میان نمایندگان مجلس مجاز دانسته و وزرایی که عضو مجلس امت (پارلمان) نیستند، پس از انتخاب به وزارت، خود به خود به عضویت مجلس در می آیند و دارای حق رأی هستند. قانون اساسی مقرر داشته است که شمار وزرای کابینه هیچگاه نباید از یک سوم شمار نمایندگان مجلس ملی که ۵۰ عضو دارد، تجاوز کند. در

قانون اساسی کویت، امیر، فرمانده کل قواست و حق اعلان جنگ تدافعی دارد. قانون اساسی با صراحت، حق اعلان جنگ تجاوزکارانه را تحریم کرده است. امیر، حق انحلال مجلس را دارد و طی فرمانی، علل انحلال را تشریح می نماید، اما حق ندارد مجلس را بار دیگر به همان علت منحل سازد. امیر یا یک سوم نمایندگان مجلس، حق دارند پنج سال بعد از تصویب قانون اساسی فعلی، پیشنهاد تجدید نظر در آن را بدهند و یا تقاضا کنند مواردی به آن افزوده شود، ولی باب مربوط به رژیم حکومت و آزادی افراد، قابل تعدیل نیست مگر اینکه بخواهند دامنه آزادی فردی را افزایش دهند. در غیاب امیر، ولیعهد فرمانها را امضاء می کند و استوارنامه سفرای خارجی را می پذیرد و چون امیر یا ولیعهد نمی توانند در مدت امارت یا ولیعهدی مسئولیت دیگری قبول کنند، بنابراین در صورت غیبت امیر، ولیعهد جانشین امیر می شود. (۱)

پ) تشکیلات حکومتی

حکومت کویت پادشاهی بوده و پادشاه فعلی؛ امیر شیخ صباح الاحمد الجابر الصباح (۲) و نخست وزیر؛ شیخ جابر المبارک الصباح می باشد (۳). به موجب قانون اساسی کویت، امارت در خاندان آل صباح موروثی می باشد و حکومت کویت، مرکب از قوای سه گانه: مقننه،

ص: ۷۱

۱- (لواء رودباری، همان، ص ۹۱۵.

۲- (النباء ۷/۲/۲۰۰۶.

۳- (خبرگزاری فارس، ۲۹/۴/۱۳۹۱.

قضایه و مجریه است که از یکدیگر تفکیک شده و یک شورای مشورتی، امیر کویت را در امور مملکتی یاری می کند. فعالیت های حکومت نیز طبق قانون اساسی، توسط مجلس امت کویت کنترل می شود. (۱)

قوه مجریه

امیر کویت اختیارات متعددی دارد که پاره ای از آنها برگرفته از قانون اساسی و پاره ای دیگر ریشه های عرفی دارد. علاوه بر ریاست کشور، او رئیس قوه مجریه نیز می باشد و در قوه مقننه به طور مشترک، با مجلس امت به اعمال ریاست می پردازد. امیر، فرماندهی کل نیروهای مسلح را بر عهده دارد و احکام قضایی نیز به نام وی صادر می گردد. قانون اساسی کویت در ۲۵ ماده (ماده ۵۴ تا ۷۸) درباره نقش رئیس کشور (امیر) سخن گفته است. امیر؛ اختیارات اجرایی اش را بوسیله نخست وزیر و وزرا اعمال می نماید. البته در ساختار سیاسی کویت، امیر به صورت نمادی، نظارتی و ارشادی به ریاست قوه مجریه می پردازد، در حالی که نخست وزیر و وزرا، به نمایندگی از امیر به طور عملی بر قوه مجریه ریاست دارند. بنابراین با اینکه امیر در رأس هرم اجرایی قرار دارد، ولی این واقعیت که امیر بوسیله وزرا به اختیارات خود می پردازد، وی را از مسئولیت سیاسی معاف

ص: ۷۲

می سازد. امیر پس از مشورت با شخصیت های بلند پایه (رئیس مجلس امت و دیگران)، بدون دخالت مستقیم مجلس امت، نخست وزیر را طی فرمانی انتخاب می نماید. نخست وزیر تعیین شده، اعضای کابینه را معرفی می کند و امیر، فرمان تشکیل کابینه را صادر می نماید.

شورای وزیران (کابینه دولت) از ۱۵ وزیر در ۱۹ وزارتخانه گوناگون تشکیل شده است؛ به این معنا که برخی وزرا متصدی بیش از یک وزارتخانه هستند. شورای وزیران، حلقه ارتباطی میان رئیس کشور و مجلس (پارلمان) است. مذاکرات شورا محرمانه است و تصمیمات آن با حضور اعضاء، و موافقت اکثریت حاضران گرفته می شود. راجع به یک موضوع، وقتی آراء گروه موافق و گروه مخالف مساوی باشد، گروهی که نخست وزیر در آن قرار دارد رجحان می یابد. (۱)

کابینه شانزدهم از نظر تنوع و انعطاف، متمایز است. در این کابینه، برای نخستین بار، دو وزیر از مناطق خارج شهر کویت (بادیه نشین) شرکت داشتند، در حالی که پانزده کابینه پیشین کویت، اجمالاً در انحصار گروه های شهرنشین بوده که داخل شهر کویت سکونت داشتند. مضافاً اینکه در کابینه شانزدهم، دو وزیر از شیعه عضویت دارند. با ورود سران اپوزیسیون در کابینه اخیر، قاعده تسلط نخبگان یا صاحب منصبان اجتماعی و اقتصادی بر پست های سیاسی درهم شکست. بدین سان، کابینه شانزدهم بیشتر به معنای حکومت ائتلافی نزدیک شد. ولی اکنون روشن شده است که این دگرگونی ها مقطعی بوده است، زیرا در تاریخ ۱۳/۴/۱۹۹۴ تعدیل اساسی در این کابینه انجام شد که به موجب آن، شمار وزرای (انتخابی)،

ص: ۷۳

به پنج وزیر کاهش یافت و شمار وزرای شیعی طبق روال قبلی، به یک وزیر بازگشت. همچنین وزرای مناطق خارج شهر کویت و وزرای برخی گروه ها و جریانات سیاسی از کابینه کنار گذاشته شدند. (۱)

قوه مقننه

قوه مقننه از یک مجلس قانون گذاری به نام مجلس ملی تشکیل یافته ولی قدرت اصلی، در دست امیر می باشد. (۲)

طبق قانون اساسی، کویت دارای یک مجلس امت است که پنجاه عضو آن با رأی مردم انتخاب می شوند. کلیه افراد ذکور کویتی که در این کشور متولد شده و به سن ۲۱ سالگی رسیده باشند به استثنای نظامیان و افراد پلیس، حق رأی دارند.

نامزدهای نمایندگی مجلس بایستی حداقل سی سال داشته و از سواد خواندن و نوشتن به زبان عربی برخوردار باشند. هر دوره قانون گذاری چهار سال است که بطور رسمی در دهه آخر اکتبر هر سال با سخنرانی امیر کویت افتتاح می شود.

مجلس در هر سال حداقل هشت ماه اجلاس خواهد داشت و موظف است قبل از پایان آخرین اجلاس، لایحه بودجه سال بعد را به تصویب برساند. مجلس امت همچنین می تواند طبق فرمان امیر یا با تقاضای اکثریت مجلس، جلسه فوق العاده داشته باشد. اصولاً مجلس، هر هفته

ص: ۷۴

۱- همان.

۲- محمود محجوب، گیتاشناسی کشورها، (مؤسسه گیتاشناسی، ۱۳۶۴ ه-ش)، ص ۲۶۱.

یکبار (روزهای سه شنبه) جلسه دارد، ولی در صورت لزوم دو روز در هفته (شنبه و سه شنبه) تشکیل جلسه می دهد. قانون اساسی، نمایندگان را از عضویت در هیئت های مدیره و یا مدیریت عامل شرکت هایی که در برابر دولت تعهداتی را قبول کرده اند منع نموده است. مطابق قانون انتخابات، کویت به ۲۵ حوزه انتخاباتی تقسیم شده و از هر حوزه، دو نفر به نمایندگی مجلس امت انتخاب می شوند. (۱)

قوه قضائیه

تا قبل از تنظیم قانون شماره ۱۹ قضایی در سال ۱۹۵۹م. با وجود محکمه کویت، قانونی برای تنظیم امر قضاوت در این کشور موجود نبود. مهم ترین مراجع قضایی در دوره واقع میان سال ۱۹۴۸م. تا سال ۱۹۵۹ میلادی عبارت بودند از:

۱- محاکم دادگاه ها، شامل: الف - محکمه عالی، به ریاست رئیس محاکم.

ب - محکمه شرعی، به ریاست قاضی شرع. دارای بخش های: «محکمه شرعی»، «محکمه احوال شخصی» و محکمه ای از دو قاضی مذهب جعفری، جهت رسیدگی به مسائل احوال شخصی مسلمانان مذهب جعفری.

۲- کمیته های تحکیم داوری: شامل: کمیته تجار؛ جهت رسیدگی به منازعات و دعاوی میان تجار.

ص: ۷۵

۱- (لواء رودباری، همان، ص ۱۲۰).

کمیته موقت؛ برای رسیدگی به منازعات و دعاوی اصناف. (۱)

با صدور فرمان شماره ۱۹ امیر کویت در سال ۱۹۵۹ در خصوص تنظیم قضا در کویت، سپس فرمان شماره ۲۱ امیر کویت در سال ۱۹۶۲ در مورد تأسیس اداره فتوا و قانون گذاری، دوران تازه ای در پی ریزی نظام قانونی در کویت آغاز شد. با صدور قانون اساسی کویت در ۱۱ نوامبر ۱۹۶۲، نظام قضایی دارای احکام ویژه ای گردید که استقلال آن را از سایر قوا تضمین کرد. در سال ۱۹۹۰، قانون جدید با شماره ۲۳، امور قضات و دادگاه ها را سامان بخشید و تخصص هریک را مشخص نمود و تعدادی از دادگاه ها را که قبلاً در قانون سابق موجود نبود، به شرح زیر افزود:

۱- دادگاه تمیز ۲- دادگاه عالی استیناف ۳- دادگاه کلی ۴- دادگاه جزئی.

علاوه بر دادگاه های فوق در قانون اساسی کویت تشکیل دادگاه های زیر نیز درج گردیده است:

۱- دادگاه های عادی ۲- دادگاه اداری ۳- دادگاه قانون اساسی

۴- دادگاه نظامی ۵- دادگاه عرفی ۶- دادگاه امنیت کشور

به طور کلی نظام قضایی کویت، منابع حقوقی خود را از قانونگذاری، عرف و شریعت اسلامی بر می گیرد. (۲)

ص: ۷۶

۱- (حوزه، همان.

۲- (لواء رودباری، همان، ص ۱۲۱.

علیرغم عدم موافقت دولت در خصوص تشکیل و فعالیت احزاب در این کشور، بعد از باز پس‌گیری کویت از چنگال دیکتاتور عراق، شاهد ظهور گروه‌ها و جمعیت‌های سیاسی بصورت علنی و آشکارا هستیم، که در چند سال اخیر مواضع موافق و مخالف خود را در زمینه‌های مختلف حاکمیت ابراز کرده‌اند. هرچند خیلی از این گروه‌ها وضعیت رشد و نمو خود را بر اساس مسائل مذهبی -- قومی و بعضاً علمی کسب کرده‌اند، ولی هم‌اکنون بر اساس فعالیت‌های اتخاذ شده توسط این گروه‌ها، مواضع اصلی خیلی از این گروه‌ها برای مسئولین دولتی مشخص شده است و به نحوی دولتمردان، جهت مقابله با بعضی از این گروه‌های واگرا، تدابیر شدیدی اتخاذ کرده‌اند که بتوانند نفوذ این گروه‌ها را که در دستگاه‌های دولتی و مجلس و هیئت دولت نفوذ نموده‌اند را محدود کنند، ولی تاکنون موفقیت چندانی بدست نیاورده‌اند. (۱)

اهم این گروه‌های سیاسی عبارتند از: اول: پیروان گروه اخوان المسلمین، تجار و مستقلین.

دوم: جمعیت سلفی، نیروهای ملی‌گرا، چپگرا، شیعیان و گروه‌های تکتلی‌نیا.

سپس کلیه جمعیت‌های سیاسی با گرایش‌های مختلف، پس از آزادسازی کویت گرد هم آمدند و بیانیه‌ای در تحت عنوان (دیدگاه آینده) صادر نمودند و پس از آن نیز، بیانیه دیگری پس از برگزاری کنفرانس، در ماه می، در هتل کویت تحت عنوان حقوق بشر صادر نمودند.

ص: ۷۷

سرانجام شیعیان، با نام رسمی، تحت عنوان «ائتلاف اسلامی الوطنی»، جهت مشارکت در فعالیت های عمومی و تلاش جهت اهمیت بخشیدن به توسعه آگاهی سیاسی، موجودیت یافتند. این جمعیت بنیانگذار دیدگاه اسلام، پیرامون فعالیت ملی است و جهت تحقق آنچه که در بیانیه سازندگی کویت آمده بود تلاش نمودند. (۱)

۱۰- جزایر کویت

در نزدیکی کویت، جزایر بسیاری وجود دارد که عمده ترین آنها عبارتند از: بویان، فیلکه، مسکان، عوها، ام انکل، ام المرادم، کوبرو قاروره و وربه.

جزیره «بویان» در زاویه غربی واقع شده که طول آن از شمال به جنوب در حدود ۱۳ کیلومتر است. این جزیره با ۶۸۳ کیلومتر مربع مساحت، اغلب خالی از سکنه است، ولی در فصل تابستان گروهی برای ماهیگیری در آن اقامت دارند.

جزیره «فیلکه» در سمت شرق و در حدود ۱/۲۹ کیلومتری شهر کویت قرار دارد. طول این جزیره، ۲۰/۱۱ و عرض آن ۱/۵ کیلومتر است. در آن، ساختمان های قدیمی و قلعه های جنگی وجود دارد که از آثار پرتغالی ها و ایرانیان باستان بر جای مانده است. جزیره «وربه» در واقع از چند جزیره تشکیل شده که طول بزرگ ترین ۲/۱۱ کیلومتر و عرض آن ۴/۶ کیلومتر است. (۲)

ص: ۷۸

۱- همان، ص ۵۴.

۲- حوزة، همان.

کویت به لحاظ وضعیت جغرافیایی همواره مرکز مهمی برای کشتیرانی و فعالیت های دریایی بوده است. این کشور دارای بنادر مهم تجاری است که توسط مؤسسه عمومی بنادر اداره می گردد. این مؤسسه، در ۱۶ نوامبر ۱۹۷۷ م. به موجب قانون شماره ۱۳۳ به شکل یک مؤسسه دولتی مستقل، تأسیس یافت و اداره بندر شویخ و دوحه به عهده آن، گذاشته شد. در ۱۸ اکتبر ۱۹۸۶ م. اداره بندر شعبیه نیز به این مؤسسه واگذار شد.

بنادر مهم کویت عبارتند از: الاحمدی، شعبیه، شویخ، الزور، دوحه و عبدالله.

الف) بندر الاحمدی

بزرگ ترین بندر نفتی کویت بوده که دارای چهار لنگرگاه مخصوص محصولات نفتی است و توسط شرکت ملی نفت کویت اداره می شود.

ب) بندر شویخ

از قدیمی ترین بنادر تجاری این کشور است که در سال ۱۹۶۰ م. بنا شده و دارای سه اسکله به طول ۴۰۵۵ و عمق ۷/۶ متر می باشد. این بندر می تواند کشتی های مختلف را پذیرد.

پ) بندر الزور (مینا السعود)

چهارمین بندر نفتی کویت است که ادارات نفت «منطقه بی طرف» (یا منطقه مقسومه) را انجام می دهد. اداره این بندر بر عهده شرکت «Gtoil» و شرکت نفت کویت است. نفت خام چاه های موجود در منطقه برقان، وفره و ام القدیر، از طریق لوله های نفتی به یک انبار ذخیره در «وفره» انتقال یافته و سپس از آن جا به فاصله سه مایل تا میناء الزور، پمپ می گردد.

ت) بندر دوحه

در سال ۱۹۸۱م. برای قایق ها و لنج های باری ساحلی که بین کشورهای منطقه خلیج فارس، کالاهای سبک را جا به جا می نمودند، ساخته شد. این بندر دارای حوضچه و ۱۲۰ اسکله کوچک به طول ۲۶۰۰ متر و همچنین دارای ۱۱ انبار با محیط بسته به مساحت ۸۱۰۰ متر، ۴ انبار مسقف به مساحت ۲۱۰۰ متر مربع و محوطه نگهداری دام به مساحت ۳۲۵۰ متر می باشد.

ث) بندر عبدالله

در سال ۱۹۴۵م، جهت صادرات محصولات نفتی، پالایشگاه میناء عبدالله بنا شد که دارای دو اسکله در عمق دو مایلی ساحل است. (۱۱)

۱۲- ملاحظات اقتصادی

الف) تحولات اساسی

اقتصاد

کویت با استقرار قبیله «العتیبه» که از شبه جزیره عربستان به این کشور مهاجرت کرده بودند شکل گرفت. این قبیله به دلیل این که بر سر مسیرهای بازرگانی و بندرگاه طبیعی قرار گرفته بودند، توانستند به تجارت مروارید، صید ماهی و بازرگانی به صورت محدود بپردازند. رفته رفته بازرگانی در آن جا رونق بیشتری پیدا کرد و کم کم این کشور وارد مرحله جدیدی از اقتصاد شد و موقعیت مناسب بندرگاهی، کویت را به بندر

ص: ۸۰

۱- حوزه، همان.

برای داد و ستد بین عراق و حلب (سوریه)، با سواحل غربی شبه قاره هند تبدیل نمود و این کشور از شکل روستا به یک بندرگاه فعال بازرگانی گسترش یافت و تجارت پر رونق سبب شد، تا کویته ها ناوگان ممتازی را بنا نهند و به تجارت با هند از طریق دریای سرخ و افریقا پردازند. این ناوگان که متشکل از کشتی های بادبانی چوبی بود، حتی در عصر کشتی های بخار نیز پایدار بود. با کشف و استخراج نفت، اولین محموله نفتی در ژوئن ۱۹۴۶م. (در دوران حکمرانی شیخ احمد جابر) صادر شد، ولی تا چند سال درآمدهای به دست آمده از آن، نقشی در شکوفایی اقتصاد کویت نداشت. پس از روی کار آمدن شیخ عبدالله سالم الصباح (۱۹۵۰-۱۹۶۵م)، اصلاحات اداری در این کشور صورت گرفت و کنترل عواید حاصل از درآمدهای نفتی، در اقتصاد این کشور نقش پیدا کرد که به خاطر درآمد سرشار نفت، اقتصاد این کشور تک محصولی شد. درآمدهای نفتی آن از ۱۹۰ میلیون دینار در سال ۶۴-۱۹۶۳م. به ۲۵۷۵ میلیون دینار در سال ۷۸-۱۹۷۷م. یعنی ۵/۱۳ برابر افزایش یافت. تا سال ۱۹۸۰م. کویت، قلب بازرگانی منطقه بود و همگام با بخش بازرگانی، خدمات در این کشور رشد کرد، به طوری که الگوی رفاه و نظام سخاوتمندانه اقتصادی حاکم گردید. با آغاز جنگ عراق علیه ایران در سال ۱۹۸۰م. اقتصاد کویت، دستخوش تحولاتی گردید و به دلیل ساخت نامتناسب اقتصادی، رشد اقتصادی پرشتاب، متوقف شده و بعضاً تولید ناخالص داخلی این کشور، سیر نزولی پیدا کرد. در سال ۱۹۸۱م. «تولید ناخالص داخلی»، به قیمت جاری، ۷/۹ کاهش یافت که دلیل عمده کاهش

تولید ناخالص، بخش نفت بود، که ۱/۱۹٪ تنزل نمود. اشغال کویت به وسیله عراق در سال ۱۹۹۰ م. باعث وارد آمدن خسارات زیادی به کویت شد و بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار از ذخایر نفتی و سرمایه گذاری این کشور از بین رفت. پس از جنگ خلیج فارس نیز، ساختار اقتصادی کویت تغییری نیافت و تولید ناخالص داخلی این کشور پس از یک افول ناشی از اشغال، تا سال ۱۹۹۳ م. رو به افزایش نهاد. نکته قابل ذکر اینکه، عملیات های نظام آزادسازی و پروژه های بازسازی، بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار برای کویت هزینه در بر داشته است. هزینه های تسلیحاتی و نظامی متعاقب نیز، مزید بر علل ساختاری اقتصاد شد. طی سال های ۹۵-۱۹۹۱ م. کویت همواره با کسر بودجه بیش از ۵۰٪ رو به رو بود. کاهش بهای نفت، افزایش هزینه های عمومی و کسر بودجه مستمر، دولت کویت را ناچار ساخت تا در پی اصلاح ساختار اقتصاد و تغییر از الگوی نظام اقتصاد رفاهی، به الگوی اقتصادی واقع گرا بر آید. اعمال تعرفه قیمت گذاری برخی از کالاهای خدمات دولتی، خصوصی سازی، احیاء بخش بازرگانی و ایجاد منطقه آزاد تجاری، از جمله برنامه هایی هستند که دولت کویت در نظر دارد بنا به توصیه صندوق بین المللی پول، آنها را اجرا نماید. البته تاکنون بخش اندکی از برنامه های اعلام شده برای رفم اقتصادی، به اجرا در آمده است. (۱)

(ب) ساختار اقتصادی

در کویت، برنامه ریزی اقتصادی، در قالب برنامه های پیشنهادی پنج ساله از طرف دولت می باشد که با تصویب مجلس به اجرا در می آید. در سال ۱۹۹۳ م. هیئت های کارشناسی بانک جهانی و صندوق بین المللی پول، از کویت دیدن کردند و اجرای یک برنامه اصلاحات اقتصادی

ص: ۸۲

را توصیه نمودند که محورهای عمده آن عبارتند از: ۱- خصوصی سازی، ۲- حذف یارانه ها، ۳- افزایش مالیات ها.

مقامات کویته در اجرای اصلاحات اقتصادی و اعمال سیاست های جدید، مصمم هستند که یکی از ابعاد اصلاحات اقتصادی دولت: وضع مالیات ها، تعرفه ها، حذف تدریجی یارانه ها و قیمت گذاری خدمات و همچنین کالاهای عمومی می باشد. کارهای انجام شده در این زمینه تاکنون عبارتند از: برقراری مالیات گمرکی بر ۳۰۰ قلم کالای غیر ضروری و لوکس، افزایش نرخ مصرف برق به ۴ فلس (۱۳ سنت) برای هر کیلو وات ساعت، افزایش بهای سوخت به ویژه بنزین بین ۳۵ تا ۴۵ درصد و قیمت گذاری خدمات درمانی و دارو طی یک طرح تدریجی. در قانون سال ۱۹۶۵ م. سیاست های اقتصادی، جهت تشویق و جذب سرمایه در بخش صنعت و گسترش آن بوده است. به موجب ماده ۱۴ قانون مذکور، تأسیسات صنعتی به ثبت رسیده، تا حداقل ۱۰ سال پس از زمان ثبت، از تمامی مالیات ها معاف هستند. همچنین تعرفه گمرکی به واردات ماشین آلات، تجهیزات، لوازم یدکی، مواد اولیه و کالای نیمه ساخته واحدهای صنعتی تعلق نمی گیرد. تعرفه گمرکی کالاهای مشابه خارجی با در نظر گرفتن منافع مصرف کننده و کیفیت تولید کالاهای داخلی، برای حداقل ده سال افزایش

ص: ۸۳

می یابد. دیگر سیاست های تشویقی عبارتند از: تخصیص زمین مورد نیاز تأسیسات صنعتی به واحد مربوطه، اولویت در دریافت اعتبارات مالی از بانک اعتبار و پس انداز کویت، مساعدت دولت به تأمین هزینه پژوهش های صنعتی برای احداث صنایع جدید و اولویت خرید محصولات داخلی در خریدهای دولت. (۱)

پ) شاخص های اقتصادی

واحد پول کویت، دینار است که برابر با ۱۰۰۰ فلس می باشد. انواع سکه های آن ۱۰، ۲۰، ۵۰، ۱۰۰ فلسی و اسکناس های آن ۲۵۰ فلسی (ربع دینار) و ۵۰۰ فلسی (نیم دینار) و همچنین یک، پنج، ده و بیست دیناری می باشند. با توجه به مشکلات و اثرات جنگ و پایین آمدن قیمت نفت، دولت کویت ارزش دینار را در برابر دلار و دیگر ارزهای خارجی کنترل کرد. براساس مصوبه ملی کویت، از سال های ۱۹۹۷م. تا ۱۹۹۹م، قیمت دینار بین ۳۰۳ تا ۳۵۰ فلس بوده است. (۲)

ت) منابع اقتصادی

ذخایر نفتی

بر طبق ارقام رسمی دولت در سال ۱۹۹۴م. ذخایر شناخته شده نفت کویت، ۵/۹۶ میلیارد بشکه برآورد شده است که بیش از سه برابر ذخایر نفتی ایالت متحده امریکا و ده درصد از کل ذخایر نفتی جهان است. قسمتی از حوزه های نفتی، در داخل کویت و بخشی از آن در

ص: ۸۴

۱- همان.

۲- همان.

خارج از این کشور قرار دارد. میادین نفتی داخل خاک کویت عبارتند از:

۱- میادین نفتی خاک کویت شامل: الروضتين، الصابر، البحره، الرتقه (در ناحیه مرزی عراق که مورد ادعای آن کشور است).

۲- میادین نفتی جنوب غربی شامل: المناقیش و أم القدير.

۳- میادین جنوب شرقی شامل: البرقان.

در خصوص میادین نفتی خارج از خاک کویت باید گفت که این کشور دارای حق استخراج نفت از میادین نفتی منطقه بی طرف که واقع در بین عربستان سعودی و این کشور است می باشد. این منطقه شامل چاه های الوفاه واقع در جنوب الفوارس و جنوب أم قدير است. بخش دیگری از حوزه نفتی مشترک سعودی - کویت، در فلات قاره قرار دارد و شامل چاه های الخفجی، الحوت، الدرہ و اللؤلؤ می باشد. (۱)

میزان

تولید و پالایش: میزان تولید نفت کویت با وجود داشتن وسعت کم بسیار زیاد است، به گونه ای که یکی از بزرگ ترین تولیدکنندگان نفت در جهان می باشد. بر اساس آمار منتشر شده در سال ۱۹۹۴م. تولید نفت خام این کشور، در سطح دو میلیون و پانصد بشکه در روز قرار داشت و در نظر دارد که تولید نفت خام خود را تا سقف ۳ میلیون بشکه در روز افزایش دهد. بر طبق آخرین آمار از سوی خبرنگاران رویترا، تولید واقعی فرآورده های نفتی سه پالایشگاه داخلی کویت در سال ۱۹۹۷ م. با ۷/۱۹٪ افزایش، به میانگین ۸۷۲۲۰۰ بشکه در روز رسید. توان پالایش در سال ۱۹۹۴ م. به ۸۰۰ هزار بشکه در روز رسید که از این

ص: ۸۵

مقدار، حدود ۱۰۰ هزار بشکه دارای مصرف داخلی بود و ۷۰۰ هزار بشکه آن، صادر می شد. کویت دارای سه پالایشگاه در داخل کشور است که عبارتند از: الاحمدی، میناء عبدالله و الشعیب. کویت در خارج از خاک خود، از دهه هفتاد به بعد شروع به احداث و در اختیار گرفتن ظرفیت های پالایشگاهی کرد که مهم ترین پالایشگاه های متعلق به کویت عبارتند از: دانمارک با ظرفیت روزانه ۵۶۰۰۰ بشکه و هلند (روتردام و یورپورت)، با ظرفیت روزانه ۷۴۰۰۰ بشکه. (۱)

صنایع کویت

غیر از پالایشگاه ها و صنایع نفتی وابسته، صنایع تولیدی غیر نفتی در کویت، اندک و غیر قابل توجه بوده و در حقیقت آنچه که به عنوان صنایع تولیدی غیر نفتی دیده می شود، عمدتاً صنایع سبک تبدیلی هستند که تأمین مواد خام اولیه تجهیزات، قطعات، ابزار و همچنین نیروی کار وابسته به خارج از کشور را دارا می باشند. بر اساس آمار وزارت بازرگانی در سال ۹۶-۱۹۹۵ م. مجموع واحدهای صنعتی این کشور به ۷۸۷ واحد می رسد. بیشتر واحدهای صنعتی یاد شده، کارگاه های صنایع سبک تبدیلی هستند که در زمینه معادن (شن و ماسه و سنگ)، مواد غذایی، نوشیدنی های غیر الکلی، منسوجات، پوشاک، چرم، اثاثیه،

ص: ۸۶

کاغذ، چاپ و انتشار، صنایع شیمیایی، فرآورده های نفتی، ذغال، نایلون و پلاستیک، مواد خام غیر فلزی، اقلام ساختمانی، ماشین آلات، تجهیزات و ابزار فعالیت دارند. (۱)

۱۳- جاذبه های جهانگردی

کویت به جز آثار معدود باقیمانده از پرتغالی ها، در چند جزیره خود (قلعه پرتغالی ها و...) آثار باستانی ندارد، اما نشانه کویت جدید، دو برج دوقلوی بسیار زیبا است که به برج های کویت معروفند؛ یکی از این برج ها که از دیگری کوتاه تر است، اختصاص به منبع آب کویت دارد و دیگری دارای یک گردانه در بالای خود می باشد که با گردش آن، کل شهر کویت و دریای زیبای خلیج فارس را به نمایش می گذارد. از دیگر جاذبه های طبیعی کویت می توان از سواحل بسیار زیبای این کشور نام برد، که جاذبه های زیادی در آن نهفته است و اخیراً دولت با استفاده از سیستم آبیاری قطره ای، فضای سبز زیبایی را ایجاد کرده است. در کویت همانند دیگر کشورهای حوزه خلیج فارس، مغازه ها و مراکز خرید بسیار زیبا و متنوعی وجود دارد. (۲)

ص: ۸۷

۱- همان.

۲- همان.

حضور شیعیان کویت را باید در حضور شیعیان خلیج فارس جستجو کرد، زیرا جغرافیای سیاسی شیعیان در این منطقه از اهمیت خاصی برخوردار است. مطالعه سیر تاریخی زندگی سیاسی و اجتماعی شیعیان خلیج فارس، مشخص می سازد آنچه اینک تحت عنوان (رستاخیز شیعه) رخ می نماید، در واقع یک واکنش و اعتراض به محرومیت هایی است که در طول تاریخ همواره بر آنان تحمیل شده است. البته نباید فراموش کرد که رستاخیز شیعی نوعی واکنش تدافعی در برابر هجوم و سیطره فرهنگ غرب و فراگسترده شدن آن به دیگر نقاط جهان، به ویژه جوامع اسلامی نیز به شمار می آید. (۱)

قرن بیستم برای تمام شیعیان عرب، قرن بیداری طردشدگان است، در جهان عربی که مدت های طولانی تحت سیطره اهل تسنن بوده (خواه در زمان خلفا یا بعدها در زمان امپراطوری عثمانی)، شیعیان تحت شکنجه، اخراج و اغلب اوقات جزء فقراء بودند. بیداری این طردشدگان در جهان عرب، پیامدهای سنگینی برای ثبات رژیم های موجود دارد زیرا حس

مبارزه طلبی در میان شیعیان در حال بیداری است. (۱)

منطقه خلیج فارس از نظر جغرافیایی عمدتاً شیعه مذهب است و باید گفت که در منطقه ای که دربرگیرنده ی قسمت اعظم ذخائر نفتی خاورمیانه است، تشیع عربی در مناطق فوق العاده حساس ژئوپولتیکی حضور دارد. (۲)

جهان تشیع بعد از قرن ها خواب و تجزیه، علی رغم اقدامات کنونی در جهت تک قطبی شدن و تحریک گرایبی، در حال بیداری است. تشیع در مقابل جهان غرب به پا خواسته که به اعتقاد شیعیان چه درست و چه نادرست، در برابر مسلط کردن نه تنها غیرمسلمانان بر مسلمانان بلکه ثروتمندان بر فقراء، کمر بسته اند. (۳)

شیعیان حاشیه خلیج فارس در یک خط ساحلی که تقریباً تمامی سواحل خلیج فارس را در بردارد، ساکن بوده و با توجه به نفت خیز بودن این سرزمین ها به طور کلی می توان گفت: به لحاظ جغرافیایی، مهم ترین بخش های خلیج فارس در انحصار شیعیان است. این بخش ها هم شامل سواحل شمالی (سواحل ایران) و هم سواحل جنوبی است. در بخش جنوب، سواحل عراق، کویت،

ص: ۹۰

۱- (فرانسواتوال، ژئوپلتیک شیعه، (نشر آمن، ۱۳۷۹ ه-ش)، مترجم: عبدالرضا قاسم آقا، ص ۱۳.

۲- همان.

۳- همان، ص ۱۴.

استان های شرقی عربستان سعودی، سواحل بحرین و قسمت هایی از سواحل قطر و دبی را در امارات متحده عربی دربرمی گیرد و حتی تا سواحل باطنه دریای عمان نیز امتداد می یابد. به بیان دیگر، خلیج فارس از نظر جغرافیایی مذهبی تحت سلطه شیعیان است. (۱)

شیعیان که به عنوان یک اقلیت مذهبی هستند، بزرگترین مشکل ژئوپلیتیکی را برای بیشتر کشورهای این بخش (خلیج فارس) فراهم آورده اند. این شیعیان به لحاظ سیاسی، اقلیتی طرد شده هستند که در طول سالیان طولانی از محرومیت های سیاسی، اقتصادی و حتی اجتماعی رنج برده اند. بیشتر آنان در مناطق حساس ژئوپلیتیکی به ویژه مناطق نفت خیز، سکنی گزیده اند. این حضور از جنبه های مختلف برای دولت های منطقه، مشکل ساز و گاه خطر آفرین است. (۲)

۱- تاریخچه جمعیتی شیعیان کویت

استراتژی دولت های خلیج فارس در قبال شیعیان، در انزوا قرار دادن هرچه بیشتر این اقلیت ها بوده است، به گونه ای که آنان برای رهایی از فشار گروه های سنی به مناطق دور افتاده و ساحلی پناه برده اند. (۳)

جمعیت شیعیان کویت در دوران شیخ صباح الأول

از ابتدای تأسیس کویت، اهل تسنن و اهل تشیع هرکدام براساس گرایش مذهبی خود، با

ص: ۹۱

۱- زینب متقی زاده، همان، ص ۱۶۳.

۲- همان، ص ۱۲۷.

۳- همان، ص ۱۲۸.

هم زندگی می کردند و نسبت جمعیتی آنان ۵۰ درصد، ۵۰ درصد بوده است. آنان با اطمینان و تفاهم کامل با هم زندگی می کردند و در ساخت این کشور سهیم بودند. (جمال، ۲۰۰۵: ۴۰)

در تاریخ کویت، از مهاجرت شیعیان ایرانی الاصل به جهت اشتغال در بخش تجارت و نیز برای تبادل کالا و تولیدات خود با دیگر کشورها سخن به میان است. این سرزمین که در غرب خلیج فارس واقع شده، از مناطق امن و با ثبات بوده و تجارت و تبادل کالاها در این سرزمین، متداول می باشد و تلاش تجار ایرانی در این سرزمین کوچک، به تجارت این کشور رونق بخشیده است. قشر دوم مهاجران به کویت، در زمان کشف چاه های نفت و ایجاد فرصت های شغلی و نیاز کویت به نیروی کارگری در حوزه نفتی بر می گردد. شیعیان طبقه متوسط و کارگر، از منطقه شرقی خلیج فارس، جهت اشتغال در این حوزه، به کویت مهاجرت نمودند. (توافق، ۲۰۰۲: ۱۰)

جمعیت شیعیان کویت در اوائل قرن فعلی بر اساس آمار غیر رسمی، ۵۰ درصد بوده و علیرغم اینکه در این مدت زاد و ولد داشته اند، اما جمعیت آنان به ۴۰ درصد جمعیت کویت کاهش پیدا نموده و علت آن به دو دلیل زیر ذکر شده است:

الف - کوچ کردن چادرنشینان عراقی که در فصل تابستان در شمال این سرزمین مستقر بودند و نیز چادرنشینان عربستان سعودی که در فصل تابستان به جنوب این کشور کوچ می کردند، و به دلیل رونق اقتصادی، به این سرزمین مهاجرت و در آن سکونت نمودند.

ب - سیاست های دولت مبنی بر تغییر بافت جمعیتی به نفع خود و اعطای شناسنامه کویتی به این کوچ نشینان و قبایل مهاجر که اعمال این سیاست، اثرات منفی بر جمعیت شیعه گذاشت. (توافق، ۲۰۰۲: ۱۰)

در هیچ یک از کشورهای عربی خلیج فارس، شیعیان سمت های عمده ای را در ارتش، نیروهای امنیتی یا مؤسسات خارجی بر عهده ندارند و آنان از ایفای هر نقشی در تدوین سیاست در سطح عالی کشور بر کنار هستند. جمعیت شیعیان کویت از ۲۰٪ کمتر نیست و از ۳۰٪ بیشتر نیست و هیچ مدرک علمی در این زمینه وجود ندارد. (۱)

با انتقال جمع کثیری از اهالی صحرانشین عربستان (بدوی ها) در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰م. به کویت، آمار شیعیان به حدود ۲۰ تا ۲۵ درصد کاهش یافته است و براساس تأیید خود شیعیان، آمارهای بیش از ۲۰ تا ۲۵ درصد واقعی نمی باشد. (۲)

۲- اصلیت شیعیان کویت

شیعیان کویت در قرن ۱۷ میلادی و نیز در اوایل قرن ۱۸، بر اساس آمار تاریخی در کویت سکونت داشتند. این خانواده های شیعی شامل: خانواده شمساه، الشمالی، المحمید، بن شیبه، الوزان و عیدی می باشند که در اوائل قرن ۱۷ میلادی به کویت مهاجرت نموده اند. این شیعیان در جنگ الرقه، با دولت کویت علیه حمله بنی کعب که می خواستند کویت را تصرف کنند، شرکت نمودند و تعدادی از این خانواده های شیعی من جمله محمد الشمالی و نجم الوزان کشته شدند. هر چند خانواده های شیعی در کویت، پسر عموهای قبیله بنی کعب، حاکم

ص: ۹۳

۱- صلاح محمد عیسی الغزالی، الجماعات السیاسیه الکویتیة، (۲۰۰۷م)، ص ۳۱۵.

۲- صادقی، مقاله شیعیان کویت، (وزارت خارجه، ۱۳۸۷ ه- ش).

بصره، بودند، اما جهت دفاع از کویت و حمایت از آن با این قبیله جنگیدند. مشارکت شیعیان کویت با جامعه این کشور به جهت دفاع و حفظ این کشور نوپا، نشان دهنده مشارکت آنان در ثبات و تأسیس این کشور است. (۱)

۳- فعالیت شیعیان در بخش اقتصادی

در برخی از این کشورها، شیعیان در تلاش بوده اند، ضعف سیاسی خود را با مشارکت در اقتصاد کشور جبران نمایند. اما در برخی مناطق، آنان حتی از فعالیت مؤثر در اقتصاد نیز عقب رانده شده اند و در مناطق روستایی و دور افتاده به کشاورزی و دامپروری مشغول اند. این گونه محرومیت ها به طور عمد از سوی دولت ها به این اقلیت تحمیل شده که البته خواست قدرت های فرا منطقه ای نیز در این خط مشی ها بی اثر نبوده است. (۲)

انگیزه اکثر شیعیان از مهاجرت به این سرزمین، اشتغال گرایی در بخش تجارت بوده است، زیرا تعامل تجاری میان مردم خلیج فارس و مردم سواحل شرقی قاره هند، رواج داشته است و شیعیان در کویت سهم مهمی در توسعه اقتصادی داشته اند، خانواده های القالیف، الندافه و قطان، در صنعت کشتی سازی، خانواده الحداد در حرفه آهنگری، خانواده التناک و الصفار در حرفه حلبی سازی، خانواده الصانع در حرفه طلاسازی، خانواده الصفار و

ص: ۹۴

۱- عبدالمحسن یوسف جمال، لمحات من تاریخ الشیعه فی الكويت، (دار النبأ للنشر والتوزیع، ۲۰۰۵م)، ص ۴۰.

۲- زینب متقی زاده، همان، ص ۱۲۸.

التناك در حرفه ی ظروف سفالی و اثاث منزل، خانواده النعلی در حرفه ی خیاطی و خانواده الباذر در طبابت شهرت داشتند. ایجاد این صنعت ها و حرفه ها توسط شیعیان، صحرائین های اطراف این کشور را جذب کرد و آنان در این سرزمین سکونت نمودند. (۱)

در دوران تاریخ کویت به دلیل موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد این کشور و نیز قلت منابع طبیعی در این کشور، حرفه تجارت، شریان اصلی اقتصاد این کشور را تشکیل می داد. و به همین دلیل مردم این کشور در این بخش فعال، و برای کسب روزی و ارتزاق، به خارج از کشور رفته و با تمدن های مختلف مانند کشورهای غرب آسیا و شرق آفریقا آشنا شدند. بازرگانان کویت در کمک و پشتیبانی اقتصادی ملی این کشور نقش ممتاز و به سزایی داشتند و از این طریق، نزد حکام این کشور منزلتی پیدا نموده و سپس در تصمیم گیری های سیاسی نقش آشکاری در دولت داشتند. (۲)

در گذشته تعدادی از تاجر شیعه در بخش تجارت مواد غذایی فعال بوده و نمایندگی تعدادی از شرکت های کشتی رانی را داشته و به تجارت اسلحه مشغول بودند. همچنین تعدادی از خانواده های تاجر شیعه با حکام آل صباح ارتباط نزدیکی داشتند. در گذشته شیعیان در حرفه

ص: ۹۵

۱- (توافق، ۲۰۰۲: ۱۰.

۲- عبدالمحسن یوسف جمال، همان، ص ۶۸.

کشتی سازی و تجارت خرما اشتغال داشتند و این خرماها را از عراق به هند و شرق آفریقا به اضافه کالاهای دیگر منتقل می کردند. (۱)

شیعیان کویت با داشتن نمایندگانی در مجلس، در امور حکومتی این کشور شرکت دارند. آنها همچنین نقش مهمی را در امور اقتصادی و بازرگانی این کشور ایفا می کنند. (۲)

وضعیت اقتصادی و فرصت های شغلی شیعیان کویت از شیعیان دیگر بخش های خلیج فارس بهتر است. (۳)

وضعیت مناسب اقتصادی شیعیان موجب شده تا علاوه بر آن که پشتیبانی های مالی فعالیت های گوناگون اجتماعی، فرهنگی و دینی آنان در داخل کویت به خوبی انجام می شود، مؤسسات خیریه متعددی نیز کمک های اقتصادی قابل ملاحظه ای را در سراسر دنیای اسلام به شیعیان برسانند. برخی از این مؤسسات خیریه در کارنامه عملکرد خود، ساخت صدها مسجد، درمانگاه، مدرسه و حوزه را به ثبت رسانده اند. لازم به ذکر است؛ حضور ایرانی ها در چرخه اقتصادی کویت و همکاری با شیعیان، چشمگیر بوده و بسیاری از فعالیت های اقتصادی از جمله؛ بازار ارز کویت با محوریت ایرانیان سامان یافته است. وضعیت رفاه اقتصادی شیعیان نسبت به سایر شهروندان کویتی قابل قبول و نسبت به دیگر کشورها بسیار مناسب تر است. (۴)

ص: ۹۶

۱- همان، ص ۶۹.

۲- شیعه نیوز، (۱۳۸۷ ه- ش)، www.shia-news.com.

۳- گراهام ای فولر، شیعیان عرب مسلمانان فراموش شده، (مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۴ ه.ش)، ص ۳۱۰.

۴- مفید کوهساری، تأملاتی پیرامون شیعیان کویت، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.persagoo.com.

شیعیان کویت برخلاف هم کیشان خود در بحرین، از موقعیت اجتماعی و اقتصادی مطلوب تری برخوردارند. شواهد نشان می دهد که شیعیان کویت از موقعیت اقتصادی و فرصت های شغلی بهتری در مقایسه با سایر شیعیان حوزه خلیج فارس برخوردارند. به این ترتیب، می توان به این جمع بندی رسید که آنان در ساختار سیاسی و اجتماعی کشور جذب گردیده اند. بخشی از شیعیان کویت را نیروهای اجتماعی تشکیل می دهند که از ایلام مهاجرت کرده و در چندین نسل، حضور خود را تثبیت نموده اند. شیعیان کویت از مراجع مختلفی پیروی می کنند و از سوی دیگر، دارای رویکرد سیاسی کاملاً متنوعی هستند. (۱)

۴- مشارکت شیعیان در امور دفاعی کویت

الف) جنگ الرقه

دولت کویت در دوران حکومت شیخ عبدالله، حاکم کویت، جهت دفع حمله بنی کعب که حاکم بصره بودند، آماده شد و شیعیان در دفاع از کویت همراه دولت در منطقه الرقه نزدیک جزیره فیلکا با بنی کعب درگیر شدند. در این درگیری، شیعیان کویت با شیعیان بصره جهت دفاع از کویت، جنگیدند. خانواده های شیعی شرکت کننده در این جنگ، آل الشمالی، آل الوزان، المحمید، بن شیبه، بن نعمه، الصباع و آل عباس الکعبی بودند. (۲)

ص: ۹۷

۱- صادقی، همان.

۲- عبدالمحسن یوسف جمال، همان، ص ۴۳.

ب) جنگ الصریف ۱۹۰۰م/۱۳۱۸ هجری

حکام کویت جهت حفظ این سرزمین با نیروهای مهاجم عربستان در نزدیکی منطقه القصیم عربستان جنگیدند و شیعیان در این جنگ شرکت نمودند و تعدادی از آنان کشته شدند. (۱)

پ) جنگ الجهراء

در جنگ الجهراء که نیروهای مهاجم از طرف عربستان بودند و دولت با آنان در منطقه الحمراء درگیر شدند، خیلی از کویتهای کشته شدند. سید مهدی قزوینی از طرف شیعیان کویت با دولت تماس گرفت و آمادگی شیعیان را در دفاع از این سرزمین اعلام نمود. دولت کویت در پاسخ، حفظ منطقه داخلی این سرزمین را به عهده شیعیان واگذار نمود. (۲)

۵- مشارکت شیعیان در کمک به مردم کویت

در سال ۱۲۴۷ هجری/ ۱۸۵۲ میلادی، مرض وباء در کویت شایع شد و مردم زیادی را گرفتار نمود. در این سرزمین قحطی زیادی اتفاق افتاد و مردم زیادی از گرسنگی در خیابانها می مردند. در اثر آن یکی از شیعیان معروف کویت به نام حاج عبدالنبی معرفی، جهت رفع قحطی، انبارهای خود را که از خرما و شیره پر بود، در مقابل مردم گرسنه باز نموده و مردم را در منطقه حی الشرق در خانه خود، اطعام می کرد. همچنین دو نفر دیگر از شیعیان کویت به نامهای یوسف البدر و یوسف الصبیح، برای اطعام مردم گرسنه، غذا آماده می کردند

ص: ۹۸

۱- همان، ص ۴۶.

۲- همان، ص ۴۶.

و از مردم در دیوانیه های خود برای اطعام دعوت می کردند. همچنین کسانی که دیوانیه داشتند از مردم پذیرایی می نمودند. محمدالمحمید شیعی در روز، ۲۰ نفر از مردم گرسنه را اطعام می کرد و نیز خانواده آل ابراهیم و حاج عبداللطیف العتیقی و سالم بن سلطان، نقش زیادی در سیرکردن گرسنگان کویتی داشتند. (۱)

۶- مشارکت شیعیان در امور اجتماعی و سیاسی

در کشور کویت، مشارکت اجتماعی و سیاسی شیعیان در حد بالایی است. مهم تر از همه اینکه شیعیان به کشورشان احساس وابستگی کرده، خود را در آینده آن ذی نفع می دانند (احساسی که در هیچ جای دیگر منطقه وجود ندارد). کویت تقریباً تنها کشور منطقه است که مخالفان اعم از شیعه و سنی مستقر در خارج از کشور ندارد، با این همه این وضعیت اساساً مطلوب، اشکال ظریف و پیچیده تبعیض را که شیعیان بدان واقف اند و بسیاری از شیعیان نیز وجود آنها را تصدیق می کنند، مخفی نگاه می دارد. شیعیان اکنون در تلاش برای رفع این تبعیض هاینند. (۲)

کویت به واسطه برگزاری انتخابات، نوع مناسبات سیاسی این کشور را از کشورهای عربی حوزه خلیج متمایز می سازد. برخلاف بسیاری از کشورهای عربی، در کویت مجلس نمایندگان با انتخابات و رأی مردم شکل می گیرد و زنان نیز می توانند در آن شرکت کنند. در شرایط فعلی، زنان مشارکت قابل قبولی در مسئولیت های حکومتی، مطبوعات و رسانه ها و

ص: ۹۹

۱- همان، ص ۵۷.

۲- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۱۰.

دانشگاه دارند. فعالیت های اجتماعی و فرهنگی زنان شیعی نیز خوب است. تعدادی از زنان شیعه در حوزه های علمیه مشغول تحصیل اند و در برخی حسینیه ها و دیوانیه ها در امور دینی فعالیت می کنند. (۱)

۷- خانواده های معروف شیعی در کویت

این خانواده ها در اوائل تشکیل این سرزمین در این کشور سکونت داشتند. از جمله خانواده های شیعی: معرفی، المزیدی، الشمالي، الرامزی جمال، الثقی، بهبهانی، ابل و آل عبدالرحیم، آل نجف، میرزا بن نعمه، مقدس، مندفی، لاری، ماتقی، الفرج، آل کرم، بوعباس خاجه، آل ششتر، آل صادق، جولند، بن حیدر، أسیری الأشواک، البلوطی، الخواجه، الدشتی، الشماع، آل الشیخ الصغیر، الطباطبایی، الظاهر، الصیرفی، الحرادی، العربان العوض، القزوینی، المجادی، المهنا، المویل، النجاده، الناصر الهزیم، آل خان، آل باش، بوالنبات، بن نخی، بوحمد، آل ششتری، آل رشید، آل عبدالسلام، آل کمال، کابلی، بوخمین، غضنفری، شهاب و عبدالسلام می باشند. خانواده های ذیل در اواخر قرن ۱۹ به این کشور مهاجرت نمودند: معرفی، قبازرد، الأربیش، خریبط، الشعراف القلاف، الحیاط، الجمعه، حجی حامد، اشکنانی، بهمن، موسوی، دشتی، پیشرو، الاستاد، المترون، جراغ، الحمر، قطان،

ص: ۱۰۰

الحداد، صرخوه، عاشور، سلمان، النكاس، المرهون، آل محمدعلي، آل الناصر، ابوالحسن، حيات، بوشهري، آل ياسين (المناديل)، الضيامع، آل قاسم، العطار، البغلي، المطوع، آل عليان، الصفار البكاي، الفرس، ملاجمعه، آل الضعيليك، الحرز، الغضنان، المرى مقامين، الزلزله، السماك، بن غانم، الرامزي، الصراف، الصحاف، جوهر الكاظميني و خانواده هايي ديگر. (١)

ص: ١٠١

١- (عبدالمحسن يوسف جمال، همان، ص ٣٩.

بخش سوم: جایگاه (ایفای نقش) شیعیان در ساختار سیاسی کویت

ص: ۱۰۳

ساختار سیاسی کویت در بین کشورهای منطقه، در یک چارچوب عربی و به الگوی سیاسی دموکراسی غربی نزدیک تر است، و در عین حال این ساختار، ارزش های محلی و چارچوب های سنتی را در سایه نبود احزاب سیاسی ملاحظه نموده است. علاوه بر مجلس امت، کویت با داشتن صدها دیوانیه از زیربنای وسیعی از نهادهای جامعه مدنی برخوردار است. از سوی دیگر انجمن های عام المنفعه به نوبه خود، گروه های تأثیرگذار در شکل گیری تصمیم های سیاسی به شمار می آیند. (۱)

آنچه پیرامون قدرت سیاسی کویت گفته شد قدرت سیاسی، شامل قدرت دولتی و قدرت اجتماعی است و موضوع اصلی جامعه شناسی سیاسی، توضیح جایگاه دولت در درون شبکه پیچیده علایق و منافع اجتماعی و اقتصادی و روابط حاصل از آنهاست و رابطه میان دولت و جامعه به عنوان موضوع اصلی جامعه شناسی سیاسی یکی از مهم ترین و شاید بتوان گفت مهم ترین موضوع نظریه پردازی سیاسی و اجتماعی در طی قرون اخیر بوده است. و در کویت، قدرت

سیاسی و محیط اجتماعی، سیاست و حکومت را تشکیل می دهند. بنابراین، جایگاه شیعیان در ساختار سیاسی کویت را می توان از این دیدگاه اخیر مورد بررسی قرار داد و آنرا در مؤلفه های ساختار سیاسی و نیز در مؤلفه های جامعه شناسی سیاسی جستجو نمود و آنرا مورد بررسی قرار داد.

۱- نقش شیعیان در قوه مجریه

بررسی های انجام شده نشان می دهد شیعیان کویت در سطوح بالای حکومت حضور چندان مؤثری ندارند و در هر دوره تنها یک وزیر شیعه در کابینه حضور دارد که معمولاً از شیعیان لیبرال و طرفدار دولت می باشد. در سطوح میانی نیز در برخی وزارتخانه ها مانند: وزارت آموزش و پرورش، آموزش عالی و دانشگاه کویت حضور شیعیان نسبتاً خوب است و اساتید برجسته و صاحب نظر از شیعیان در دانشگاه فعال می باشند و در سال ۲۰۰۶م. ریاست دو دانشکده علوم و ادبیات و نیز ریاست بخش علوم سیاسی دانشکده علوم اجتماعی با شیعیان بوده است. (۱)

در سال ۱۹۷۵ و ۱۹۷۶ تا سال ۱۹۷۸م. عبدالمطلب الکاظمی به سمت وزیر نفت در کابینه دولت کویت تعیین گردید.

ص: ۱۰۶

۱- (صادقی، همان).

در سال ۱۹۸۱ و ۱۹۸۵، عیسی‌المزیدی به سمت وزیر ارتباطات در کابینه دولت تعیین گردید.

در سال ۱۹۸۶ و ۱۹۸۸ عیسی‌المزیدی وزیر امور خدمات در کابینه دولت کویت تعیین گردید.

در سال ۱۹۹۰ و ۱۹۹۱ حبیب حیات به عنوان وزیر ارتباطات در کابینه دولت تعیین گردید.

در سال ۱۹۹۲ حبیب حیات بعنوان وزیر مسکن و اشتغال در کابینه دولت کویت تعیین گردید.

در سال ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۴ علی‌البغلی بعنوان وزیر نفت در کابینه دولت کویت تعیین گردید.

در سال ۱۹۹۴ حبیب حیات به عنوان وزیر مسکن و اشتغال در کابینه دولت کویت تعیین گردید. [\(۱\)](#)

در سال ۲۰۰۰ صلاح خورشید به وزارت بازرگانی و صنعت رسید.

در کابینه ۲۰۰۱، صلاح خورشید در کابینه دولت کویت تعیین گردید. [\(۲\)](#)

در سال ۲۰۰۶ یوسف الزلزله، به عنوان وزیر بازرگانی و تجارت در کابینه دولت کویت تعیین گردید. [\(۳\)](#)

ص: ۱۰۷

۱- صلاح محمد عیسی الغزالی، همان.

۲- علی ترابی، همان، ص ۱۰۱.

۳- صلاح محمد عیسی الغزالی، همان، ص ۴۱۶.

اعضای شورای شهر: منصور المزیدی در سال ۱۹۶۰ تا ۱۹۶۳ عیسی بهمن در سال ۱۹۶۶، عبداللطیف الکاظمی در سال ۱۹۶۴ و احمد لاری در سال ۲۰۰۳ به عنوان عضو شورای شهر کویت تعیین شدند. (۱)

۲- دیدگاه دولت پیرامون شیعیان

در وزارتخانه های حساس مانند وزارت خارجه و وزارت کشور، پست های حساس به شیعیان داده نمی شود و استخدام آنها محدود است و درجه نظامی بالاتر از سرهنگ به آنها کمتر داده می شود و تنها در مواردی نادر از شیعیانی که مورد اطمینان صد درصد حکومت بوده اند استفاده شده است، از جمله علی المؤمن، رئیس ستاد ارتش سابق. (۲)

امیر

کویت بعد از بازپس گیری کویت، به دلیل مقاومت شیعیان در مقابل ارتش صدام در سال ۱۹۹۰م. یک شیعه را رئیس ستاد ارتش کویت منصوب کرد. (۳)

شیعیان به علت تساهل نسبی موجود در کشور، به طور کلی پشتیبان رژیم کویت اند، هرچند ممکن است به سیاست های رژیم و نبود شفافیت و پاسخ گویی معترض باشند. آنان با وجود انتقادات کلی یا اعتراضات خاص شیعی، به این امر اذعان دارند که شیعیان در کویت در مقایسه با جاهای دیگر خلیج فارس، رفاه بیشتری دارند و در نهایت شاید رژیم را حامی خود در مقابل اکثریت سنی قلمداد کنند. حکومت نیز شیعیان را ذاتاً تهدیدی برای امنیت خود تلقی نمی کند، بلکه موضوع را مسئله ای مدیریتی می داند که مشابه چالش هایی

ص: ۱۰۸

۱- همان.

۲- صادقی، همان.

۳- تعیین علی محمد المؤمن به سمت ریاست ستاد ارتش کویت، (۲۰۰۶م)، سایت علوم فرهنگی.

است که رژیم در اداره بخش های دیگر فعال سیاسی جامعه کویت با آنها مواجه است. در واقع، انتقاد سنیان از رژیم صریح تر است و تأثیر آن بر اقتدار رژیم می تواند زیان بارتر باشد، در حالی که فعالیت سیاسی شیعی، به راحتی تحت کنترل در آمده، به انزوا کشانده می شود. با این همه، شیعیان به طور نگران کننده ای بین حکومت و نظام اجتماعی موجود گیر افتاده اند. حکومت، آنان را به شدت تحت نظر دارد و گاه برای جلب نظر و آلت دست قرار دادن آنان تلاش می کند. به لحاظ سیاسی، شیعیان یکی از مؤلفه های نظام پیچیده ارتباطات و اختلافات تجاری، قبیله ای و ایدئولوژیک را تشکیل می دهند که حکومت باید برای حفظ منافع سیاسی اش مدام با آنها بازی کند. رژیم با وجود آنکه میزان بالایی از آزادی های شخصی و اجتماعی را برای شیعیان فراهم می سازد، با دقت مرزهایی ترسیم می کند که دسترسی کامل شیعیان را به نهادهای حکومتی محدود سازد. جامعه کویت که سنیان بر آن غلبه دارند، به فروتنی و حتی مدارا متمایل است. گه گاه سنیان، خشم خود را از امتیازاتی که شیعیان در سال های اخیر به دست آورده اند و نیز از حمایت های پیشین شیعیان از خاندان الصباح اظهار می کنند و از اینکه شیعیان بیش از اندازه به ایران نزدیک اند می هراسند. به لحاظ اجتماعی نیز این نگرانی وجود دارد که ممکن است شیعیان از مرزهای خود پای فراتر نهند. در نتیجه، سنی های محافظه کار (مانند قبایل)، و شمار روز افزون وهابی ها که به مخالفت تعصب آمیز با تشیع دامن می زنند، با نگرانی مراقب شیعیان هستند. با این همه، جناح میانه روتر اسلام گرایان سنی، یعنی جنبش اسلامی هواخواه

قانون اساسی (که با اخوان المسلمین ارتباط دارد)، و نیز لیبرال های کویتی، در زمینه فعالیت های پارلمانی که پس از جنگ خلیج فارس در کویت نیروی تازه ای گرفتند، مشترکات سیاسی بسیاری با شیعیان دارند. (۱)

۳- نقش شیعیان در قوه مقننه

در مجموعه کشورهای منطقه، کویت از کشورهایی بوده است که در حرکت به سوی دموکراسی از سایر کشورهای منطقه پیشی گرفته است و با برخورداری از مجلس و برگزاری انتخابات آزاد، در میان این کشورها منحصر به فرد می باشد. شیعیان

در این کشور از آزادی نسبی برخوردار می باشند و در انتخابات شرکت می نمایند و در هر دوره تعدادی نماینده در مجلس دارند که به طور خلاصه به آنها اشاره می نمایم.

«شیعیان کویت در مجلس مؤسسات که بعد از استقلال کویت در سال ۱۹۶۱ تاسیس شد، شرکت نمودند و دو کرسی از ۲۰ کرسی آن را به خود اختصاص دادند. نمایندگان عبارت بودند از: محمد رفیع حسین معرفی و منصور شیخ موسی المزیدی». (۲)

شیعیان کویت در اولین انتخابات مجلس الامه کویت در سال ۱۹۶۳ شرکت نمودند و نمایندگان شیعه؛ محمد قبا زرد، ابراهیم خریبط، حسن حیات، احمد الموسوی و زید الکاظمی رأی آوردند. (۳)

ص: ۱۱۰

۱- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۲۵.

۲- صلاح محمد عیسی الغزالی، همان، ص ۳۲۵.

۳- همان، ص ۳۲۹.

آنها در دومین انتخابات مجلس الامه كويت در سال ۱۹۶۷ نیز شرکت کردند و نمایندگان شیعه؛ منصور المزیدی، ابراهیم خریط، حسن حیات، زید الكاظمی، عیسی بهمن، عبد اللطیف الكاظمی، جاسم الاستاذ، ابراهیم المطوع و ابراهیم الدشتی رأی آوردند.

همچنین در سومین انتخابات مجلس الامه كويت در سال ۱۹۷۱ شرکت نمودند و نمایندگان شیعه؛ ابراهیم خریط، حسن حیات، احمد الموسوی، عیسی بهمن و عبد اللطیف الكاظمی رأی آوردند. (۱)

شیعیان كويت در چهارمین انتخابات مجلس الامه در سال ۱۹۷۵ نیز شرکت نمودند و نمایندگان شیعه؛ ابراهیم خریط، عیسی بهمن، خالد خلف التلیجی، عبد اللطیف الكاظمی، حیب حیات، اسماعیل دشتی، جاسم القطان، حسین مکی جمعه، حسین معرفی و عبد الله الوزان رأی آوردند. این جمعیت همچنین در پنجمین انتخابات مجلس الامه كويت در سال ۱۹۸۱ شرکت نمودند و پنج کرسی را کسب نمودند. این نمایندگان؛ عدنان عبد الصمد، عبد المحسن جمال، ناصر صرخوه، عیسی المزیدی و احمد الطخیم می باشند. (۲)

ص: ۱۱۱

۱- همان، ص ۳۳۰.

۲- همان، ص ۳۶۳.

شیعیان کویت در ششمین انتخابات مجلس الامه در سال ۱۹۸۵ هم شرکت نمودند و نمایندگان شیعه بنام: ناصر صرخوه، یعقوب حیاتی، عباس الخضاری و شعبان الخضری به این مجلس راه یافتند. این شیعیان در هفتمین انتخابات مجلس الامه در سال ۱۹۹۲ شرکت نمودند و نمایندگان شیعه بنام عدنان عبدالصمد، عبدالمحسن جمال، ناصر صرخوه، یعقوب حیاتی و علی البغلی تعیین گردیدند. (۱)

جمعیت شیعیان کویت در هشتمین انتخابات مجلس الامه در سال ۱۹۹۶ شرکت نمودند و عدنان عبد الصمد، عباس الخضری، حسین القلاف و حسن جوهر از آنها رأی آوردند. آنها همچنین در نهمین انتخابات مجلس الامه در سال ۱۹۹۹ شرکت نمودند و نمایندگان شیعه بنام: عدنان عبد الصمد، عبدالمحسن جمال، حسین قلاف و حسن جوهر به مجلس راه یافتند. (۲)

شیعیان کویت در دهمین انتخابات مجلس الامه در سال ۲۰۰۳ شرکت نمودند و حسین قلاف، یوسف الزلزله و حسن جوهر به عنوان نمایندگان شیعه تعیین گردیدند. این شیعیان در یازدهمین انتخابات مجلس الامه کویت در سال ۲۰۰۶ هم شرکت کردند و نمایندگان شیعه بنام: عدنان عبد الصمد، حسن جوهر و احمد لاری رأی آوردند. (۳)

سیاستمداران سنتی شیعه طرفدار دولت، قبل از انتخابات دوره پنجم در سال ۱۹۸۱م در انتخابات رأی می آوردند، اما بعد از انقلاب اسلامی ایران، اوضاع شیعیان به دو دلیل تغییر یافت؛ دلیل اول: قبل از سال ۱۹۷۹ روابط میان حکومت، تجار شیعه و عموم شیعیان

ص: ۱۱۲

۱- همان، ص ۴۱۷.

۲- همان.

۳- همان.

خوب بوده است. دلیل دوم این است که: بعد از انقلاب اسلامی ایران، اوضاع اقتصادی شیعیان بهبود یافت و آنان دیگر نیاز به سیاستمداران سنتی طرفدار دولت نداشتند و سیاستمداران جدید شیعه وارد صحنه سیاست شدند. دولت کویت برای اینکه شیعیان در انتخابات آراء کمتری بیاورند، حوزه های انتخاباتی را از ۱۰ حوزه به ۲۵ حوزه تغییر داد و این باعث شد شیعیان در انتخابات ۱۹۸۱. پنج کرسی را کسب نمایند. در انتخابات پارلمانی سال ۱۹۸۵م. چهار شیعه پیروز شدند. (۱)

در انتخابات پارلمانی ۱۹۹۲ که بنا بر اکثر گزارش ها، انتخابات آزاد و عادلانه بود، سه عضو شیعه برگزیده شدند. در ۱۹۹۶، پنج عضو شیعی به کرسی های پارلمان دست یافتند، از جمله (برای نخستین بار) یک روحانی شیعه، دو اسلام گرای دیگر و دو شیعه غیر اسلام گرا. بر خلاف انتخابات ۱۹۹۲، رقابت های سال ۱۹۹۶م. حساسیت های فرقه ای و نگرانی سنیان را درباره ی نامزدی اسلام گرایان شیعه که به ایران بسیار نزدیک قلمداد می شدند برانگیخت. به ویژه پیروزی انتخاباتی سید حسین القلاف، روحانی شیعه ای که در قم تحصیل کرده است، در مقابل یک شیعه سکولار و یک کاندیدای سنی، موجب شد؛ سنی ها درباره بروز رقابت فرقه ای در کویت نگران شوند. شیعیان به نوبه خود حکومت را متهم می کنند که برای

ص: ۱۱۳

کاستن از تأثیر رأی شیعیان، حوزه های انتخاباتی را به نحو مغرضانه ای تفکیک کرده است. و نیز معتقدند که نظام انتخاباتی برای از هم گسیختن جامعه شیعه طراحی شده است. به رغم برخی اختلافات فرقه ای که در زمان مبارزات انتخاباتی بروز کردند، تمامی شواهد حاکی از آنند که رژیم، مردم و دیگر اعضای مجلس ملی، نمایندگان شیعه را در حیات سیاسی کویت سهیم می دانند. نمایندگان شیعه با تمام وجود به فعالیت های پارلمانی مشغول اند و مجلس ملی، محل مناسبی برای ایجاد پیوند میان منتخبان در موضوعات مختلف، بدون توجه به اختلافات ایدئولوژیک بالقوه آنها بوده است. (۱)

شیعیان کویت در سال ۱۹۹۹ میلادی در مجلس الامه از چهار کرسی نمایندگی برخوردار شدند. این تعداد در سال ۲۰۰۰ میلادی به شش نماینده افزایش یافت. جایگاه گروه های سیاسی و اسلامی در مجلس دهم باعث شد جبهه های لیبرال، کرسی های زیادی را از دست دادند. همچنین اسلام گرایان تندرو یک سوم کرسی ها را از آن خود کردند و طرفداران حکومت نیز تعداد قابل توجهی از کرسی ها را از آن خود نمودند. گروه اخوان المسلمین، سه کرسی از

ص: ۱۱۴

۱- (گراهام ای فولر، همان، ص ۳۲۶.

پنج کرسی خود را و همچنین رئیس خود مبارک الدویله را از دست داد. در این انتخابات، شیعیان پنج کرسی را از آن خود کردند و نمایندگان آنان به شرح ذیل بودند: صالح عاشور، سید یوسف سید حسن، دکتر حسن عبدالله احمد، حجت الاسلام سید حسین قلاف و صلاح عبدالرضا خورشید. (۱)

شیعیان کویت در دوازدهمین انتخابات مجلس الامه مورخ ۲۶/۲/۱۳۸۸ پیروز شدند و ۹ کرسی از ۵۰ کرسی مجلس الامه کویت را به دست آوردند. این پیروزی برای اولین بار در تاریخ کویت رقم خورد و شگفت تر آن که چهار زن کویتی در این انتخابات رأی آوردند که دو نفر آنان از شیعیان کویت هستند. نمایندگان شیعه که در این انتخابات رأی آوردند عبارتند از: یوسف الزلزله، صالح عاشور، حسن جوهر، عدنان عبدالصمد، فیصل الدویسان، عدنان المطوع، معصومه المبارک، و رولا- دشتی. در این انتخابات از جمله اتفاقات عجیب اینست که سلفی ها و اخوان المسلمین، برخی از کرسی های خود را از دست دادند و در عوض لیبرال ها از وضعیت بهتری بر خوردار شدند. (۲)

۴- دیدگاه های سیاسی نمایندگان سلفی پیرامون شیعیان

فیصل المسلم یکی از نمایندگان پارلمان کویت ادعا کرد؛ برگزاری مراسم شهادت عماد مغنیه موجب برانگیخته شدن احساسات شهروندان کویتی می شود، چرا که وی در ماجرای ربودن هواپیمای کویتی، فرزندان آنان را به قتل رساند و آرامش آنان را سلب کرد. محمد براك

ص: ۱۱۵

۱- علی ترابی، همان، ص ۳۹.

۲- روزنامه جمهوری، انتخابات مجلس الامه کویت، (۱۳۸۸ ه- ش)، سایت روزنامه جمهوری.

المطیری، یکی از نمایندگان ضد شیعی پارلمان کویت نیز با محکوم کردن این مراسم تصریح کرد؛ برگزاری مراسم بزرگداشت مغنیه توسط برخی از عناصر سیاسی و شیعه کویت، غیر قابل قبول است، چرا که ظاهراً این افراد اقدامات مغنیه در حق کویتی ها را فراموش کرده اند. وی همچنین مدعی شد؛ با توجه به تصریحات اخیر وزرای کشور و امور خارجه کویت، مراسم بزرگداشت و تجمع اخیر شیعیان، تخطی و عدم توجه آنان به اظهارات وزیران مذکور است. علی العمیر یکی دیگر از نمایندگان کویت نیز با محکوم کردن این تجمع، خواستار پاسخگویی برگزارکنندگان و همچنین عذرخواهی عدنان عبدالصمد نماینده شیعی حاضر در آن تجمع، از مردم کویت شد. (۱)

پلیس کویت به دلایل مشابه فوق، شیخ حسین المعتوق از رهبران کویت را بازداشت کرده است. به بازداشت شدگان، اتهام عضویت در حزب الله کویت، با هدف تلاش برای تخریب بنیادهای جامعه، با توسل به راه های غیر قانونی که معنای براندازی نظام را دارد وارد است. همچنین آنها به ارائه اطلاعات کذب در مورد کویت، که سبب تضعیف جایگاه کویت در خارج از کشور شده است متهم هستند و هفت مبارز شیعه هم تحت بازجویی قرار گرفته و از اتهامات وارده تبرئه شده اند. (۲)

دشمنان اصلی نامزدهای شیعه، سلفی ها و سایر بنیادگرایان سنی هستند. همچنان که در انتخابات سال ۲۰۰۶، وزیر سابق نفت کویت گفت: شیعه ها می خواهند اعضای مذهب خود،

ص: ۱۱۶

۱- آفتاب، مراسم شهید مغنیه در کویت، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.aftab.ir.

۲- شیعه آنلاین، بازداشت سه نماینده کویتی، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.shia.online.ir.

نماینده شان باشند ولی سنی‌ها لیبرال را به بنیادگرایان، ترجیح می‌دهند. (۱)

ایجاد گروه‌هایی که بر اساس همبستگی شیعی شکل گرفته‌اند در کشوری که با تساهل نسبی عمل می‌کند و شیعیان در آن امتیازاتی دور از انتظار دارند، خطراتی در برخواهد داشت که شیعیان کویتی به خوبی از آنها مطلع‌اند. شیعیان به صورتی ظریف، بین کسب امتیازات بیشتر برای خود و به مخاطره انداختن آنچه هم اکنون دارند، واقع‌اند. برای مثال، نمایندگان شیعه تأکید دارند که آنها نماینده رأی دهندگان، اعم از شیعه و سنی‌اند نه فقط نماینده جامعه شیعی، و اظهار می‌دارند که هدف آنان منافع رأی دهندگانشان است نه ملاحظات ایدئولوژیک یا گروهی. اگر چه این امر تا حد زیادی صحت دارد، اما ساده‌سازی بیش از حد وضعیت نیز هست. (۲)

۵- نقش شیعیان در قوه قضائیه

تا پیش از استقلال کویت، رسیدگی به امور قضایی کشور، توسط کمیته‌های حل اختلاف که توسط صنوف و اقشار مختلف کویت تشکیل شده بود مورد حل و فصل قرار می‌گرفت که شیعیان نیز بر اساس صنوف خود به مسائل قضایی می‌پرداختند. رسیدگی به احوال شخصی نیز بر اساس احکام شرع و ملاک‌های فقهی انجام می‌شد که با توجه به نیازهای جامعه بسته آن روز، تأمین‌کننده بسیاری از نیازهای قضایی محسوب می‌شد.

با آغاز تاریخ جدید کویت و تحولاتی از قبیل پیدایش نفت در این کشور و نظام جدید

ص: ۱۱۷

۱- کارگزاران، سلفی‌ها؛ دشمنان شیعیان، (۱۳۸۷ ه- ش)، سایت کارگزاران.

۲- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۳۳.

منطقه ای و بین المللی و گسترش فعالیت های تجاری، نفتی، بانکی و پولی، لزوم تحول در سیستم قضایی کشور احساس می شد و بر این اساس، امیر وقت کویت، طی فرمانی، سیستم جدیدی را بر اساس وحدت امور قضایی به تصویب رسانید که به موجب آن رسیدگی به امور مدنی حقوقی جزایی و مانند آن، به عهده محاکم و دادگاه ها گذاشته شد. این سیستم بر مبنای فقه اهل تسنن عمل می نمود و شیعیان آن را به رسمیت نشناخته و در مسائل و مشکلات قضایی خود مانند سابق به علما و مراجع مورد قبول خود مراجعه می کردند. (۱)

۶- اوضاع سیاسی شیعیان و تأثیرگذاری آن بر صحنه سیاسی کویت

الف) وضعیت سیاسی شیعیان

همکاری گروه های شیعی با دولت به زیر تقسیم می شوند:

الف - گروه آقای حاج کاظم عبدالحسین، وکیل حضرت آیت الله العظمی خویی که با دولت مخالفتی ندارند.

ب - گروه حزب الله که در خط امام می باشند و با دولت رابطه خوبی ندارند.

ج - پیروان حضرت آیت الله العظمی شیرازی و سازمان عمل اسلامی، که میانه خوبی با دستگاه حاکمه دارند.

ص: ۱۱۸

۱- حسن سیفی، همان.

د - گروه بی تفاوت ها که اکثریت را تشکیل می دهند. (۱)

خانواده های تاجر و ثروتمند عجم، مدت های طولانی با خانواده حاکم آل صباح هم پیمان بوده اند و به منزله بخشی از جبهه حاکم، از به خطر انداختن منافع و امتیازات خود پرهیز می کنند. اکثر شیعیان جز خانواده های قدرتمند عجم، جزو طبقه متوسط پیشه وران و کارمندان دولتی اند که معیشتشان به شدت به بخش دولتی وابسته است. اینان یا کارکنان دستگاه های اداری دولتی و مؤسسات وابسته اند یا پیمانکارانی هستند که برای انعقاد قراردادهای دولتی با دیگران رقابت می کنند یا کسانی هستند که از خدمات تأمین اجتماعی دولت بهره مندند. بخشی از جامعه کویت را که می توان طبقه متوسط فرو دست نامید، مؤلفه شیعی عمده ای دارد که شامل مغازه داران خرده پا و کارگران نیمه متخصص می شود. این گروه به طور عمده مهاجرانی هستند که در سال های اخیر به کویت آمده اند و ممکن است تابعیت کویتی داشته باشند یا نداشته باشند. (۲)

به طور سنتی، خانواده های تاجر و ثروتمند نزدیک به رژیم، نقش میانجی و سخنگوی جامعه شیعی را ایفا می کردند. افزایش ثروت نفتی کویت در دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی و گسترش تعلیم و تربیت، بورس های تحصیلی و سفرهای خارجی، ماهیت جامعه شیعی کویت را

ص: ۱۱۹

۱- علی ترابی، همان، ص ۱۰۴.

۲- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۱۳.

تغییر داد. جوانان تحصیل کرده شیعه، دیگر خانواده های ثروتمند تاجر را به منزله نمایندگان خود نمی پذیرفتند. از اعتبار این خانواده ها روز به روز کاسته می شد؛ چرا که در خدمت به منافع جامعه شیعه یا محافظت از آن در مقابل اقدامات خشن حکومت ناکام مانده بودند.

نسل جوان تر متخصصان، بازرگانان یا کارمندان دولتی آرمان هایی داشتند که نظام حمایتی قدیمی از عهده برآورده ساختنشان بر نمی آمد و تحقق آنها به راهکارهای جدیدی نیاز داشت.

آن بخش از شیعیان که در سیاست درگیر شده اند، به طور عمده به گروه های رو به رشد عجم و بحرینی تبارها تعلق دارند و بیشترین میزان تنوع عقاید و جهت گیری های سیاسی نیز در میان این گروه ها یافت می شود. احتمال پدید آمدن نارضایتی و شکل گیری آرمان ها نیز در میان همین گروه ها بیشتر است.

نقش سیاسی و فعال عجم ها در کویت، تفاوت آشکاری با رویکرد عجم های بحرین دارد، زیرا همان گونه که پیشتر گذشت، گروه اخیر همواره خود را از مسائل سیاسی جامعه شیعه دور نگاه داشته است. (۱)

(ب) منزوی شدن شیعیان توسط دولت

در پی نقض حقوق مسلم شیعیان در کویت و انزوای سیاسی و دور نگه داشتن آنان از مناصب دولتی، مرجع شیعیان کویت، آیت الله محمد باقر المهری، که از علمای برجسته شیعه

ص: ۱۲۰

در این کشور می باشند، به تبعات خطرناک این روند هشدار دادند و ایشان از محرومیت شیعیان از مناصب سیاسی و دولتی ناراضی هستند. آیت الله مطهری اظهار داشته است که: انتصاب های اخیر در کویت، منجر به منزوی شدن بخش اعظمی از شهروندان و عدم مشارکت آنها در وزارتخانه ها شده است و این به رغم شایستگی های بالا و علاقه و پابندی آنان به وطن و کشور و رهبران سیاسی آنها است. این موضع گیری پس از آن صورت گرفت که دولت کویت تمامی شش عضو باقی مانده شورای شهر را از میان سنی ها انتخاب کرد و در میان ده عضو دیگر شورای شهر، تنها یک شیعه وجود دارد. این عالم برجسته شیعه فرمود: ما با توجه به علاقه خود به وحدت ملی و همبستگی ملت کویت، از دولت می خواهیم در این مسائل تجدید نظر کند و زمینه مشارکت شیعیان را فراهم آورد. وی از انتخاب پنج نماینده شیعه در پارلمان از مجموع ۵۰ نماینده انتقاد کرد و آنرا در چارچوب روند نقض حقوق و انزوای سیاسی شیعیان توصیف کرد. شیعیان کویت تنها یک وزیر در دولت دارند که محمد ابوالحسن، وزیر اطلاع رسانی سابق بود که وی هم در ژانویه گذشته تحت فشار نمایندگان سنی مجبور به استعفا شد. (۱)

یکی از نمایندگان مجلس کویت خواستار اجرای قوانین شریعت اسلامی و رعایت حقوق شیعیان در کشور شد. صالح عاشور، نماینده مجلس کویت، ضمن حمایت از حقوق شیعیان این کشور گفت: اگر دولت حقوق شیعیان را رعایت نکند و قوانین اسلامی را در کشور اجرا

ص: ۱۲۱

نکند، باید شاهد اعتراضات و اعتصابات خیابانی باشد. عاشور در ادامه افزود: شیخ صباح الاحمد الصباح، امیر کویت، به قوانین و شریعت اسلامی به ویژه زکات اهمیتی نمی دهد و بر همین اساس دولت، قوانین زکات را در کشور اجرا نمی کند. این نماینده مجلس کویت اظهار کرد: اجرا نکردن قانون شریعت اسلامی، این نکته را به اثبات می رساند که دولت در اجرای قانون، دموکراسی را رعایت نکرده است و قوانین استبدادی را در رأس کار خود قرار داده است. (۱)

پ) احساس خطر دولت از جانب شیعیان

اول فوریه ۱۹۸۰ میلادی در نخستین سالروز بازگشت امام خمینی به ایران، تجمع عده ای که در مسجد قطیف گرد هم آمده بودند، به یک شورش مبدل شد. تظاهرکنندگان شیعه که تصویر امام را حمل می کردند، به سوی دو بانک سنگ پرتاب کردند و پنجاه اتومبیل و اتوبوس را آتش زدند و دفاتر اداره برق کویت را نیز به آتش کشیدند. گارد ملی بار دیگر مجبور به مداخله شد و در نتیجه ۴ تن کشته شدند. خشونت و برخورد غضب آلود شیعیان کویت بر علیه سیاست های شیوخ نسبت به جنگ اول خلیج فارس و مخالفت آنان با حمایت های گسترده مقامات کویتی از رژیم عراق در جنگ با ایران، روز ۱۲ دسامبر ۱۹۸۳، چندین انفجار پی در پی، کویت را به لرزه در آورد. اهداف اصلی عبارت بودند از: سفارتخانه های آمریکا و فرانسه، برج دیده بانی فرودگاه بین المللی کویت، یک مجتمع آمریکایی، وزارت آب و برق و منطقه صنعتی شعیبیه. در ماجرای حمله به سفارت آمریکا،

ص: ۱۲۲

یک راننده انتحاری، مأموریت خود را به وسیله یک کامیون پر از کپسول های گاز که به یک چاشنی انفجاری متصل بود، به انجام رسانید. مسئولیت بمب گذاری در دو کافه کنار دریا در روز ۱۲ ژوئیه ۱۹۸۵ را که طی انفجار آنها، ۱۱ تن کشته و ۸۹ تن زخمی شدند، گروهی به عهده گرفتند که افراد آن، خود را «بریگادهای انقلابی عرب» می نامیدند. ادعا شده بود که آیت الله مهری، رهبری این گروه را به عهده گرفته است. آن گاه کویت به هدف عمده حملات آن گروه مبدل شد. حمله ماه ژوئیه، ظاهراً به قصد کشتن یک مقام طراز اول امنیتی کویت که مسئول اجرای سیاست دولت در امر بازداشت ها و اخراج ها بود طرح ریزی شده بود. دولت کویت به منظور تحت کنترل در آوردن اقلیت شیعی این کشور، ابتدا به سلب تابعیت و تبعید مبادرت کرد، و پس از مدتی با افتتاح مجدد مجلس ملی و استفاده از وزرای شیعی در کابینه، تلاش کرد این اقلیت شیعی را تحت کنترل در آورد. در سال ۱۹۸۰، هنگامی که این ناآرامی به اوج خود رسید، جوامع شیعه موفق شدند خشم خود را در قالب یک نهضت سیاسی سازمان دهند. گروه های اپوزیسیون رادیکال شیعه که از پشتیبانی مردمی و رهبری

پویا و اصیل محروم بودند، تماماً به حمایت خارجی از جانب ایران متکی باقی ماندند. روز سی ام نوامبر، بیش از هزار شیعه کویتی، طی یک تظاهرات به سفارت آمریکا حمله بردند. نیروهای امنیتی آنان را سرکوب کردند، سپس ۲۵ تن از آنان که اصالت ایرانی داشتند، به دوره های مختلف زندان محکوم شدند. (۱)

عملکرد مبارزه جویی شیعیان کویت در دوران جنگ ایران و عراق، جدی ترین تنش ها را بین جامعه شیعی و حکومت پدید آورد. این مبارزه جویی تنها در اوضاع داخلی کویت ریشه نداشت؛ بلکه با حوادث گسترده تری که شیعیان جهان عرب، درگیر آن بودند، مرتبط بود. (۲)

در ماه ژوئیه سال ۱۹۸۷ میلادی در آستانه برگزاری کنفرانس اسلامی پنجم در کویت، چند انفجار در کویت رخ داد؛ ۳ انفجار در مراکز نفتی و یکی دیگر در نزدیکی بازار صالحیه. این انفجارها، خسارات جانی نداشته است. نیروهای امنیتی کویت، یک سری از شیعیان را بازداشت نمود. شیعیان جهت آزادی آنان، اولین اعتصاب خود را در مقابل ساختمان امنیت کویت انجام دادند و در این اعتصاب زنان هم شرکت نمودند و پلیس مجبور شد یک زن و بچه هایش را آزاد کند. سپس نیروهای امنیتی را در کمین قرار دادند و تعدادی از وسایل نقلیه آنان را منهدم و سوزاندند و این باعث شد نیروهای امنیتی شیوه رفتارشان را عوض کنند و به خانواده های آنان، اجازه ملاقات زندانیان خود را بدهند. (۳)

ص: ۱۲۴

۱- منوچهر محمدی، بازتاب جهانی انقلاب اسلامی، (انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۵ ه- ش)، ص ۱۸۷.

۲- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۲۰.

۳- جزوه مقالات کویت.

در تاریخ ۱۹۸۳ تا ۱۹۸۸، گروه های شیعی، منافع امریکا و اروپا را در کویت با بمب، آماج حمله قرار دادند، در تأسیسات نفتی خرابکاری کردند، به هواپیما ربایی پرداختند و در دهه ۱۹۸۵، به ترور امیر کویت، شیخ جابر الاحمد الجابر الصباح، مبادرت ورزیدند. شواهد حاکی از آن است که دست کم در آغاز، عراقی ها و لبنانی ها، هدایت گران خشونت بوده اند. برای مثال، از ۲۵ نفری که به اتهام بمب گذاری سال ۱۹۸۳ بازداشت شدند، ۱۷ نفر عراقی، ۳ نفر لبنانی، ۳ نفر کویتی و ۲ نفر فاقد ملیت بودند. در سال های ۱۹۸۵ و ۱۹۸۷، شمار دیگری از شیعیان دستگیر شدند. در مارس ۱۹۸۹ میلادی، ۱۸ شیعه به اتهام توطئه برای سرنگونی رژیم بازداشت گردیدند. (۱)

هرچند اکثریت جامعه شیعی کویت، اعمال فوق را محکوم کردند، حکومت کویت در واکنش به این وقایع، به اقداماتی از قبیل بازداشت، اخراج و محکومیت شهروندان کویتی و اتباع دیگر کشورها دست زد. بسیاری از شیعیانی که در صنعت نفت کشور کار می کردند، شغل خود را از دست دادند و اعمال مراقبت بر کل جامعه شیعی افزایش یافت. امروزه بسیاری از شیعیان کویتی با گلایه اظهار می دارند که این اقدامات حکومت، خشن و بدون هدف بوده و دشمنی بسیاری از شیعیانی را برگسیخت که خود مخالف این اعمال خشونت آمیز بودند. (۲)

سیاست حساب شده رژیم کویت در برابر مسئله شیعیان، تا حدی از رویکرد واقع بینانه و انعطاف پذیر حکومت در امور داخلی ناشی شده است که بیشتر بر بازی هوشمندانه متکی می باشد

ص: ۱۲۵

۱- (گراهام ای فولر، همان، ص ۳۲۱.

۲- همان، ص ۳۲۲.

تا اجبار ناشیانه. همچنین جامعه کویت (که جامعه ای تجارت پیشه است و نگرشی برون گرا دارد و همواره زیر سایه همسایگان بسیار بزرگتر و قدرتمندتر زیسته است) از توانایی تاجرگونه برای توافق و مذاکره برخوردار است. شیعیان از این فضای بسیار مساعد، بهره برده اند. (۱)

صرف مطرح شدن مسئله تشیع، مایه خوشنامی و سرافرازی حکومت و جامعه کویت است، چه رسد به اینکه این امر آزادانه کانون بحث قرار گیرد. در کویت حتی در طول دهه پر دردسر ۱۹۸۰ که اکثریت شیعیان کویتی می کوشیدند تا خود را از خشونت اقلیت دور نگاه دارند، بحث درباره جایگاه شیعیان در کویت جریان داشت. با تجاوز عراق به کویت و اشغال این کشور که شیعیان و سنیان را در مبارزه ای ملی علیه اشغالگران متحد ساخت، فرآیند ایجاد اعتماد متقابل تسریع شد.

در بین کشورهای اسلامی، کویت تنها کشوری است که در آن، شیعیان در جایگاه اقلیت، از سطح گسترده ای از حقوق برخوردار بوده و به رسمیت شناخته شده اند. (۲)

تغییراتی که به دنبال جنگ خلیج فارس در کویت صورت گرفت، بیشتر در زمینه حق نمایندگی، پلورالیسم و آزادی های مدنی بوده اند، اگر چه خاندان حاکم به دقت این اصلاحات را سازمان دهی و تنظیم می کرد، شیعیان کویت امیدوارند همچنان در این فرآیند تکاملی سهم باشند و در سطحی برابر با دیگر گروه ها از آن بهره مند شوند، نه اینکه از

ص: ۱۲۶

۱- همان.

۲- همان، ص ۳۳۴.

آنها عقب بمانند و مغبون گردند. هدف اصلی شیعیان آن است که از طریق راه های گشوده شده از رهگذر تغییر فرهنگ سیاسی کویت، به مشارکت بیشتر و برابری در فرصت ها دست یابند. کویت تقریباً تنها کشور منطقه است که مخالفان تبعیدی، اعم از شیعه یا سنی ندارد. جناح مخالف که در کویت حضور قابل توجهی نیز دارد، محدوده قابل قبولی برای فعالیت سیاسی در داخل کشور دارد. (۱)

شیعیان کویت در پی فرصت های یکسان و مشارکت برابر در عرصه های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی اند. اعتراضات اصلی آنان عبارت اند از: پائین بودن شمار شیعیان در پست های بالای حکومت، عدم حضور آنان در بخش هایی که حساس تلقی می شوند و محرومیت از حمایت مالی و بودجه ای حکومت، در حالی که سازمان های سنی از این حمایت ها برخوردارند. از آنجائی که شیعیان کویت در اقلیت اند، قدرشان محدود است و میان ضرورت جذب در جامعه کویت و تمایل به حفظ هویت شیعی گرفتار شده اند. (۲)

سید محمد باقر مهری توسط دولت کویت بازجویی شد. دولت علت این بازداشت و بازجویی را دفاع مهری از فعالیت صلح آمیز هسته ای ایران و مقابله با تفکرات وهابیت در کویت بیان کرد. دولت کویت علت این بازجویی را، نفوذ و خواسته یکی از

ص: ۱۲۷

۱- همان، ص ۳۳۴.

۲- همان، ص ۳۳۵.

خودروی آیت الله شیخ حسین المعتوق، دبیرکل ائتلاف اسلامی ملی کویت را که برای امامت جماعت نماز مغرب و عشاء عازم مسجد امام حسین× در منطقه میدان حولی واقع در السالمیه بود، توقیف و وی را دستگیر کرده و به سازمان امنیت ملی منتقل کردند تا بازجویی های مقدماتی برای تشکیل پرونده برای وی در دادستانی کویت انجام شود. دلایل بازداشت آیت الله المعتوق، اتهام مشارکت در برگزاری مراسم بزرگداشت شهادت حاج عماد مغنیه، فرمانده ارشد حزب الله لبنان، که توسط مزدوران رژیم صهیونیستی در دمشق به شهادت رسید، بود. دولت کویت پیش از این نیز، عدنان عبدالصمد و احمد لاری از نمایندگان شیعه مجلس این کشور، سید ولید المزیدی و حاج عبدالامیر العطار از خطبای شیعه، دکتر ناصر صرخوه از استادان برجسته شیعه و نماینده سابق مجلس امت، تنی چند از اعضای شورای شهر کویت و تعدادی دیگر از فعالان سیاسی را به اتهامی مشابه بازداشت کرده بود که با واکنش های شدیدی در داخل و خارج از این کشور مواجه شد و به آغاز تنش سیاسی گسترده در عرصه داخلی کویت دامن زد. در پی دستگیری آیت الله المعتوق که از سرشناس ترین روحانیون شیعه در کویت به شمار می آید، صدها تظاهر کننده خشمگین در حرکتی خودجوش، به سوی سازمان امنیت ملی این کشور حرکت کرده و دست به تظاهراتی اعتراض آمیز زدند که در پی

ص: ۱۲۸

این اقدام، نیروهای ویژه کویت به حال آماده باش کامل در آمدند. این گزارش حاکی است، نیروهای ویژه امنیتی کویت با صف کشیدن در مقابل بیش از ۵۰۰ تن از تظاهر کنندگان و متفرق کردن آنان، تهدید به استفاده از گاز اشک آور کردند. (۱)

شیخ جابر الصباح گفت: ما هر کس را که در این مراسم (شهادت مغنیه) شرکت کرده باشد، اخراج خواهیم کرد. این تصمیم را اجرا خواهیم کرد و هرگز از آن صرف نظر نخواهیم نمود. (۲)

اتهام شیعیان در گرایش به حزب الله، به طور عمده بر این واقعیت مبتنی است که برخی اسلام گرایان برجسته شیعی، از جمله دست کم دو عضو شیعه پارلمان، بارها به ایران سفر کرده اند و با تعدادی از مراکز مذهبی و سیاسی ایران روابط خوبی دارند. هیچ نشانه ای از اینکه رهبران شیعی کویت از تشکیلات سیاسی ایران دستورالعملی دریافت دارند و تحت حمایت مالی رسمی مقامات ایران باشند، به چشم نمی خورد. ماهیت این روابط هرچه باشد، بسیار بعید است که عنوان حزب الله در کویت (یا حتی در عربستان سعودی و بحرین) بر چیزی مشابه ساختار سازمان یافته حزب الله لبنان دلالت کند، یا اهداف و سیاست هایی مشابه با آن داشته باشد. افزون بر اینکه از سال ۱۹۸۹، هیچ نوع فعالیت تروریستی در کویت صورت نگرفته است. (۳)

ص: ۱۲۹

۱- (خبرگزاری فارس، آماده باش نیروهای امنیتی کویت، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.shia-news.com).

۲- (خبرگزاری مهر، تصمیم کویت بر اخراج شیعیان از کویت، (۱۳۸۶ ه- ش)، سایت روزنامه المستقبل).

۳- (گراهام ای فولر، همان، ص ۳۲۳).

رژیم کویت با نگرانی از ائتلاف های پارلمانی میان شیعه و سنی، کوشیده است که رهبران شیعی را متقاعد سازد تا مدافع منافع فرقه ای شیعیان باشند و مسائل را در چارچوب امور مورد علاقه شیعیان بسنجند. شیعیان این توصیه ها را بخشی از شگردهای پیچیده رژیم می دانند که برای منزوی کردن شیعیان و جلوگیری از اتحاد آنان با سنیان طراحی شده اند. افزون بر این، رژیم از زمان جنگ خلیج فارس، موقعیت قبایل محافظه کار سنی را به منزله یک نیروی سیاسی ارتقاء بخشیده تا در برابر سنیان لیبرال و نیز شیعیان بایستند. از این روی، جمعیت شیعی کویت می بایست تعادل حساسی را بین امور ضروری ذیل که غالباً با یکدیگر ناسازگارند، برقرار سازد. کاستن از تردیدهای نهان حکومت و سنیان درباره وفاداری آنان و به دست آوردن رضایت خاطر خاندان الصباح و بهبود روابط خود با سنیان. تدبیر ماهرانه این مناسبات دشوار و گاه متعارض، برای امنیت و رفاه جامعه شیعه ضروری بوده است. شکل دقیق روابط بین گروه های شیعی و سنی جامعه بر اساس اعتقادات سیاسی، موقعیت اجتماعی و منافع مالی تغییر می کند. همانگونه که پیش از این گفتیم؛ خانواده های ثروتمند عجم از قدیم، تجارت کلان کویت را با ایران در دست داشته اند و در همان حال، با نشان دادن وفاداری به خاندان حاکم، رضایت خاطر

رژیم کویت را جلب کرده اند. در جریان بحث درباره اتخاذ شریعت اسلامی به منزله مبنای قانون اساسی جدید کویت، اسلام گرایان شیعه با اسلام گرایان میانه رو سنی متحد شدند، هرچند در خصوص حق رأی زنان که مورد قبول شیعیان است با سنیان اختلاف نظر وجود داشت. به همین ترتیب، اسلام گرایان شیعه و سنی، هر دو به طرح جدا سازی زن و مرد در تحصیلات دانشگاهی رأی مثبت دادند، هرچند این طرح تصویب نشد. (۱)

مسئله مرجعیت و تقلید شیعیان از مراجع، دلیل اصلی بی اعتمادی حکومت کویت به شیعیان است. پس از آنکه عراق جایگاه خود را به عنوان مرکز مرجعیت معنوی تشیع از دست داد، بیشتر شیعیان جهان عرب، از جمله شیعیان کویت، برای تحصیلات و کسب راهنمایی های مذهبی، ناگزیر به مراکز آموزشی ایران روی آوردند. شیعیانی که سودای فقاقت را در سر دارند، باید از یکی از این مؤسسات فارغ التحصیل شوند. از سوی دیگر، مسافرت گسترده به ایران، یا وجود تصاویر (امام) خمینی و روحانیون برجسته دیگر در خانه های شیعیان، نگرانی سنیان را تشدید می کند. بسیاری از سنیان کویتی، چه وابستگان به محافل رسمی و چه دیگران، گمان می برند که این امر وفاداری دو جانبه ای را برای شیعیان پدید می آورد. با این وجود، حکومت کویت به طور جدی از مسافرت شیعیان به ایران ممانعت نکرده است: شیعیان اظهار می دارند که پیوند مذهبی آنان با ایران از وفاداری ایشان به کشور کویت نمی کاهد. (۲)

ص: ۱۳۱

۱- همان، ص ۳۲۷.

۲- همان، ص ۳۳۰.

احزاب سیاسی در کویت ممنوع اند، اما سازمان های خیریه اجتماعی که در واقع، اغلب چهره مبدل احزاب سیاسی اند، قانونی و در حال تکثیرند. حکومت کویت، در تأمین بودجه سازمان های خیریه سنی نقش مهمی دارد و به آنان اجازه می دهد که اعانه های عمومی جمع آوری کنند. اسلام گرایان سنی، به طور خاص، از گشاده دستی حکومت بهره مند شده، قانوناً می توانند برای جمع آوری اعانه برای ارائه خدمات آموزشی، اجتماعی و رسانه ای فعالیت کنند. این گونه خدمات، پیغام های سیاسی نیز در بر دارند. در مقابل، هیچ سازمان شیعی، برای فعالیت هایی از این دست، از حکومت بودجه دریافت نمی کند، همچنین سازمان های مورد حمایت جامعه شیعی مجاز نیستند به طور علنی اعانه جمع آوری کنند. مساجد و نشریات شیعی، برخلاف مؤسسات مشابه سنی، هیچ کمکی از حکومت دریافت نمی کنند. این مسئله یکی از عوامل اصلی نارضایتی شیعیان است، چرا که اوضاع را برای آنان نامساعد می سازد و از تکوین اشکال مسالمت آمیز آموزش و همبستگی شیعی جلوگیری می کند. عدم تأمین بودجه از جانب حکومت اگر عمومی بود، زبانی نداشت. این گزینشی بودن تخصیص بودجه است که شیعیان را آزرده خاطر ساخته است. آنان می گویند: مؤسسات شیعی نیز باید به طور مشابه از حمایت حکومت بهره مند شوند و بتوانند آزادانه اعانه جمع آوری کنند. (۱۱)

ص: ۱۳۲

مقامات کویتی بر این باور بودند که ایرانیان مقیم، قصد تغییر نظام سیاسی کویت را داشته و از حمایت دولت ایران نیز برخوردارند. هر زمان که تظاهرات و یا تجمعات ایرانیان مقیم این کشور منجر به دخالت نیروهای نظامی کویت می گردید، سفارت ایران به اتباع خود پناه می داد و مانع دستگیری ایرانیان می شد. دولت کویت برای مقابله با این وضعیت، اقدام به اخراج اتباع ایرانی می کرد. (۱)

تعدادی از اتباع ایرانی که در نیمه اول دهه ۸۰ میلادی از کویت اخراج شدند، قریب به پنج هزار نفر برآورد شده است، و تنها در یک دوره هجده ماهه، دو هزار و دویست و بیست ایرانی از کویت اخراج شده و به ایران بازگشتند. پی گیری این سیاست، در نهایت به نفع دولت کویت تمام شد. زیرا ایرانیانی که از وضعیت مالی مناسبی در کویت برخوردار بودند، تمایلی به ترک این کشور و رها نمودن اندوخته های خود نداشتند و به همین دلیل به تدریج از فعالیت سیاسی شیعیان کویت کاسته شد. (۲)

شیعیان هم صدا با بسیاری از لیبرال های سنی، سیاست رژیم را در اعطای تابعیت به طور گزینشی، به قبایل صحراگردی که در دو طرف مرزهای کویت - سعودی و کویت - عراق رفت و آمد می کنند و حق شهروندی اعطا کرده است را متعصبانه می خوانند. در سال های اخیر و به ویژه از زمان جنگ خلیج فارس، حکومت کویت دست به این اقدام زده است. شیعیان شکایت دارند که حکومت در تلاشی آشکار برای اثر گذاشتن بر ساختار جمعیتی کشور به نفع عناصر

ص: ۱۳۳

۱- (منوچهر محمدی، همان، ص ۱۸۷.

۲- (گراهام ای فولر، همان، ص ۳۳۲.

قبیله ای سنی به این قبایل تابعیت اعطا می کند در حالی که از اعطای آن به قبایل شیعی خودداری می ورزد. کوتاه سخن آنکه، هم سنیان و هم شیعیان به این امر معترض اند که حکومت قبایلی را که به آن وفا دارند کمک و حمایت می کند، در حالی که در حق قبایل دیگری که وفاداری شان به خاندان الصباح مورد تردید است، تبعیض قائل می شود.^(۱)

ترور شیخ جابر توسط خانواده السالم

بر اساس گزارش تابناک؛ در سال ۱۹۸۴ با توجه به وجود جنگ عراق علیه ایران، خانواده السالم با استفاده از اوضاع داخلی متشنج آن کشور، طرحی برای ترور شیخ جابر ریخت و اجرا کرد که سرانجام با شکست روبه رو شد و با لو رفتن این حادثه توسط افرادی از خاندان آل صباح که در ترور نقش داشته اند، این مسأله برای حفظ آبروی این خاندان پنهان گذاشته شد. به گفته بسیاری از ریش سفیدان کویت، در آنجا نشست مهمی میان امیر سابق و اعضای خاندان آل صباح برگزار شد و شیخ جابر الاحمد نیز با نکوهش آن، تأکید کرد که برای حفظ آبروی خاندان حاکم، نباید این موضوع آشکار شود. سپس تصمیم گرفتند این موضوع را به گروهی.... به ویژه شیعیان ایرانی الاصل... به گردن عماد مغنیه و

ص: ۱۳۴

شیعیان، که با برخی افراد در کویت در ارتباط بودند، انداخته شود. (۱)

در واقع، حمایت های پی در پی شیعیان از رژیم، خشم و غضب سنیان کویت به ویژه لیبرال ها و چپ گراها را که گاه به مقابله با قدرت خاندان الصباح یا سیاست های آن بر می خاستند، برانگیخته است. امروزه برخی از شیعیان مدعی اند که حکومت همواره سعی کرده تا از جامعه شیعه برای جلوگیری از پیدایش وحدت سیاسی در مقابل این خاندان و تعمیق اختلافات میان سنیان و شیعیان استفاده کند. (۲)

نابرابری در فرصت ها و تبعیض دولت همچنان برجاست و شیعیان حتی آنانی که به نظر می رسد در زندگی حرفه ای و اجتماعی کویت بیش از دیگران جذب شده اند، به شدت این مسائل را احساس می کنند. کانون های فقر در کویت یافت نمی شود، هرچند سطح درآمدها متفاوت است و سنیان قسمت اعظم ثروت کشور را در اختیار دارند. با این همه شیعیان گرفتار تبعیض در زمینه استخدام های دولتی هستند. شیعیان نمی توانند در بخش های حساس حکومتی مشغول به کار شوند و مهم تر از آن، در حرکت به سوی پست های بالاتر، با سقفی شیشه ای برخورد می کنند. هرچند فرمانده ستاد ارتش در کویت شیعه است، اما این امر نادری از تبعیض زدایی نمایشی است، نه نشانه ای از برابری فرقه ها در تشکیلات حکومتی. شیعیان کویت نسبت به دیدگاه دولت شکایت دارند، شیعیان از دهه ۱۹۸۰، از ورود به صنعت نفت محروم شده اند که این بخش در اقتصاد و امنیت کویت، بیشترین اهمیت را دارد. نظام خویشاوندسالاری و توصیه برای عزل و نصب افراد که مختص جامعه ای قبیله گراست، عامل مضاعفی برای محدودیت اشتغال در بخش دولتی

ص: ۱۳۵

۱- صبح ایران، راز خاندان آل صباح، (۱۳۸۶ ه- ش)، سایت ابتکار.

۲- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۲۰.

مقامات، بیشتر به استخدام و ترفیع رتبه خویشاوندان و اعضای قبیله خود می‌اندیشند تا استخدام غریبه‌های با لیاقت و با استعداد. این شیوه، وضعیت نامطلوب استخدامی شیعیان را باز هم بدتر کرده است، زیرا بر این نگرانی سنیان مهر تأیید می‌گذارد که اگر شغلی به یک کارمند شیعی داده شود، این کار به معنای اختصاص مشاغل زیاد دیگری به دیگر شیعیان خواهد بود. (۱)

ت) نقش شکل‌های سیاسی شیعیان

تهاجم عراق به کویت، فرصتی را فراهم آورد تا شیعیان به طور فعال وابستگی ملی خود را به کویت ثابت نمایند، به طوری که شیعیان، نقش برجسته‌ای را در ایجاد مقاومت در برابر اشغالگران در زمینه نظامی و غیرنظامی ایفاء نمودند. در هنگام اشغال کویت توسط عراق، شیعیان بار دیگر، بدون در نظر گرفتن وابستگی مذهبی و اجتماعی، در کنترل و برنامه‌ریزی جهت رسیدگی به وضعیت مردم کویت مشارکت داشته‌اند و هدف از این اقدام، نجات کویت از دست اشغالگران بود که با شعار «کویت بالاتر از همه چیز»، به عنوان زمینه‌ای مشترک برای همکاری کلیه گروه‌های سیاسی با یکدیگر به شمار می‌رفت، به طوری که افراد به صورت فردی و بدون توجه به وابستگی به جمعیت‌ها، با یکدیگر همکاری می‌نمودند. لذا نشست‌هایی که پس از آزادسازی کویت بین جمعیت‌ها برگزار می‌شد، باعث تشکیل مجموعه

ص: ۱۳۶

گروههای زیر شده است:

۱- پیروان گروه اخوان المسلمین، تجار و مستقلین.

۲- جمعیت سلفی، نیروهای ملی گرا، چپگرا، شیعیان و گروه النکتل النیابی. (۱)

سپس کلیه جمعیت های سیاسی با گرایشات مختلف، در ماه مارس ۱۳۸۵ گردهم آمدند و بیانیه ای را تحت عنوان «دیدگاه آینده» صادر نمودند و پس از آن نیز بیانیه دیگری را پس از برگزاری کنفرانسی در ماه می در هتل کویت، تحت عنوان «حقوق بشر» صادر نمودند. سرانجام شیعیان با نام رسمی ائتلاف اسلامی الوطنی، جهت مشارکت در فعالیت های عمومی و تلاش جهت اهمیت بخشیدن به توسعه آگاهی سیاسی، موجودیت

یافتند. این جمعیت، بنیانگذار دیدگاه اسلام پیرامون فعالیت ملی است و جهت تحقق آنچه که در قانون اساسی سال ۱۹۶۲ آورده

شده، به منظور دست یابی به آزادی، برابری و آنچه که در بیانیه سازندگی

کویت آمده بود، تلاش نمود. شیعیان کویت، با وابستگی ها و افکار متفاوت خود، به عنوان تریبون و پایگاه مردمی ائتلاف به شمار می روند. لذا اعضاء ائتلاف، جهت انتشار افکار خود در قبال مسائل داخلی، متکی به جراید محلی با گرایشات متفاوت می باشند. همچنین شیعیان، جهت اجرای بند های قانون اساسی، با سایر جمعیت های سیاسی همسویی دارند، اما با جمعیت های مذهبی مانند: اخوان المسلمین و سلفی ها در مواردی در چارچوب برداشت مذهبی از

قبیل اصلاح ماده قانون اساسی مبنی بر اینکه شریعت اسلام منع قانونگذاری

دارد و همچنین برخی از موضوعات اقتصادی مانند: زکات، خمس و مسائل احوال شخصیه مثل

ص: ۱۳۷

۱- (حسن سیفی، همان، ص ۷۲.

ارث، مخالفت می نمایند. اعضاء ائتلاف، هرگونه وابستگی و رابطه با سازمان های بین المللی از لحاظ حزبی را نفی می نمایند، ولی چنانچه این

گروه از لحاظ مذهبی و تفکر شیعه با سایر کشورهای شیعه ارتباط داشته باشد یک امر طبیعی به شمار می رود. (۱)

ائتلاف اسلامی معتقد است که با توجه به اصول ایدئولوژیک و اصالت تاریخی؛ جمعیت های سیاسی و مردمی، و جمعیت های

واقعی کویت به چهار جمعیت؛ التجمع الاسلامی الشعبی، الحركه الدستوريه الاسلاميه، المنبر الديمقراطي الوطني و ائتلاف اسلامی الوطني محدود می باشد. اما سه جمعیت باقی مانده؛ التكتل النيابی، التجمع الدستوريه و المستقلون، تنها به صورت جمعیت های ظاهری بوده و قادر به ادامه حیات سیاسی خود نمی باشند. جمعیت سیاسی جدید و موقت، علیرغم اینکه ظاهراً دارای روابط بین المللی می باشند، لیکن با گرایش های ملی پدیدار می شوند. ائتلاف از سال ۱۹۸۱ میلادی نسبت به دیگر انتخابات، موضع آشکار و ثابتی را اتخاذ نمود، به طوری که اعضاء آن معتقد هستند؛ انجام انتخابات فرعی برای فعالیت مشترک ملی، زیان آور خواهد بود. اضافه بر آن، چنانچه این اقدام مورد تأیید قرار گیرد، با توجه به حضور اقلیت شیعه در مناطق گسترده سنی نشین، به جامعه شیعیان

ص: ۱۳۸

زیان وارد می شود، و از طرفی این امر باعث همبستگی بیشتر اهل تسنن و افزایش طائفه گرایی می شود. لذا چنانچه شیعیان در میان خود و در مناطق جغرافیایی که حضور دارند، اقدام به برگزاری انتخاب فرعی نمایند، به طور حتم نتایجی مشابه برادران اهل تسنن حاصل خواهند نمود، اما به طور کلی این مسئله به مفهوم عدم علاقمندی شیعیان جهت تعیین کاندیداهای خود برای شرکت در انتخابات مجلس ملی و همچنین عدم هماهنگی و ایجاد رابطه با سایرین به شمار نمی رود. ائتلاف معتقد است که کویت از قدیم الایام دارای جامعه ای آزاد و دمکراتیک خاص بوده و مردم کویت با ذهنیت عدم پذیرش اندیشه ی رابطه با خارج، وضعیت موجود را قبول دارند. علاوه بر آن، چنانچه دولت سعی نماید تا مردم را از تفکر حزب گرایی و گروه بندی بترساند، چنین تصور می شود که شهروندان کویت، اندیشه حزب گرایی و آنچه که وابستگی سیاسی و برتری فعالیت سیاسی مشترک بر آن مترتب خواهد شد، مانند آنچه که در دیوانیه اجرا می شود را محکوم می نمایند.^(۱)

ص: ۱۳۹

۱- همان.

۱- انجمن دانشجویان شیعه

دانشجویان شیعه دانشگاه کویت در رقابت با سایر گروه های سیاسی فعال در دانشگاه، در انتخابات انجمن دانشجویی در دهه هفتاد، اقدام به تشکیل گروه خاصی نمودند که اعضای این گروه با توجه به زمینه های قوی مذهبی، بعد از پیروزی انقلاب ایران، به پیروی از خط امام روی آوردند. این گروه در مقابل گروه های مذهبی دیگر مانند: جمعیه اصلاح اجتماعی (اخوان)، وسط الدیموقراطی (ناسیونالیستی)، جمعیه التراث الاسلامیه (سلفی ها) و جناح متمایل به تجار، به تدریج رشد نموده و تا ردیف دوم صعود نمودند. لیکن با ایجاد شکاف در میان شیعیان و تشدید فعالیت جماعت آیت الله شیرازی در میان شیعیان و تشدید فعالیت این جماعت در دانشگاه، گروه مزبور به دو قسمت به نام های قائمه

الاسلامیه الحره (خط امام) و قائمه الحره (جماعت شیرازی) تقسیم شده و اختلاف فیما بین، موجب تنزل شیعیان به رده های آخر جدول در انتخابات انجمن دانشجویان دانشگاه کویت گردید که این وضع همچنان ادامه دارد. (۱)

۲- جمعیه الثقافیه الاجتماعیه

در سال های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، شیعیان پیرو خط امام که در فعالیت های سیاسی از سوی دولت تحت فشار بودند، اقدام به تشکیل انجمن فرهنگی - اجتماعی تحت عنوان فوق نمودند که در قالب آن، به جذب جوانان و فعالیت های عقیدتی - سیاسی مبادرت می شد. تحركات

ص: ۱۴۰

این گروه در سال های ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۶ به اوج خود رسید. در سال ۱۳۶۶ با دستگیری گروهی از شیعیان وابسته به این گروه، شورای اداری آن منحل، و دولت گروه جدیدی را که وابسته به دولت بودند را به عنوان اعضاء شورا تعیین و عملاً این انجمن تعطیل گردید. (۱)

۳- ائتلاف اسلامی الوطني

گروه مزبور در سال ۱۳۷۰ بعد از آزاد سازی کویت، با ائتلاف جناح های مختلف شیعه تشکیل گردید. هدف از تشکیل این گروه؛ سازماندهی فعالیت های سیاسی شیعیان در انتخابات سال ۱۹۹۲ میلادی مجلس الامه بود. این ائتلاف با توجه به جو موجود و روحیه همکاری ناشی از صدمات جنگ توانست از وحدت نسبی بهره برداری، و ۵ نفر از شیعیان را به عنوان نماینده وارد مجلس هفتم نماید. این ائتلاف پس از انتخابات به علت اوج گیری اختلافات شیعیان، عملاً از هم پاشید و اکنون وجود خارجی ندارد. (۲)

۴- ائتلاف ملی اسلامی

این ائتلاف بوسیله افراد برجسته شیعی اعم از روحانی و بزرگان بوجود آمده است. با وجود آنکه در فعالیت های اقتصادی کویت، ۴۰٪ سکنه شیعی آن حضور چشمگیری دارند، لیکن انسجام و تمرکزی ندارند. ولی با وقوع انقلاب اسلامی، نقش فعال تری یافته و در جریان حمایت کویت از عراق در جنگ تحمیلی، مخالفت سیاسی را تا حد مبارزه مسلحانه ارتقاء

ص: ۱۴۱

۱- همان.

۲- همان، ص ۷۴.

دادند. شیعیان در معرض شدیدترین فشارهای سیاسی و امنیتی قرار داشتند که مقابله و مقاومت آنان در مقابل متجاوزین بعثی در هنگام اشغال کویت تا حدی از این فشارها کاست. (۱)

۵- جمعیت پیمان ملی

فعالان سیاسی و رسانه ای و روزنامه نگاران شیعه کویت، برای مقابله با تمام اقدامات متعصبانه و متحجرانه و طائفه ای تکفیری ضد شیعیان کویت و حمایت از حقوق آنها یک تشکل سیاسی تشکیل دادند. آنان از تأسیس جمعیت سیاسی جدید تحت عنوان «جمعیت پیمان ملی» با هدف حفظ حاکمیت ملی کویت و وحدت کشور و ثبات آن و مقابله با تمام اقدامات متعصبانه و متحجرانه و طائفه ای تکفیری خبر دادند. مؤسسان این جمعیت در بیانیه ای، هدف از تشکیل آن را ایفای نقش از طریق وسائل مسالمت آمیز و پاسخگویی به پیشرفت سیاسی حاصل از طریق ایمان به اسلام پویا و عمل صالح بر ضد تحجر که عقب ماندگی و واپس گرایی را امری مقدس می شمارد، اعلام کرده و بر تلاش خود برای تحقق و تضمین بیشتر آزادی و برابری تأکید کردند. این افراد بر مخالفت با تلاش های فتنه طائفه ای و ترویج فرهنگ تکفیری که باعث از هم گسیختگی وحدت بافت اجتماعی می شود، تأکید کردند. (۲)

ص: ۱۴۲

۱- عبدالرضا آخوند فرج، همان، ص ۱۵۵.

۲- حسین، همان.

عمده ترین تشکل شیعیان که در دهه هفتاد بنیاد نهاده شد؛ تشکیلات حزب الدعوة، متأثر از مرکزیت این حزب در عراق بود. از آنجا که طبق قانون اساسی کویت، وجود احزاب در این کشور مشروعیت ندارد، این مجموعه به صورت غیر علنی و در قالب فعالیت های مذهبی و اجتماعی محدود، به کار خود ادامه داد. تشکیلات این حزب، مستقل از مرکزیت آن در عراق فعالیت می کرد. گروهی از فعالان جوان این حزب، در آستانه اوج گیری و سپس پیروزی انقلاب اسلامی، از این تشکیلات کناره گیری نموده و به پیروی از خط امام روی آورده و بعدها در زمره مخلص ترین یاران انقلاب قرار گرفتند. البته تعداد کمی از اعضاء سالخورده حزب، در حد ضعیفی به کار خود ادامه دادند. (۱۱)

ج) شیعیان کویت از نظر گروهی و حزبی

جمعیت فعال شیعیان در کویت را از نظر فعالیت های سیاسی و حزبی می توان به گروه های زیر تقسیم نمود:

۱- نیروهای مذهبی؛ گروه ائتلاف اسلامی الوطنی (جناح سیاسی برادران خط امام) که عمدتاً افراد خط امام و دوستان جمهوری اسلامی ایران می باشند و افراد شاخص آنها عبارتند از: سید عدنان عبدالصمد نماینده سابق مجلس الامه، دکتر باسل دشتی، شیخ حسین معتوق، عبدالمحسن جمال نماینده سابق مجلس الامه، احمد لاری عضو سابق شورای شهر، دکتر جعفر عباس استاد دانشگاه، دکتر عبدالله سهر استاد دانشگاه، دکتر سامی الخالدی استاد

ص: ۱۴۳

دانشگاه و نویسنده، صالح جوهر امام جماعت مسجد امام حسین[×]، مهندس مصطفی غلوم، حسین سید عدنان، باصر صالح، صالح الموسی، عبدالغنی العطار، حسن حاجی.

۲- گروه حزب الدعوه (دارالزهراء): عمدتاً از مقلدین مرحوم آیت الله خویی و آیت الله سیستانی اند و به حزب الدعوه عراق گرایش دارند. افراد شاخص این گروه: حاج کاظم عبدالحسین، دکتر یوسف سید حسن زلزله نماینده مجلس الامه و استاد دانشگاه، عبدالوهاب الوزان، عبدالرضا غضنفر و... می باشند.

۳- گروه شیرازی (سازمان عمل اسلامی سابق): در این گروه عده ای از طرفداران مدرسی به رهبری حسن العطار و عده ای از طرفداران آیت الله سید محمد شیرازی که صالح عاشور نماینده مجلس الامه و عبدالحسین سلطان از افراد شاخص آن می باشند عضویت دارند و کتابخانه رسول اعظم | در منطقه بنیدالقار مربوط به آنهاست.

۴- اصلاحیون: دکتر یوسف غلوم و سید علی طباطبایی.

۵- حرکت توافق الوطنی الاسلامی که دبیر کل آن؛ نزار ملاجمعه و معاون وی زهیر عبدالهادی المحمید است که تعداد آنها حدود ۳۰ نفر می باشد.

۶- تجمع علمای مسلمین شیعه که سید محمد باقر مهری اخیراً آن را مطرح نموده است که تعداد آن ۴ نفر می باشد. (۱)

ص: ۱۴۴

(۱) صادق، همان.

۷- پراکندگی جغرافیایی شیعیان کویت و تأثیر آن در صحنه سیاسی کویت

شیعیان در تمام نقاط کویت سکونت دارند، اما تمرکز آنها در مناطق زیر می باشد:

۱- منطقه الشرق، دسمه و بنید القار ۲- منطقه رمیثه ۳- مناطق منصوریه و قادسیه ۴- مناطق مشرف و بیان. (۱)

شیعیان تقریباً در همه جای کویت پراکنده اند. در بسیاری مناطق، تفکیک آنان از اهل تسنن دشوار است. تراکم شیعیان در مناطق منصوریه، دعیه، سالمیه، صلیخات، دسمه، صباح السالم، بنید القار و شرمه بیشتر است. حدود نیمی از جمعیت کویت، مهاجر و غیر کویتی و بدون تابعیت رسمی اند. نیمی از شیعیان نیز مهاجرند. نگاهی به تاریخ کویت نشان می دهد که بخش قابل توجهی از جمعیت اصیل کویت، از کشورهای دیگر مهاجرت کرده و تا صد سال قبل، جمعیت اصیل کویتی بسیار کم بوده است. عمده کسانی که امروزه شیعیان اصیل کویتی به شمار می روند، از عربستان (حساوی ها)، بحرین (بحارنه) و ایران (عجم ها) به آنجا رفته اند. (۲)

احقاقی ها (شیخیه)، از جمله گروه های مطرح شیعی کویت اند. این گروه، از خانواده احقاقی های شیخیه آذربایجان که یکی از ۳ فرقه مهم شیخیه است به شمار می روند و منتسب به میرزا موسی احقاقی هستند. مرکز احقاقی ها فعلاً در کویت و ریاست آن با میرزا حسن احقاقی است. شیخیه کویت دارای پشتوانه اقتصادی گسترده، نفوذ در میان شیعیان و دولتمردان و

ص: ۱۴۵

۱- علی ترابی، همان، ص ۱۰۰.

۲- مفید کوهساری، همان.

برخوردار از حمایت دولت است و در زمینه حسینی‌ها و کمک به ایتم فعالیت زیادی دارند. احقاقی‌ها، مشرب اخباری‌گری دارند و قائل به رابطه ویژه ای میان امام غائب و برخی ارکان و شیوخ خود هستند. سیر و سلوک زاهدانه و اذکار و اوراد و اعتقادات خاص، آنان را از دیگران متمایز ساخته است. مرید پروری، رواج اعتقاد به مکاشفات و رؤیاهای و خوابها و دوری از سیاست، از ویژگی‌های آنان است. شیخیه، بستر پیدایش بابیت و بهائیت گشته و عقاید انحرافی زیادی از این فرقه پدید آمده است. (۱)

به طور کلی، حساوی‌ها، جامعه ای مستقل را تشکیل می دهند که از دخالت در سیاست می پرهیزند و مرجع بومی خود را دارند. مرجع آنان، آیت الله میرزا الاحقاقی است که شهروند کویت بوده و در همین کشور زندگی می کند. حساویها، از نزاع‌های گروهی و فرقه ای بر کنارند و حتی با دیگر گروه‌های شیعه به ندرت پیوند زناشویی برقرار می سازند. (۲)

جامعه شیعی کویت، به لحاظ جمعیتی، از جوامع شیعی دیگر کشورهای عرب نامتجانس تر است. سه گروه متمایز در این جامعه وجود دارند: دو گروه اول، حساوی و بحارنه هستند که عرب بوده، در عربستان سعودی، بحرین، جنوب عراق یا منطقه اهواز در جنوب غرب ایران ریشه دارند. سومین و بزرگترین گروه، عجم‌ها هستند. آنان شیعیانی هستند که تبار

ص: ۱۴۶

۱- همان.

۲- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۱۳.

ایرانی دارند، اما نسل های پی در پی در کویت زندگی کرده اند. در این گروهها، تفاوت ظریف تری نیز بین «مهاجران قدیمی» و «مهاجران جدید» وجود دارد. مهاجران جدید، هر گروه در قیاس با قدیمی ها، به لحاظ ثروت و مشارکت در جامعه، در سطح پایین تری قرار دارند. وضعیت اقتصادی نیز موجب تقسیم بندی شیعیان می شود. با اینکه سخن گفتن از کویتی های فقیر (برای مثال، در مقایسه با فقر شیعیان بحرین) دشوار است، با این حال تفاوت آشکاری به لحاظ ثروت در میان شیعیان وجود دارد که به یک موضوع سیاسی حساس تبدیل شده است. (۱)

بنابراین پراکندگی شیعیان از لحاظ جغرافیایی و جمعیتی باعث شده است که در انتخابات آراء کمتری را بدست آورند.

۸- اوضاع شیعیان از نظر تاریخی و تأثیر آن در صحنه سیاسی کویت

الف) وضعیت شیعیان تا پایان دهه ۶۰

شیعیان تا قبل از دهه ۶۰ به دریانوردی، صید ماهی و تجارت اشتغال داشتند و نقش آنها در رونق اقتصادی بارز و مؤثر بوده است. دفاع شیعیان، به ویژه ایرانی الاصل ها، در برابر تهاجم معروف قبایل عربستان و عراق به کویت در تاریخ این کشور ثبت شده است. شهر کویت از قدیم به دو بخش سنی نشین (قبله) و شیعه نشین (شرق) تقسیم شده بود و اهالی قبله که عموماً عراقی الاصل و یا از مهاجرین عربستان بودند، عملاً از تهاجم

ص: ۱۴۷

دشمنان جنوبی و شمالی استقبال می کردند، ولی اهالی شرق قویا از تمامیت ارضی و حاکمیت کویت دفاع نمودند. بر این اساس، خانواده حاکم با جماعت شیعه روابط نزدیک و دوستانه ای داشتند. بزرگان شیعه، طرف مشورت و مورد اطمینان شیوخ بوده و از جایگاه خاصی برخوردار بودند، ولی با گذشت زمان به تدریج اوضاع به زیان شیعیان تغییر پیدا کرد و علت این امر را دو تحول ذکر می کنند: اولاً: رشد سلفی ها با برخورداری از حمایت عربستان و ضدیت این طائفه با شیعیان و تأثیر سلفی ها بر خاندان حاکم. ثانیاً: رشد قومی گرائی و ناسیونالیسم عرب در دهه پنجاه و شصت و طرح شعار برتری اعراب بر سایر اقوام. چون اکثریت شیعیان کویت را ایرانی الاصل ها تشکیل می دادند، لذا قومیون متعصب، سعی در انزوای جامعه شیعی داشتند. در این دوره، اولین شورایی که شیعیان در آن دخالت داده شدند، مجلس المعارف به ریاست شیخ عبدالله جابر الصباح بود که برای ایجاد توازن، چند تن از شیعیان در آن انتخاب شدند و توسط همین شورا حکم توقف مهاجرت شیعیان ایرانی الاصل و حساوی به کویت صادر شد. مجلس المعارف پس از مدتی به دلیل برخی اختلافات داخلی و با فشار کارگزاران انگلیسی در کویت منحل شد. (۱)

ص: ۱۴۸

در بین کشورهای عرب و مسلمان که شیعیان آنها در اقلیت می باشند، شیعیان کویت در ابعاد مختلف از وضعیت نسبتاً مطلوب تری برخوردارند و در برپایی مراسم و حفظ شعائر اسلامی و شیعی فعال می باشند. مساجد و حسینیه های شیعیان فعال است و در دیوانیه ها، افراد شاخص و شخصیت های برجسته اعم از تجار، دانشگاهیان و روحانیون به عنوان مراکز فرهنگی و مذهبی، به مسائل مختلف مذهبی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مشغولند. فعالیتهای سیاسی و اجتماعی شیعیان خصوصاً پس از آزادسازی کویت از اشغال عراق، از نشاط و پویایی بیشتری برخوردار شده است و فشارها و حساسیت های حکومت نسبت به شیعیان، نسبت به دوره قبل از اشغال و زمان جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران کاهش یافته است. (۱)

ب) وضعیت شیعیان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و به دنبال آن جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران، سختگیری علیه شیعیان افزایش یافت و برکناری شیعیان از مسئولیت های حساس دولتی و نظامی شدت یافت، اما علی رغم تمام فشارها، شیعیان خط امام، در ابعاد مختلف تبلیغاتی، مالی و جانی از انقلاب اسلامی حمایت نمودند که ادامه مخالفت شیعیان با سیاست های دولت، منجر به زندانی شدن و حکم اعدام برای تعدادی از شیعیان کویتی شد و در عربستان نیز در همین سال های ۱۳۶۵ و ۱۳۶۶، شانزده شیعه بی پناه کویتی اعدام گردند که این دوره سخت ترین دوره برای شیعیان کویت بوده است. با اشغال کویت توسط صدام در دوم اوت ۱۹۹۰ (مرداد ماه ۱۳۶۹)، شرایط دگرگون شد و رهبران کویت تا حدودی متوجه سیاست های

ص: ۱۴۹

غلط خود در حمایت از صدام و فشار به شیعیان گردیدند و وضعیت شیعیان مجدداً در کویت رو به بهبود گذاشته است. اما تا جایگاه اصلی و قابل قبول بر اساس موازین و معیارهای دموکراتیک، فاصله زیادی وجود دارد و هنوز در بسیاری از زمینه ها، حقوق شیعیان رعایت نمی گردد. (۱)

آثار پیروزی انقلاب اسلامی بر جامعه شیعیان کویت، خیلی زود بروز نمود. همزمان با آغاز حرکت انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی، تفکر اسلام انقلابی در میان شیعیان شکل گرفت و به تدریج، پیروان خط امام افزوده شدند. دولت کویت که از این حرکت به هراس افتاده بود، سختگیری علیه شیعیان را پیش گرفت و با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، این سختگیری تشدید شد و برکناری شیعیان از مسئولیت های حساس دولتی شدت یافت. شیعیان مؤمن به انقلاب اسلامی و خط امام، با درک صحیح از این توطئه، به تکلیف خود در حمایت تبلیغاتی، مالی و حتی جانی از جمهوری اسلامی ایران عمل نمودند. ادامه مخالفت شیعیان با سیاست حمایت و کمک دولت کویت به عراق، به تدریج به رویارویی کشید و تعداد زیادی از شیعیان به زندان و یا تحمل خسارت زیاد محکوم شدند. (۲)

ص: ۱۵۰

۱- (صادقی، همان).

۲- (حسن صیفی، همان، ص ۷۲).

اقلیت شیعه کویتی و ایرانیان مقیم در این کشور پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و سقوط شاه، از تغییرات به وجود آمده در ایران و استقرار یک نظام مذهبی استقبال کردند. در واقع انقلاب اسلامی، توده های عرب را به خود جذب کرد. (۱)

۹- نقش فرهنگی و مذهبی شیعیان در صحنه سیاسی کویت

الف) گرایشات مختلف فکری شیعیان

شیعیان کویت از نظر گرایشات فکری و فرقه ای به گروه های زیر تقسیم می شوند:

شیعیان اصولگرا

از مراجع تقلید قم و نجف تقلید می کنند که در حال حاضر به شیعیان خط امام، مقلدین حضرت امام خمینی و رهبر معظم انقلاب و شیعیان طرفدار آیت الله سیستانی که پس از درگذشت آیت الله خویی به ایشان روی آوردند، گرایش پیدا نموده اند. شیعیان طرفدار خط آیت الله سید محمد شیرازی نیز با انقلاب، میانه چندان خوبی نداشته اند.

ص: ۱۵۱

۱- (منوچهر محمدی، همان، ص ۱۸۶.

از عربستان سعودی، بحرین و تعدادی شیعه از بصره که پیروان شیخ احمد احسائی و از مقلدین میرزا احقاقی می باشند و با درگذشت میرزا عبدالرسول احقاقی در حال حاضر بر سر مرشد جدید دچار اختلاف و تفرقه شده اند، تشکیل شده است. این گروه مرجع خود را بصورت موروثی انتخاب، و از وضعیت مالی خوبی برخوردارند، و در عقاید شیعی افراطی محسوب می شوند. این گروه علی رغم روابط خوبی که با حکومت کویت داشته اند، برای جمهوری اسلامی ایران نیز بی خطر بوده اند و در صورت تدبیر و برخورد معقول، دارای قابلیت نفوذ، جذب و استفاده می باشند. تجار عمده کویت، از این گروه می باشند.

شیعیان بهره (اسماعیلیه)

که بیشتر از اتباع هند و پاکستان مقیم کویت بوده و جمعیتی حدود ۳۰ هزار نفر دارند. (۱)

ب) عدم وجود وحدت نظر و همکاری منسجم در میان شیعیان

در بین شیعیان کویتی، وحدت نظر و همکاری منسجمی جهت پی گیری اهداف خود وجود ندارد. از این رو می توان شیعیان کویتی را به سه دسته تقسیم کرد:

- شیعیانی که خواستار تغییر نظام سیاسی کویت بودند و دولت کویت برای مقابله با این گروه به سلب تابعیت و اخراج آنها از کویت متوسل شد.

- شیعیانی که در چارچوب نظام سیاسی کویت، خواهان کسب حقوق خویش بودند و بهترین

ص: ۱۵۲

شیوه احقاق حقوق خود را فعالیت های پارلمانی و حضور در مجلس ملی می دانستند.

- شیعیان خواهان حفظ وضع موجود و نزدیک به آل صباح، که به لحاظ مالی در وضعیت مناسبی به سر می بردند و خواستار حفظ وضع موجود در کویت بودند. خاندان حاکم بر کویت نیز برای کنترل شیعیان کویتی از این گروه بهره می جست. (۱)

پ) رهبری و مرجعیت شیعیان

وضعیت رهبری شیعیان کویت

هیچ نوع رهبری مشخصی در درون جامعه شیعی کویت شکل نگرفته است. در کویت، شمار شیعیان برجسته ای که در مقام رهبر شهری فراگیر داشته باشند، اندک است. این امر تا حد زیادی به دلیل آن است که شیعیان کویتی (در مقایسه با شیعیان عربستان سعودی، لبنان یا بحرین) چندان تمایلی ندارند که به خط مشی های آشکار شیعی پردازند و خود را به منافع محدود فرقه ای منحصر سازند. برای مثال، نمایندگان شیعی پارلمان کویت، اعم از اسلام گراها و سکولارها، زحمت زیادی را به خود هموار می کنند تا خود را نماینده رأی دهندگان سنی و شیعی و مسئول در مقابل تمامی گروه های حوزه انتخابشان جلوه دهند. (۲)

بر اساس برآورد کویتی ها، حدود سی تا چهل درصد شیعیان، پیرو خط امام اند. آنان از تعالیم آیت الله خمینی و نظریه او درباره اداره حکومت اسلامی به دست روحانیون و ولایت فقیه پیروی می کنند. به بیان دیگر، آنان اسلام گرایان محافظه کار هستند که در مقایسه

ص: ۱۵۳

۱- منوچهر محمدی، همان، ص ۱۸۷.

۲- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۱۵.

با دیگر شیعیان، ارتباط قوی تری با حکومت ایران دارند. البته عنوان امامی مفهوماً کاملاً روشنی ندارد؛ این واژه معنای دقیق پابندی به خط امام در کویت را بیان نمی‌کند، به ویژه با توجه به اینکه در این کشور شیعیان در اقلیت اند و منطقاً نمی‌توانند خواستار نظامی شبیه نظام سیاسی ایران باشند. افزون بر این، این تعبیر آنگونه که باید و شاید بیانگر ارتباط امامی‌ها با نهادهای سیاسی ایرانی، در مقابل تشکیلات مذهبی نیست. به گمان برخی از کویتی‌ها، یک شبکه حزب الله در کویت وجود دارد، اما ناظران غربی معتقدند که شواهد چندانی برای وجود چنین شبکه‌ای در دست نیست. (۱)

اکثریت شیعیان کویت از تعالیم آن دسته از علمای مذهبی که با نهادهای رسمی ایران ارتباطی ندارند، پیروی می‌کنند. جز حساوپها که مرجعشان از خودشان است، شمار زیادی از شیعیان کویت، مقلد آیت الله سیستانی اند؛ وی یک روحانی سیاست‌گریز است که در نجف زندگی می‌کند و وارث منصب مرحوم آیت الله خویی است. گروهی دیگر پیرو آیت الله شیرازی اند، هر دوی این گروه‌ها، در واقع، منتقد آموزه‌ها و سیاست‌های رسمی ایران اند و تشیع را یک تعهد مذهبی تلقی می‌کنند، نه یک ایدئولوژی سیاسی. از همین روی، این گروه‌ها به دقت خود را از امامی‌ها متمایز می‌سازند و آنان را در مسائل اجتماعی و سیاسی، افراطی و در حمایت

ص: ۱۵۴

از حقوق شیعیان، ستیزه جو می دانند. افزون بر این، آنان بیم آن دارند که نزدیکی امامی ها به ایران، بر کل جامعه شیعی کوبت سایه افکنده، موجب این بدگمانی شود که شیعیان بیشتر به منافع فرقه ای خود و نه منافع ملی می اندیشند. (۱)

شیعیان از نظر تقلید

شیعیان از نظر تقلید به گروه های زیر تقسیم می شوند:

۱- مقلدین حضرت امام خمینی که اکنون مقلدین مقام معظم رهبری هستند.

۲- مقلدین آیت الله العظمی خویی که اکثریت شیعیان را تشکیل می دهند، اکثر مقلدین ایشان در حال حاضر از آیت الله العظمی سیستانی تقلید می کنند.

۳- مقلدین آیت الله العظمی سید محمد شیرازی که در اقلیت بوده ولی فعال می باشند.

۴- شیعیان شیخیه که از منطقه احساء می باشند و مقلد آقای میرزا حسن اسکویی می باشند.

ص: ۱۵۵

۱- همان، ص ۳۱۷.

۵- شیعیان اخباری که دارای اصلیتی بحرینی هستند و تابع مرحوم میرزا ابراهیم جمال الدین می باشند و در حال حاضر از برادرش سید جواد تقلید می کنند.

۶- مقلدین میرزا حسن احقاقی رهبر فرقه شیخیه که مرحوم شد و پسرش عبدالرسول جانشین وی می باشد. (۱)

تقلید شیعیان از مراجع دینی مختلف، خطوط افتراق دیگری را در میان جامعه شیعی پدید آورده که به ویژه عجم ها و بحارنه را از یکدیگر متمایز می سازد. (۲)

تعدد مراجع مذهبی در میان شیعیان کویت

این تعدد عاملی است در اختلاف بین آنان. به غیر از حساوی ها، شیعیان کویت از مراجع مختلفی پیروی می کنند. از جمله: حضرت آیت الله خامنه ای (معمولاً کسانی که ابتدا پیرو حضرت آیت الله خمینی بودند اینک از او پیروی می کنند)، آیت الله سیستانی در عراق، آیت الله شیرازی در ایران، فضل الله در لبنان و روحانیون دیگری از ایران. انتخاب یک مرجع، تا اندازه ای نوع نگرش سیاسی فرد مقلد را مشخص می کند، یا دست کم چارچوب آن را روشن می سازد. بر همین اساس، هم شیعیان و هم سنیان کویتی، میان دو گروه زیر، مرز دقیقی ترسیم می کنند: کسانی که از مراجع رسمی ایرانی که در عرصه سیاست فعال تر و متعصب تر قلمداد می شوند، تقلید می کنند، و آنانی که آیت الله سیستانی یا آیت الله شیرازی را که موضع صریحی در مسائل سیاسی اتخاذ نمی کنند و حتی از سیاست دوری می جویند، به مثابه مرجع

ص: ۱۵۶

۱- (ترابی، ۱۳۷۹: ۱۰۳).

۲- (همان، ص ۳۱۳).

خود بر می‌گزینند. (۱۱)

ت) شخصیت‌های مذهبی شیعیان

شخصیت‌های معروف شیعه کویت به شرح زیر است:

۱- حاج صالح جوهر حیات: امام جماعت مسجد امام حسین * که از محبوبیت خاصی بین جوانان برخوردار است و از طرف مقام معظم رهبری نیز دارای وکالت می‌باشد.

۲- سید عدنان عبدالصمد: که جانشین امام جماعت مسجد امام حسن * می‌باشد و از نظر اجتماعی از موقعیت خوبی برخوردار است، وی در حال حاضر، نماینده مجلس الامه است و امامت مسجد را به روحانی ایرانی الاصل، آقای علی اکبر محمودی، واگذار نموده است.

۳- حاج حسن حبیب السلیمان: عضو شورای شهر بوده و از نظر مالی مردم به ایشان مراجعه می‌کنند و در بین جوانان نیز از جایگاه خاصی برخوردار است.

۴- جواد العطار: خطیب و امام مسجد شیعیان الرمیثیه بوده و از مقلدین امام خمینی می‌باشد و در بین جوانان نفوذ دارد، ولی از نظر مالی از شرایط مطلوبی برخوردار نیست.

۵- دکتر جعفر عباس: استاد دانشگاه کویت و نویسنده خوبی است که از مقلدین امام خمینی می‌باشد. بر جوانان کویتی در کویت و آمریکا تأثیر گذار است.

۶- عبدالنبی عطار: از مقلدین حضرت امام و از فعالان سیاسی بوده است.

ص: ۱۵۷

(۱) همان، ص ۳۱۵.

۷- حاج اسماعیل شطی: از مقلدین حضرت امام و دارای دیوانیه است که جوانان حزب الهی در آن جمع می شوند.

۸- حاج یوسف مال الله (ابومقداد): از مقلدین حضرت امام است.

۹- سید علی طباطبایی: از مقلدین حضرت امام بوده و بر جوانان تأثیرگذار است.

۱۰- سید جلیل طباطبایی: برادر سید علی و در همان خط وی می باشد.

۱۱- سید طالب کاظمی: از مقلدین حضرت امام می باشد.

۱۲- صباح شبر: وی از مقلدین آیت الله العظمی خویی و از دستداران جمهوری اسلامی ایران است.

۱۳- محمد علی باقری.

۱۴- سید محمد باقر مهری: روحانی بارز کویتی است که از طرف مقام معظم رهبری نیز وکالت داشته و از روحانیون مطرح در جامعه می باشد.

۱۵- علاء الدین القزوینی: از اندیشمندان کویتی و عراقی الاصل است و از نویسندگان چیره دست شیعه به شمار می آید که نسبت به جمهوری اسلامی ایران ارادت خاصی دارد.

۱۶- حسینی افغانی: او از مریدان مقام معظم رهبری و مورد احترام همگان است.

۱۷- شیخ محمد الجزاف.

ص: ۱۵۸

- ۱۸- شیخ محمد نجم الدین طبرسی: وی ایرانی الاصل و از محافظه کاران است.
- ۱۹- شیخ علی اکبر محمودی: امام جماعت مسجد امام حسن × بوده که پدر شهید و از دوستان ارادتمندان مقام معظم رهبری است.
- ۲۰- سید حسین قلاف: نماینده مجلس و خط امامی است.
- ۲۱- سید عباس مهری: مرحوم شده است و در حال حاضر فرزندش امام جماعت مسجد شیعیان شرق را به عهده دارد.
- ۲۲- دکتر ناصر صرخوه (عضو سابق مجلس).
- ۲۳- عبدالمحسن جمال (عضو مجلس).
- ۲۴- عباس الخضاری (عضو سابق مجلس).
- ۲۵- یوسف کمال (عضو سابق شورای شهر).
- ۲۶- دکتر یعقوب حیاتی (عضو سابق مجلس).
- ۲۷- عبدالعزیز البوشهری (وزیر سابق کار و امور اجتماعی).
- ۲۸- عبدالمطلب الکاظمی (وزیر سابق نفت).
- ۲۹- حمزه مقامس (تاجر).
- ۳۰- کاظم عبدالحسین (وکیل آیت الله العظمی خویی).
- ۳۱- حاج علی الصراف: او تاجر و طرفدار جمهوری اسلامی ایران می باشد.
- ۳۲- حاج عیسی بهمن اشکنانی (عضو سابق مجلس).

۳۳- صادق خلف (عضو سابق شورای شهر).

۳۴- حبیب جوهر حیات (وزیر سابق راه و ترابری).

۳۵- حاج اسماعیل دشتی (عضو سابق مجلس).

۳۶- دکتر جاسم الحسن.

۳۷- حاج ابراهیم خریط (عضو سابق مجلس ملی).

به طور کلی روحانیون شیعه ی ایرانی که در کویت شناخته شده اند عبارتند از: احمد معرفت، مرتضی شاهرودی، حسین امیری، ولوی، مناقبی، آل علی شاهرودی، خاتمی، مولانا، محقق، قزوینی، دماوندی، نایینی، ذوالریاستین، محمودی، هاشمی، علیزاده، زنجانی، میرزا حسن احقایی. (۱)

ث) فعالیت فرهنگی شیعیان

وجود بیش از ۳۰ مسجد، ۶۰ حسینیه رسمی و ده ها حسینیه غیر رسمی دیگر و صدها دیوانیه، بستر مناسبی برای فعالیت های فرهنگی و تبلیغی فراهم کرده است و حضور مردم در این اماکن نیز فراوان و گسترده است. دیوانیه، سالنی بزرگ جهت پذیرایی و استقبال از میهمانان است که در منازل بسیاری از کویتی ها وجود دارد. (۲)

طبق بعضی آمارها حدود ۸۰۰ حسینیه، تکیه و دیوانیه که عمدتاً مرکز سوگواری و تبلیغ تشیع است در کویت موجود می باشد که ۱۲۵ حسینیه؛ بزرگ، رسمی و دارای مجوز است و

ص: ۱۶۰

۱- علی ترابی، همان، ص ۱۰۱.

۲- مفید کوهساری، همان.

بقیه همان دیوانیه ها یا حسینیه های خانگی می باشد. سخنرانی ها و مراسم در این حسینیه ها (جز چند مورد که به زبان فارسی است) به زبان عربی می باشد. (۱)

امروزه در جای جای کویت، حسینیه ها به فضل و لطف اهل بیت عترت و طهارت^۱ دیده می شوند و در مناطق پرجمعیتی چون المنصوریه، الدعیه، الدسمه، الشرق و الرمیثیه دایر و مجالس عزاداری حسینی^۲ در دهه اول ماه محرم در آنها برگزار می شود. (۲)

کلیه مساجد شیعیان، توسط متولیان خصوصی اداره می شوند و وزارت اوقاف کویت بر آن اشرافی ندارد، ولی مساجد اهل تسنن تحت اشراف وزارت اوقاف اداره می شوند و نمی توانند آزادانه سخنرانی کنند. البته وزارت اوقاف در نظر دارد با تهیه دستور العمل عمومی برای ائمه مساجد، کلیه فعالیت های آن را زیر نظر بگیرد. (۳)

کویتی ها به تالار ملاقات و گفتگو، دیوانیه می گویند. اکثر شخصیت های مذهبی، اجتماعی و سیاسی در منزل خود دیوانیه ای دارند که با برنامه مشخص (مثلاً دوشنبه ها از ساعت ۱۸ الی ۲۰) در آن حضور دارند و افراد دیگر برای ملاقات، طرح مسائل و حل اختلافات و امروزه برای لابی های سیاسی (۴) با صاحب دیوانیه در آن شرکت می کنند. دیوانیه ها محل مناسبی برای مهمانی ها، عروسی ها، اعیاد و عزاداری ها نیز هستند. (۵)

ص: ۱۶۱

۱- حوزة، همان.

۲- همان.

۳- علی ترابی، همان، ص ۱۰۸.

۴- گروه های با نفوذ سیاسی.

۵- شهاب مرادی، کویت چند حسینیه دارد؟، (۱۳۸۵ ه- ش)، www.shahab.moradi.ir.

از هر امکاناتی برای ترویج و تعظیم شعائر اسلامی بهره می‌برند، از دیوانیه هم برای مجالس روضه خوانی، توسل و سخنرانی استفاده می‌کنند. نقطه شروع تشکیل و تأسیس حسینیه در کویت، همین دیوانیه‌ها بودند و در ایام محرم و صفر، در این دیوانیه‌ها مجالس عزاداری امام حسین × را برگزار می‌کردند. خانواده‌های معروف کویتی، هر کدام حسینیه مخصوصی دارند و به نام خود نام گذاری کرده‌اند؛ همچون دیوانیه (حسینیه) سید علی موسی، التقی، حاج محمد شفیع آخوند، علی اسماعیل جمال و غیره. بیشتر این دیوانیه‌ها (حسینیه‌ها) در مناطق الشرق، الصوابر و القبله قرار داشتند ولی به مرور زمان به خارج از سور (دروازه) قدیم کویت منتقل، و در مناطق الميدان، الدسمه و الدعیه احداث شدند. (۱)

ج) وضعیت فرهنگی شیعیان

فضای آزاد فرهنگی کویت، این کشور را دروازه فرهنگی خلیج فارس قرار داده است. شاید در بین کشورهای عربی، بعد از لبنان، کویت از آزادترین عرصه‌های فرهنگی برخوردار باشد. قدر مسلم آن است که وضعیت فرهنگی کویت نسبت به سایر کشورهای حوزه خلیج فارس، متمایز بوده و سطح مباحث و عرصه‌های فرهنگی در این کشور، بالاتر و قوی‌تر از کشورهای

ص: ۱۶۲

عربی اطراف خود است. مطبوعات رونق دارد و نویسندگان با آزادی قابل توجهی به طرح افکار خود می پردازند. این فضا موجب گشته تا شیعه و اهل تسنن در عرصه مذهبی، با آزادی نسبی فعالیت بکنند. در این میان، فعالیت گسترده جریان وهابیت و بهره مندی حداکثری آنان از بستر موجود، مشهود و تأثیرگذار بوده است. شیعیان ۱۲ کتاب فروشی و چند کتابخانه محدود دارند که اکثر آنان علاوه بر کتاب، لوح های فشرده و نوار عرضه می کنند. (۱)

چ) وضعیت دانشگاهی شیعیان

عرصه های دانشگاهی از عرصه های مهم حضور و ظهور شیعیان است. شیعیان در دانشگاه کویت، چه به عنوان مسئولان بخش های مختلف دانشگاهی، چه در سطح استادان و چه در فضای دانشجویی، حضور خوب و قابل قبولی دارند (لازم به تذکر است که دانشگاه کویت، دانشگاه ملی به شمار می رود و با شعبات مختلف خود بیش از ۹۰ درصد فعالیت دانشگاهی کویت را در بر می گیرد). دانشجویان شیعی، با آزادی وارد دانشگاه شده، بدون حساسیت جدی درس خود را می خوانند و در شکل های دانشجویی حضور جدی و مؤثر و فعالیت های خوبی دارند. غیر از دانشکده الهیات دانشگاه کویت که تعالیم اسلامی را از منظر اهل تسنن و فقه مالکی آموزش می دهد و کم و بیش متأثر از جریان های وهابی کویت است، در بقیه دانشکده ها و بخش های دانشگاه نمی توان تفکیک خاصی بین شیعیان و اهل تسنن قائل شد. استادان و دانشجویان شیعی با وجود انتساب به جریان ها و گروه های مختلف شیعی، انسجام قابل قبولی

ص: ۱۶۳

۱- مفید کوهساری، همان.

دارند و فعالیت های فرهنگی خوبی تنظیم و اجرا می کنند. (۱۱)

ح) شخصیت های فرهنگی و دانشگاهی شیعه

دکتر سامی ناصر الخلیفه، نویسنده و استاد دانشگاه، دکتر جعفر عباس حاجی، استاد دانشگاه، دکتر یوسف محمد جواد، دکتر یاسر محمد صالح، دکتر عبدالله سهر، دکتر حامد حافظ عبدالله، دکتر مهدی سلمان، دکتر فاضل صفر، دکتر بدر نادر الخضری، خانم دکتر آمنه الموسوی، دکتر باسل الدشتی، دکتر حسن عباس عبدالله، دکتر حیدر الحداد، دکتر خلیل عبدالله علی، دکتر سعد مقصید، صلاح الفضلی، دکتر عبدالکریم الصفار، دکتر عبدالله جراع، دکتر عبدالنبی العطار، دکتر عبدالنبی الغضبان، دکتر علی بو مجداد، دکتر محمود الموسوی، مرتضی فرج، دکتر عبدالرحیم اسماعیل، دکتر نبیل الصفار، فؤاد غالب، مال الله مال الله، دکتر محمد سیف، دکتر مصطفی الموسوی، هانی غالب، احمد لاری، دکتر ناصر صرخوه، دکتر حسن عبدالله جوهر، دکتر خلیل الحداد، علی الموسی، دکتر حیدر بهبهانی، دکتر عادل الیوسفی، دکتر حیدر بهبهانی، احمد شهاب، فیصل المحمید، دکتر صادق جعفر اسماعیل،

ص: ۱۶۴

۱- همان.

خ) علاقه مندی فارغ التحصیلان به معارف اسلامی

فارغ التحصیلان جوان دانشگاه ها و زنان، به معارف اسلامی علاقه دارند و استقبال آنان از برنامه های مختلف فرهنگی تبلیغی، اعم از جلسات مذهبی، سخنرانی ها، دوره های کوتاه مدت و اردوهای فرهنگی، قابل تحسین و تقدیر است. (۲)

علاقه شیعیان کویت به معارف اسلامی موجب شده تا به صورت خود جوش، بسیاری از برنامه های فرهنگی در مساجد، حسینیه ها و دیوانیه ها سامان یابد و هزینه برنامه ها را داوطلبانه و با رغبت پرداخت کنند. با وجود چنین زمینه مناسب و بستر آماده ای، مبلغان و روحانیون کارآمد در کویت به اندازه کافی حضور ندارد. از نظر نیروهای فرهنگی و تبلیغی، کویت از کاستی ملموسی رنج می برد. بسیاری از مساجد، فاقد روحانی ثابت و مستقر است و نماز جماعت منظم در بسیاری از مساجد برگزار نمی شود، برنامه خیلی از حسینیه ها منظم نیست، گردهمایی مردم در دیوانیه ها در موارد بسیاری منحصر به صحبت های معمولی و بدون برنامه و وقت گذرانی راست. شاهد این امر آن است که حضور تبلیغی برخی از شخصیت ها و مبلغان معروف، با اقبال فوق العاده اقشار مختلف مواجه، و لوح های فشرده سخنرانی های آنها دست به دست تبادلی می شود. معروف است که یک مبلغ و خطیب کافی است یک

ص: ۱۶۵

۱- (صادقی، همان.

۲- (مفید کوهساری، همان.

بار به کویت برود تا آنجا را همه ساله در برنامه خود بگنجانند. حضور همه ساله شخصیت هایی همچون شهید حکیم و آقای آصفی، خاطرات شیرینی را در اذهان کویتی ها ایجاد کرده است. ساماندهی تبلیغ در کویت و برنامه ریزی برای حضور مبلغان و علمای شیعه در کویت، می تواند تأثیر به سزایی بر شیعیان آن دیار بر جای گذارد. (۱)

(د) نویسندگان و خبرنگاران شیعه

از گرایشات و گروه های مختلف شیعه، افرادی در مطبوعات و رسانه های گروهی کویت، به عنوان نویسنده یا خبرنگار فعال می باشند.

در روزنامه الرأی العام؛ دکتر سامی ناصر الخلیفه، دکتر عبدالله سهر، دکتر یوسف جواد، دکتر حسن عبدالله عباس، صلاح الفضلی، سید محمد جواد مهري، آمنه موسوی، عمار تقی (خط امام) و جابر سید خلف بهیانی (دارالزهراء حزب الدعوه) فعالیت می کنند.

در روزنامه الانباء؛ عادل حسن دشتی (خط امام)، دکتر یوسف زلزله و عبدالهادی الصالح (دار الزهراء حزب الدعوه)، عبدالحسین سلطان (گروه آیت الله شیرازی) و حسن علی کرم (مستقل) مشغول فعالیت هستند.

ص: ۱۶۶

۱- (صادقی، همان.

در روزنامه القبس؛ دکتر عبدالمحسن جمال، مال الله مال الله، دکتر عزام مؤمن، سید حسن موسوی، عبدالعزیز الہندال (خط امام)، دکتر عبدالخالق ملامجمعه، دکتر حسن موسوی (مستقل) و دکتر ابراهیم بهبهانی (لیبرال مستقل) در حال فعالیت هستند.

در روزنامه الوطن؛ دکتر بدر نادر الخضری، عادل بهبهانی، دکتر عبد النبی العطار (خط امام) خلیل علی حیدر و حسن الصایغ (لیبرال) دارای فعالیت می باشند. (۱)

ذ) نقش ملی گرایی عربی و سکولار (۲) شیعه

ایدئولوژی مذهبی شیعی در کویت، از ایران متأثر بوده است. ملی گرایی عربی در کویت نیز از رهگذار شمار عظیمی از آموزگاران، کارمندان دولتی و متخصصان مصری و فلسطینی که از دهه ۱۹۵۰ تا دهه ۱۹۸۰، ستون فقرات اقتصاد و نظام آموزشی کویت را شکل می دادند، تغذیه شده است. در واقع در تمام این دوران، پان (۳) عربیسم، نیروی غالب سیاسی در کویت بود و چالش با رژیم نیز که گاه با خشونت همراه بود، از سوی این طیف سیاسی سرچشمه می گرفت. در کویت، ملی گرایی عربی و دیگر ایدئولوژی های سکولار، به لیبرالیسمی از نوع غربی تبدیل شده که بیش از هر جای دیگری در منطقه خلیج فارس، در این کشور ریشه

ص: ۱۶۷

۱- (صادقی، همان.

۲- جدایی دین از سیاست.

۳- نژاد گرایی.

دوانیده است. با این حال، دو نیروی در حال شکل گیری به صورتی روزافزون، لیبرال‌سیم را به چالش فرا می خوانند؛ یکی اسلام سیاسی در اشکال شیعی و سنی اش و یکی هم نیروی محافظه کار قبیله ای که تحت حمایت خاندان حاکم است. این دو گرایش رو به رشد سیاسی، تمام لیبرال ها را تهدید می کنند. لیکن برای شیعیان سکولار تهدیدی خاص به شمار می آید. از آنجا که شیعیان هر نوع دیدگاه سیاسی که داشته باشند نمی توانند از بر چسب فرقه ای بگریزند، محافظه کاران سنی از دو جهت، شیعیان لیبرال را به مخاطره انداخته اند: نخست به سبب شیعه بودن و دوم به دلیل لیبرال یا سکولار بودن اسلام گرایان شیعه، با فاقد صلاحیت جلوه دادن لیبرال های شیعه برای سخن گفتن از جانب شیعیان، آنان را با نوع متفاوتی از تهدید رو به رو ساخته اند. از این روی، در انتخابات پارلمانی ۱۹۹۶، کاندیدهای لیبرال شیعه در جلب حمایت رأی دهندگان نا کام ماندند. نخستین نگرانی لیبرال های شیعه آن است که روند رو به رشد اسلام گرایی، فرقه گرایی را تقویت کند و بر فرآیند جذب و بر پذیرش شیعیان در جامعه کویت (شهروندان شیعه در مدت دوران اشغالگری عراقی ها به معنای واقعی کلمه برای آن مبارزه کردند) اثر معکوس بگذارد. افزون بر این، فرقه گرایی ممکن است جامعه شیعه را همانند دهه ۱۹۸۰ کانون ظن قرار دهد. در سطحی

گسترده تر نگرانی سکولارها، آن است که رشد تمایلات محافظه کارانه (اعم از اسلام گرا و قبیله ای) در میان سنیان، به رغم پیمانهای موقتی و تاکتیکی بین اسلام گرایان شیعی و سنیان محافظه کار، به صورتی نا مطلوب، کل جامعه شیعی را تحت تأثیر قرار دهد. شیعیان در برابر نیروهای محافظه کار فوق العاده احساس آسیب پذیر بودن می کنند؛ چرا که می دانند وظیفه اثبات وفاداری و درستی عملکردشان بر دوش خودشان خواهد بود و منافعی که به دست آورده اند آن چنان شکننده اند که برای حفظ آنها باید پیوسته هوشیار باشند و رفتار شایسته از خود نشان دهند. (۱)

سکولارهای شیعه برای تأسیس احزاب سیاسی با بنیانی سکولار، با مشکلاتی رو به رو شده اند. همان گونه که یک شیعه لیبرال این مطلب را با نارضایتی اظهار کرده است. (۲)

جامعه شیعی کویت در برگیرنده همان تنوع شناخته شده عقاید سیاسی است که سکولارها را از اسلام گراها و اسلام گراها را از یکدیگر جدا می سازد. عقاید سیاسی موجود در میان شیعیان، طیفی را در بر می گیرد که از نگرشهای چپ گرا، لیبرال و سکولار، تا ایدئولوژی محافظه کار اسلام گرا امتداد دارد. همچون کشورهای دیگر، رعایت احکام اسلامی در میان شیعیان و سنیان، رواج بیشتری یافته است، در حالی که تا دو دهه پیش، این امر به گروه های کوچکی از مردم محدود می شد. پایبندی مذهبی، لزوماً به آموزه ای سیاسی تبدیل نمی شود و در نظر اکثر کویتی ها، تشیع به دینداری و تقوای شخصی باز می گردد، نه اینکه ارائه کننده یک برنامه سیاسی باشد. با این حال، رشد عمومی پایبندی مذهبی، نگرش به مسائل اجتماعی و عرصه گسترده سیاست داخلی

ص: ۱۶۹

۱- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۱۹.

۲- همان، ص ۳۲۷.

خارجی را تحت تأثیر قرار می دهد. پابندی مذهبی بیشتر بر تعداد اسلام گراها افزوده و موجب تقویت موضع آنان در سطح ملی می شود. (۱)

ر) محدودیت های دولت در فعالیت های فرهنگی شیعیان

انتشار نشریه خاص شیعیان، همواره با ایجاد مشکلات و موانع از سوی دولت مواجه بوده است. در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی، هفته نامه صوت الخلیج، توسط یکی از خانواده های شیعه منتشر می شد. سردبیر و صاحب امتیاز آن، صلاح خربیط، و مواضع این نشریه، متمایل به جمهوری اسلامی ایران بود. انتشار آن بدلیل ضعف بنیه مالی در سال ۱۳۶۴ متوقف شد. ولی بعدها مجدداً شروع بکار کرد و تعدیلاتی در مواضع خود به وجود آورده و اکنون نیز منتشر می شود. همچنین پس از آزادی کویت، مقلدین آیت الله شیرازی، مجوز انتشار نشریه ای بنام «رساله الکویت» را بدست آوردند که محل چاپ آن در بیروت است و در کویت نیز توزیع می شود. در حال حاضر این گروه دارای نشریه ای بنام المنبر می باشند. (۲)

از

جمله اقدامات دیگر دولت بر علیه فعالیت های فرهنگی شیعیان این است که تعدادی از نیروهای غیر شیعه با حمایت نیروهای امنیتی، قسمت زیادی از مسجد الموسوی الحیدری در منطقه شرق کویت را تخریب نمودند. این تخریب مصادف با سالروز وفات دو امام عسکری و انهدام این دو مرقد شریف در سامرا صورت گرفت. (۳)

ص: ۱۷۰

۱- همان، ص ۳۱۵.

۲- حسن سیفی، همان، ص ۷۵.

۳- یا حسین ×، تخریب مسجد، (۲۰۰۷م)، سایت یا حسین ×.

همچنین وزارت کشور کویت دستور داده است تا مأموران امنیتی با هرگونه مراسم عزاداری امام حسین × که خارج از حسینیه ها برگزار شود، برخورد نمایند. بر اساس این دستور، مراسم عزاداری سید الشهداء × تنها باید در داخل حسینیه ها و در زمان معینی برگزار و پایان یابد. وزارت کشور کویت نیز دستور داد که زمان پایان مراسم عزاداری به کلیه مراکز امنیتی مخابره شود. همچنین وزارت کشور کویت از مسئولان وزارت اوقاف و امور اسلامی این کشور خواسته است، با دقت خطبه های نماز جمعه را پیگیری نمایند. این حرکت که با فشار سلفی های صاحب نفوذ در این کشور اتخاذ شده است، آغازی برای محدود کردن فعالیت مذهبی شیعیان این کشور محسوب می شود. (۱)

۱۰- رابطه میان شیعیان و اهل تسنن و سلفی ها در صحنه سیاسی

سلفی های کویت قدرت فوق العاده ای در دولت و پارلمان دارند و دولت این کشور تحت تأثیر سلفی های این کشور قرار می گیرد و از آنها حساب می برد. سلفی های کویت از سال ۱۹۸۱، در انتخابات پارلمانی این کشور شرکت کرده و توانستند ۴ کرسی در پارلمان بدست آورند. سلفی های کویت در این انتخابات شعار (اصلاح ماده ۲ قانون اساسی) و (قراردادن شریعت اسلامی بعنوان منبع اصلی قانون گذاری) را مطرح کردند. (۲)

ص: ۱۷۱

۱- (شیعه نیوز، (۱۳۸۷ ه- ش)، www.shia-news.com.

۲- (الدعوه، (۲۰۰۸م)، سایت الدعوه نت.

سلفی ها در انتخابات پارلمانی فوریه ۱۹۸۵ مجموعاً ۵ کرسی کسب کردند. این پارلمان فقط یکسال فعالیت داشت و در ژوئیه ۱۹۸۶ منحل گردید که انحلال پارلمان شش سال به طول انجامید. پس از آزادی این کشور از دست نیروهای صدام در ۲۶ فوریه ۱۹۹۱، سلفی ها نفوذ خود را در این کشور مجدداً به دست آوردند و در انتخابات اکتبر ۱۹۹۲ شرکت، و از مجموع ۵۰ کرسی، ۱۶ کرسی پارلمان (یعنی ۳۰ درصد) را از آن خود کردند. سلفی های کویت پس از پیروزی در انتخابات وارد کابینه شدند و سه تن از اعضای سلفی پارلمان، به عنوان وزیر در کابینه شرکت کردند. (۱)

پس از آزادی کویت، جماعت سلفی بر خود نام «التجمع الاسلامی» گذاشت و این جماعت بیانیه های خود را بنام «التجمع الاسلامی» امضا می کرد. جماعت سلفی سپس نام خود را به «التجمع الاسلامی الشعبی» تغییر داد. «التجمع الاسلامی الشعبی» در اولین بیانیه خود که تحت عنوان «پیرامون تحکیم شریعت اسلام» منتشر شد، خواستار اسلامی کردن کلیه قوانین در کویت گردید. این تجمع همچنین خواستار اجرای شریعت اسلام و پیاده کردن قانون اسلامی و اصلاح نظام حکومتی در کویت و دادن آزادی های سیاسی و برقراری دموکراسی در این کشور شد. سه تن از اعضای «التجمع الاسلامی الشعبی» پس از شرکت در انتخابات پارلمانی در انتخابات پیروز شوند. (۲)

سلفی های کویت پس از پیروزی در انتخابات، خواستار تشکیل هیئت امر به معروف و نهی از منکر شدند. این هیئت قبل از این عملاً فعالیت داشت ولی سلفی های کویت خواستار رسمیت

ص: ۱۷۲

۱- همان.

۲- القبس، کویت، (۲۰۰۵م)، سایت روزنامه القبس.

بخشیدن به این هیئت شدند. پیشنهاد سلفی های کویت به تشکیل هیئت امر به معروف و نهی از منکر، با مخالفت شدید گروه های لیبرالی و شیعیان این کشور مواجه شد، زیرا شیعیان کویت معتقد بودند که تشکیل این هیئت می تواند به اعمال نظر یک فرقه علیه طوایف دیگر منجر شود و یک گروه می تواند تروریسم را بر کویت حاکم سازد. مخالفت لیبرال ها و شیعیان با تشکیل هیئت موجب شد که سلفی های کویت پیشنهاد خود را پس بگیرند. (۱)

سلفی های کویت، مخالف اعطای حقوق زن و مشارکت زنان در انتخابات بودند. این جماعت ضمن فعالیت در داخل کویت، از حرکت های سلفی در سرتاسر جهان پشتیبانی می کرد پس از مدتی «التجمع الاسلامی الشعبی» دچار اختلاف و دو دستگی شد و برخی از رهبران این تجمع از آن خارج شدند و جنبشی بنام «الحركة السلفية العملية» را تشکیل دادند، سپس نام آن را به

«التجمع الاسلامی السلفی» تغییر دادند و سالم الناشی به عنوان دبیر کل این تجمع انتخاب شد. (۲)

مرکز پژوهش های استراتژیک آمریکا، در تحقیقات خود در مورد روابط میان شیعیان و اهل تسنن در کشورهای حاشیه خلیج فارس، روابط میان شیعیان و اهل تسنن، دو فرقه ی مهم اسلامی را در کویت، بهتر از سایر کشورها ارزیابی کرد. در این پژوهش که در پی انجام تحقیقات «اندرو تیریل»، کارشناس مسائل خاورمیانه و امور امنیت ملی مرکز پژوهش های

ص: ۱۷۳

۱- همان.

۲- همان.

استراتژیک آمریکا اعلام شده، آمده است: شیعیان در کویت با داشتن نمایندگانی در مجلس، در امور حکومتی این کشور شرکت دارند و آنها نقش مهمی را در امور اقتصادی و بازرگانی این کشور، ایفا می کنند. (آمریکا، ۱۳۸۷)

الف) رابطه سیاسی میان شیعیان و سنی های غیر سلفی در کویت

حجت الاسلام و المسلمین سید محمد باقر مهری، دبیر کل جامعه روحانیون شیعه کویت، در بیانیه ای ضمن حمله به اظهارات فتنه انگیزانه برخی از شخصیت های کویتی در خصوص فتنه انگیزی میان شیعیان و سنی ها در کشورش هشدار داد. دبیر کل جامعه روحانیون شیعه کویت، در بیانیه ی خود با رد اظهارات اخیر ولید طباطبایی، نماینده سلفی مجلس امت پارلمان کویت، که ادعای دخالت ایران به نفع شیعیان عراق علیه سنی های این کشور را کرده بود، مطرح کردن اتهام های واهی و بی دلیل در این خصوص را به زیان کویت و اسلام دانست. وی اتهام بی پایه این نماینده سلفی کویت علیه ایران را، دخالت آشکار در امور داخلی عراق برشمرد و آن را جانبداری از گروه های افراطی دانست که به بهانه مقابله با اشغالگران، همه روزه شماری از مردم بی گناه عراق را به قتل می رسانند. حجت الاسلام و المسلمین مهری، اتهام بی دلیل نماینده سلفی پارلمان کشورش را نوعی فتنه انگیزی و ضربه زدن به وحدت ملی عراق دانسته و تأکید کرد که چنین اظهاراتی می تواند موجب خصومت ملت عراق با کویت شود. دبیر کل جامعه روحانیون شیعه کویت، با انتقاد شدید از

ص: ۱۷۴

روحانیونی که با سخنان و یا بیانیه های خود موجب فتنه انگیزی میان شیعه و سنی می شوند، آنان را افرادی متعصب، متحجر و فتنه انگیز دانسته که از سرنگونی صدام حسین بسیار ناخرسندند. وی در بیانیه خود از دولت کویت خواست تا برای حفظ وحدت ملی و جلوگیری از فتنه انگیزی در جامعه کویت، هرگونه اظهارات و یا بیانیه های نامسئولانه در این خصوص را ممنوع اعلام کند و از ورود روحانیون فتنه انگیز به این کشور جلوگیری نماید. (۱)

شیعیان و اهل تسنن کویت، جدا از برخی رفتارهای موردی از سوی برخی جریان های افراطی تکفیری، تعامل خوبی با یکدیگر دارند و بدون تحریک یکدیگر و با آزادی، به ترویج دیدگاه ها و عقاید خود مشغول اند. بسیاری از اهل تسنن در مساجد یا حسینیه های شیعیان حضور می یابند و در مناسبت های مختلف، به ویژه در عزاداری های امام حسین، شرکت می کنند. در صحنه فعالیت های اجتماعی، سیاسی هم همکاری های خوبی بین جریان های شیعه و سنی وجود داشته است. همکاری اهل تسنن هواخواه اخوان المسلمین با اسلام گرایان شیعی و همراهی های نمایندگان شیعی مجلس با گروه ها و جریان های داخل مجلس، نمونه ای از

ص: ۱۷۵

این دست اند. در کویت برخی تحرکات و اقدام ها در پی آن هستند که اختلاف ها و تنش های مذهبی را تشدید، و منافع استعماری کشورهای غربی را محقق سازند. (۱)

دکتر ولید الطباطبائی یکی دیگر از نمایندگان کویت نیز با اشاره به بحران اخیر کویت (در شهادت مغنیه) در این باره گفت: اختلاف اخیر نمایندگان کویت بر سر مراسم مذکور، به نفع هیچکدام از گروه های مذهبی کویت اعم از شیعه و سنی نخواهد بود و به وحدت کلمه مردم کویت آسیب می رساند. (۲)

با

هدف تقویت وحدت اسلامی و ترویج میانه روی و تسامح اسلامی، مرکز گفتگوی شیعه و سنی کویت راه اندازی شد. محمد بن علی الحسنی روحانی عربستانی تبار کویت گفته است که: او مرکزی را برای گفت و گوی شخصیت های مهم و علمای برجسته فریقین شیعه و سنی و با هدف تقویت وحدت اسلامی و ترویج میانه روی و تسامح اسلامی در کویت بنیاد نهاده است. وی گفت: هدف مهم تأسیس این مرکز، تدوین میثاقی برای حل اختلافات طرفین می باشد. الحسنی می افزاید: او کوشش دارد اختلافات اساسی بین شیعیان و اهل تسنن را در نشست های تقریبی این مرکز با حضور شخصیت های مهم و علمای برجسته فریقین مطرح و پیرامون رسیدن به راه حل مشترک، بحث و تبادل نظر شود. عبدالعزیز القطان، دبیر کل این مرکز نیز هدف از تأسیس این مرکز را تقویت وحدت ملی و اسلامی و ترویج میانه روی و تسامح اسلامی دانست. گفته می شود تأسیس این مرکز با استقبال شخصیت های مذاهب مختلف اسلامی مواجه شده است. (۳)

ص: ۱۷۶

۱- مفید کوهساری، همان.

۲- آفتاب، همان.

۳- کردنیوز، ۱۳۸۷.

اکثریت سنی ها با برگزاری علنی آیین های تشیع به خوبی کنار می آیند، شاید از آن روی که آنها را جذاب، عجیب و شگفت انگیز می انگارند. حتی طی دوران جنگ ایران و عراق، شیعیان کویتی می توانستند برای تحصیل در حوزه های علمیه قم یا تهران، به ایران سفر کنند. شیعیان ایرانی تبار کویت نیز می توانستند با وجود روابط تیره دو کشور، با خویشاوندان خود در ایران پیوسته در ارتباط باشند. (۱)

ب) نقش و موضع گیری های ضد شیعی سلفی های تندرو

از سال ۱۹۹۱ به بعد، حکومت کویت نگرانی امنیتی چندانی از شیعیان کشور نداشته است. اما هنوز حساسیت هایی وجود دارد و گاهی بروز می کند. همچنین علی رغم همزیستی مسالمت آمیز شیعیان و اهل تسنن در کویت، سلفی های تندرو همواره برای تخریب روابط شیعیان با دولت و ایجاد تنگنا برای شیعیان تلاش می نمایند. (۲)

منابع آگاه در کویت با تأکید بر وجود نقشه ای به منظور گسستن وحدت در جامعه این کشور، نقش رسانه های گروهی ضد شیعی و تبلیغات منفی بر ضد شیعیان از طریق نمایندگان، سیاستمداران و کتب مختلف را مهم توصیف کردند. شیعیان کویت هر چند در اقلیت به سر می برند، اما کرسی هایی در پارلمان کویت در اختیار دارند و همچنین برخی از وزرای

ص: ۱۷۷

۱- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۱۹.

۲- صادقی، همان.

کابینه کویت نیز شیعه هستند. شیعیان کویت در عرصه سیاسی کویت نیز حضور فعالی دارند، هرچند در دستگاه حکومت که به صورت خانوادگی اداره می شود، از جایگاهی برخوردار نیستند. (۱)

چهار وکیل سنی کویتی با تنظیم شکایتی علیه دو نماینده شیعه مجلس این کشور به دلیل شرکت این دو در مراسم بزرگداشت شهید عماد مغنیه، تصمیم دارند آنها را به دادگاه بکشانند. المطیری یکی از آنان پس از دیدارش با دادستان کل کویت گفت: ما این اشخاص را به این دلیل متهم کرده ایم که مؤسس تشکیلات حزب الله کویت هستند و این اقدام باعث از بین رفتن منافع ملی در کشور می شود. (۲)

برای شرکت علمای شیعه در همایش بنیان های فکری وحدت امت اسلامی که در کویت برگزار شد، دعوت به عمل نیامد. سید محمد باقر مهری، دبیر کل انجمن علمای شیعه، به علت عدم دعوت از علمای شیعه به شدت انتقاد کرد. در بیانیه وی آمده است: در زمانی که امت اسلامی بیش از هر وقت دیگر به وحدت و برادری بین مذاهب اسلامی برای مقابله با دشمنان کمین کرده نیاز دارد، انجمن اصلاح اجتماعی، وابسته به گروه اخوان المسلمین در کویت،

ص: ۱۷۸

۱- نورپرتال، (۱۳۸۷ ه- ش)، www.noorportal.net.

۲- انصار نیوز، مراسم شهید مغنیه در کویت، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.ansarnew.net.

تنها گروهی از علمای وابسته به گروه خود و عالمان وهابی را برای شرکت در همایش بین المللی «بنیان های فکری وحدت امت اسلامی» دعوت کرده است و از علمای شیعه که قسمت وسیعی از امت اسلامی و بیش از یک سوم جامعه کویتی را تشکیل می دهند دعوت به عمل نیاورده اند. (۱)

وهابی ها در حکومت کویت به خواسته شیعیان برای ساخت مسجد و حسینیه شیعیان در کویت اعتراض نموده و این ساخت و ساز را غیر مجاز دانسته و با ساخت «معدی» برای شیعیان در کویت مخالفت کردند. تعبیر «معدی» برای مسجد شیعیان، تعبیر فریبکارانه و پلیدی است که با هدف تکفیر شیعیان بیان شده است. در همین راستا یک استاد دانشکده شریعت دانشگاه کویت می گوید: شیعیان نماز نمی خوانند و به شهادتین شهادت نمی دهند، حج به جا نمی آورند و به قرآن اعتنایی ندارند، بلکه مصحف دیگری دارند. این جریان وهابی در کویت با برخی قبایل تندرو وهابی در عربستان مرتبط است و با شکل جهانی وهابی نیز روابط سازمانی دارد. تلاش حکومت کویت برای مسلط شدن بر این جریان به دلیل نفوذ شدید این جریان تا به حال بجایی نرسیده است. (۲)

هیأت نظارت نمایشگاه بین المللی کتاب کویت، توزیع برخی کتب مشهور شیعیان را در این نمایشگاه ممنوع اعلام کرد؛ نهج البلاغه امام علی، تفسیر نمونه نوشته آیت الله مکارم شیرازی، زندگینامه امام صادق

نوشته علامه محمد حسن مظفر، الوجیز فی معرفه

ص: ۱۷۹

-
- ۱- احمد حبیبی، عدم شرکت شیعیان در همایش وحدت اسلامی، (۱۳۸۶ ه- ش)، سایت خبرگزاری رسا.
 - ۲- فراهانی، حمله وهابیان به خواسته های شیعیان در کویت، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.go.blogfa.com.

الکتاب العزیز نوشته آیت الله محمد جواد بلاغی، ندای وحدت و تقریب نوشته آیت الله محمد واعظ زاده، شرح دعای سحر نوشته امام خمینی، امام علی صدای عدالت انسانی نوشته جورج جرداق مسیحی و مدرسه قرآن و اسلام، راهنمای زندگی نوشته شهید صدر، در میان کتاب هایی که توزیع آنها ممنوع اعلام شده، دیده می شوند. توزیع این کتاب ها در حالی از سوی هیأت نظارت نمایشگاه کویت ممنوع شده است که برخی از همین کتب را ناشران سوری، لبنانی و حتی کویتی در نمایشگاه عرضه کرده اند. سید محمد باقر مهری، روحانی برجسته شیعه کویتی، در واکنش به این اقدام، با انتشار بیانیه ای، با اشاره به اینکه این تصمیم نتیجه فشار گروه های تندرو وهابی و کینه دیرینه آنان نسبت به اهلیت^۱ بوده است، از وزیر اطلاع رسانی کویت خواست با این گونه اقدامات برخورد کند. شیخ صباح الخالد وزیر اطلاع رسانی کویت، سه شنبه گذشته در مراسم افتتاح نمایشگاه کتاب کویت، مدعی شده بود کتاب هایی که عرضه آنها توسط هیأت نظارت نمایشگاه منع شده است، به ذات الهی اهانت کرده اند. (۱)

الصلابی یکی از سلفی های کویت، کتابی تحت عنوان منحرف کننده «أسمى المطالب فی سیرة امیر المؤمنین علی بن ابیطالب» یعنی «درخشان ترین مطالب درباره حیات امیر المؤمنین» چاپ کرده است که شیعیان را گمراه و رافضی خوانده و با مطرح کردن دوباره اتهامات قدیمی، می نویسد: اولین کسی که اصول عقاید تشیع را تبلیغ کرد، شخصی

ص: ۱۸۰

۱- شیعه نیوز، همان.

به نام «عبدالله بن سبأ» از یهودیان یمن بوده که تاکنون نیز آن اعتقادات در جان و دل اهل گمراه جای دارد و دلها و عقل هایشان را تسخیر کرده است و امامان و مراجع شیعه، آنچه را خود بخواهند، حلال یا حرام می کنند. شیعیان کویت این اقدام را از جمله اقداماتی می دانند که خواه ناخواه باعث ایجاد فتنه و آشوب در کشور می شود. (۱)

یک سریال تلویزیونی ضد شیعی تحت عنوان «للخطایا ثمن» یعنی «پاداشی در انجام گناه» توسط وهابی های سعودی تهیه شد. این سریال ماجرای یک خانواده شیعه و دختر بسیار زیبای آنان را که نام بازیگر آن، «کوثر» از القاب حضرت فاطمه زهرا[ؑ] است، به تصویر می کشد که با ازدواج موقت با تعداد زیادی از مردان (دست کم ۳۰۰ مرد)، وسایل گرانبها، لباس قیمتی و خودروهایی آخرین مدل می خرد. مادر این دختر نیز با یک خیاط آسیایی رابطه عاشقانه برقرار می کند و خواهر وی نیز عاشق مردی متأهل می شود. شیعیان منطقه از مراجع عظام تقلید و روحانیون خواسته اند تا در تحرکی فوری، جلوی پخش این سریال توهین آمیز را بگیرند. در این سریال، کوثر که در دفتری کار می کند از مردی که مدیریت او را بر عهده دارد می خواهد که با تغییر مذهب خود و گرویدن به تشیع، با وی رابطه داشته باشد. (۲)

سید محمد باقر مهری، در خطبه های نماز جمعه در مسجد علی بن ابی طالب[ؑ] در العمریه گفت: ضرورت دارد از پخش این سریال جلوگیری شود و آن یک طرح فتنه انگیز است که ما آن

ص: ۱۸۱

۱- ولی عصر، توزیع کتابی در اهانت به مذهب تشیع در کویت، (۱۳۸۷ ه- ش)، www.valiasr_aj.com.

۲- میهن بلاگ، فیلم سریال «للخطایا ثمن»، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.mihanblog.com.

را نمی خواهیم و باید به ماه رمضان احترام گذاشت و باید کاری کنیم که جامعه کویت یکپارچه شود و از فتنه و تفرقه به دور باشد. این سریال را شبکه خبری mbc وابسته به عربستان سعودی ساخته است. (۱)

این سریال توسط یک نویسنده عربستانی نوشته شده است که به اعتقادات مسلمانان توهین می کند و شیعیان را صاحب چنین اعتقاداتی نشان می دهد. (۲)

روزنامه الوطن چاپ کویت در مقاله ای، به مجالس و دسته های حسینی حمله کرده و این مجالس را خرافات از غار درآمده خواند. نویسنده این مقاله، آیین های عزاداری حسینی را احیاگر افسانه ها و خرافات خوانده و در توجیه توجه رسانه های غربی به این آیین ها می نویسد: علت توجه این رسانه ها به آیین های حسینی آن است که این آیین ها، نمونه عینی واقعه جذابی است که دوربین ماهواره های غربی را به سوی خود می کشاند و رسانه های غربی در پی کشف اتفاقات فولکلوریک قبایل و گروه هایی هستند که هم اکنون از غار درآمده اند و پیش از این برای دانشمندان انسان شناسی ناشناخته بودند، و دسته های عزادارای را هدف توهین قرار داده و سینه زنی و زنجیر زنی این دسته ها را خود آزاری

ص: ۱۸۲

۱- ناصر فرحان، سریال للخطایا ثمن، (۲۰۰۷م)، www.abna.ir.

۲- فراهانی، همان.

می خواند. نویسنده در ادامه به مراجع شیعه می تازد و تشکل های اسلامی را به سوء استفاده از دین و آیین های مذهبی برای تسلط بر مردم متهم می کند و می گوید: تلاش مرجعیت و تشکل های دینی در بر پایی این آیین ها در راستای هدف محوری شان است که همانا تسلط بر مردم و سوء استفاده از دین برای تحقق منافع و مصالح سیاسی شان می باشد که به تقویت نفوذشان در جامعه ای غرق در خرافات می انجامد. (۱)

سلفی های تندروی وهابی در کویت، در مقابل موافقت دولت این کشور بر تأسیس وقف جعفری، اطلاعیه صادر نموده و آن را یک مصیبت بزرگی توصیف نمودند و خواستار جلوگیری از تأسیس این وقف جعفری شدند. (۲)

جریان تندروی وهابی کویت به نام تجمع ثوابت الامه، خواستار عدم اعطای مجوز برای ورود شیخ حسین الفهید، عالم سرشناس شیعه عربستانی به کویت برای برپایی مراسم عزاداری در ایام محرم شد. این حزب وهابی دلیل این درخواست را متعصب بودن این عالم شیعی و توهین به صحابه دانست و افزود: وجود وی در کویت فتنه برانگیز است. در پی این درخواست، صالح عاشور، نماینده مجلس کویت با رد این گونه اظهارات، آن را غیر قابل قبول توصیف کرد. وی با تأکید بر اینکه هیچ شخصی را بدون مجوز قضایی نمی توان از کشور اخراج کرد، خاطر نشان کرد: تعصبات و افراط گری های مذهبی کافی است. لازم به ذکر است، شیخ حسین الفهید از علمای سرشناس منطقه احساء در عربستان و کویت محسوب می شود. (۳)

ص: ۱۸۳

۱- روزنامه الوطن، انتصاب یک شخصیت شیعی در کویت، (۱۳۸۶ ه- ش)، www.persagoo.com.

۲- شبکه سنی ها، وقف جعفری، (۲۰۰۳ م)، سایت سنی ها.

۳- انبا، نبذه عن الوقف الجعفری فی الکویت، دبیرخانه اوقاف، (۲۰۰۷ م)، www.abna.ir.

سایت ضد شیعه ایلاف، با اشاره به تجمع شیعیان در مراسم بزرگداشت شهید عماد مغنیه در حسینیه امام حسین × کویت در این باره نوشت: سخنرانی عدنان عبدالصمد، نماینده شیعه کویت، در مراسم بزرگداشت عماد مغنیه و یاد کردن از او به عنوان شهید، خشم شهروندان کویتی را به دنبال خواهد داشت. (۱)

شیعیان کویت به این واقعیت اشاره می کنند که وهابی های کویتی نیز برای بهره مندی از راهنمایی هایی مشابه، به روحانیون برجسته وهابی در عربستان سعودی مراجعه می کنند. برای مثال شیعیان مدعی اند که وهابی ها پیش از کاندیدا شدن در انتخابات ۱۹۹۲، از مقامات مذهبی رده بالای عربستان خواستند که درباره مشروعیت پارلمان کویت بر اساس مبانی اسلامی اظهار نظر کنند. شیعیان این مسئله را مداخله جدی یک مقام غیر کویتی در امور داخلی کویت دانسته و خاطر نشان کرده اند که آنان از مراجع ایران چنین مجوزی درخواست نکرده اند. (۲)

یکی از نشانه های امید بخش تغییر در نگرشها آن است که لیبرالهای سنی و اعضای جنبش اسلامی قانون اساسی، به وجود تبعیض نهادینه شده علیه شیعیان اعتراف کرده، آن را

ص: ۱۸۴

۱- آفتاب، همان.

۲- گراهام ای فولر، همان، ص ۳۳۰.

محکوم می کنند و ضرورت برابری بیشتر فرصت های شغلی و اقتصادی را برای جامعه شیعی می پذیرند. با این همه، این بخش از سنیان، مشکلات شیعیان را در متن روند تکاملی جامعه کویت بررسی می کنند، نه اینکه آن را به منزله موضوعی جداگانه در نظر بگیرند. (۱)

۱۱- مطالبات شیعیان از دولت کویت

الف) حقوق برابر شهروندی و دستیابی به حقوق مدنی برابر

برابری

در حقوق شهروندی همسان با دیگر شهروندان، خلاصه کننده اهداف اساسی شیعیان است.

اصولاً اعطای حقوق مدنی برابر به شهروندان، در توان حکومت و بر عهده آن است، و در واقع تقریباً هیچ حکومتی در منطقه، بصورت رسمی، چنین حقوقی را از جامعه شیعی خود دریغ نکرده است.

ب) پایان بخشیدن به تبعیض

درخواست پایان دادن به تبعیض به یک معنا، نتیجه مطالبه حقوق برابر است. در این مورد نیز هیچ حکومتی جز عربستان سعودی، به صورت رسمی، در هیچ عرصه ای علیه شیعیان اعمال تبعیض نکرده است. اما با در نظر گرفتن ماهیت نهران (یعنی غیر رسمی و غیر مدون) تبعیض علیه شیعیان در بیشتر کشورها، تلاش برای پایان دادن به تبعیض، شاید از بحث درباره حقوق سیاسی برابر معنادارتر باشد. تقریباً تمام حکومتها به صورت غیررسمی در

ص: ۱۸۵

حوزه های با اهمیت، در حق شیعیان تبعیض روا می دارند. دستگاه های امنیتی، شیعیان را (مظنون) یا غیر وفادار (به دولت) تلقی می کنند و بر این اساس آنان را تحت مراقبت ویژه قرار می دهند.

پ) اصلاحات دموکراتیک و حمایت از حقوق بشر

از جنبه نظری، حکومت دموکراتیک و حمایت از حقوق بشر باید در نظر اکثریت جهان عرب ارزش مطلق داشته باشد. اما وقتی مسائل ناظر به جایگاه اقلیت، و اکثریت کانون توجه قرار می گیرد، مسئله به این سادگی نیست. در کشورهایی که شیعیان در اقلیت اند، برقراری دموکراسی از طریق استقرار حکومت قانون، پناهگاهی برای آنان ایجاد می کند که در نظام های استبدادی وجود ندارد.

ت) حقوق اقلیت

شیعیان در حالی که در پی برابری کامل با سنیان اند، خواستار آنند که از آزادی های خاص نیز برخوردار شوند و از آزادی در عرصه های فرهنگی که مهم ترینشان امور دینی است، بهره مند باشند. شادی مذهبی، برخلاف حق رأی برابر، مستلزم آن است که شیعیان بتوانند آزادانه اعمال مذهبی گروهی خود را انجام دهند و در نوشته ها و سخنرانی ها، به صورت علنی از عقائدی سخن بگویند که با باورهای اکثریت سنی متفاوت است. شیعیان می خواهند این حق را داشته باشند که عقیده و فرهنگ خود را تبلیغ کنند، بی آنکه با مداخله حکومت - به هر بهانه ای که باشد - رو به رو گردند.

ص: ۱۸۶

برخی سنی‌ها اعطای این حقوق را امتیاز دادن به اقلیت شیعه تلقی می‌کنند. سنیان باید این نکته را دریابند که موضوع مورد بحث، فراهم ساختن حقوق برابر برای همه گروه‌های مذهبی، چه اقلیت و چه اکثریت است تا بتوانند ایمان و فرهنگ مذهبی‌شان (یا درباره گروه‌های قومی، قومیت و زبان‌شان) را ابراز کنند. از این روی برخورداری اقلیت‌ها از این حقوق نباید به هیچ وجه امتیاز یا مزیت تلقی شود، بلکه نشانه‌ای از برابری است.

ث) تشکیل دادگاه ثبت احوال شیعی در مراحل سه‌گانه آن (ابتدائی، استثناف و تمیز)

این دادگاه جهت رسیدگی به امور شخصی شیعیان بر اساس احکام مذهب تشیع می‌باشد. (۱)

ج) تشکیل اوقاف جعفری بر اساس فقه جعفری

دولت کویت تشکیل آنرا در دبیرخانه کل اوقاف وزارت اوقاف و امور خیریه موافقت نمود.

ص: ۱۸۷

۱- صلاح محمد عیسی الغزالی، همان، ص ۳۷۸.

چ) موافقت بر تأسیس مساجد جدید.

ح) تعیین قضات شیعی کویتی در دادگاه های ثبت احوال شیعی.

خ) درخواست تعطیلی روز عاشورا.

د) نامگذاری مدارس و موسسات با نام های شیعی. (۱)

ص: ۱۸۸

۱- همان.

۱- فرصت ها

- فضای باز سیاسی موجود در کویت: شیعیان می توانند برای رشد سیاسی با برنامه ریزی اصولی در مؤلفه های سیاسی این کشور تأثیرگذار باشند.

- حضور وزرای شیعه در کابینه دولت هرچند که کم رنگ است می تواند مشروعیت سیاسی شیعیان را تحقق بخشد.

- حضور وزرای شیعه در کابینه دولت می تواند در مطالبات شیعیان در احقاق حقوق سیاسی و اجتماعی خود مؤثر باشد.

- حضور شیعیان در سطوح میانی در برخی وزارتخانه ها مانند: وزارت آموزش و پرورش، آموزش عالی و دانشگاه کویت، به عنوان مسؤولان بخش های مختلف دانشگاهی؛ چه در سطح استادان و چه در فضای دانشجویی و داشتن اساتید برجسته و افراد صاحب نظر در عرضه علمی می تواند به بنیه علمی و سیاسی کمک کند و این حضور خوب و قابل قبولی است.

- حضور نمایندگان شیعی در مجلس الامه کویت که تریبون خوبی برای اعلام نظر شیعیان در مورد مسائل جاری کشور است و می تواند در خنثی کردن تبلیغات ضد شیعی مؤثر باشد.

- حضور شیعیان کویت در عرصه پارلمانی با داشتن نمایندگانی در مجلس، که می توانند در امور حکومتی این کشور مشارکت داشته باشند.
- حضور شیعیان در صحنه سیاسی باعث می شود تا هویت خود را باز یافته و از انزوای سیاسی بیرون آمده و حقوق برابری با دیگران را مطالبه نمایند.
- حضور شیعیان در مدیریت های مختلف کویت که باعث می شود زمینه بیشتر و نقش های حساس تر و با اهمیت تر را در مدیریت جامعه کویت، بیش از پیش داشته باشند.
- حضور فعال نویسندگان و خبرنگاران شیعه از گرایشات و گروه های مختلف شاخص شیعه در مطبوعات کویت می تواند پشتیبانی خیلی خوبی در بیان و دفاع از خواسته های شیعیان باشد.
- حضور نمایندگان شیعه در شورای های شهر و جمعیت های تعاونی باعث می گردد که شیعیان در امور کشور تأثیرگذار باشند.
- دفاع شیعیان از کویت در طول تاریخ و مشارکت و دفاع آنان در مقابل تهدیدات خارجی از تمامیت ارضی و حاکمیت کویت: شیعیان با این کار می توانند اثبات هویت کویتی بودن خود را بنمایند و در مشارکت هر چه بیشتر شیعیان نسبت به وزن جمعیت خود در جامعه، در صحنه سیاسی و اجتماعی تأثیرگذار باشد.
- هم پیمان بودن مدت های طولانی خانواده های تاجر و ثروتمند شیعیان کویت با خانواده حاکم آل صباح، که این امر به منزله بخشی از جبهه حاکم می تواند از به خطر انداختن منافع و امتیازات شیعیان جلوگیری کند و با وفا بودن آنها به کویت را ثابت نماید.

- به رسمیت شناختن اقلیت شیعیان در کویت: با اجرای این طرح، شیعیان می توانند از سطح گسترده ای از حقوق سیاسی، اقتصادی و اجتماعی برخوردار باشند.
- تعامل خوب میان شیعیان و اهل تسنن کویت: جدا از برخی رفتارهای موردی از سوی برخی جریانهای افراطی تکفیری، باعث می گردد تبلیغات سلفی های تندرو علیه شیعیان را کاهش دهد.
- راه اندازی مرکز گفتگو میان شیعیان و سنیان با هدف تقویت وحدت اسلامی و ترویج میانه روی و تسامح اسلامی، مرکز گفتگوی شیعه و سنی کویت می تواند در این زمینه مؤثر باشد.
- حسن رفتار و سلوک شیعیان، و وفاداری آنان به حاکمیت قانونی کشور، آنها را از جایگاه ویژه ای نزد حکام و امرای کویت برخوردار نموده است.
- شیعیان نقش مهمی در امور اقتصادی و بازرگانی کویت ایفا کرده و آنان در قبضه در آوردن بخش اقتصادی این کشور تلاش می کنند و این می تواند فرصتی در تأثیر گذاری بر بخش های مختلف دولت باشد.
- با استفاده از ماده یکم مشترک میثاق حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، شیعیان می توانند آزادانه موقعیت سیاسی خود را تعیین کنند و آزادانه به توسعه ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود پردازند.
- شیعیان با علاقه مندی به ایران و جمهوری اسلامی می توانند از هویت و حقوق خود دفاع نمایند و از انزوای سیاسی، هر چه بیشتر، نجات پیدا کنند.
- داشتن مساجد و حسینیه ها و صدها دیوانیه می تواند بستر مناسبی برای فعالیت های

فرهنگی و تبلیغی و نیز برای حضور فراوان و گسترده مردم در این اماکن باشد و برای حفظ هویت دینی و ملی شیعیان مؤثر واقع گردد.

- انسجام و فعالیت های فرهنگی خوب در میان استادان و دانشجویان شیعی با وجود انتساب به جریان ها و گروه های مختلف می تواند در تقویت بنیه علمی و سیاسی آنان تأثیرگذار باشد.

-

شیعیان کویت از فضای باز فرهنگی در کویت می توانند شخصیت های خود را در امور فرهنگی و دانشگاهی فعال نمایند و حضور جدی داشته باشند که این امر می تواند بر سیاست دولت در تغییر نگرش خود پیرامون شیعیان تأثیرگذار باشد.

- تعامل خوب میان شیعیان و سنیان غیرتندرو می تواند از هر گونه اختلافات فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی جلوگیری کند و تبلیغات جریانهای افراطی تکفیری را کاهش دهد.

۲- چالش ها

الف) چالش های درونی شیعیان

- علی رغم حضور چند صده ی شیعیان در صحنه سیاسی کویت، دولت آنان را در تدوین سیاست یا ایفای هر نقشی در تدوین سیاست در سطح عالی کشور، مشارکت نمی دهد.

- پراکندگی

سکونت شیعیان در کویت، در کسب آراء شیعیان تأثیر منفی گذاشته است.

- حضور خارجی ها و تهاجم فرهنگ مبتدل غربی، فساد را در جامعه و در میان جوانان کویت به ویژه جوانان تحصیل کرده شیعه، ترویج داده و آنان را نیز به خطر انداخته است.

ص: ۱۹۲

- وجود اختلاف سیاسی میان شیعیان بر اثر تقلید از مراجع مختلف و در اثر نوع نگرش و رویکرد سیاسی کاملاً متنوع مراجع، خطوط افتراق در میان جامعه شیعی را پدید آورده است.

- عدم وجود رهبری واحد در درون جامعه شیعی کویت و وجود اندک شیعیان برجسته ای که در مقام رهبری شهری فراگیر داشته باشند، باعث شده تا شیعیان در تصمیم گیری های سیاسی اختلاف داشته باشند.

- اختلاف در وحدت نظر و عدم همکاری منسجم در میان شیعیان؛ زیرا شیعیان سه دسته اند: شیعیانی که خواستار تغییر نظام سیاسی کویت اند، شیعیانی که در چارچوب نظام سیاسی کویت خواهان کسب حقوق خویش اند و شیعیانی که خواهان حفظ وضع موجود و نزدیک شدن به آل صباح اند که به لحاظ مالی در وضعیت مناسبی به سر می برند.

- دیدگاه های مختلف گروه های شیعه در خصوص دولت، باعث شده دولت، حقوق سیاسی آنان را نادیده بگیرد.

- اختلاف و تشتت بین گروه های مختلف شیعه، باعث کم شدن تعداد نمایندگان آنها در مجلس الامه شد زیرا هر گروه به نماینده مورد نظر خود رأی داده و آراء پراکنده گردید و همچنین این اختلاف باعث کاهش حضور آنان در صحنه های سیاسی دیگر مانند: مجلس، شورای شهر و... شده است و

ص: ۱۹۳

دولت در عضویت شیعیان در شورای شهر بی توجه است و آنان را در انزوای سیاسی قرار داده است.

ب) چالش های میان دولت و شیعیان

- عدم پذیرش شیعیان توسط دولت کویت در وزارتخانه های حساس مانند: وزارت خارجه و وزارت کشور و همچنین در پست های حساس، و نیز استخدام محدود آنان و برکناری آنان از مسؤولیت های حساس دولتی و نظامی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در دوران جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران از چالش های روبروی دولت کویت است.

- احساس خطر مسئولان کویتی نسبت به فعالیت های بخشی از ایرانیان مقیم در این کشور که به نفع انقلاب اسلامی فعالیت می کنند و افکار و اندیشه های انقلابی را ترویج می کنند.

- نظام خویشاوند سالاری در میان حکام کویت در عزل و نصب افراد جامعه که مختص جامعه ای قبیله گراست، عامل مضاعفی برای محدودیت اشتغال شیعیان در بخش دولتی شده است.

- سوء ظن های دولت به شیعیان؛ همان قدر که نیروهای اجتماعی جامعه سنی در تعیین آینده شیعیان کویت نقش دارند، سوء ظن های نهفته رژیم هم در این امر سهیم است.

- علی رغم شایستگی های بالا- و علاقه مندی و پایبندی شیعیان به وطن و کشور و رهبران سیاسی، دولت آنان را از مناصب سیاسی دولتی، محروم و منزوی کرده است.

ص: ۱۹۴

- دولت کویت به شیعیان بدبین است و آنان را به تغییر نظام سیاسی این کشور و حمایت از نظام اسلامی ایران متهم می کند.
- دولت کویت بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، با شیعیان جهت کاهش نفوذشان، با احتیاط عمل می کند و از استخدام آنها در مسئولیت های حساس دولتی، ارتش و نیروی انتظامی خودداری می کند.
- وجود نابرابری در فرصت ها و تبعیض دولت در استخدام شیعیان همچنان برجاست و شیعیان نمی توانند در بخش های حساس حکومتی مشغول به کار شوند و مهم تر از آن در حرکت به سوی پست های بالاتر به سقفی شیشه ای برخورد می کنند.
- تبعیض دولت در میان سنی ها و شیعیان در خصوص انتشار کتاب، ساخت مساجد، فعالیت نشریات و در چینش، تعداد حوزه های انتخاباتی پارلمان، به نفع سنی ها بوده است.
- امروزه برخی از شیعیان مدعی اند که حکومت همواره سعی کرده تا از جامعه شیعه برای جلوگیری از پیدایش وحدت سیاسی در مقابل خاندان حاکم و تعمیق اختلافات میان سنیان و شیعیان استفاده کند.
- دشمنی دیرینه دولت با شیعیان در شهادت مغنیه تجلی نمود؛ تعدادی از شیعیان را بازداشت و عده ای را تهدید به اخراج از کویت نمود.
- تبلیغات منفی ضد شیعی رسانه ها از طریق نمایندگان، سیاستمداران و کتب سلفی های تندرو، نقشه ای است به منظور گسستن وحدت در میان جامعه شیعه و سنی.

- دولت کویت برای تغییر بافت جمعیتی شیعیان کویت به نفع اهل تسنن، به قبایل سنی، تابعیت کویتی اعطا می کند.

پ) چالش های میان شیعیان و وهابی ها

- تلاش وهابی های کویت در عدم شرکت دادن شیعیان در همایش های مذهبی در کویت.

- چاپ کتاب های تکفیری ضد شیعی در کویت و متهم کردن آنان به رافضی بودن و اعتراض آنان به خواسته شیعیان برای ساخت مسجد و حسینیه؛ دولت کویت برای مسلط شدن بر جریانات اختلاف انگیز، در هر موردی تلاش می کند. در اثر فشار گروه های تندروی

وهابی، دولت از توزیع کتاب های شیعی

در نمایشگاه های بین المللی

کتاب کویت جلوگیری نمود.

- حمله روزنامه های کویت به عقائد و مرجعیت شیعه، مجالس و دسته های حسینی و این مجالس را خرافات از غار درآمده خواندن.

- گسترش وهابیت و افزایش چشم گیر شمار سلفی های تندرو در حاکمیت، مانع پذیرش شیعیان در دستگاه های دولتی

این کشور شده است.

- وهابی ها علیه شیعیان فعالیت ضد فرهنگی در قالب تضعیف مرجعیت و تشکل های دینی

می کنند. آنها مرجعیت را برای تحقق منافع و مصالح سیاسی شیعیان متهم می کنند.

- وهابی ها میان شیعیان و سنی های غیرسلفی ایجاد اختلاف می کنند و تأسیس وقف جعفری را مصیبت بزرگی توصیف نموده و خواستار جلوگیری از تأسیس آن شدند.

ص: ۱۹۶

- وهابی ها از فضای آزاد فرهنگی علیه شیعیان استفاده کرده و با نفوذ خود در دستگاه های دولتی کویت، عامل فشار علیه شیعیان می باشند.

- فعالیت وکلای سلفی تندرو علیه نمایندگان مجلس به خاطر شرکت آنان در مراسم بزرگداشت شهادت عماد مغنیه و همراهی مقامات دولتی کویت در اجرای منویات آنان.

نتیجه اینکه، وهابی های کویت علیه شیعیان فعالیت های ضد فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و سیاسی، می کنند و نفوذ زیاد آنان در دولت باعث شده، دولت هم واکنش علیه فعالیت های شیعی نشان دهد.

ص: ۱۹۷

بخش چهارم: تجزیه و تحلیل، نتیجه گیری و پیشنهادات

ص: ۱۹۹

همان طور که در فصول گذشته اشاره گردید، در این کتاب وضعیت شیعیان کویت نسبت به وزن جمعیتی آنان در جامعه این کشور مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این زمینه، مؤلفه های ساختار سیاسی شامل قوای سه گانه، احزاب و قانون اساسی و مؤلفه های جامعه شناسی سیاسی شامل رابطه میان دولت، قدرت سیاسی و قدرت دولتی از یک سو و جامعه و قدرت اجتماعی گروه های اجتماعی

از سوی دیگر مورد تجزیه و تحلیل و ارزیابی واقع شده اند.

در این مرحله از تحقیق اطلاعات و داده ها در رابطه با هدف تحقیق و پاسخگویی به سؤالات و نیز ارزیابی فرضیه ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. همچنین در پایان، نتیجه گیری و پیشنهاداتی برای به دست آوردن جایگاه مطلوب توسط شیعیان ارائه گردیده است.

ص: ۲۰۱

فصل اول: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت

یافته ها در این تحقیق در دو سطح جمع آوری اطلاعات از منابع مختلف همچون: کتاب، روزنامه، سایت و... و مصاحبه جمع آوری شده است. اطلاعات منابع به منظور پاسخ به هر یک از سؤالات تحقیق جمع بندی گردیده، سپس نتایج مصاحبه های کیفی انجام شده مربوط به هر یک از سؤالات با یکدیگر جمع بندی شده و نهایتاً نتایج حاصله مربوط به هر یک از سؤالات از مطالعات اسنادی و مصاحبه ها با یکدیگر ترکیب و نتیجه نهایی استخراج گردیده است.

ص: ۲۰۳

۱- بررسی نتایج مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان

الف) نتایج یافته‌های حاصله از مطالعات اسنادی پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت:

نتایج بررسی مطالعات اسنادی نشان دهنده آنست که شیعیان در قدرت خاندان سلطنتی و امیر کویت (هرچند تعدادی از شیعیان به دولت نزدیک هستند). به جهت حفظ منافع خود و روابط فیما بین سهمی ندارند. این سهم در قوه قضائیه در حد صفر است و در قوه مجریه با توجه به تعداد وزرای شیعه (یک وزیر از نوزده وزیر کابینه و آن هم لیبرال بودن آن) و در قوه مقننه نیز حضور ده درصد آنان با در نظر گرفتن گرایش‌های فکری لیبرالیِ نیمی از آنان، سهم خیلی کم و ناچیزی محسوب می‌گردد. در بخش‌های نظامی و امنیتی هم حضور ضعیفی دارند.

سهم شیعیان در بخش‌های دیگر مانند: بنگاه‌های اقتصادی، روحانیون، احزاب سیاسی و عناصر علمی و دانشگاهی (آنان در این بخش‌ها به علت نفوذ و هابی‌ها در دستگاه‌های دولتی اعمال قدرت و نفوذ در دولت ندارند) و نیز با توجه به سهم جمعیتی شان، در ساختار سیاسی کشور حضور خوبی ندارند اما حضور خوبی در صحنه سیاسی دارند. لذا سهم سیاسی شیعیان در ساختار سیاسی کشور نسبتاً ضعیف است.

ص: ۲۰۴

ب) نتایج نظرات جمع آوری شده از مصاحبه با خبرگان در مورد میزان قدرت شیعیان در کویت:

در این قسمت ابتدا عناصر قدرت در کویت با توجه به مطالعات محیطی مشخص شده سپس از خبرگان خواسته شده که اگر عامل یا عوامل دیگری را در نظر دارند بیان نمایند و آنگاه سهم هر یک از عوامل از قدرت را مشخص و نهایتاً سهم شیعیان از قدرت هر یک از عوامل قدرت را ذکر نمایند. از جمع بندی نظرات به این نتیجه می رسیم که: سهم امیر کویت از قدرت به میزان ۳۳ درصد، سهم قدرت قوه مجریه ۱۳ درصد، سهم قدرت قوه مقننه ۱/۱۶ درصد، سهم قدرت قوه قضائیه ۷/۶ درصد، سهم قدرت بنگاه های اقتصادی ۳/۱۰ درصد، سهم قدرت (N.G.O)ها و مؤسسات مشابه ۴ درصد، سهم قدرت روحانیون و سازمان های مذهبی ۳/۹ درصد و سهم قدرت احزاب سیاسی ۶/۷ درصد می باشد.

همچنین بر اساس نظرات خبرگان؛ سهم شیعیان از عناصر قدرت شامل میزان نفوذ شیعیان بر امیر کویت ۳/۰ درصد، میزان نفوذ شیعیان در قوه مجریه ۹/۱ درصد،

میزان نفوذ شیعیان در قوه مقننه ۲/۲ درصد، میزان نفوذ شیعیان در

قوه قضائیه ۳/۰ درصد، میزان نفوذ شیعیان در بنگاه های اقتصادی ۷/۳ درصد،

میزان نفوذ شیعیان در N.G.O ها و مؤسسات مشابه ۵/۱

درصد، میزان نفوذ شیعیان در روحانیون و سازمان های مذهبی ۶/۲ درصد و میزان نفوذ شیعیان در احزاب سیاسی ۸/۱ درصد

ص: ۲۰۵

۱- سازمانی با شخصیت های حقوقی مستقل، غیر دولتی، غیر انتفاعی و غیر سیاسی است که برای انجام فعالیت داوطلبانه با گرایش فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و بشردوستانه بر اساس قانونمندی و اساس نامه مدون و رعایت چهارچوب قوانین موضوعه کشور و مفاد آئین نامه های اجرایی آن، فعالیت می کند.

می باشد.

ردیف

ارکان قدرت

میزان سهم این قدرت ها

میزان سهم شیعیان

۱

امیر کویت و خاندان سلطنتی

۳۳

۳/۰

۲

قوه مجریه

۱۳

۹/۱

۳

قوه مقننه

۱/۱۶

۲/۲

۴

قوه قضائیه

۷/۶

۳/۰

۵

بنگاه های اقتصادی عمده

۳/۱۰

۷/۳

۶

NGO ها و مؤسسات مشابه

۴

۵/۱

۷

روحانیون و سازمان های مذهبی

۳/۹

۶/۲

۸

احزاب سیاسی

۶/۷

۸/۱

۹

مجموع

۱۰۰٪

۳/۱۴٪

جدول شماره (۲): جمع بندی نظرات مصاحبه شوندگان خبره در مورد میزان سهم هر یک از عناصر قدرت در کویت و میزان سهم شیعیان در هر عنصر آن.

پ) ترکیب یافته های حاصله از مطالعات اسنادی و مصاحبه ها، پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان کویت:

نتایج بدست آمده از مجموع مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان، سهم شیعیان در قدرت را در مهم ترین عنصر قدرت یعنی امیر کویت خیلی ضعیف، در قوای سه گانه مجریه، مقننه و قضاییه ضعیف و در سایر عناصر قدرت غیر دولتی شامل احزاب سیاسی، بنگاه های اقتصادی، مؤسسات مذهبی و فرهنگی در حد متوسط ارزیابی می کنند، لذا در مجموع، میزان نقش شیعیان در عناصر کویت از نسبت ۲۵ درصد سهم جمعیتی آنان،

حد کمتری را نشان می دهد.

۲- بررسی نتایج فرصت های پیش روی شیعیان

یافته های به دست آمده از طریق مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان در زیر ارائه می شود و برای پاسخ نهایی به این سؤال که: آیا شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟ یافته ها با هم ترکیب گردید و در نتیجه فرصت هایی که

ص: ۲۰۶

شیعیان با آن روبرو هستند، مشخص گردید:

الف) فرصت های پیش روی شیعیان که از طریق مطالعات اسنادی به دست آمده است:

مهم ترین نتایج یافته های جمع آوری شده از مطالعات اسنادی پیرامون فرصت های پیش روی شیعیان بر اساس اکثریت آرا در زیر ارائه می گردد:

- حضور وزرای شیعه در کابینه دولت (هر چند که کم رنگ است) می تواند به مشروعیت سیاسی شیعیان منجر شود.

- حضور شیعیان در سطوح میانی در برخی از وزارتخانه ها می تواند در نفوذ شیعیان در این مؤسسات مؤثر باشد.

- حضور نمایندگان شیعی در مجلس امت کویت می تواند در خنثی کردن تبلیغات ضد شیعه و برای اعلام خواسته های خود مؤثر باشد.

- حضور شیعیان در دانشگاه کویت، به عنوان مسئولان بخش های مختلف دانشگاهی و اعضای هیئت علمی نیز از فرصت های پیش روی آنان است.

- مشارکت شیعیان در امور اجتماعی از طریق مؤسسات خیریه، فعالیت های فرهنگی و بنگاه های اقتصادی کویت می تواند از انزوای سیاسی آنان جلوگیری نموده و هویت خود را باز یابند.

- اتحاد گروه های سیاسی شیعیان بدون در نظر گرفتن وابستگی مذهبی و اجتماعی می تواند در انتخاب رهبری واحد مؤثر باشد.

ص: ۲۰۷

- وجود فضای باز سیاسی محدود در کویت در مقایسه با کشورهای عربی، زمینه های رشد

سیاسی اقلیت های مذهبی، از جمله شیعه را فراهم نموده است.

- وفاداری شیعیان به حاکمیت قانونی کشور، آنها را از جایگاه ویژه ای نزد حکام و امرای کویت برخوردار نموده است.

- مشارکت شیعیان با دولت در امور دفاعی این کشور در مقابل حملات دشمن به کویت، باعث بهبود جایگاه آنان نزد خاندان حاکم گردیده است.

- تعامل خوب میان شیعیان و اهل تسنن کویت (جدا از تنش های موجود با سلفی های تندرو)، می تواند از هر گونه اختلافات فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی جلوگیری کند و تبلیغات جریانهای افراطی تکفیری را خنثی نماید.

- وجود امکانات گسترده جمهوری اسلامی ایران و علاقه مندی برای تقویت شیعیان، فرصت های مناسبی را برای شیعیان ایجاد می نماید.

ب) فرصت های پیشروی شیعیان که از طریق مصاحبه ها به دست آمده است:

مهمترین نتایج یافته های جمع آوری شده از مصاحبه با خبرگان پیرامون فرصت های پیش روی شیعیان، بر اساس اکثریت آرا در زیر ارائه می گردد:

- امکانات و حضور شیعیان و ظرفیت های بالای اقتصادی آنان. (۶ نفر)

- حضور تعدادی از شیعیان در دولت و تعامل نسبی با آن. (۴ نفر)

- حضور شیعیان در عرصه پارلمانی. (۴ نفر)

- حضور شیعیان در عرصه علمی و فرهنگی. (۳ نفر)

ص: ۲۰۸

- در اختیار داشتن مؤسسات رسمی خیریه فرهنگی و مذهبی. (۳ نفر)

- سیاست توازن در کویت از سوی دولت، جهت کنترل همزمان شیعیان و اهل تسنن سلفی تندرو. (۲ نفر)

- سابقه تاریخی مثبت شیعیان در کویت، منجمله دفاع در مقابل حمله صدام. (۲ نفر)

- وجود احزاب سیاسی غیر رسمی شیعی. (۲ نفر)

- تعامل خوب میان شیعیان و سنی های غیر سلفی. (۲ نفر)

- همکاری با سازمان های حقوق بشر. (۱ نفر)

- انسجام و اتحاد داخلی در میان شیعیان. (۱ نفر)

- احترام به حاکمیت آل صباح که در ماده چهارم قانون اساسی کویت آمده است. (۱ نفر)

- استفاده از ماده ششم قانون اساسی کویت مبنی بر این که همه شهروندان کویتی در مقابل قانون، حقوق و امتیازات مساوی دارند و از این ماده جهت گرفتن حقوق سیاسی و اجتماعی خود استفاده می کنند، هر چند که شیعیان یک اقلیت هستند و بیشتر از یک ربع جمعیت کویت را تشکیل نمی دهند. در این ماده میان شهروند شیعی و سنی هیچ تفاوتی قائل نشده است. (۱ نفر)

- مهم ترین فرصت شیعیان این کشور همسایگی با کشور شیعه نشین ایران بوده که تقریباً با عنوان یک قدرت منطقه ای هم شناخته می شود. (۱ نفر)

پ) جمع بندی نتایج نهایی فرصت های پیش روی شیعیان:

نتایج یافته های جمع آوری شده از مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان پیرامون فرصت های پیش روی شیعیان که مهمترین آنها بر اساس اولویت دادن پاسخ به فرضیه های تحقیق است به شرح زیر می باشد:

۱- وجود فضای باز سیاسی موجود در کویت در مقایسه با کشورهای عربی،

زمینه های فعالیت محدود اقلیت های مذهبی و احزاب سیاسی را فراهم نموده است.

۲- زمینه مناسب فعالیت شیعیان در بخش اقتصادی و وجود امکانات بالای اقتصادی و ثروتمند بودن آنان که باعث می گردد در مسائل کشور تأثیرگذار باشند.

۳- وجود مشترکات اعتقادی و مذهبی و زمینه های همگرایی که معمولاً اقلیت ها در یک جامعه نسبت به هم احساس می کنند، جهت اتحاد میان شیعیان و ایجاد رهبری واحد.

۴- چنانچه شیعیان بتوانند با اتحاد کلمه و پرهیز از تفرقه به وحدت نسبی برسند، زمینه ایفای نقش های حساس تر برای آنها در مدیریت جامعه کویت بیش از پیش فراهم خواهد شد.

۵- حضور وزرای شیعه در کابینه دولت (هر چند که کم رنگ است) می تواند به مشروعیت سیاسی شیعیان تحقق بخشد.

۶- حضور نمایندگان شیعه در مجلس امت کویت می تواند در خنثی کردن تبلیغات ضد شیعه و جهت اعلام خواسته های خود مؤثر باشد.

۷- در اختیار داشتن مساجد و حسینیه ها و صدها دیوانه و مؤسسات خیریه که بستر مناسبی برای فعالیت های فرهنگی و تبلیغی و ارتباط سازمان یافته، مستمر و گسترده با

سابقه تاریخی مثبت شیعیان در کویت منجمله دفاع در مقابل حمله صدام و احترام آنان به قانون.

۹- سیاست توازن در کویت از سوی دولت جهت کنترل همزمان شیعیان و اهل تسنن سلفی تندرو.

۱۰- تعامل خوب میان شیعیان و اهل تسنن کویت (جدا از تنش های موجود

با سلفی های تندرو)،

می تواند از هر گونه اختلافات فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی جلوگیری کند و تبلیغات جریان های افراطی تکفیری را خنثی نماید.

۱۱- حضور شیعیان در دانشگاه کویت، به عنوان مسؤلان بخش های مختلف دانشگاهی و اعضای هیئت علمی و عرصه های علمی و فرهنگی کشور.

۱۲- بر اساس منشور سازمان ملل، اقلیت ها حق تعیین سرنوشت داخلی و خارجی خود را در کشورشان خود دارند. افراد متعلق به این گروهها حق دارند به طور مؤثر در زندگی عمومی، اقتصادی، اجتماعی، دینی و فرهنگی شرکت کنند و سازمانهایشان را تشکیل دهند.

۱۳- شیعیان کویت بر اساس منشور فوق می توانند آزادانه جایگاه سیاسی خود را تعیین و توسعه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی شان را دنبال کنند.

۱۴- وجود امکانات گسترده جمهوری اسلامی ایران و علاقه مندی این کشور برای تقویت شیعیان، فرصت های مناسبی را برای شیعیان کویت ایجاد می نماید.

یافته های به دست آمده از طریق مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان درباره چالش های پیش روی شیعیان در زیر ارائه می شود و برای پاسخ نهایی به این سؤال که: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش های عمده ای مواجه اند؟ این یافته ها با هم ترکیب شده و در نتیجه، چالش های عمده ای که شیعیان با آن روبرو هستند، مشخص گردید.

الف) چالش های پیش روی شیعیان از طریق جمع آوری مطالعات اسنادی:

مهمترین نتایج یافته های جمع آوری شده از مطالعات اسنادی پیرامون چالش های پیش روی شیعیان، بر اساس اکثریت آرا در زیر ارائه می گردد:

- اختلاف نظر میان شیعیان و پراکندگی سکونت شیعیان در کویت، در مؤثر واقع شدن آراء شیعیان در انتخابات تأثیر منفی گذاشته است.
- عدم وجود رهبری واحد و وجود اختلاف سیاسی میان شیعیان بر اثر تقلید از مراجع مختلف با نوع نگرش و رویکرد سیاسی کاملاً متنوع.
- حضور خارجی ها و تهاجم فرهنگی مبتدل غربی، فساد را در جامعه و در میان جوانان کویت، به ویژه جوانان تحصیل کرده شیعه ترویج داده و آنان را نیز به خطر انداخته است.
- علیرغم وجود درصد قابل توجه جمعیتی شیعیان، دولت آنان را در تدوین سیاست در سطح عالی کشور مشارکت نمی دهد.

- برخورد تبعیض آمیز دولت میان سنی ها و شیعیان در انتشار کتاب های شیعه، ساخت مساجد، فعالیت نشریات و چینش تعداد حوزه های انتخاباتی پارلمان به منظور در انزوا قرار دادن شیعیان.

- دولت کویت برای تغییر بافت جمعیتی شیعیان کویت به نفع اهل تسنن، به قبایل سنی، تابعیت کویتی اعطا می کند، ولی شیعیان کویت را از حق تابعیت محروم نموده است.

- محدودیت پذیرش شیعیان در وزارتخانه های حساس مانند وزارت خارجه و وزارت کشور و پرهیز از بکارگیری در پست های حساس دولتی و نظامی بالاخص در دوره زمانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در دوران جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران.

- احساس خطر مسئولان کویتی نسبت به فعالیت های بخشی از ایرانیان مقیم در این کشور که به نفع انقلاب اسلامی فعالیت می کنند و افکار و اندیشه های انقلابی را ترویج می نمایند.

- نظام خویشاوند سالاری در میان حکام کویت در عزل و نصب افراد جامعه که مختص جامعه ای قبیله گراست، عامل مضاعفی برای محدودیت اشتغال شیعیان در بخش دولتی شده است.

-

سوءظن های دولت و نیروهای اجتماعی جامعه سنی تندرو به شیعیان کویت.

- تلاش وهابی های کویت در شرکت ندادن شیعیان در همایش های مذهبی در کویت، چاپ کتاب های تکفیری ضد شیعی و متهم کردن آنان به رافضی بودن و اعتراض به خواسته شیعیان برای ساخت مسجد و حسینیه در کویت و مسلط شدن دولت کویت بر جریانات اختلاف انگیز در هر مورد.

- حمله روزنامه های کویت به عقائد و مرجعیت شیعه و به مجالس و دسته های حسینی و این مجالس را خرافات از غار درآمده خواندن و حمایت دولت از آنان.

- وهابی های کویت؛ فعالیت های فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و سیاسی بر ضد شیعیان را به صورت سازمان یافته اجرا می کنند و نفوذ زیاد آنان در دولت باعث شده دولت هم علیه فعالیت های شیعی واکنش نشان دهد.

- رسانه های نمایندگان و سیاستمداران و کتب سلفی های تندرو، تبلیغات منفی ضد شیعی به منظور گسستن وحدت در میان جامعه شیعه و سنی است.

- گسترش وهابیت و افزایش چشم گیر شمار سلفی های تندرو در حاکمیت، مانع پذیرش شیعیان در دستگاه های دولتی این کشور شده است.

(ب) چالش های پیش روی شیعیان، جمع آوری شده از طریق مصاحبه ها:

مهم ترین نتایج یافته های جمع آوری شده از مصاحبه با خبرنگاران پیرامون چالش های پیش روی شیعیان، بر اساس اکثریت آرا در زیر ارائه می گردد:

- تشتت و عدم هماهنگی و اختلاف در میان شیعیان و نداشتن یک رهبر واحد. (۵ نفر)

- عدم بهره برداری از فرصت ها. (۲ نفر)

- وجود موانع متعدد دولتی در رسیدن شیعیان به سمت های دولتی و تأثیر ناچیز حضور عناصر محدود راه یافته به دولت. (۶ نفر)

- اعمال قانون انتخابات با جهت گیری غیر مؤثر شدن نقش شیعیان. (۳ نفر)
- تغییر ترکیب جمعیت با طرح های مختلف منجمله عدم اعطای تابعیت به شیعیان کویت. (۳ نفر)
- عدم نفوذ شیعیان در حاکمیت، علی رغم حضور محدود و صوری. (۲ نفر)
- چالش مذهبی، وجود سلفی ها و وهابی ها. (۷ نفر)
- اعمال فشار و تهاجم فرهنگی و سیاسی علیه شیعیان با ابزار های داخلی، منطقه ای و فرا منطقه ای. (۳ نفر)
- قرار گرفتن شیعیان در شرایط انزوای نسبی سیاسی اجتماعی. (۲ نفر)
- شیعیان این کشور از نژادها و زبانهای مختلف و عموماً مهاجر بوده و پیوند دادن این گروه ها به هم بسیار مشکل می باشد. (۱ نفر)
- سیاست منطقه ای و ناسیونالیستی افراط گرایان سنی. (۱ نفر)
- ساختار قبیله ای در کویت و نفوذ آنان در دستگاه های دولتی. (۱ نفر)
-
- پیروزی انقلاب اسلامی ایران و حساسیت دولت از نفوذ شیعیان در دولت. (۱ نفر)
- عدم مطالبه خواسته های شیعیان توسط تجار شیعی طرفدار دولت که در چهار قرن اخیر تاکنون به دولت نزدیک هستند. (۱ نفر)

پ) جمع بندی نتایج نهایی چالش های پیش روی شیعیان:

پس از بررسی چالش های بدست آمده از مطالعات اسنادی و مصاحبه با خبرگان و دسته بندی

و تلفیق موارد همگون، چالش های اساسی فراروی شیعیان در کویت به شرح زیر حاصل گردیده است.

۱- شیعیان کویت باید همت خود را در راه حفظ هویت جامعه ی شیعی به کار گیرند.

۲- اختلاف و تشتت بین گروه های مختلف شیعی که باعث کم شدن تعداد نمایندگان آنان در مجلس امت می شود.

۳- عدم وجود رهبری واحد و منسجم نبودن شیعیان به دلیل تفاوت های قومی، تقلید از مراجع مختلف و گرایش های سیاسی متفاوت.

۴- نظام قومیتی و خویشاوندسالاری در میان حکام کویت و جلوگیری از رشد قدرت سایر قومیت ها و مذاهب که حاکمیت آنان را با چالش مواجه نماید.

۵- طرح های دولت جهت تغییر بافت جمعیتی مردم کویت با عدم اعطای هویت کویتی به شیعیان و طرح های انتخابات با گرایش بی اثر نمودن رأی شیعیان و سایر موارد مشابه.

۶- گسترش وهابیت و سلفی های تندرو در حاکمیت و محدود نمودن مشارکت شیعیان در مناصب دولتی.

۷- تهاجم تبلیغاتی رسانه های کویتی که تحت تأثیر سیاست های قدرت های خارجی وهابیت و سلفی ها می باشند علیه شیعیان و فعالیت های مذهبی آنها نظیر ساخت مساجد و اجرای برنامه های مذهبی، چاپ و انتشار کتب و نشریات مذهبی، در جهت منزوی ساختن آنان.

۸- فشارهای سیاسی قدرت های منطقه ای و فرا منطقه ای معارض با شیعیان، جهت جلوگیری

ص: ۲۱۶

از توسعه نفوذ شیعیان در کویت.

۹- عدم مطالبه خواسته های شیعیان توسط تجار شیعی طرفدار دولت که در چهار قرن اخیر تاکنون به دولت نزدیک هستند.

ص: ۲۱۷

سؤال اول: سهم شیعیان در هریک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

با توجه به وزن جمعیتی ۲۵ درصدی شیعیان کویت که یک اقلیت قابل توجهی در این جامعه را تشکیل می دهند، ضرورت ایفای نقشی معادل یک چهارم قدرت سیاسی در دستگاه دولتی، مورد انتظار می باشد، در حالی که نتایج حاصل از تحقیق، بیانگر نقش ۷/۴ درصدی شیعیان در ارکان قدرت دولتی، و میزان نفوذ ۶/۹ درصدی در عناصر قدرت غیر دولتی می باشد. از این رو، ارتقای جایگاه شیعیان در ساختار قدرت دولت کویت به میزان حداقل ۳ برابر وضع موجود، ضروری می باشد.

سؤال دوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟

از نتایج یافته های به دست آمده از مطالعات اسنادی و مصاحبه ها، فرصت های پیش روی

شیعیان که برای رسیدن آنها به وضعیت مطلوب خود مؤثر می باشد عبارتند از: وجود فضای باز سیاسی در کویت، حضور وزرای شیعه در کابینه دولت، حضور تعداد محدودی از شیعیان در دولت و تعامل نسبی با آن، حضور شیعیان در سطوح میانی در برخی از وزارتخانه ها، حضور نمایندگان شیعه در مجلس امت کویت، سیاست

توازن در کویت از سوی دولت جهت کنترل

همزمان شیعیان و اهل تسنن سلفی تندرو، حضور شیعیان در عرصه علمی و فرهنگی، مشارکت شیعیان در امور اجتماعی از طریق مؤسسات خیریه، فعالیت های فرهنگی و بنگاه های اقتصادی کویت، اتحاد گروه های سیاسی شیعیان بدون در نظر گرفتن وابستگی مذهبی و اجتماعی، وجود احزاب سیاسی غیر رسمی شیعی و وفاداری شیعیان به حاکمیت قانونی کشور.

همچنین

سابقه تاریخی مثبت شیعیان در کویت، از جمله: دفاع در مقابل حمله صدام، تعامل خوب میان شیعیان و اهل تسنن کویت، زمینه مناسب فعالیت شیعیان در بخش اقتصادی، در اختیار داشتن مؤسسات رسمی خیریه فرهنگی و مذهبی، در

اختیار داشتن مساجد و حسینیه ها و صدها دیوانیه و وجود امکانات گسترده جمهوری اسلامی ایران، می تواند در نفوذ شیعیان در این مؤسسات مؤثر باشد تا از انزوای سیاسی آنان جلوگیری می کند و هویت خود را نیز باز یابند. تعامل خوب میان شیعیان و سنی ها غیر تندرو می تواند از هر گونه اختلافات فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی جلوگیری کند و تبلیغات جریانهای افراطی تکفیری را خنثی نماید.

همچنین علاقه مندی شیعیان برای تقویت خود، فرصت های مناسبی ایجاد می کند که این فرصت ها می تواند برای رسیدن شیعیان به جایگاه و وضعیت مطلوب خود در جامعه کویت مؤثر باشد از جمله مشروعیت سیاسی شیعیان را تحقق بخشد.

ص: ۲۲۰

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش‌های عمده‌ای مواجه‌اند؟

از نتایج یافته‌های به دست آمده‌ی اسناد کتابخانه‌ای و مصاحبه‌ها این مطلب روشن می‌شود که چالش‌هایی پیش روی شیعیان وجود دارد که مانع نفوذ و حضور شیعیان در سیستم‌های دولتی شده است و عمده این چالش‌ها عبارتند از: اختلاف نظر میان شیعیان و پراکندگی سکونت شیعیان در کویت و تأثیر آن در آراء شیعیان، عدم وجود رهبری واحد، وجود اختلاف سیاسی میان شیعیان، اعمال قانون انتخابات با جهت‌گیری غیر مؤثر شدن نقش شیعیان، عدم مشارکت شیعیان از طرف دولت در

تدوین سیاست در سطح عالی کشور، حضور خارجی‌ها و اعمال

فشار علیه شیعیان و تهاجم فرهنگی مبتذل غربی و ترویج فساد در جامعه و در میان جوانان کویت به ویژه جوانان تحصیل کرده، محدودیت پذیرش شیعیان در وزارتخانه‌های حساس،

عدم نفوذ شیعیان در حاکمیت علی‌رغم حضور محدود و صوری، قرار گرفتن در شرایط انزوای نسبی سیاسی و اجتماعی، برخورد تبعیض آمیز دولت در میان سنی‌ها و شیعیان، گسترش وهابیت و افزایش چشم‌گیر شمار سلفی‌های تندرو در حاکمیت، حمله روزنامه‌های کویت به عقائد و مرجعیت شیعه و به مجالس و دسته‌های حسینی، وهابی‌های کویت

ص: ۲۲۱

و فعالیت های فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و سیاسی آنها بر ضد شیعیان که به صورت سازمان یافته اجرا می شود، تغییر ترکیب جمعیت با طرح های مختلف منجمله عدم اعطای تابعیت به شیعیان کویت، عدم بهره برداری از فرصت ها و چالش مذهبی.

ص: ۲۲۲

۱- نتایج بدست آمده از بررسی جایگاه سیاسی شیعیان در ساختار سیاسی کویت در این تحقیق نشان می دهد که وضعیت سیاسی آنان نسبت به وزن جمعیتشان در ساختار سیاسی این کشور ناچیز است.

۲- فرصت ها و چالش های به دست آمده در این تحقیق نشان می دهد شیعیان کویت می توانند از کم کردن این چالش ها و استفاده از فرصت ها جهت افزایش قدرت سیاسی خود بهره برداری کنند.

۳- نتایج فوق نشان می دهد که: فضای نسبتاً باز سیاسی کویت از فرصتهای مناسب شیعیان در افزایش قدرت سیاسی خود در این کشور می باشد. از سویی فقدان رهبری، حساسیت دولت و نفوذ سلفی های تندرو در دولت، از چالش های اصلی آنها است.

- ۱- شیعیان باید تلاش نمایند تعریف مشترک از موجودیت ملی و دینی خود با جامعه کویت را در عین حفظ هویت مذهبی ارائه نموده و با حضور مؤثر و سازنده در جامعه، به تثبیت این هویت عینیت بخشند.
- ۲- شیعه کویت بایستی به فکر تمرکز بر محور رهبری واحد باشند تا در اتخاذ مواضع و پیگیری مطالبات با قدرت بیشتری برخورد نمایند.
- ۳- شیعیان باید ابتدا زیر ساختارهای اساسی را فراهم نمایند که تثبیت نمودن حق شهروندی شیعیان از آن جمله می باشد و مشارکت در پارلمان و حکومت در چارچوب قانون، نیازمند تثبیت شدن شهروندی است.
- ۴- اتحاد میان گروه های سیاسی شیعیان بدون در نظر گرفتن وابستگی مذهبی و اجتماعی، باعث می شود هویت خود را در جامعه کویت حفظ کنند.
- ۵- از توسعه ارتباطات حساسیت زا و یا ارائه یک روش ارتباطی تحریک کننده پرهیز گردد.
- ۶- تلاش برای همزیستی مسالمت آمیز با دیگر نحله های فکری در کویت.
- ۷- انسجام کارهای فرهنگی در میان شیعیان و اقدام به اطلاع رسانی گسترده و شفاف.
- ۸- توافق در میان شیعیان بر هوشیار بودن در برابر تبلیغات سوء که توسط دشمن

علیه آنان انجام می شود.

- ۹- ارائه تصویر روشنی از وفاداری شیعیان نسبت به یکدیگر و به دور از هرگونه پنهان کاری از خود در رفتار و کردار و اجتناب از هرگونه اقدام تفرقه افکنانه در ابعاد مختلف.
- ۱۰- تلاش برای اعتماد سازی با دولت، با رعایت تمام مبانی و ارزش های دینی و مذهبی.
- ۱۱- بالا بردن میزان تحصیلات، میزان قدرت مالی و حضور فعال در مراکز آموزشی به ویژه در دوره ابتدایی و دبیرستانی.
- ۱۲- شرکت جدی و همه جانبه در فعالیت های سیاسی و انتخابات های متعدد.
- ۱۳- تشکیل کار گروه های علمی، فرهنگی، اقتصادی و مذهبی با رویکرد ترقی خواهانه.
- ۱۴- بیان مظلومیت ها و محدودیت ها برای افکار عمومی و برخورد عاقلانه با جریانات سیاسی موجود در صحنه.
- ۱۵- بیان حقایق آرمانی شیعی جهت جلوگیری از شیعه ستیزی و شیعه گریزی با استفاده از انجمن های فرهنگی در نشر و تبلیغ امور فرهنگی و مذهبی.
- ۱۶- آسیب شناسی جوامع شیعی و تلاش جهت ارتقاء سطح کمی و کیفی مناطق شیعه نشین.
- ۱۷- اتحاد و پشتکار جدی در سیاست گذاری های لازم در پیشبرد جامعه شیعی کویت.
- ۱۸- تبلیغ امور فرهنگی و فکری ناب با استفاده از حسینیه ها و مساجد و دیوانیه ها.

۱۹- ترویج دروس مذهبی و فرهنگی توسط شخصیت های دینی و فرهنگی در قالب تشکیل جلسات، همایش ها، سمینارها و کنفرانس ها.

۲۰- حضور شیعیان در همایش ها و کنفرانس های اسلامی در داخل و خارج، جهت معرفی و تماس شیعیان با دیگر ملل کشورهای خارجی.

۲۱- معرفی شیعه از طریق رسانه ها و مطبوعات و نوشتن مقالات در هر مناسبتی، و شرکت در مناظره های تلویزیونی با افراد مخالف.

۲۲- عمل نمودن به مسائل فقهی و شرعی جهت درس گرفتن دیگران از آنان.

۲۳- ساختن کتابخانه ها با تجهیزات کامپیوتر جهت معرفی مذهب شیعه و استفاده از تکنیک های تبلیغاتی روز.

۲۴- شیعیان برای احقاق حقوق خود باید از فرصت های قانونی

استفاده کنند، فعالیت های شیعیان باید عمدتاً

در چارچوب های قانونمند صورت گیرد و از درگیر شدن با دولت پرهیز نمایند.

۲۵- شیعیان باید از رویکردهایی که به جنگ طائفه ای منجر می شود به شدت پرهیز نمایند؛ زیرا اولاً قدرت حاکمیت و تسلط آنان بر اوضاع

بسیار زیاد است و ثانیاً چنین رویکردی به اتحاد سلفی ها و حاکمیت منجر شده و وضعیت نامطلوب تری را برای شیعیان رقم می زند.

ص: ۲۲۷

۲۶- برای خنثی نمودن دیدگاه‌ها و تبلیغات ضد شیعی، با ارائه عملکردهای مثبت و بهره برداری از تمامی ابزار تبلیغاتی به صورت مستمر تلاش نمایند.

۲۷- تعامل خوب میان شیعیان و سنیان غیرتندرو می‌تواند از هرگونه اختلافات فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی جلوگیری کند و تبلیغات جریانهای افراطی تکفیری را کاهش دهد.

۲۸- با تشکیل N.G.O ها و تشکل‌های قانونی، جایگاه خود را در جامعه کویت گسترش دهند.

۲۹- از مزیت‌های ارتباط با جمهوری اسلامی ایران باید به شکل هوشمندانه بهره‌مند شوند لیکن این ارتباط باید دارای چارچوبی قانونمند و هم‌راستا با طرح‌های توسعه ارتباطات کشور کویت با همسایگان من جمله جمهوری اسلامی ایران باشد.

۳۰- ارتقای سطح کیفی شیعیان در ابعاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی.

ص: ۲۲۸

- ۱- آخوند فرج، عبدالرضا، شناخت کشورهای اسلامی، شرکت چاپ و نشر ایران، ۱۳۸۰ ه- ش.
- ۲- آقا بخشی و افشاری راد، علی و منیر، فرهنگ علوم سیاسی، نشر چاپار، ۱۳۸۶، ه- ش.
- ۳- ترابی، علی، آشنایی با امارات، ۱۳۷۹.
- ۴- کاظمی دینان، مرتضی، علل خیزش شیعیان حاشیه ی خلیج فارس، مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۸ ه- ش.
- ۵- لک زایی، شریف، حقوق و اختیارات اقلیت ها، فصلنامه دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۳ ه- ش.
- ۶- متقی زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس، مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۴ ه- ش.
- ۷- محجوب، محمود، گیتا شناسی کشورها، مؤسسه گیتا شناسی، ۱۳۶۴ ه- ش.
- ۸- محمدی، منوچهر، بازتاب جهانی انقلاب اسلامی، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۵ ه- ش.

- ۹- حیدر دره، مبانی جغرافیای سیاسی، انتشارات سمت، ۱۳۸۵ هـ.ش.
- ۱۰- شوتار سوفی، شناخت و درک مفاهیم جغرافیای سیاسی، سید حامد رضیئی، انتشارات سمت، ۱۳۸۶ هـ.ش.
- ۱۱- سیفی، حسن، آشنایی با کشور کویت، انتشارات مرکز آموزش صیاد شیرازی، ۱۳۸۶ هـ.ش.
- ۱۲- عزیززی، ستار، حمایت از اقلیت ها در حقوق بین الملل، انتشارات نور، ۱۳۸۵ هـ.ش.
- ۱۳- فولر، گراهام ای، شیعیان عرب مسلمانان فراموش شده، خدیجه تبریزی، مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۴ هـ.ش.
- ۱۴- رودباری، لواء، شناسنامه کویت، مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت خارجه، ۱۳۷۵ هـ.ش.
- ۱۵- توال، فرانسوا، ژئوپلتیک شیعه، کتابون ناصر، انتشارات ویستار، ۱۳۸۴ هـ.ش.
- ۱۶- توال، فرانسوا، ژئوپلتیک شیعه، عبد الرضا قاسم آقا، نشر آمن، ۱۳۷۹ هـ.ش.
- ۱۷- خوبروی، پاک، اقلیت ها، نشر شیرازه، ۱۳۸۰ هـ.ش.

ب) کتاب های عربی

- ۱- جمال، عبد المحسن یوسف، لمحات من تاریخ الشیعه فی الكويت، دار النبأ للنشر والتوزیع، ۲۰۰۵ م.
- ۲- الغزالی، صلاح محمد عیسی، الجماعات السیاسیه الکویتیة فی قرن (۱۹۱۰ - ۲۰۰۷) کویت، ۲۰۰۷ م.

ص: ۲۳۰

۳- جزوه جنبش توافق ملی اسلامی، نقش جنبش های سیاسی در کویت، از کتاب دکتر سامی الخالدی، ۲۰۰۲ م.

پ) مقالات

۱- احمد وند، علی محمد، کارگاه مدیریت استراتژیک، ۱۳۸۷ ه.ش.

۲- صادقی، شیعیان کویت، وزارت خارجه، ۱۳۸۷ ه.ش.

ت) منابع اینترنتی

۱- آفتاب، مراسم شهید مغنیه در کویت، ۲۹/۱۱/۱۳۸۶، سایت (www.aftab.ir).

۲- الدعوه، ۲۱/۳/۲۰۰۸، سایت الدعوه نت.

۳- القبس، کویت، ۲۴/۱۲/۲۰۰۵، سایت روزنامه القبس.

۴- انصار نیوز، مراسم شهید مغنیه در کویت، ۱۸/۱۲/۱۳۸۶، سایت (www.ANSARNEW).

۵- ابنا، نبذه عن الوقف الجعفری فی الکویت، دبیرخانه اوقاف، ۱۹/۷/۲۰۰۷، سایت (www.ABNA.iR)

۶- جواد- محمد، دیوانیه ها در کویت، ۱۶/۵/۱۳۸۶، سایت رسانه

۷- جزوه مقالات سیاسیون کویت، ۱۳۸۷، قرارگاه نوح

۸- جمهوری - روزنامه، انتخابات مجلس الامه کویت، ۱۳۸۸، سایت روزنامه جمهوری.

۹- دهقانی - ناصر، پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان کانون بیداری جهان، ۱۳۸۷، سایت خبرگزاری ایسکا نیوز

۱۰- ولی عصر، توزیع کتابی در اهانت به مذهب تشیع در کویت، ۲۰/۱۰/۱۳۸۷، سایت

- ۱۱- ویکی پدیا، جایگاه کشور کویت روی نقشه، سایت دانشنامه آزاد، ۱۹/فوریه/۲۰۰۹.
- ۱۲- ولایتی، فرق شیعه، مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۵، سایت (www.shia-news.com).
- ۱۳- ویکی پدیا، ۱۳۸۸، سایت ویکی پدیا
- ۱۴- حوزه نت، ۱۳۸۶، سایت حوزه نت
- ۱۵- حسین، تاسیس جمعیت سیاسی جدید، ۱/۴/۱۳۸۵، سایت (salaf.blogfa.com).
- ۱۶- حسین، فتنه گری در کویت، خبرگزاری مهر، ۱۳۸۵، سایت (salaf.blogfa.com).
- ۱۷- حبیبی، احمد، عدم شرکت شیعیان در همایش وحدت اسلامی، ۱۸/۱۲/۱۳۸۶، سایت خبرگزاری رسا.
- ۱۸- حسین، مقابله با وهابی های کویت، خبرگزاری مهر، ۱/۴/۱۳۸۵، سایت (salaf.blogfa.com).
- ۱۹- حبیبی، احمد، عدم دعوت شیعیان در همایش، ۲۵/۸/۱۳۸۶، سایت (yarebihamta.mihanblog.com).
- ۲۰- الحسنی - محمد علی، راه اندازی مرکز گفتگوهای شیعه و سنی کویت، ۳/۹/۱۳۸۷، سایت (www.furdnnews.ir).
- ۲۱- یا حسین، تخریب مسجد، ۱۹/۷/۲۰۰۷، سایت یا حسین
- ۲۲- کار گزاران، سلفی ها دشمنان شیعیان ۶/۳/۱۳۸۷، سایت کار گزاران
- ۲۳- کوهساری، مفید، تأملاتی پیرامون شیعیان کویت، سال ۱۳۸۶، سایت (www.persagoo.com).

- ۲۴- مرکز پژوهشی استراتژیک آمریکا، نقش اقتصادی و بازرگانی شیعیان کویت، ۱۳۸۷، سایت (www.shia-news.com).
- ۲۵- میهن بلاگ، فیلم سریال (للخطایا ثمن)، سایت شیعه نیوز، ۲/۶/۱۳۸۶، سایت (www.mihanblog.com).
- ۲۶- مدنیان و کجیاف، ۱۸/۲/۱۳۸۷، سایت (www.foroneiran.com).
- ۲۷- مرادی، شهاب، کویت چند حسینیه دارد، ۱۵/۲/۱۳۸۵، سایت (www.shahab.moradi.ir).
- ۲۸- مرادی، شهاب، مذهب رسمی کویت، ۱۳۸۵، سایت (www.shahab.moradi.ir).
- ۲۹- مدیر، حقوق اقلیت ها، ۲۹/۳/۱۳۸۷، سایت نوگرا
- ۳۰- مرکز تحقیقات اندو تیربل آمریکا، نقش اقتصادی و بازرگانی شیعیان، شیعه نیوز، ۱۳۸۷، سایت (www.shia-news.com).
- ۳۱- محمدی، اخراج شیعیان، ۱۳۸۶، سایت خبرگزاری مهر.
- ۳۲- نور پرتال، جایگاه حضور شیعیان، ۳۰/۸/۱۳۸۷، سایت (www.noorportal.net).
- ۳۳- نور پرتال، فعالیت پارلمانی شیعیان، ۳۰/۸/۱۳۸۷، سایت (www.noorportal.net).
- ۳۴- نوگرا، حمایت از اقلیت ها در حقوق بین الملل، ۲۹/۳/۱۳۸۷، سایت (www.noorportal.net).
- ۳۵- نور پرتال، نفوذ وهابیت تکفیری در دولت، ۳۰/۸/۱۳۸۷، سایت (www.noorportal.net).
- ص: ۲۳۳

- ۳۶- ستبر، ساسان، فرآیند نهادینه شدن تبعیض علیه اقلیت ها، ۱۶/۹/۲۰۰۷، سایت (www.foroneiran.com)
- ۳۷- عزیزی - آرش، جهان، درس های دموکراسی کویتی، ۹/۳/۱۳۸۷، سایت (www.kargozaaran.com)
- ۳۸- علی - محمد، اقلیت ها و حقوق بین الملل، سایت هوگر، ۷/۳/۱۳۸۵، سایت (www.hogr.com)
- ۳۹- عزیزی - ستار، کتاب حمایت از اقلیت ها در حقوق بین الملل، انتشارات نور، سال ۱۳۸۵-۸/۹/۲۰۰۸، سایت (iranbar.org)
- ۴۰- علوم فرهنگی، تعیین علی محمد المؤمن به سمت ریاست ستاد ارتش، ۲۰۰۶، سایت علوم فرهنگی.
- ۴۱- فراهانی، حمله وهابیان به خواسته های شیعیان در کویت، ۱۶/۸/۱۳۸۶، سایت (www.go.blogfa.com)
- ۴۲- فرحان، ناصر، سریال للخطایا ثمن، ۲۰۰۷، سایت (www.abna.ir)
- ۴۳- فریدند، بازداشت المهری، ۶/۱۲/۱۳۸۴ (www.faridnad.blogfa.com)
- ۴۴- فرحان، سوار شدن دولت بر موج اختلافات، ۱۶/۸/۱۳۸۱، سایت (www.abna.ir)
- ۴۵- صبح ایران، راز خاندان آل صباح، ۱۴/۱۲/۱۳۸۶، سایت ابتکار

- ۴۶- روزنامه الوطن، انتصاب يك شخصیت شیعی در کویت، ۹/۱۳۸۶، سایت (www.persagoo.com)
- ۴۷- روزنامه الوطن کویت، حمله به مراسم عزاداری شیعیان، ۱۶/۸/۱۳۸۶، سایت (www.go.blogfa.com)
- ۴۸- شیعه آنلاین، بازداشت سه نماینده کویتی، سایت گلف نیوز، ۲۹/۱۲/۱۳۸۶، سایت (www.Shia.online.ir)
- ۴۹- شیعه نیوز، جلوگیری از توزیع کتب شیعی، ۲۶/۸/۱۳۸۶، سایت (www.shia-news.com)
- ۵۰- شیعه نیوز، محدود کردن فعالیت ها مذهبی شیعیان در کویت، ۱۲/۱۰/۱۳۸۷، سایت (www.shia-news.com)
- ۵۱- شیعه نیوز، جزئیات سریال ضد شیعی للخطایا ثمن، سایت جهان نیوز، ۲۲/۵/۱۳۸۷، سایت (www.shia-news.com)
- ۵۲- شبکه آنلاین، همایش وقف جعفری، ۲/۱/۱۳۸۸، سایت (www.onlian.com)
- ۵۳- شبکه آنلاین، بازداشت شیعیان المعتوق، ۱۹/۱۲/۱۳۸۶، سایت (www.onlian.com)
- ۵۴- تشیع، پیشینه شیعیان، ۱۳۸۸، سایت (www.shia-news.com)

۵۵- شیخ صدوق، حقوق اقلیت ها در اسلام، ح ۳، ص ۱۲۳

۵۶- شبکه سنی ها، وقف جعفری، ۲۰۰۳، سایت سنی ها

۵۷- شیعه نیوز، کنترل خطبه های نماز جمعه، ۱۲/۱۰/۱۳۸۷، سایت (www.shia-news.com)

۵۸- شیعه نیوز، ممنوعیت شیعیان در نمایشگاه کتاب، ۸/۱۳۸۶/۲۶، سایت (www.shia-news.com)

۵۹- شیعه نیوز، نیروهای امنیتی کویت، خبرگزاری فارس، ۱۳۸۶، سایت (www.shia-news.com)

۶۰- خبرگزاری مهر، تصمیم کویت بر اخراج شیعیان از کویت، ۱۳/۱۲/۱۳۸۶، سایت روزنامه المستقبل.

۶۱- خان محمدی، موسسه شیعه شناسی، ۱۲/۱۰/۱۳۸۷، سایت (www.shia-news.com)

۶۲- خالدی- سمانه، اقلیت، پژوهشکده باقر العلوم، سال ۱۳۸۷، سایت (www.pajoohe.com)

۶۳- خبرگزاری فارس، آماده باش نیروهای امنیتی کویت، ۲۱/۱۲/۱۳۸۶، سایت (www.shia-news.com)

۶۴- خبرگزاری مهر، اخراج شیعیان، ۱۳/۱۲/۱۳۸۶، سایت خبرگزاری مهر

ص: ۲۳۶

۶۵- خبرگزاری مهر، تعطیل روز عاشورا، ۲۵/۱۰/۱۳۸۶، سایت (www.iranculture.oeg)

۶۶- طباطبایی، ندا، حقوق اقلیت ها در اسلام، اماکن مذهبی اقلیت ها، سال ۲۰۰۷، سایت (www.noorportal.net)

۶۷- طباطبایی، ندا، اماکن مذهبی اقلیت ها، سال ۱۳۸۶، سایت (www.noorportal.net)

۶۸- غلام رضا کیانی، وفا غفاریان، ماهنامه تدبیر، ۲/۱۰/۱۳۸۵، سایت (www.HARKAT.com)

ص: ۲۳۷

مصاحبه با خبرنگان و متخصصان

در این بخش جهت تقویت و غنا بخشیدن به مطالب تحقیق و تطبیق مطالب حاصله با مطلب ارائه شده در این تحقیق، با تعدادی از خبرنگاران علمی پیرامون وضعیت سیاسی شیعیان و جایگاه و نقش آنان در عرصه سیاسی کویت در چارچوب سؤال‌های مطرح شده مصاحبه‌ای انجام شد. در این مصاحبه‌ها مطالب و نتایج مطلوبی به دست آمد که با نتایج تحقیق همخوانی دارد. همچنین، نتایج و مطالب مشترک مصاحبه‌شوندگان و نیز نتایج فرم تکمیلی سهم شیعیان در قدرت و حاکمیت کویت در زیر ارائه می‌شود.

۱- مصاحبه شونده (۱)

در معرفی کویت که لاجرم باید آنرا یک واحد سیاسی و یا یک کشور بپذیریم، می‌توانیم این کشور را یک واقعیت که در صحنه وجود دارد و این کشور در حوزه جغرافیایی یا یک چارچوب مرزی یا هیأت حاکمه با جمعیتی که در آن زندگی می‌کنند در نظر بگیریم، ولی واقعیت امر این است که کشورهایی مثل کویت خصوصاً در حوزه خلیج فارس، کشورهایی هستند که ساخته و پرداخته کشورهای استعماری اند که در قرن بیستم ساخته شده‌اند و هیأتی را در آنجا آوردند و حاکم کردند و نهایتاً این چارچوب‌های سیاسی را راه انداخته‌اند. اما

به خاطر منابع زیر زمینی به ویژه نفت که در خلیج فارس است؛ کشورهای استعمارگر مثل انگلیس و بعد از دهه چهل میلادی آمریکا نفوذ گسترده در این کشورها پیدا کردند. اگر بخواهیم در حقیقت، سازنده قدرت و ارکان اصلی قدرت را در کشورهایی مثل کویت ببریم، به نظر من انگلیسی ها در حفظ شالوده قدرت در کویت نقش اصلی را ایفا می کنند و شاید شاهد برای این مسئله، وجود مستمر خاندان آل صباح در رأس حکومت که بیشترین قرابت را با انگلیس داشته اند، باشد.

دوم اینکه پشتیبانی پولی که انگلستان از کویت انجام می دهد و تا هم اکنون اگر نگاه کنیم، کشور کویت جزو نادرترین کشورهای دنیا است که ارزش پولی او شاید تا حد زیادی نزدیک لیره استرلینی و انگلیس است و سقوط و نزول بسیار کمی دارد، این نشان دهنده اینست که شالوده قدرت تا امروز در اختیار انگلیسی ها باقی مانده و دست های آشکار و پنهان انگلستان و نهادهای سیاسی و امنیتی و اقتصادی این کشور اخیرا در مدیریت کشور کویت، وضعیت و نقش اول را ایفا کرده اند. طبیعی است برای سومی سازی قدرت، انگلیسی ها تکیه خودشان را به خاندان آل صباح در حد زیادی حفظ بکنند و در واقع عامل بومی و اولی و مؤثرترین عامل بومی که بعنوان رکن قدرت در کویت محسوب می شود، خاندان آل صباح را در نظر بگیریم که شامل پادشاه، نخست وزیر و وزراء و نیز شاهزادگان می باشد که در حقیقت ارکان سیاسی و اقتصادی و تاحدی امنیتی و نظامی در

کویت را در اختیار دارند. اینان هستند که تعاملات مستقیم و همیشگی را با آن قدرت پنهان انگلستان تنظیم می کنند و روابط را با آمریکایی ها منظم می کنند و در ایفای نقش منطقه ای خصوصاً در چارچوب شورای همکاری خلیج فارس، همین گروه حاکم هستند که در حقیقت سیاست گذار و پیگیر روابط خارجی، داخلی و منطقه ای و در فضای بین المللی مرتبط با قدرت های بزرگ مانند انگلیس و آمریکا و نیز عربستان در منطقه هستند. از این دو قدرت و دو عامل که بگذریم؛ باید به بقیه ارکان قدرت بعنوان عوامل و یا دست پروردگان این دو قدرت نگاه کنیم و می توانیم بگوییم آنها قدرت های ذاتی هستند که می توانند در صحنه کویت تغییرات ایجاد کنند و همان ها هستند که حضور دارند و مؤثرند؛ اما قدرت تأثیر خودشان را از همین منشأ قدرت که عرض کردم می گیرند.

فرض کنیم که کویت جزو اولین کشورهای حوزه خلیج فارس است که بنا را بر رویه دموکراسی گذاشت و این دموکراسی را در تشکیل مجلس امت یا مجلس ملی خودشان متبلور کرد. در اینجا در حقیقت فضایی ایجاد نمود تا تنشهای داخلی و گفتمان داخلی را متمرکز و هدایت کند. مجلس امت شاید در تصمیم سازی و یا قانون سازی و یا قانونمند کردن در کویت تأثیرگذار باشد. وقتی ترکیب نمایندگان را نگاه کنیم مجموع فراکسیون ها و یا دیوانیه ها که در کویت تشکیل می شود، آنها در حقیقت نمایندگان همان قدرت هایی هستند که در بالا عرض کردم؛ هیأت حاکمه، خاندان سلطنتی و آن دست های پنهان آمریکا و انگلیس هستند که می توانند نمایندگان در کویت داشته باشند. اما به هر حال همان رفتار

دموکراسی باعث شد که مقامات کویتی و حتی قدرت های پنهان، برخی جنبش های سیاسی در کویت را بپذیرند. مثلاً ما در سنوات گذشته شاهد بروز جریان های سلفی (البته سلفی های قابل کنترل که ریشه مذهب وهابیت و سلفی گری را دارند، اما از حیث منش برخوردار با پدیده ها، مثل القاعده عمل نمی کنند بوده ایم، لذا آنها نماینده برخی گرایش های داخلی کویت هستند اما در حقیقت می توانند سوپاپ های کنترلی باشند که از گرایش این نوع تفکرها به سمت تندروی ها جلوگیری کنند. به همین خاطر مجلس امت در عین حالی که یک روش دموکراسی را به منطقه و دنیا معرفی می کند، فضایی را در کویت ایجاد کند برای تخلیه آن تنش های فکری و سیاسی ای که لاجرم به خاطر تأثیرات منطقه ای که مثلاً از عربستان روی کویت و کشورهای منطقه گذاشته می شود پاسخ گو باشد و آنجا می تواند جریان های سلفی را تخلیه کند و آن قدرت را نگه دارد. به هر حال این مجلس امت به قدری که یک قدرت تغییر داشته باشد و بتواند در برابر عوامل اصلی قدرت مثل خاندان سلطنتی و یا قدرت هایی پنهانی مثل انگلیس و آمریکا قد علم بکند تا شرایط جدیدی را بر کویت حاکم نماید و یا حتی اراده مردمی را بتواند هدایت بکند و در مسیر دیگری قرار بدهد این را ما نمی توانیم اکنون برایش تلقی بکنیم، شاید هم یک بخشی از این عدم توانایی به نظامات و قوانین مصوب مرتبط باشد که کنترل مجلس به یک شکلی به پادشاه و خاندان سلطنتی بر می گردد و لذا مثل انحلال مجلس و تعیینات جدیدی که صورت می گیرد به شکلی تابع همان

تغییرات و تحولات در صحنه داخلی کویت در قدرت مرکزی یعنی خاندان سلطنتی است. از این سه پایه که عبور بکنیم آنچه که بتواند در قدرت تأثیرگذار باشد جمعیت کویت است که شاید انگیزه ای در بین آنها برای یک حرکت مردمی در صحنه کویت وجود نداشته باشد. اگر بحث سیاسی را مطرح بکنیم معمولاً چون در این نوع کشورها خواسته های سیاسی تابعی از اراده های خارجی و منطقه ای هست و بزرگترین قدرت منطقه ای که در صحنه کویت هست عراق و عربستان می باشد، در نگاه اول هیچگاه تغییری از درون کویت صورت نخواهد گرفت.

لذا کویت به خاطر فشارها و یا حتی می توانیم بگوییم به خاطر سازش هایی که در سطوح بالای منطقه ای و بین المللی انجام می شود؛ از تنش های سیاسی بسیار کمی برخوردار هستند و محرومیت های داخلی هم در حقیقت، قدرت تأخیر را در کویت ایجاد نمی کند که بتوانیم بگوئیم این ها به عنوان پایه های قدرت شناخته می شود لذا بخش وسیعی از جمعیت کویت با وضع موجود کنار آمده و پذیرفته، انگیزه تغییر در آن زنده نیست بخشی هم که در حقیقت انگیزه تغییر در آن ها وجود دارد آن هم تابعی از وضعیتی هست که در حقیقت تمام قدرت های منطقه ای و بین المللی و حتی داخلی سعی کردند آن را کنترل کنند و آن ها هم، هم منع قانونی دارند هم مشکلات به اصطلاح توانی دارند جهت اینکه بتوانند این توان را به درجه ای برسانند که بتوانند تغییرات ایجاد بکنند منظورم آن بخشی از کویت هستند که کویتی شناخته نمی شود اما در کویت زندگی می کنند که این ها با بخاطر اختلافات مذهبی یا بخاطر نداشتن تابعیت آن کشور و یا حتی بخاطر

نیاز وابستگی ای که به کار در کویت دارند اینها هم تمایلی به ایجاد تغییر در صحنه کویت ندارند یا تغییرات آنها و خواسته هایشان آنقدر محدود هست که می تواند در دایره محدود، حل و فصل شود لذا جمعیت و قدرت های معارض در کویت آنقدر نضیح پیدا نکرده اند و یا مدیریت و رهبری آنان آنقدر قوی نیست که بتواند در صحنه کویت نقش ایفا بکند به همین خاطر من جمعیت را خیلی پایه های قدرت تلقی نمی کنم.

سؤال: به نظر شما آیا قوه قضائیه تأثیری در قدرت حاکمه دارد چونکه شما گفتید قوه مجریه و مقننه به دلایلی در سیاست گذاری و قدرت نقشی دارند.

عرض کردم: تعاملات داخلی یا مدیریت وضع داخلی، تابعی از خاندان سلطنتی است و خاندان سلطنت (اگر هم در حقیقت شاهزادگان با هم اختلاف داشته باشند) ارکان قدرت را تشکیل می دهند. مثلاً قوه قضائیه را اگر بخواهیم آنالیز بکنیم آن سطوح بالای تصمیم گیرنده کسانی هستند که از همان شاخه خاندان سلطنتی می باشند و وقتی ارتباطات پنهانی با آن دست های پنهان دارند، در حقیقت تعاملات داخلی را تنظیم می کنند. شما برگردید به آن مشکلاتی که برای انتخاب پادشاه صورت گرفت؛ بعضاً در انتخاب آن فرد حرف های زیادی زده می شد اما نهایتاً چون آن دست پنهان تصمیم گرفت که چه کسی باید پادشاه باشد، همه بلافاصله پذیرفتند، علی رغم اینکه نارضایتی در شاهزادگان وجود داشت. این در کل نظام های موجود در منطقه هست یعنی در عربستان، قطر، بحرین، در امارات و تا یک حدی هم در عمان قابل تعریف هست، اما در کویت بیشتر است.

به دلیل اینکه تنش های سیاسی خیلی به ندرت در کویت صورت گرفته که ما بتوانیم نمونه های موفق را در این زمینه بیاوریم به این خاطر قوه قضائیه هم شاخه ای از همان درخت اصلی از تنه خاندان سلطنتی به هر صورتی که با هم کنار آمده اند می باشد.

قوه قضائیه یکی از پایه های قدرت است؛ وقتی می گوئیم خاندان سلطنت شامل: رؤساء شرکت های اقتصادی، ریاست بانک ها و غیره می شود که شالوده تجارت خارجی، تجارت داخلی در دست شاهزادگان است. آنان در سهمیه بندی قدرت خاندان سلطنتی به یک شکلی کنار هم آمده اند، در این وضع هر کس سهم خود را می گیرد و زندگی خودش را دنبال می کند، نهایتاً این خاندان سلطنتی به عنوان رکن اصلی قدرت بومی است که می تواند در آن اعمال تغییر بشود. اینکه آنان با هم چند قطب شوند مثلاً فرزندان این شاهزاده یک طرف و فرزندان آن شاهزاده طرف دیگر در کویت کم اتفاق افتاده است.

نتیجه اینکه قوه قضائیه به یک شکلی از آن خاندان سلطنتی است و تأثیری در تغییر قدرت حاکم ندارد.

سؤال

اول: سهم هر یک از عناصر عمده قدرت در تصمیم گیری و اعمال قدرت به چه میزان است؟

با توجه به این وضعیتی که در کویت من می بینیم، سهم عناصر را بهمان شکل می توانم تقسیم کنم، یعنی یک سهم ۶۰٪ برای خاندان سلطنتی در صحنه های داخلی قائل هستم، سهم قدرت در تصمیم گیری و اعمال قدرت سهم ۲۰٪ را برای مجلس امت و ارکان قانون گذاری که

ص: ۲۴۵

تنظیمات داخلی را بیشتر دنبال می کنند و ۲۰٪ هم سایر شاخه ها. شاخه هایی که می گویم همان لابی های اقتصادی، لابی های خارجی، لابی های امنیتی و اطلاعاتی و نظامی آنها که سرشاخه هایش همان شاهزادگانی هستند که این کارها را انجام می دهند؛ من جمله قوه قضائیه که ۲۰٪ متعلق به آنها است. تابعی از قدرت خاندان سلطنتی هستند که تقریباً می توانیم بگوئیم صحنه داخلی کویت به شکل عجیبی توسط هیأت سلطنتی اداره می شود.

اما اگر قدرت کل کویت را تقسیم بکنیم می توانیم بگوئیم در مسائل اساسی (که در تعیین آن، انگلیسی ها و آمریکایی ها، نقش اساسی دارند) نقش کنترلی دارند، نقش امر و نهی دارند. بنابراین اداره خاندان سلطنتی به یک شکلی تابع تصمیمات و توصیه هایی است که از جانب قدرتهای پنهان صورت می گیرد. و این را تقسیم بندی نمی کنم بخاطر اینکه آنان دست پنهان اند نه آشکار. در این گونه پژوهش ها نمی توان برای آنان درصدی تعیین کنیم.

(سؤال فرعی) نقش آمریکا و انگلیس چند درصد است؟ در ۶۰٪ که گفتیم همان اداره خاندان و تصمیم گیری، در حقیقت تابع همان دستان پنهان هستند.

سؤال دوم: سهم شیعیان در هر یک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

کویت یک جمعیتی دارد که اهل تسنن بیش از شیعیان هستند ولو اینکه از لحاظ ادبی اگر یک آمار دقیقی گرفته شود، آمار شیعیان بر آمار اهل تسنن غلبه پیدا می کند. این یک واقعیتی است که حتی خاندان سلطنتی هم به این واقعیت به یک شکلی آگاه است، اما

سعی کرده است آن را با یک مکانیزمی یا مخفی کند و یا کنترل نماید. به عنوان نمونه؛ ندادن شناسنامه به کسانی که ساکن هستند و مذهب شیعی دارند را می توانیم ذکر کنیم. به همین خاطر بخش وسیعی از جمعیت شیعه کویت، کویتی شناخته نمی شوند. و آن را به اصطلاح، «دون ها» می گویند. اگر این جمعیت را در نظر بگیریم، آن بخشی از شیعیان که کویتی شناخته می شوند و دولت و حکومت به وجود آنان اعتراف دارند به نظر من علی رغم تفاوت مذهبی که بین این جمعیت و خاندان سلطنتی وجود دارد، به یک شکلی هضم در نظام هستند، لذا من فکر می کنیم شیعیانی که در کویت هستند خیلی خودشان را جدا از خاندان سلطنتی و یا دارای وضع غیرعادی تلقی نمی کنند و به همین خاطر به این خاندان متصل هستند و به عنوان موظفین (کارمندان دولت) و کارگذاران در این نظام کار می کنند و یا سرمایه دارانی هستند که می توانند نقش خوبی در نظام قدرت داشته باشند، اما هیچ وقت نمی توانیم شیعیان را در قدرت بالای تصمیم گیری که در حقیقت جایگاه شاهزادگان است تعریف کنیم. حتی در مجلس امت هم اگر نگاه کنیم این نقش نسبت به بقیه جناح ها و مذهب اهل تسنن در کویت بسیار کم رنگ تر نمود پیدا کرده است. به نظر من، شاید یک تعمد و یا نگرانی و یا هراسی در میان رهبران و نخبگان شیعه کویتی وجود داشته باشد که هیچ وقت نخواسته اند از وضع موجود خارج شوند و یا شرایط جدیدی را برای سهم خواهی در قدرت و در توزیع قدرت دریافت کنند و علت آن، تفاوت مذهبی است که شیعیان با خاندان سلطنتی

دارند و شاید خاندان سلطنتی در خودش هیچ شیعه ای را نپذیرد و یا تصور اینکه یک شیعه شاهزاده باشد، خیلی ضعیف است، بنابراین شیعیان را در سطح پایین قدرت می بینم. ما در سطح میانی مدیریتی و در سطح پائین، لابی های اقتصادی و سیاسی و امنیتی شیعیان را می بینیم که در آنجا نقش ایفا نمی کنند.

لذا نقش شیعیان در قدرت به یک نقش وابسته است، مستقل نیست، قدرت تغییر ندارد و به شدت تحت کنترل است و می تواند به اصطلاح تحت فشار قرار بگیرد، بنابراین بهترین وضعی که شیعیان در سطوح میانی مدیریتی و تأثیر اقتصادی دارند و می توانند در تصمیم سازی ها تأثیر داشته باشند بعید می دانم که ۱۰٪ باشد و بین ۱۰-۱۵٪ می باشند.

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش هایی برخورد دارند؟

مهم ترین چالش عمده که شیعیان با آن روبرو هستند، بحث مذهبی است. کویت یا کشورهای عربی حوزه خلیج فارس زمانی که سلفی ها و یا وهابی ها در منطقه می خواستند نمود سیاسی پیدا کنند و یا گرایش مذهبی می خواست نمود پیدا کند، شرایط بهتری داشتند، اما به محض اینکه سلف گری و یا وهابی گری نمود سیاسی پیدا کرد. بر شیعیانی که در اقلیت بودند و یا در حاکمیت نقشی نداشتند تأثیر مضاعف داشت. به نظر من کویت از این وضعیت مستثنی نیست و به خاطر تأثیر پذیری مذهبیون اهل تسنن کویت از اندیشه سلفی، یک فشار مضاعف از حیث طائفی و مذهبی را به شیعیان وارد کردند.

این اولین چالش فکر می‌کنم. یعنی اگر امروز در کویت جمعی از شیعیان بخواهند در مجلس امت و یا در بخش اقتصادی و یا در بخش امنیتی و سیاسی، حضور پیدا کنند، مسؤول بشوند و آنجا بخواهند نقش پیدا کنند به نظر من اولین کسانی که به این وضعیت اعتراض می‌کنند خود نمایندگان مجلس امت هستند که اندیشه سلفی دارند و به این اختلاف دامن می‌زنند و نمی‌گذارند شیعیان رشد پیدا کنند.

چالش بعدی مقبولیت تابعیت شیعیان در کویت است که در این چند سال شیعیان کویتی نتوانسته‌اند خودشان را به عنوان یک شهروند واقعی کویتی جا بیندازند این حالا یا از طرف خاندان سلطنتی یا آن دستان پنهان استعمار یا شرایط دیگری بوده که باعث گردیده توازن جمعیتی بین اهل تسنن و شیعه برقرار نشود.

در درون خود جامعه شیعه به نظر من رهبری خیلی بحث مهمی است؛ رهبری شیعیان به عنوان چالش درونی جامعه شیعه که شیعه کویت نتوانسته هنوز آن رهبریت و آن جامعیت رهبری را در فرد یا مجموعه‌ای مشخص بروز بدهد. شاید علت اصلی این هم بر می‌گردد به مدرسه‌های مختلفی که در میان شیعیان وجود دارد و تأثیری که افراد نخبه‌ای که می‌توانند رهبری را برعهده بگیرند از حوزه نجف، حوزه قم و شاید مثلاً از فضاهای دیگری مثل لبنان، تأثیر بگیرند یا سوریه که اینها اخیراً به اصطلاح یک مکاتب یا دفاتری هستند که به هر حال شیعه دنیا را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بعد از انقلاب اسلامی، نظام اسلامی در

ایران و انقلاب اسلامی سعی کرد در آن موج اولیه خودش به یک شکلی تمام شیعیان دنیا را تحت تأثیر قرار دهد و کویت هم مستثنای از این وضع نبود اما قدرت شیعه در کویت به حدی نبود که بتواند پذیرش این پتانسیل را داشته باشد تا با آن به عنوان یک نیرو، به عنوان یک قدرت، به عنوان یک پارامتر مهم و به عنوان یک جریان تأثیرگذار صحنه کویت را مدیریت بکند خودش را حداقل به عنوان یکی از ارکان تعیین کننده قدرت در کویت معرفی بکند. این هم بخاطر همان اختلافاتی بود که بین مدرسه قم و اندیشه حضرت امام، انقلاب اسلامی و مدرسه نجف و تأثیر علماء و مراجع و نوع تفکر و نگاه سیاسی ای که آنها به وقایع داشتند و احتیاط هایی که در جنبه های سیاسی، شرعی، فقهی ایجاد می شد وجود داشت و نگذاشت رهبری مذهبی شیعه در کویت جایگاه اصلی خودش را پیدا بکند و این تنش الان هم افزایش پیدا کرده و باز دوباره عرض می کنم بخاطر تأثیرات سیاسی ای که انقلاب اسلامی در محیط داشت و رقابت هایی را زنده کرد، دشمنی هایی را ایجاد کرد، حضور اجانب را به روی کار آورد و اهل تسنن را تحریک کرد، اندیشه های این چنینی یک فراغی را در رهبری شیعه در کویت ایجاد کرد و ملاحظه می کنیم کأنه رهبری شیعه فعلاً در کویت چاره ای جز پذیرش وضع موجود، کنار آمدن با آن، و در بهترین تفسیر، عبور از یک مرحله گذر خطرناک را ندارد. اما خود این رهبری نتواسته آن لیاقت های اصلی که ویژگی های یک رهبری هست را بروز بدهد تا بتواند مدیریت شیعه را در صحنه کویت داشته باشد و این به

نظر من یکی از چالش‌های مهمی است که در صحنه کویت ما آن را می‌بینیم. البته به یک شکل عجیبی خود این رهبری باز دوباره اسیر آن لابی‌های اقتصادی، سیاسی داخل جامعه شیعه هست؛ یعنی وجود و بروز بعضی از شخصیت‌های فعلی اقتصادی می‌تواند رهبری را تحت تأثیر قرار بدهند و اندیشه‌هایی هم که عرض کردم از قم، نجف، سوریه و یا حتی از لبنان صادر می‌شود، خود این‌ها جمعیت‌هایی را به اصطلاح به خودشان اختصاص می‌دهند که دیگری را قبول ندارند یعنی مکتب‌هایی که بعضاً خیلی اهل درگیری نیستند یعنی خیلی اهل تنش و تنش‌زایی نیستند در کویت ایجاد شده است و نهایتاً رهبری

این نوع تفکرها و اندیشه‌ها، توسط یک فرد جامع‌الشرایط بسیار سخت‌گرفته است. به همین خاطر ممکن است دست‌های پنهان سعی بکنند یک رقابت‌هایی را هم بین رهبران این مکاتب، (این مکاتب که می‌گویم یعنی نوع تلقی و دیدگاه و تفکری که وجود دارد نگرشی که به مسائل فقهی و خصوصاً سیاسی دارند به وجود بیاورند و رهبری جامعه‌ای که بخواهد همه اینها را مدیریت بکند و نهایتاً

از تفاوت‌ها هم برداشت و بهره‌مندی را داشته باشد در کویت ایجاد نشده است.

سؤال فرعی: آیا دولت کویت این فضا و تعدد مرجعیت را ایجاد کرده است؟ فضا خود به خود درست شده و ما نمی‌توانیم بگوئیم، دولت مکتب نجف و یا مکتب قم را درست کرده، و این فضا در جامعه شیعه منطقه وجود دارد، اما خود این تفاوت‌ها بهانه‌ها و فرصت‌هایی برای قدرتهای محلی مثل خاندان سلطنتی و سیستم‌های امنیتی، ایجاد کرده که مانع این می‌شود شیعه وحدت رهبری در خودش ایجاد کند. خود عدم تمرکز به عنوان یک سیاست، توسط

قدرت های محلی و پنهان شناخته شده و در مورد جامعه شیعه کویتی اجرا می گردد.

سؤال فرعی: پس ۲ عامله، عامل داخلی و عامل خارجی؟ بله عرض کردم خود اون عامل خارجی هم اگر وارد می شه به خاطر شرایطیه که در جامعه شیعه وجود دارد. سؤال: شما دولت را یکی از چالش های شیعیان نمی دانید؟

خوب من این را در بحث مذهبی گفتم. دولت عامل اجرائی این طرز تفکر است و هم در چالش ها من اشاره کردم که تفاوت مذهبی بین سنی و شیعه وجود دارد و خاندان سلطنتی هم سنی هستند تعمداً در این که شیعه رشد نکند، وجود دارد. شیعه را تا یک حدی می پذیرند و من خیلی خوشبینانه بخوام بگویم در سطوح مدیریتی میانی به سطوح عالی می پذیرند که می توانند نقش تصمیم سازی داشته باشند؛ مثل کارمندان ثابت، مثل کارشناسان و متخصصانی که می توانند نظر بدهند، که فقط نظر می دهند و این که در قدرت نقش ایفا کنند این را قبول ندارم اصلاً در کویت نیست خود این چالش است من می گویم این چالش تفاوت مذهبی است نه این که چالش با حکومت دارد. اتفاقاً من می خواهم بگویم که شیعیان هیچ نوع حرکتی برای ایجاد چالش یا چالش زایی با دولت را دنبال نمی کنند و چون ضعیف هستند، دولت خیلی به دنبال این نیست که با این ها دچار چالش شود. اما ضوابط و قوانینی که دارند مانع این کار می شود. نمی شود اسمش رو چالش گذاشت یعنی چالشی که بین این دو وجود داشته باشد. اما می توانم بگویم که موانعی برای این که شیعه بتواند به مدارج عالی قدرت برسد وجود دارد، چون ساختار حکومتی و ساختار دولت این گونه است. یعنی غیر از

خاندان سلطنتی کسی نمی تواند در رأس دولت قرار بگیرد. آزادی وجود ندارد، در انتخابات هم ممکن است ناچاراً شیعیان و نمایندگان شیعیان در پارلمان حضور پیدا کنند. باز هم در فضای مجلس امت نقش نمایندگان شیعه خیلی محدود است یعنی یک نماینده شیعه فقط می تواند در جامعه شیعه، در یک جغرافیای محدودی تصمیم گیرنده باشد و حل مشکلات طائفه ی خودش را دنبال کند این هم به نظر من همان مدیریت مالی است.

سؤال چهارم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟

شما می گوید شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟ ببینید من فکر می کنم که شیعه قبل از اینکه بخواهد استفاده از فرصت بکند باید فرصت سازی بکند فرصت سازی معنا و مفهومش این است که یک سیاست گام به گام و تدریجی را در جهت زیرساخت هایی که بتواند شیعه را به عنوان یک قدرت در صحنه کویت معرفی بکند حالا یا از روی اجبار و اکراه یا نه به صورت اختیاری این را بپذیرند. ما می دانیم که نظام حاکم بر کویت یک نظام بسته استبدادی هست، کنترل شده است که هم خودشان و هم آن دستان پنهان نمی گذارند که این وضعیت تغییر بکند، اما اینکه یک جمعیت قابل توجهی از جمعیت کویت شیعه هستند این یک واقعیت است. گام اول این است که باید شیعه سعی کند با یک نوع تعامل مثبت و چانه زنی، حکومت و حاکمیت را قانع بکند که این جمعیت را به رسمیت بشناسد، این به نظر من اولین زیرساخت است که شیعه باید این کار را در کویت انجام دهد یک طرحی را باید جامعه شیعه، نخبگان شیعه، رهبران شیعه تنظیم کنند ولو

ص: ۲۵۳

اینکه این رسمی هم نیست اما یک سازمان پیشتازی می خواهد که بیاید این گام را بردارد و به تدریج سعی بکند که این جمعیت را به عنوان یک جمعیت قانونی تثبیت نماید. بحث دومی که ممکن است به عنوان یک گام دیگر برداشته شود آن پتانسیل هایی اقتصادی و اجتماعی که شیعه آلان در اختیار دارد هر چند این پتانسیل ها محدود است، آنها را تجمیع و هدفمند یعنی جهت دارشان بکند. یک مثال می آورم؛ صهیونیست ها برای اینکه قدرت اثر گذاری خود را افزایش بدهند، در کنار حکومت ها بالاخره حکومت ها را مجبور کنند که خواسته ی آنان را انجام بدهند، بدین جهت نگاه می کنند، زیر ساخت های اقتصادی یا زیرساخت سیاسی یک جامعه چیست؟ به زیر ساخت ها نگاه می کنند. و بدون اینکه خود را درگیر حاکمیت بکنند، سعی می کنند به این زیرساخت ها وارد شوند و مدیریت این زیرساخت ها را در اختیار بگیرند؛ مثلاً در ترکیه، صهیونیست ها برای اینکه قلب حکومت را نشانه برونند، روی بحث اقتصادی، روی طلا و تجارت سنگ های گران قیمت سرمایه گذاری کردند، این سرمایه گذاری به حدی رسید که بازار طلا و نقره را در اختیار گرفتند. طلا و نقره بعنوان یک شاخص قوی اقتصادی در جامعه ترکیه اثر گذار بود و بعد از اینکه در اینجا مسلط شدند چانه زنی با بخش اقتصادی دولت را شروع کردند، دولت ناگهان دید تمام سرمایه ی اقتصادی در بخش طلا و نقره در اختیار یهودیان است. آنجا آمدند و خواسته های خود را مطرح کردند و این خواسته ها در صنف طلا نبود، شاید در مراحل اولیه اینطور بود اما بتدریج این خواسته ها مذهبی و قومی شد یعنی قوم یهود، مذهب و دین یهود و بالاخره

جامعه یهودیان را در نظر گرفت. به نظر می رسد شیعیان کویت بدلیل اینکه محروم هستند و تحت فشار می باشند باید نگاه کنند و ببینند در کدام ساختار کویت می توانند نفوذ کنند. نمی خواهیم بگویم شیوه یهودیان و شیوه صهیونیستی به عنوان یک الگو است، اما به هر حال جامعه شیعی بسیار قوی در کویت، باید این نقش فعال سیاسی خودش را به شکلی بروز بدهد. اگر بتواند آن را در بخش نظامی اعمال کند، چه اشکالی دارد که فرزندان شیعه وارد ارتش بشوند و به تدریج یک ارتشی تشکیل شود که بدنه اش شیعه باشد، ممکن است سرش سنی باشد اما بدنه اش شیعه است و این قدرت می تواند دولت را به چالش کشیده یا در بخش اقتصادی یا در بخش کار یعنی بازار کار وارد شود و حاکمیت را به چالش بکشاند. باید روی این مسائل فکر کرد و بعد آن را جهت داد و وارد صحنه شد. در کنارش هم گفتیم گام اول آن است که تثبیت این حق شهروندی را دنبال کنند، آن موقع شیعه کویت از حالت یک مذهب یا طائفه محروم خارج می شود و بعنوان یک جریان اثرگذار می تواند نقش ایفا کند. آیا این حرکت را به سمت پارلمان تالیسی دنبال می کند؟ مثلاً می شود ۵۰٪ جامعه مجلس امت شیعه باشد؟، اکنون نمی دانم آمار نمایندگان نسبت به جمعیت کویت شیعه چقدر است؟ به هر حال مجلسی است که از درون آراء مردم به وجود می آید و باید این جمعیت را در قانون انتخابات به یک شکلی وارد کند، ظاهراً اینطور است که حتی در مناطق شیعه، کاندیدای سنی انتخاب می شود باید این کار را کرد که شیعه اعمال قدرت

و اعمال نفوذ بکند، قانون انتخابات را به شکلی تغییر بدهد که بتواند در مجلس امت حق واقعی خودش را جا بیندازد، اینجا به نظر من اولین گام، نفوذ در قدرت است، در حاکمیت است، حالا باید در این سلسله مبارزه، بعد از مجلس امت به دولت توجه کند که این به نظر من می تواند به عنوان یک بخشی از حکومت و دولت در کنار پادشاهی قرار بگیرد شاید بیشتر از این الان نشود تصور کرد، ولی به نظر من اگر شیعیان بخواهند سهم مناسبی در نفوذ سیاسی به دست بیاورند این چند گام اساسی را باید بردارند:

۱- باید یک سازمان پیش برنده استراتژیکی که قدرت رهبری و مدیریت شیعه را متمرکز بکند ایجاد نمایند.

۲- شیعیان برای تثبیت حق شهروندی خود باید از کانال های قانونی و فرصت های قانونی که وجود دارد استفاده کنند و این جمعیت را به عنوان جمعیت واقعی کویته، معرفی کنند.

۳- اگر توانستند این کار را بکنند، باید در چارچوب مجلس امت، در قانون انتخابات طوری عمل نمایند که شیعه و نماینده شیعه در مجلس امت تثبیت بشود یعنی اگر ۵۰٪ جمعیت شیعه است تقریباً ۵۰٪ از نمایندگان مجلس امت، از شیعیان باشد و بعد از این به عنوان یک روند پارلمان تالیسی در مبارزه پارلمانی سعی بکنند که سهم خودشان را در حکومت، از حیث وزراء، کارمندان و نقشی که می توانند ایفا کنند اعمال کنند.

و به نظر می‌رسد سهم رهبران مذهبی برای محقق شدن این استراتژی از همه مهم تر است.

سؤال پنجم: به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره برداری از فرصت‌ها و مواجه شدن با چالش‌های پیش رو انجام دهند شامل چه مواردی است؟

به نظر می‌رسد که شیعیان باید به شدت از اینکه جنگ طائفه‌ای شکل بگیرد پرهیز بکنند، این بدترین وضعیت است. یعنی در اینجا است که در حقیقت خاندان سلطنتی، دست‌های پنهان و سلفی‌ها با هم متحد شوند و صف‌آرایی بکنند و نمی‌گذارند آن گام‌های اولیه محقق شود. به همین خاطر گفتم که باید از فرصت‌های قانونی و آن چیزی که قانون وضع موجود کویت اجازه می‌دهد بهره‌گیری شود و باید از چارچوب‌ها استفاده کند، زیرا اگر نخواهد از این چارچوب‌ها استفاده کند باید از چارچوب‌های مردمی استفاده کند که من نمی‌دانم؛ امکانش بسیار ضعیف است به دلیل اینکه قدرت حاکمیت این قدر زیاد است و شیعه آن قدر ضعیف است که تاب تحمل در برابر قدرت حاکمه را ندارد.

معنی و مفهوم آن این است که شورش مردمی، یک حرکت مردمی و یا یک قیام مردمی برای احقاق حق خود اگر در کویت صورت بگیرد، شاید خیلی نتیجه مثبتی ندهد و علت آن این است که فضای داخلی بلکه منطقه‌ای هم اجازه این کار را نمی‌دهد، شاید یک سرنوشتی مثل سرنوشت شیعیان یمن پیدا کند که الان اگر نگاه کنیم تعامل با عربستان در راستای سرکوب زیدی‌ها، صورت می‌گیرد و کشورهای عربی و منطقه، با خون شیعیان بازی می‌کنند. در کویت

هم ممکن است چنین شرایط و وضعیتی بر آن حاکم شود. و لذا قدرت های منطقه ای نمی توانند آن طور که باید و شاید شیعه کویتی را تقویت کنند. لذا من فکر می کنم که استفاده از فرصت های قانونی بهترین شکلی است برای دست یافتن شیعیان به حقوق خودشان، هم تثبیت شهروندی می کنند و هم از نقاط مشترک شهروندی بودن خودشان استفاده می کنند و یک ثروتمند کویتی ثروت خودش را در کشورش در راستای کشور و منافع کویت استفاده می کند، و نمی رود در منافع یک کشور دیگری استفاده نماید، و یا یک دانشجوی کویتی، یک عالم کویتی شیعه، منافع کشورش را ترجیح می دهد و در آنجا خدمت می کند و لذا نباید آن فضا را فضای رقابتی در مذهب قرار دهد و این بدترین شرایط است و حتی شاید کشورهای قدرتمند هم بخواهند حمایت کنند؛ مثل ایران و عراق.

سؤال ششم: چه موارد قانونی وجود دارد که شیعیان برای احقاق حقوق خود استفاده کنند؟

یک شهروند کویتی که در کویت زندگی می کند، اما شناسنامه کویتی به او نمی دهند. باید یک جریانی باشد و جلو بیفتد بگوید که ما در آنجا زندگی می کنیم، مگر می شود که ما شناسنامه نداشته باشیم. باید برویم دنبالش تا این حق را تثبیت کنیم، این مفهوم و معنای اسلحه کشیدن نیست، مفهومش شورش در کویت هم نیست که بخواهد علیه خاندان سلطنتی قیام کنند، یک حق شهروندی را می خواهند تثبیت کنند و فضای تصنعی که در فضای کویت است،

ص: ۲۵۸

اجازه می دهد به یک شکلی این را ابراز نمایند؛ مثلاً از طریق نمایندگان مجلس، آدم های معتدل و قانون مدار، یا از طریق محافل بین المللی مثل حقوق بشر برونند این کارها را دنبال کنند و دولت مجبور می شود که حق شهروندی را به این جمعیت شیعه بدهد. در اروپا حتی مهاجرین غیرقانونی از قوانین موجود دنیا استفاده می کنند. مشکل و چالشی که مطرح شد هیچ سازمانی نیست که آنرا دنبال کند. چون دنبال نشده، فکر می کنیم شدنی نیست. بله، اکنون نمی گذارند که شیعه شناسنامه داشته باشد، نمی گذارند شیعه مدارج علمی بالایی داشته باشد و به مقامات بالایی برسند، موانعی وجود دارد، آیا هیچ اقدامی هم برای رسیدن و احقاق حق صورت گرفته است؟ این راهکار به نظر من بهتر است، راهکار دوم استفاده از این پتانسیل جمعیتی و حرکت شورشی خیابانی یا مبارزه منفی که این به دلیل اینکه به سرعت رنگ طائفی می گیرد محکوم به شکست است و آن را به مصلحت شیعیان کویت نمی بینم.

باید زیرساختارها فراهم شود و اگر این زیرساختارها درست نشود، همیشه شیعه کویتی مثل همین امروز زندگی می کند و شاید راضی به وضع موجود هم باشد و اصلاً برای شیعیان، مهم نیست. اگر بخواهد شریک در حکومت باشد به نظر می رسد این بهترین راه است، راه استراتژیک این است که از زیرساختارها استفاده کند، شهروندی خود را تثبیت کند، قدرت و پتانسیل ها را متمرکز و هدفمند بکند و به عنوان یک اهرم فشار علیه دولت آن را اعمال کند. وقتی این شد، آنان حق شهروندی را می توانند در پارلمان مطرح نمایند و بعد در حکومت مشارکت کنند.

* جدول سهم هریک از عناصر قدرت در هیأت حاکمه کویت و میزان سهم شیعیان از این قدرت ها

ردیف

ارکان قدرت

میزان سهم این قدرت ها

میزان سهم

شیعیان

۱-

امیر کویت و

خاندان سلطنتی

۵۰٪

۲-

قوه مجریه

۱۰٪

۵/۰٪

۳-

قوه مقننه

۱۰٪

۱٪

۴-

قوه قضائیه

۵٪

۵/۰٪

-۵

بنگاههای

اقتصادی عمده

۱۰٪

۳٪

-۶

NGOها و مؤسسات

مشابه

۴٪

-۷

روحانیون و

سازمان های مذهبی

۶٪

۵/۰٪

-۸

احزاب سیاسی

۵٪

۵/۰٪

-۹

مجموع

۱۰۰٪

۶٪

مصاحبه شونده (۱)

۲- مصاحبه شونده (۲)

سؤال اول: سهم شیعیان در هریک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

- سهم قدرت شیعیان در هیئت حاکم صفر است و این عمدتاً به خاطر شیعه بودن آنان است.

در قوه مجریه در حد پست وزارتی، به ازای هر شانزده وزیر، عملاً یک وزیر شیعه از طرف دولت انتخاب می شود، هر چند که به لحاظ قانونی محدودیتی ندارد.

در انتخابات اخیر شیعیان توانستند به ۹ کرسی در قوه مقننه دست یابند. این در حالی است که در انتخابات قبلی فقط ۵ نفر نماینده داشتند، هر چند که ۴ نفر از آنان اسما شیعه و عملاً مهره های لیبرال مسلک بودند. و ناگفته نماند شیعه در بعد اجرایی در

ص: ۲۶۰

حد مدیران کل، حضور مناسبی در قدرت دارد و موقعیتهای قابل توجهی را اشغال کرده است. شیعه حق تشکیل حزب سیاسی ندارد اما در بعد روحانیت؛ شخصیت های برجسته ای مثل سید محمد باقر مهری، شیخ حسین معتوق، سید حسین قلاف و مانند آنان دارد و نوعا اینها افراد مؤثر در جامعه شیعی کویت می باشند.

سؤال دوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش های عمده ای مواجه اند؟

الف - چالش های شیعیان متنوع می باشد؛ برخی در درون شیعه و برخی با دولت و برخی با وهابیت و سلفی ها می باشد.

۱- مهم ترین چالش درونی شیعه؛ نداشتن رهبری واحد است. هر چند که روحانیون برجسته ای هم در درون خود دارند و علت آن هم این است که شیعه کویت از مراجع تقلید متعدد پیروی می کند و این امر باعث تشتت آراء در بین آنان می شود که نتوانند خواسته های واحدی از دولت داشته باشند.

۲- در جامعه شیعی بخصوص جوانان، به شدت مورد تهاجم فرهنگی قرار گرفته و نسبت به مسائل دینی و مذهبی بی تفاوت شده اند.

۳- اختلاف دیدگاه بین خود شیعیان نسبت به پیگیری حقوق دیده می شود؛ برخی وضع موجود را پسندیده و راضی هستند و برخی در پی تحقق مطالبات خود می باشند.

ب - چالش های شیعیان با دولت: به دلیل بدبینی هیئت حاکم نسبت به شیعه و بی اعتمادی به آنان، هیچگاه شیعیان این فرصت را پیدا نمی کنند که در پست های کلیدی

ص: ۲۶۱

کشور قرار بگیرند، چرا که دولت معتقد است اینها به جمهوری اسلامی تعلق دارند و نوعی واگرایی بین شیعه و دولت در بعد سیاسی وجود دارد. بر همین اساس محدودیت های فراوانی از لحاظ سیاسی برای آنها قائل می شود. برای نمونه شیعه حق انتخاب ندارد. یا اینکه بخاطر همین ترس، دولت در صدد است که ترکیب جمعیتی را به نفع سنی ها در بین شیعیان تغییر دهد و یا اینکه دامنه اختلافات شیعی سنی را گسترش می دهد تا در سایه اختلافات بهتر حکومت کند.

ج - چالش شیعیان با وهابیت: با توجه به نفوذ وهابیون در دولت کویت و مجلس، این گروه همواره مانع تحقق خواسته های شیعیان می شوند چه در بعد قوانین و چه در بعد حقوق و مطالبات.

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟

حضور شیعیان در رده های میانی اجرایی کشور با نسبت داشتن حداقل ۳۰٪ از جمعیت کویت، و حضور آنان در دانشگاهها و مراکز علمی و امور اقتصادی و پارلمانی می تواند فرصت خوبی برای نیل به سهم خود باشد.

- حضور ۹ نماینده در پارلمان از جمع ۵۰ نماینده فرصت مناسبی برای پیگیری حقوق شیعیان می باشد که حداکثر استفاده از آن بشود تا بتوانند از حقوق برابر بوسیله این خبر سیاسی مطالبه کنند.

- نزدیک شدن شیعیان به سنی های غیر متعصب می تواند فرصت مناسبی برای کاهش حملات طایفه گری و سلفی علیه آنان گردد.

-

بهره برداری شیعیان از دیوانیه ها که محل تجمع سنتی مردم کویت (شیعه و سنی) هست، همچنین داشتن حسینیه ها و مساجد شیعی، فرصت مناسبی برای رشد فرهنگی و تبادل نظر و نیل به وحدت رویه در پیگیری مطالبات حقوق آنان می باشد، بخصوص تجربه پارلمان در کویت بر خلاف سایر کشورهای حوزه خلیج فارس و فضای باز سیاسی، عامل مناسبی است برای کسب حقوق مشروع آنان.

- حضور اقتصادی قوی و مؤثر تجار و بازرگانان شیعی کویت، زمینه مناسبی برای اعمال فشار بر دولت در هنگام لزوم می باشد.

سؤال چهارم: به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره برداری از فرصت ها و مواجه شدن با چالش های پیش رو انجام دهند شامل چه مواردی است؟

در مرحله اول، شیعه کویت بایستی به فکر تمرکز بر محور رهبری واحد باشد تا در اتخاذ مواضع و پیگیری مطالبات با قدرت بیشتری برخورد نماید.

دوم: از اختلافات مذهبی و طائفه گرایی پرهیز کنند در عین اینکه بر حفظ هویت خود پافشاری و تلاش می نمایند.

ص: ۲۶۳

سوم: شیعیان حقوق قانونی خود را پیگیری نموده و از درگیری مستقیم با دولت کویت پرهیز کنند.

چهارم: با تشکیل N.G.O. ها و تشکل های قانونی، جایگاه خود را در جامعه کویت گسترش دهند.

پنجم: شیعیان کویت پل ارتباطی خود را با جمهوری اسلامی ایران به عنوان کشور مادر تشیع و ام القری و حامی و مدافع حقوق شیعه حفظ کنند و از این پشتوانه معنوی بهره ببرند.

* جدول سهم هر یک از عناصر قدرت در هیأت حاکمه کویت و میزان سهم شیعیان از این قدرت ها

ردیف

ارکان قدرت

میزان سهم این

قدرت ها

میزان سهم

شیعیان

-۱

امیر کویت و

خاندان سلطنتی

۵۰٪

-۲

قوه مجریه

۱۰٪

۶/۰٪

-۳

قوه مقننه

۲۰٪

۸/۲٪

-۴

قوه قضائیه

۳٪

-۵

بنگاههای

اقتصادی عمده

۵٪

۱٪

-۶

NGO ها و مؤسسات

مشابه

۲٪

۴/۰٪

-۷

روحانیون و سازمانهای

مذهبی

۷٪

۵/۰٪

-۸

احزاب سیاسی

۳٪

۵/۰٪

-۹

مجموع

۱۰۰٪

۹/۵٪

۲- مصاحبه شونده (۲)

۳- مصاحبه شونده (۳)

سؤال

اول: ارکان قدرت در کشور کویت از چه عناصری تشکیل شده است؟

ارکان قدرت در کشور کویت از یک طرف به ساختار رسمی سیاسی بر می گردد و از طرف دیگر به ساختار اجتماعی کویت.

در ساختار سیاسی رسمی، ارکان قدرت شامل قوای سه گانه و دربار امیری و همچنین نیروهای نظامی و انتظامی است.

ص: ۲۶۴

ساختار اجتماعی کویت شامل نهادهای اجتماعی جامعه، نهاد قبایل، نهاد طائفه ای، نهاد هیأت حاکمه خاندان آل صباح و نهاد شهروندی است که در مسائل سیاسی کویت تأثیرگذار است. اینها عمده ارکان قدرت در کویت است.

در زمینه تقسیمات رسمی؛ شیعیان کویت، منع حضور در قوای سه گانه ندارند و عملاً در قوه مقننه و مجریه حضور دارند.

قوی ترین نهاد تصمیم گری در کویت، نهاد امیری است و این نهاد در اختیار هیأت حاکمه است. خاندان حاکم در کویت ۲۵۰ سال است که در این کشور حکومت می کنند و رفته رفته وزنش زیاد شده و تحت جریانات و واکنشهای بین دو شاخه در میان این خاندان است.

در اوایل قرن بیستم آقای شیخ مبارک معروف به مبارک الکبیر، با کمک دو پسرش، از طریق کشتن برادر و پسر برادرش حاکم کویت شد. و بعد از فوت او دو پسرش به نام جابر و سالم به حکومت رسیدند. و در قانون اساسی که در کویت تنظیم و تصویب شد حکومت این دو برادر به طور موروثی ثبت گردید. در این قانون ثبت شد که ذریه ی مبارک الکبیر حق حاکمیت در کویت را دارند، به همین خاطر یک رقابت در میان این دو شاخه به وجود آمد. در قانون اساسی پیرامون اینکه کدام یک از دو پسر به حکومت برسند ذکر می باشد، اما در این مدت به تناوب یکی حاکم بوده و دیگری ولی عهد و احیاناً از یک شاخه هم پشت سر هم حکومت کرده اند. خاندان آل صباح از اهل تسنن هستند و شیعیان در این خاندان نقشی ندارند و در این مدت از شیعیان به عنوان مشاور استفاده شده و در

این خاندان نفوذ کرده اند.

از آن جایی که کویت در کنار قبایل عربستان بوده و با عربستان وارد چند جنگ شده

و نیز از نظر مذهبی مورد تهدید وهابی ها قرار دارد، به همین خاطر حکام کویت به شیعیان مهاجر که از عراق و ایران و شرق عربستان به این کشور مهاجرت کرده اند توجه نموده و این نگاه مثبت باعث شد که شیعیان در دربار نفوذ کرده و رابطه با حکومت داشته باشند و گاهی هم مشاور این خاندان باشند.

اما در دوران جنگ عراق با ایران، یک مقدار شیعیان تحت تأثیر منفی این خاندان قرار گرفتند. موقعیت کویت در جنگ عراق علیه این کشور متزلزل گردید و با توجه به عملگرایی خاندان آل صباح، شیعیان همچنان مورد حمایت این خاندان و به صورت کنترل شده قرار گرفتند. و در جامعه کویت به شیعیان به عنوان یک وزنه تعادل نگاه می شود.

در واقع جامعه کویت بر اساس سیاست توازن مذهبی و طائفه ای و قبیله ای شکل گرفته است. یعنی همواره سعی کرده اجاز ندهد هیچ گروهی از جامعه قدرت بگیرند و لهذا سلفی ها را در مقابل شیعیان نیاز دارند.

سؤال دوم: سهم شیعیان در هریک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

در قوه مجریه شیعیان می توانند به عنوان وزیر حضور داشته باشند و دولت با توجه به ایجاد تعادل در میان گروه ها می تواند از شیعیان هر تعداد وزیر را که می خواهد تعیین کند. دولت از ۱۶ عضو هیأت مجریه ممکن است یک یا دو وزیر شیعه یا بیشتر را تعیین کند. همچنین شیعیان در سایر سطوح قوه مجریه حضور دارند و منعی برای کسب سمت معاون و یا مدیر کلی و... در دولت وجود ندارد. حضور شیعیان در وزارتخانه ها بستگی به خود وزیر دارد.

در قوه مقننه، شیعیان کویت به طور رسمی سهمی ندارند ولی دولت حوزه های انتخاباتی

را طوری تقسیم کرده که بیشتر از پنج نماینده شیعه نتوانند وارد مجلس امت شوند. ورود قبایل به مجلس امت برای دولت بهتر است.

در قوه قضائیه شیعیان هیچ نقشی ندارند. البته شیعیان در این قوه حضور دارند و حتی گاهی به عنوان وزیر تعیین می شوند اما شیعیان در بدنه این قوه حضور ندارند. در این قوه مصری ها حضور زیادی دارند.

دولت بحث اوقاف شیعیان را جدا کرده و آنرا به عنوان یک نهاد وقف شیعه پذیرفته است و آن را زیر نظر وزارت دادگستری و اوقاف قرار داده است و با قوه قضائیه نیز در ارتباط است.

شیعیان کویت می توانند در نهادهای غیر رسمی و نهادهای نظامی و انتظامی وارد شوند و اکنون در بدنه نیروهای پلیس و ارتش حضور دارند و در سطح مدیران کل نیز حضور دارند و بعد از آزاد سازی کویت، یک شیعه به عنوان رئیس ستاد مشترک ارتش انتخاب شد. حضور شیعیان در دولت منع قانونی ندارند، اما در سال های اخیر بعد از پیروزی انقلاب اسلامی یک دیواری برای شیعیان به خاطر تأثیر تفکرات اسلامی بر شیعیان کویت ایجاد شد و اعتماد هیأت حاکمه به شیعیان کاهش پیدا نمود و برای ورود آنان به ارتش و سیستم امنیتی حساس شدند و اکنون شیعیان در سطوح بالایی در این نیروها حضور دارند اما از سمت های حساس محرومند.

ص: ۲۶۷

در ارکان غیر رسمی از چند سال پیش؛ شیعیان و سنی ها در کویت در کنار هم زندگی می کردند. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، علاوه بر شیعیان، سنی ها هم حساس شدند و جنبش سلفی ها در کویت فعال و تقویت شد. قبل از انقلاب اسلامی ایران، سلفی ها هیچ تحرک و فعالیتی نداشتند و آنان در کنار اخوان المسلمین قرار داشتند و بعد از انقلاب اسلامی ایران، سلفی ها وارد صحنه سیاسی شدند و این حضور به دو دلیل بود دلیل اول: بیداری اسلامی بود که مسلمانان احساس کردند می توانند در سیاست وارد شوند و دلیل دوم واکنش به بیداری شیعیان و نیز اشغال افغانستان توسط شوروی بود. در اشغال افغانستان، کشورهای اسلامی به این بیداری اسلامی روی خوشی نشان دادند و در جنگ عراق علیه ایران شیعیان نسبت به رژیم صدام حساسیت نشان دادند و میان آنها و رژیم کویت درگیری به وجود آمد.

بعد از اشغال کویت توسط صدام حقانیت مواضع شیعیان آشکار شد و این باعث شد دولت کویت به نقش شیعیان مجددا توجه داشته باشد، به ویژه در جریان اشغال کویت که تعداد زیادی از شیعیان در مقاومت شرکت نمودند و در این راه شهدا زیادی دادند و این باعث شد شیخ سعد العبداله السالم آل صباح، ولی عهد کویت، در جده عربستان اعلام وفاق ملی نمود و مقاومت در مقابل صدام را ستود. وی وعده داد که بعد از آزادسازی کویت حقوق هر گروه را می دهد. و بعد از آزادسازی کویت، تعدادی زیادی از شیعیان وارد مجلس امت شدند.

ترس و وحشت سلفی ها از قدرت گیری شیعیان و بی اعتمادی نظام حاکم نسبت به شیعیان باعث شد، به تدریج دامنه فعالیت شیعیان به ویژه گرایش انقلابی، کاهش پیدا کند. و این امر در اختلافات درونی مؤثر واقع گردید و شیعیان به چند طیف تقسیم شدند که منشأ هر کدام در نوع رابطه با نظام کویت تا حدی متفاوت شد و بعضی شیعیان گرایش انقلابی تر و بعضی محافظ کار شدند.

در مؤلفه های جامعه کویت (بحث قبایل) بحث مهم و عنصر اساسی جامعه کویت، بحث قبایل است. در واقع کویت به وسیله تعدادی از قبایل تأسیس شده است و مؤلفه های دیگری به کویت مهاجرت کردند. خاندان حاکم پایه اصلی قدرت خود را قبایل می داند؛ چه در نیروهای نظامی و انتظامی و چه در بافت کل جامعه کویت که خود را در مجلس نشان می دهد. خاندان حاکم روی نیروهای قبایل حساب می کند به جز خاندان هایی که در حد قبایل نیستند. در کویت خاندان های بزرگ

اغلب از اهل تسنن می باشند. این خاندان ها در جامعه کویت تأثیر اجتماعی زیادی ندارند، اما در اقتصاد کویت تأثیر گذار هستند. در مقابل قبایل، شهرنشینان هستند که تعدادشان از قبایل کمتر است. این شهرنشینان از نظر قومی هم عرب هستند و هم ایرانی تبار. همچنین شهرنشینان از لحاظ مذهب هم شیعه و هم سنی هستند. در بحث مذهب، قبایل، سنی مذهب هستند اما سلفی و یا وهابی نیستند، هر چند از لحاظ فقهی یک مذهب هستند و سلفی ها بیشتر به تعالیم وهابی ها ارتباط دارند. نیروهای قبیله ای، اسلام گرا هستند و خیلی از آنان سنی می باشند اما گرایش خاص مذهبی ندارند. و اسلام گرایی پایگاه مهمی در میان قبایل دارد و بعضی از قبایل، طرفداران اخوان المسلمین و خیلی از آنان محافظ کار سنتی هستند. در میان شهرنشینان، سنی، شیعه و

لیبرال وجود دارد و لیبرال ها در میان شهرنشینان بیشتر هستند تا میان قبایل.

طبقه تجار و بازرگانان و صاحبان قدرت اقتصادی، از همه تیپ های جامعه کویت وجود دارند. و تعداد عمده ای از تجار از شهرنشینان هستند نه از قبایل. این تجار دو دسته هستند؛ یک دسته از این تجار قبل از کشف نفت به کویت آمدند و در آن دوران، کویت از لحاظ مالی ضعیف بود و این تجار به اقتصاد این کشور رونق بخشیدند و نیز آنان به امیر و خاندان او وام می دادند و نیز به مخارج جنگ به هیأت حاکمه کمک می کردند و این باعث شد آنان نفوذ زیادی در کویت پیدا کنند. و این تعامل باعث شد سهمی از درآمد نفت نصیب آنان گردد. دسته دوم تجار بعد از کشف نفت به کویت مهاجرت کردند و تاجر شدند. تجار قدیم و جدید سعی می کنند در سیاست دخالت کنند و برای وارد شدن به مجلس امت تلاش می کنند و آنان برای در اختیار داشتن سیاستمداران، فعالیت می کنند و این تجار از تیپ های مختلف از سنی و شیعی هستند. شیعیان شهر نشین هستند و در آبادی کویت نقش دارند و اماکن تمرکز آنان همان اماکن شهری است.

یکی از راه هایی که شیعیان برای ارتقای خود دارند بحث اقتصادی است. بعضی از شخصیت های تاجر و بازرگان شیعه با اتکا به سرمایه خود توانستند تعدادی از آراء شیعیان را به خود جذب کنند. در عین حال هنوز هم بیشتر آراء شیعیان به سمت شخصیت ها و گروه های سیاسی دیگر جریان دارد تا به سمت سرمایه داران شیعه. تعدادی زیادی از شیعیان شهری، لیبرال و به عنوان اسلام گرا شناخته نمی شوند و در مواردی حتی با نیروهای اسلام گرای شیعه هم مخالفت می کردند. شیعیان در ساختار رسمی قدرت، کمتر از ۱۰٪ و در ساختار غیر رسمی قدرت ۳۰٪ سهم دارند، اما آنان در تصمیم گیری کمتر از ۱۰٪ مؤثرند.

ص: ۲۷۰

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش‌های عمده‌ای مواجه‌اند؟

۱- موانع قانونی که در نظام انتخاباتی خود را نشان می‌دهد.

۲- موانع غیر رسمی - آنچه به شیعیان مربوط می‌شود.

الف - عدم هماهنگی شیعیان در اقدامات سیاسی و اجتماعی.

ب - دیدگاه منفی هیأت حاکمه و سلفی‌ها و غرب‌گراها نسبت به شیعیان.

ج - فشارهای خارجی به ویژه عربستان و مصر به دولت کویت علیه شیعیان.

سؤال چهارم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت‌هایی برخوردارند؟

۱- عدم ممنوعیت رسمی و قانونی برای حضور شیعیان در نهادهای رسمی.

۲- سابقه تاریخی مثبت شیعیان.

۳- سیاست توازن در کویت؛ سیاست هیأت حاکمه کویت بر مبنای عدم دادن قدرت به طبقه خاصی.

کویت در سیاست خارجی خود از هم توازن نسبی استفاده می‌کند. فقط در دوران جنگ عراق علیه ایران، بر اثر فشار عراق این توازن را کنار گذاشت. کویت توازن نسبی نسبت به ایران هم دارد و توازن نسبی با عراق و عربستان را حفظ نموده است. و این توازن نسبت به شیعیان کویت تأثیرگذار است. این توازن حاکمیت کویت نسبت به شیعیان تیغ دو لبه است گاهی چالش است و گاهی فرصتی است که می‌توان از آن استفاده نمود.

ص: ۲۷۱

۴- آزادی آنان در بخش های اقتصادی و علمی است. در این دو بخش شیعیان خود را خوب نشان داده اند.

سؤال پنجم: به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره برداری از فرصت ها و مواجه شدن با چالش های پیش رو انجام دهند شامل چه مواردی است؟

۱- ترسیم اهداف مشترک در میان شیعیان و اینکه سعی کنند اهداف مشترک خود را داشته باشند.

۲- تعریف مشترک از موجودیت خود داشته و رابطه خود را با جامعه کویت داشته باشند.

۳- تلاش برای خنثی کردن دیدگاه ها و تبلیغات منفی از طریق حضور سازنده و مؤثر در جامعه کویت.

۴- عدم ورود به مناقشات مذهبی و تفرقه انگیز.

۵- تأکید بر حفظ هویت مذهبی خود.

ص: ۲۷۲

* جدول سهم هریک از عناصر قدرت در هیأت حاکمه کویت و میزان سهم شیعیان از این قدرت ها

ردیف

ارکان قدرت

میزان سهم این

قدرت ها

میزان سهم

شیعیان

-۱

امیر کویت و

خاندان سلطنتی

۷/۲۴٪

۲/۱٪

-۲

قوه مجریه

۸/۱۴٪

۹/۴٪

-۳

قوه مقننه

۸/۱۹٪

۵/۲٪

-۴

قوه قضائیه

۳/۱٪

-۵

بنگاههای

اقتصادی عمده

۳/۱۲٪

۴/۳٪

-۶

N.G.O ها و مؤسسات

مشابه

۵/۲٪

۵/۲٪

-۷

روحانیون و

سازمانهای مذهبی

۳/۱۲٪

۹/۴٪

-۸

احزاب سیاسی

۳/۱۲٪

۴/۳٪

-۹

مجموع

۱۰۰٪

۳- مصاحبه شونده (۳)

۴- مصاحبه شونده (۴)

ارکان قدرت در کشور کویت از تنوع ویژه ای برخوردار است، لیکن سامانه نهائی تصمیم گیری های سرنوشت ساز، در وجود شخص امیر کویت متبلور می شود. مع الوصف سایر ارکان که ذکر آنها خواهد آمد تا حدودی می توانند نقشی در حیات سیاسی - اجتماعی کویت ایفا کنند و همین امر موجب تفاوت چهره حاکمیت کویت نسبت به کشورهای دیگر مانند عربستان سعودی و عمان و بحرین و امارات گردد که با حیات مردم سالاری یک جا معدوم است و یا در حد زینت و دکور است.

سؤال اول: ارکان قدرت در کشور کویت از چه عناصری تشکیل شده است؟

۱- خاندان امیری آل صباح: تداوم مقام امیری در کویت کاملاً بسته (میان خانوادگی) صورت می گیرد. یعنی حالتی بین موروثی و انتصابی است و مردم هیچ نقشی نه مستقیم و نه غیر مستقیم ایفا نمی کنند.

بدین معنی که پس از فوت امیر، بلافاصله ولیعهد جانشین او خواهد شد و وظایف امیری

ص: ۲۷۳

خود را آغاز خواهد نمود و سپس خاندان امیر در اندک فاصله ای، ولیعهدی برای امیر تازه به قدرت رسیده، تعیین می کنند که حتماً باید این انتخاب از میان آل صباح صورت گیرد و مورد توافق اکثریت قریب به اتفاق این خاندان باشد که قاعدتاً پیش از مقام ولایتعهدی، در یکی از وزارت خانه های کلیدی یا به اصطلاح «استراتژیک» مانند وزارت امور خارجه، وزارت کشور، وزارت نفت، و یا وزارت دفاع مشغول بوده باشد. بدین ترتیب تداول قدرت در بالای هرم حکومتی صرفاً در اختیار خاندان امیری آل صباح و به طور تفاهمی و صد در صد انتصابی است.

۲- قوه مجریه: در رأس قوه مجریه، نخست وزیر قرار دارد و معمولاً ولیعهد منصب نخست وزیری را نیز برعهده داشت، امّا در زمان حیات امیر جابر الاحمد الصباح (امیر متوفای اخیر) پست ولایتعهدی از پست نخست وزیری تفکیک شد که در حال حاضر، ناصر الصباح نخست وزیر و شیخ نواف الصباح ولایتعهدی را به عهده دارند.

پس از مقام امیری، پر نفوذترین قدرت در کویت، قوه مجریه است. زیرا اغلب وزارتخانه های حساس و استراتژیک توسط خاندان آل صباح اداره می شود و برای تثبیت موقعیت وزارتی خود از رانت انتساب به خاندان امیری بهره می گیرند. علی الخصوص چهار وزارتخانه استراتژیک و کلیدی قوه مجریه، باید در برابر پارلمان کویت (قوه مقننه) پاسخگو باشد، پارلمان می تواند دولت را استیضاح و یا عدم رأی اعتماد دولت را ساقط کند، مگر اینکه امیر دخالت نموده و پارلمان را منحل کند که در این صورت حق استیضاح

هم ساقط می شود و این پدیده تا کنون در حیات سیاسی کویت تکرار شده است.

۳- قوه قضائیه: قوه قضائیه نقش قابل توجهی در حیات سیاسی - اجتماعی کویت ندارد زیرا نه قدرت دخالت در شئونات خاندان امیری دارد و نه در قوه مجریه. از این رو قوه قضائیه کم فروغ ترین حضور را در ارکان و شکل گیری قدرت دارد و صرفاً به کارهای روتین و روزمره در محدوده قوانین و مقررات رسمی قوه قضائیه که آن هم به سادگی قابل دور زدن توسط خاندان امیری است، می پردازد. رئیس قوه قضائیه را امیر تعیین و منصوب می کند.

۴- قوه مقننه: یکی از جدی ترین ارکان حقیقی قدرت در کویت، پارلمان (مجلس الامه) است که نمایندگان بطور مستقیم با رأی مردم به پارلمان راه می یابند. نکته قابل توجه در ارتباط با پارلمان این است که فراکسیون های سیاسی و طائفه ای (مذهبی) مهم ترین فراکسیون های شکل دهنده بافت سیاسی مجلس الامه کویت بوده و به شرح ذیل اند:

۱- نمایندگان سنتی طرفدار خاندان امیری.

۲- نمایندگان وهابی (سلفی) که عمدتاً مواضع ضد شیعی و ایرانی دارند و از سوی حکومت های عربستان و امارات متحده، حمایت سیاسی می شوند.

۳- فراکسیون نمایندگان شیعه که عمدتاً طرفدار جمهوری اسلامی ایران هستند.

تعداد نمایندگان کویت ۵۰ نفرند. حداقل سن نمایندگان سی سال است و باید دارای تحصیلات باشند. هر دوره نمایندگی ۴ سال است.

ص: ۲۷۵

سؤال دوم: سهم شیعیان در هر یک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

شیعیان کویت در هیأت حاکمه کویت هیچ نقشی ندارند. آنان در قوه مجریه در حدود ۵٪ حضور دارند. و در قوه مقننه تقریباً ۱۲٪ حضور فعال دارند. و در قوه قضائیه هیچ نقشی ندارند. حضور شیعیان در سرمایه‌گذاری و بنگاههای اقتصادی عمده ۲۵٪ است و در این بخش از نهاد های دولتی فعال هستند. همچنین فعالیت آنان در مؤسسات غیر دولتی ۱۰٪ و نقش آنان در امور مذهبی و نهادهای فرهنگی و همچنین در فعالیت های حزبی غیر رسمی ۱۰٪ می باشد.

سؤال سوم: شیعیان کویت برای رسیدن به سهم خود با چه چالش های عمده ای مواجه اند؟

چالش های سیاسی شیعیان به شرح زیر است:

۱- شیعیان هیچگونه حضوری در رأس هرم قدرت یعنی دستگاه امیری ندارند، زیرا ضوابط و سنت های حاکم بر تداوم قدرت در کویت که انحصاراً در دست خاندان آل صباح می باشد، نه فقط به شیعیان، بلکه به اهل تسنن غیر از آل صباح هم اجازه حضور نمی دهند. شاید برخی شخصیت های شیعی در حد مشاور، مورد تقرب و توجه قرار گرفته باشند. اما هرگز موفق به ورود به منطقه ممنوعه خاندان امیری نشده اند.

ص: ۲۷۶

۲- مجلس کویت و شیعیان: شیعیان در کویت یک سوم کل جمعیت ۹۵۰ هزار نفری این کشور را تشکیل می دهند، اما با این وجود از شرکت در پست های دولتی و سیاسی محروم هستند و در حالی که تعداد نمایندگان مجلس این کشور ۵۰ نفر است، نمایندگان شیعه تنها ۵ نفر می باشند. شیعیان تنها یک وزیر در دولت کویت داشتند که آن هم تحت فشار نمایندگان سنی مجبور شد استعفا دهد. پنج نماینده شیعه ی پارلمان ۵۰ نفره کویت نیز به کرات از روند نقض حقوق شیعیان و انزوای سیاسی آنها انتقاد کرده اند.

۳- طرح تکفیری ها: بند اول این طرح؛ مبارزه با علمای شیعه و منابر حسینی از طریق فشار و کنترل آنها و فشارهای سیاسی برای تبعید آنها بود. بند دوم؛ جلوگیری از ساخت حسینیه ها و مساجد در کویت و بستن حسینیه ها و تحریک کشورهای همسایه برای فشار بر دولت برای بستن آنها. آنها همچنین از انجام شعائر حسینی ممانعت می نمایند. بند سوم طرح تکفیری ها؛ تلاش برای وانمود کردن شیعیان به عنوان ستون پنجم و جاسوس بیگانگان و تروریست آنها همچنین طرف های سیاسی و رسانه ای را برای خیانت در حق شیعیان تحریک می کنند.

همچنین تکفیری ها، خواستار بستن دفاتر و مؤسسات شیعیان هستند و برای عدم ورود آنان به مجلس امت کویت تلاش می کنند و نیز از رسیدن آنها به مناصب بالای دولتی ممانعت به عمل می آورند.

۴- فیصل دویسان، نماینده شیعه مجلس امت کویت، می گوید: عده ای متعصب که با وزارت کشور مرتبط هستند، با ایجاد محدودیتهایی برای شیعیان در کویت، از ورود علمای شیعه به داخل این کشور ممانعت به عمل می آورند. وی می افزاید که این کار بر خلاف قانون اساسی سال ۱۹۶۲ است که آزادی را حق عموم می داند و میان هموطنان تفاوتی قائل نمی شود.

۵- رفتارهای طائفه گرایانه و ضد شیعی در کویت افزایش یافته است، عامل این گونه اقدامات پشسته پرده از سوی مهره های وهابی و نمایندگان سلفی پارلمان کویت حمایت می شوند. نمونه ی آن در مرداد ۱۳۸۸ است که نمایندگان خواستار استیضاح وزیر آموزش و پرورش کویت شدند. آنان ادعا می کردند که این وزیر برای تبلیغ و ترویج اندیشه تشیع در کتب درسی دانش آموزان کویتی تلاش می کند. این در حالی است که وزیر آموزش و پرورش کویت می گوید: خواستار حذف توهین های موجود در کتب درسی به شیعیان بوده است. همچنین در رسانه ها و مجلات سلفی های کویت، نمونه های زیادی از این طور مسائل درباره شیعه وجود دارد.

۶- تصمیمات و اقدامات ضد شیعی دولت: دولت کویت در طی ۳۰ سال گذشته، گاهی تصمیمات و اقدامات ضد شیعی اتخاذ کرده که خود نشان از طائفه گرایی این دولت دارد. از جمله این اقدامات عدم صدور مجوز برای ساخت مسجد برای شیعیان است. البته این گونه رفتارها مخالف قانون اساسی کویت است. زیرا طبق قانون اساسی این کشور، مذاهب مختلف اسلامی باید آزاد باشند.

۷- تفاوت های نژادی و گرایش‌های سیاسی گوناگون، موجب اختلافات و بعضاً تضارب آرا در میان آنها شده است که از تحولات کویت به ویژه انتخابات دهمین دوره مجلس ملی توانستند به وحدت نسبی برسند.

۸- تلاش های غرب:

الف - تلاش غرب برای بیگانه کردن شیعیان از فرهنگ و هویت اسلامی خویش.

ب - طرح عناوینی چون ناسیونالیسم و تبلیغ آن در جوامع اسلامی و در کویت برای خدشه دار کردن وحدت اسلامی.

ج - تلاش غرب برای ایجاد نوعی از خود بیگانگی و بحران هویت خصوصاً در قشر جوان شیعه و پیروی جوانان از الگوهای غربی.

۸- بعضی از نویسندگان مطبوعات درباری کویت توسط نویسندگانی مانند: احمد جار الله و فؤاد الهاشم و..... مقالات متعددی علیه شیعیان منتشر می کنند و این عملکرد با تأیید دستگاه حاکم این کشور نیز همراه است.

۹- ممانعت دولت کویت از عزاداری برای امام حسین ×، در دی ماه ۱۳۸۷، وزارت کشور کویت دستور داد که مأموران امنیتی با هر گونه مراسم عزاداری امام حسین × که خارج از حسینیه ها برگزار شود برخورد نمایند و وزارت کشور از وزارت اوقاف و امور خیریه

ص: ۲۷۹

خواسته است، خطبه های نماز جمعه شیعیان را کنترل نمایند و این حرکت با فشار سلفی های صاحب نفوذ در این کشور اتخاذ شده است.

سؤال چهارم: شیعیان کویت برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟

۱- پیشرفت بزرگ شیعیان در راهیابی به مجلس امت: در انتخابات اخیر، شیعیان پیشرفت بزرگی داشتند. اگر چه خودشان طبقه بندی طایفه ای به سبک لبنان را دوست ندارند، ۹ کرسی را در اختیار گرفتند. ناگفته نماند که این امر در حالی رخ داد که در دوره پیش از انتخابات، شیعیان تحت هجوم مذهبی، رسانه ای؛ به علت بازجویی از دو نماینده شیعه که در مجلس یاد بود شهید عماد مغنیه، رهبر نظامی حزب الله لبنان و مهندس عملیات نظامی حزب الله در جنگهای آزادی بخش لبنان در سال ۲۰۰۰ و جنگ ۳۳ روزه سال ۲۰۰۶ شرکت کرده، و قرار گرفته بودند.

۲- وجود الائتلاف الاسلامی الوطنی (حزب مؤتلفه اسلامی ملی)- شیعه تندرو: اکثر اعضای این گروه را کسانی تشکیل می دهند که از شرق عربستان به این کشور مهاجرت نموده اند. این گروه خواستار اجرای قانون اساسی سال ۱۹۶۲ بود. که در آن حقوق و آزادی مردم کویت رعایت می شود و تمام مردم در برابر قانون از حقوق و آزادی مساوی برخوردار هستند.

گروه فوق هر نوع ارتباط با کشورهای دیگر را رد می کند ولی ارتباط با سایر شیعیان جهان را تأیید و همچنین خواستار اعطای شناسنامه به کویتی های «بدون شناسنامه» برابر مقررات و ضوابط می باشد. همچنین نظرات خود را از طریق جراید داخلی اعلام می دارد و با گروه های دیگر در حمایت از قانون اساسی هم صدا می شود.

ص: ۲۸۰

۳- شیعیان کویت از فضای باز سیاسی و فرهنگی کویت می توانند سطح سیاسی و علمی خود را گسترش بدهند و از این طریق می توانند در جامعه کویت حضور بیشتر داشته باشند.

۴- فعال بودن شیعیان کویت در بخش اقتصادی این کشور فرصتی است جهت به دست گرفتن بخش اقتصادی کویت و می توانند از این طریق فشاری علیه دولت در گرفتن خواسته های خود وارد کنند.

۵- حسن رفتار شیعیان کویت با هیأت حاکمه و نیز دفاع از کشور کویت در دوران اشغال گری آن توسط رژیم صدام و نیز وفاداری آنان به کویت، فرصتی است جهت بیان خواسته های خود از طریق مشروع و قانونی.

سؤال پنجم: به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره برداری از فرصت ها و مواجه شدن با چالش های پیش رو انجام دهند شامل چه مواردی است؟

به نظر می رسد که برای همگرایی فعالیت و تلاش حاصله شیعیان به منظور دستیابی به حقوق خود، دو محور تلاش یا دو راهبرد را می توان متصور بود.

اول - مجموعه راهکارهایی که خود شیعیان در داخل کویت می باید آنها را عملیاتی سازند، مانند تعمیق روابط فیما بین رهبران گروه های مختلف شیعه طرفدار انقلاب اسلامی به عنوان اولین دایره همگرایی، مانند خط حجت الاسلام مهری - خط مسجد امام حسین[×] و دانشجویان و روشنفکران تحصیل کرده.

در گام بعدی تلاش برای تنش زدایی فیما بین رهبران شیعه طرفدار انقلاب اسلامی و کسانی که مواضع تشکیکی نسبت به انقلاب اسلامی دارند مانند خط احقاقی ها (خط اخباری ها) که معروف به شیعیان حساوی یا شیعیان عربستانی هستند.

گام نهایی ایجاد پل های گفتگویی و دیالوگ با خط شیرازی ها است که در مسجد رسول اعظم | متمرکزند و در جذب شیعیان از طریق برگزاری مراسم موالید و عزاداری به رهبری «باسم کربلایی» - یکی از مطرح ترین چهره های رسانه ای مذهبی مورد علاقه جوانان شیعه - بسیار موفق هستند. در همین مرکز، شیخ عبد الحمید مهاجر نیز دارای نفوذ قابل توجهی در میان جوانان کویت در عراق می باشد. نامبرده یکی از خطبای برجسته و عالم خط شیرازی هاست.

دوم - تحکیم روابط فیما بین رهبران شیعه طرفدار انقلاب و سنی های معتدل و روشنفکر کویت، که متأسفانه جمهوری اسلامی تاکنون از این پتانسیل خوب بهره برداری نکرده است. می توان برای تحقق این هدف از کاتالیزوری به نام «حماس» در کویت بهره جست؛ زیرا هم مورد احترام اهل تسنن و حتی سلفی های کویت و هم مورد احترام و تقدیر شیعیان می باشند. متأسفانه ارتباط با سلفی ها و خط وهابی ها بسیار دشوار است. زیرا وهابی ها هر گونه

ارتباط و فتح باب گفتگو را با جریانات و شخصیت های منسوب به جمهوری اسلامی تحریم کرده و چنانچه متوجه شوند کسی مخفیانه دست به چنین اقدامی زده، با او برخورد می کنند!!

* جدول سهم هریک از عناصر قدرت در هیأت حاکمه کویت و میزان سهم شیعیان از این قدرت ها

ردیف

ارکان قدرت

میزان سهم این

قدرت ها

میزان سهم

شیعیان

-۱

امیر کویت و

خاندان سلطنتی

۳/۲۳٪

-۲

قوه مجریه

۱/۱۵٪

۵/۱٪

-۳

قوه مقننه

۵/۱۰٪

۳٪

-۴

قوه قضائیه

۱/۸٪

۱٪

-۵

بنگاههای

اقتصادی عمده

۱۴٪

۶٪

-۶

N.G.O ها و مؤسسات

مشابه

۵/۱۰٪

۵/۲٪

-۷

روحانیون و

سازمانهای مذهبی

۵/۱۱٪

۶/۲٪

-۸

احزاب سیاسی

۷٪

۳٪

-۹

مجموع

۱۰۰٪

۴- مصاحبه شونده (۴)

۵- مصاحبه شونده (۵)

سؤال اول: سهم شیعیان در هر یک از عناصر قدرت کشور کویت به چه میزان است؟

شیعیانی که در این کشور زندگی می کنند از نظر تابعیت از دو گروه عمده تشکیل می شوند؛ این جمعیت سی درصدی، گروهی عجم یعنی غیرعرب می باشند و گروه دیگری تقریباً مساوی با آنها که اصالتاً عرب هستند. به دلیل اتخاذ سیاست های خصمانه از سوی دولتمردان سنی منطقه و حتی حاکمیت سنی کویت، سعی شده است شیعیان در مناصب پایین به کار گرفته شوند، هر چند به دلیل متعادل بودن این جمعیت راه منطقی این است که حاکمیت برای حفظ بستر سیاسی و دموکراسی خود، تعدادی از شیعیانی که قابلیت بالاتری دارند در ارکان سیاسی نقش آفرینی کنند، من جمله در مجلس امت که هم اکنون حدود ۹ کرسی از ۴۰ کرسی در اختیار شیعیان می باشد و عمده نمایندگان مجلس، از شیعیان عجم و به نحوی از طرفداران نظام جمهوری اسلامی ایران می باشند که از موقعیت قابل قبولی برخوردار می باشند و تاکنون در تصمیمات و پیگیری مشکلات جامعه شیعیان، نقش مناسبی ایفا کرده اند. اما در حوزه قوه مجریه، تعداد ۲ نفر از شیعیان که به نحوی متمایل به حاکمیت

ص: ۲۸۳

می باشند، در هیئت دولت حضور دارند و از بین شیعیان می توان افراد توانمند بیشتری که استحقاق جایگاه وزارتخانه را دارند یافت. در قوه قضائیه آمار دقیقی از افراد سرشناس وجود ندارد و ظاهراً دولت و حاکمیت، میدان ورود شیعیان به این حوزه را محدود کرده است. لازم به ذکر است شیعیان در شورای شهر که به نحوی در روند اجرائی شهری نقش آفرینی می کند، حضور مناسبی دارند و در صورت برنامه ریزی مناسب می توان افراد بیشتری در این حوزه وارد کرد.

سؤال دوم - شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش های عمده ای مواجه اند؟

- شیعیان برای دست یابی به سهم قابل قبول بدلیل وجود پتانسیل های مناسب که به نحوی حاکمیت و بخصوص گروه های سلفی از آن وحشت دارند و تاکنون سعی شده است شیعیان را به حاشیه بکشانند با چالش های زیادی مواجه اند ولی عمده چالش هایی که شیعیان را تهدید می کند به ترتیب عبارتند از:

الف - عدم اتحاد و یکپارچگی.

ب - عدم وجود یک رهبری واحد.

پ - عدم بهره برداری از فرصت های بدست آمده.

ت - عدم قبول مسئولیت های بزرگ و مناسب.

ث - عدم خود باوری و خود اتکایی.

ص: ۲۸۴

ج - عدم بهره برداری از امکانات موجود و داشتن اعتقادات غیر منطقی.

این ها از جمله موارد عمده ای است که به نحوی روند توسعه وضعیت شیعیان در ساختار سیاسی را محدود می کند و به عنوان چالش به حساب می آید.

سؤال سوم - شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت هایی برخوردارند؟

- شیعیان بدلیل برخورداری از یک اعتقاد منطقی اهل البیت^ع و دوری از هرگونه تشنج سیاسی و اجتماعی سعی کرده اند موقعیت متعادل و مناسبی در این کشور بدست آورند، لذا دولت علیرغم میل خود نمی تواند یکسری فرصت هایی را از این جمعیت قابل توجه سلب نماید. لذا شیعیان با اتخاذ یک روند قابل قبول، به راحتی می توانند از فرصت های زیر بهره برداری نمایند که این فرصت ها عبارتند از:

الف - جمعیت قابل قبول شیعیان که حدود ۳۰٪ جمعیت این کشور را تشکیل می دهند.

ب - قدرت اقتصادی مناسب.

پ - وجود شخصیت های برجسته علمی و دانشگاهی.

ت - وجود شخصیت های برجسته دینی و اجتماعی.

ث - وجود چهره های قابل قبول سیاسی در حوزه مجلس و دولت.

ج - سهولت ارتباط شخصیت های برجسته با دستگاه حاکمیت.

چ - سهولت تردد شیعیان به جمهوری اسلامی ایران و دیگر کشورهای مسلمان.

خ - وجود جوانان علاقه مند به نظام جمهوری اسلامی ایران.

د - وجود مراکز عمده دینی و مذهبی.

ص: ۲۸۵

ذ - وجود زمینه های مناسب جهت توسعه مراکز فرهنگی.

ر - وجود ایرانیان اصیل زیاد در این کشور.

و دیگر فرصت های مناسب که با کمی دقت در اوضاع کلی این کشور می توان فرصت های مناسب دیگری را یافت که به نحوی در قدرت گرفتن شیعیان نقش مؤثری دارد.

سؤال چهارم: به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره برداری از فرصت ها و مواجه شدن با چالش های پیش رو انجام دهند شامل چه مواردی است؟

- برای پاسخ به این سؤال بایستی کار کارشناسی انجام شود، ولی می توان بیان کرد که شیعیان با کمی دقت و تأمل با سایر گروه های شیعی مانند شیرازی ها و حزب دعوت و غیره، می توانند یک امت منسجم و یکپارچه ای را شکل بدهند که برای گرفتن حق و حقوق خود از دستگاه حاکمیت، به راحتی وارد صحنه های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و حتی امنیتی شوند زیرا تاکنون حاکمیت سعی کرده بود خط قرمزی برای ورود شیعیان به این صحنه ها بکشد که با اتخاذ یک رهبری واحد و اتخاذ برنامه های قابل قبول و قابل اجرا، موج جدیدی از جوانان را به صحنه های مختلف سوق داد ولی متأسفانه تاکنون از این مهم غافل بوده و روز به روز فرصت های موجود به یک معضل و در نهایت یک چالش و تهدید علیه شیعیان تبدیل شده است که انحطاط جوانان به سوی مسائل ضد اخلاقی از جمله ابزاری است که وحدت و یکپارچگی و تقویت اعتقادی را بین شیعیان تضعیف می کند.

ص: ۲۸۶

- کویت نسبت به سایر کشورهای منطقه از یک موقعیت فوق العاده ای برخوردار است که شیعیان می توانند این وضعیت را توسعه دهند. هجوم بی وقفه گروههای سلفی تندرو و وهابی به دلیل این است که از این موقعیت شیعیان احساس خطر می کنند و تلاش می کنند دولت و حاکمیت را که در این چند سال راه ورود شیعیان به ارکان سیاسی را فراهم کرده است، محدود نمایند و شیعیان نایستی از این مهم غافل باشند.

* جدول سهم هریک از عناصر قدرت در هیأت حاکمه کویت و میزان سهم شیعیان از این قدرت ها

ردیف

ارکان قدرت

میزان سهم این

قدرت ها

میزان سهم

شیعیان

-۱

امیر کویت و

خاندان سلطنتی

۳/۲۸٪

۶/۰٪

-۲

قوه مجریه

۱/۱۴٪

۸/۲٪

-۳

قوه مقننه

۱۷٪

۴/۳٪

-۴

قوه قضائیه

۱/۱٪

-۵

بنگاههای

اقتصادی عمده

۳/۱۱٪

۴٪

-۶

N.G.O. ها و مؤسسات مشابه

۸/۲٪

۸/۲٪

-۷

روحانیون و

سازمان های مذهبی

۱/۱۴٪

۶/۵٪

-۸

احزاب سیاسی

۳/۱۱٪

۳/۲٪

-۹

مجموع

۵- مصاحبه شونده (۵)

۶- مصاحبه شونده (۶)

در گذشته به شیعیان خلیج فارس و نیز شیعیان کویت توجهی نمی شد و آنان را رها کرده بودند و در آن دوران، روابط آنان با هیئت حاکمه کویت در سطح خوبی قرار داشت، امّا بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، از شیعیان به طور کلی به عنوان اهرم فشار علیه حکومت کویت استفاده گردید و حوزه نفوذ ایران در منطقه خلیج فارس، بخش عمده اش شیعیان بوده است. این اتفاقی که افتاد (یعنی انقلاب اسلامی ایران) نوع رویکرد و نگرش،

ص: ۲۸۷

پیرامون شیعیان منطقه و نیز شیعیان کویت تغییر نمود. در گذشته دولت کویت به شیعیان این کشور کمک‌هایی می‌کرد، اما با به وجود آمدن شرایط جدید، رویکرد پیرامون شیعیان تغییر نمود و آنان را با یک بحران و چالش روبرو کرد. این امر نه تنها نفوذشان را در دولت کاهش داد، بلکه قدرت سیاسی آنان نیز کم شد و نسبت آنان حساسیت ایجاد شد. در سابق و در مقاطع مختلف، نمایندگان شیعه در مجلس امت کویت به ۹ نفر رسید، اما بعد از انقلاب اسلامی ایران به دلیل بی‌اعتمادی دولت به آنان و نیز ایجاد تشت و تفرقه در میان شیعیان، این تعداد سیر نزولی به خود گرفت و خودش را در صحنه سیاسی کویت نشان داد.

گروه‌های شیعی از خط امامی گرفته تا طیف شیرازی‌ها، مقلدین آیت‌الله سیستانی و میرزا حسین احقاقی، در میان شیعیان کویت ظهور پیدا نمود و خط امامی‌ها دیگران را ضد انقلاب به حساب می‌آوردند و به طور طبیعی دولت از این اختلافات و شکاف و گروه‌بندی‌ها در میان شیعیان به نفع خود استفاده و بهره‌برداری می‌نمود.

مسئله دوم که قابل توجه است، شیعیان کویت ظرفیت و پتانسیل و امکانات بالقوه خود را از دست داده و باعث کاهش ایفای نقش و قدرت چانه‌زنی گردیده‌اند.

در میان شیعیان کویت، نحله های فکری مختلف به وجود آمده و همه شیعیان کویت به جمهوری اسلامی ایران گرایش ندارند و خط آیت الله سیستانی پایگاه اول و خط آیت الله شیرازی پایگاه دوم و سپس طیف امامی ها که طرفداران ایران و رهبر معظم انقلاب می باشند در کویت در میان شیعیان نفوذ دارند. اما طیف احقاقی ها هر چند که طرفدار انقلاب اسلامی ایران هستند و به ایران اظهار محبت می کنند، دیدگاه سیاسی ندارند و در سیاست دخالت نمی کنند.

شیعیان کویت قبل از انقلاب اسلامی ایران به دلیل اعتماد دولت به آنان و نیز نزدیکی شیعیان به خاندان آل صباح، جایگاه و نفوذ خوبی در این خاندان داشتند و شیعیان، احساس جدایی از هیئت حاکمه کویت نمی نمودند.

سؤال

اول: سهم شیعیان در هر یک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

شیعیان کویت نسبت به شیعیان منطقه خلیج فارس از لحاظ سیاسی در سطح خوبی قرار دارند و این به دلیل اینکه ایرانی ها در این کشور حضور دارند، سطح آگاهی و شعور سیاسی آنان از شیعیان خلیج فارس بیشتر است. و دولت کویت خیلی از آنان را در دولت جا داده بود و حتی تعدادی از آنان را در حد مشاور استفاده می کرد. امّا بعد از به وجود آمدن بی اعتمادی میان دولت و شیعیان، نقش آنان در دولت و هیئت حاکمه کم رنگ شد. سهم شیعیان در قوه مقننه را می شود افزایش داد. در میان شیعیان نیروهای توانگر زیادی وجود دارد، آنان می توانند در جهت ورود به مجلس امت کویت در مناطق دیگر کویت شرکت نمایند و رأی کسب نمایند. اکنون شیعیان در قوه مجریه حضور کمی و در قوه مقننه نسبتاً حضور خوبی و در قوه قضائیه حضور ندارند. در نتیجه می شود گفت: آنان در قدرت سیاسی سهم کمی دارند... شیعیان کویت به این نتیجه

ص: ۲۸۹

رسیده اند که در مقابل حضور کم آنان در صحنه سیاسی به دلیل شرایط سیاسی کشور، باید در بخش اقتصادی و علمی فعالیت شایانی داشته باشند و نیز این کار را انجام دادند و در این دو بخش حضور و فعالیت خیلی خوبی دارند. هوشیاری و سطح آگاهی و علمی آنان در مقایسه با شیعیان منطقه خلیج فارس خیلی خوب است و آنان سعی دارند در اعتماد سازی با دولت پیش بروند و نگرانی دولت کویت را نسبت به خودشان رفع نمایند.

جمهوری اسلامی ایران اگر بخواهد شیعیان کویت را تقویت کند، باید آنان را محور قرار بدهد نه ابزار. باید جمهوری اسلامی ایران، رویکرد خود را پیرامون شیعیان کویت تغییر بدهد و منافع آنان را در نظر بگیرد که از این کار منافع جمهوری اسلامی ایران تأمین می شود.

سؤال دوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش های عمده ای مواجه اند؟

- اختلاف

نظر میان شیعیان و پراکندگی سکونت شیعیان در کویت، در مؤثر واقع شدن آراء شیعیان در انتخابات تأثیر منفی گذاشته است.

- عدم وجود رهبری واحد و وجود اختلاف سیاسی میان شیعیان بر اثر تقلید از مراجع مختلف با نوع نگرش و رویکرد سیاسی کاملاً متنوع.

ص: ۲۹۰

خارجی ها و تهاجم فرهنگی مبتدل غربی، فساد را در جامعه و در میان جوانان کویت به ویژه جوانان تحصیل کرده شیعه ترویج داده و آنان را نیز به خطر انداخته است.

- علی رغم وجود در صد قابل توجه جمعیت شیعیان، دولت آنان را در تدوین سیاست در سطح عالی کشور مشارکت نمی دهد.

- برخورد تبعیض آمیز دولت میان سنی ها و شیعیان در انتشار کتاب های شیعه، ساخت مساجد، فعالیت نشریات و در چپش تعداد حوزه های انتخاباتی پارلمان به منظور در انزوا قرار دادن شیعیان.

- دولت کویت برای تغییر بافت جمعیتی شیعیان کویت به نفع اهل تسنن، به قبایل سنی تابعیت کویتی اعطا می کند. لیکن شیعیان کویت را از حق تابعیت محروم نموده است.

- محدودیت پذیرش شیعیان در وزارتخانه های حساس مانند وزارت خارجه و وزارت کشور و پرهیز از بکارگیری در پست های حساس دولتی و نظامی بالاخص در دوره زمانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در دوران جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران.

- احساس خطر مسئولان کویتی نسبت به فعالیت های بخشی از ایرانیان مقیم در این کشور که به نفع انقلاب اسلامی فعالیت می کنند و افکار و اندیشه های انقلابی را ترویج می نمایند.

- نظام خویشاوند سالاری در میان حکام کویت در عزل و نصب افراد جامعه که مختص جامعه ای قبیله گراست، عامل مضاعفی برای محدودیت اشتغال شیعیان در بخش دولتی شده است.

- سوء ظن های دولت و نیروهای اجتماعی جامعه سنی تندرو نسبت به شیعیان کویت.

- تلاش وهابی های کویت در عدم شرکت دادن شیعیان در همایش های مذهبی در کویت، چاپ کتاب های تکفیری ضد شیعی و متهم کردن آنان به رافضی بودن، اعتراض به خواسته شیعیان برای ساخت مسجد و حسینیه در کویت و مسلط شدن دولت کویت بر جریانهای اختلاف انگیز در هر مورد.

- حمله روزنامه های کویت به عقائد و مرجعیت شیعه و به مجالس و دسته های حسینی و این مجالس را خرافات از غار درآمده خواندن و حمایت دولت از آنان.

- وهابی های کویت فعالیت های فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و سیاسی بر ضد شیعیان را به صورت سازمان یافته اجرا می کنند و نفوذ زیاد آنان در دولت باعث شده دولت هم واکنش علیه فعالیت های شیعی نشان دهد.

- رسانه ها از طریق نمایندگان و سیاستمداران و کتب سلفی های تندرو، تبلیغات منفی ضد شیعی به منظور گسستن وحدت در میان جامعه شیعه و سنی به راه انداخته اند.

- گسترش وهابیت و افزایش چشم گیر شمار سلفی های تندرو در حاکمیت، مانع پذیرش شیعیان در دستگاه های دولتی این کشور شده است.

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت‌هایی برخوردارند؟

- حضور وزرای شیعه در کابینه دولت (هر چند که کم رنگ است) می‌تواند مشروعیت سیاسی شیعیان را تحقق بخشد.

- حضور شیعیان در سطوح میانی در برخی از وزارتخانه‌ها می‌تواند در نفوذ شیعیان در این مؤسسات مؤثر باشد.

- حضور نمایندگان شیعی در مجلس امت کویت، می‌تواند در خنثی کردن تبلیغات ضد شیعه و برای اعلام خواسته‌های خود مؤثر باشد.

- حضور شیعیان در دانشگاه کویت، به عنوان مسئولان بخش‌های مختلف دانشگاهی و اعضای هیئت علمی.

- مشارکت شیعیان در امور اجتماعی از طریق مؤسسات خیریه، فعالیت‌های فرهنگی و بنگاه‌های اقتصادی کویت می‌تواند از انزوای سیاسی آنان جلوگیری نموده و هویت خود را باز یابند.

- اتحاد گروه‌های سیاسی شیعیان بدون در نظر گرفتن وابستگی مذهبی و اجتماعی می‌تواند در انتخاب رهبری واحد مؤثر باشد.

- وجود فضای باز سیاسی موجود در کویت در مقایسه با کشورهای عربی، زمینه‌های رشد سیاسی اقلیت‌های مذهبی را فراهم نموده است.

- وفاداری شیعیان به حاکمیت قانونی کشور، آنها را از جایگاه ویژه‌ای نزد حکام و امرای کویت برخوردار نموده است.

- مشارکت شیعیان با دولت در امور دفاعی این کشور در مقابل حملات دشمن به کویت.

- تعامل خوب میان شیعیان و اهل تسنن کویت (جدا از تنش های موجود با سلفی های تندرو) می تواند از هرگونه اختلافات فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی جلوگیری کند و تبلیغات جریان های افراطی تکفیری را خنثی نمایند.

- وجود امکانات گسترده جمهوری اسلامی ایران و علاقه مندی برای تقویت شیعیان، فرصت های مناسبی را برای شیعیان ایجاد می نماید.

سؤال چهارم: به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره برداری از فرصت ها و مواجه شدن با چالش های پیش رو انجام دهند شامل چه مواردی است؟

الف - ارتقای سطح کیفی شیعیان در ابعاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی.

ب - تلاش برای همزیستی مسالمت آمیز با دیگر نحله های فکری.

پ - ارائه یک تصویر روشن به دور از هرگونه پنهان کاری از خود در رفتار و کردار.

ت - اجتناب از هرگونه اقدام تفرقه افکنانه در ابعاد مختلف.

ث - تلاش برای اعتمادسازی با دولت با رعایت تمام مبانی و ارزش های دینی و مذهبی.

ج - حضور فعال در مراکز آموزشی به ویژه در دوره ابتدایی و دبیرستانی.

ص: ۲۹۴

سؤال اول - سهم شیعیان در هر یک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

جواب: بسیار ضعیف است.

سؤال دوم - شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش‌های عمده‌ای مواجه‌اند؟

۱- عدم تعامل متقابل با رؤسای قوای سه‌گانه، ۲- مخالفت و مبارزه جدی وهابیت به ویژه با آنان. ۳- سیاست منطقه‌ای و ناسیونالیستی افراط‌گرایان سنی.

سؤال سوم - شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت‌هایی برخوردارند؟

۱- همکاری با سازمان‌های حقوق بشری، ۲- انسجام و اتحاد داخلی، ۳- امکانات و ظرفیت‌های بالای اقتصادی.

سؤال چهارم - به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره‌برداری از فرصت‌ها و مواجهه شدن با چالش‌های پیش‌رو انجام دهند، شامل چه مواردی است؟

الف - انسجام کارهای فرهنگی و اطلاع‌رسانی گسترده و شفاف.

ب - شرکت جدی و همه‌جانبه در فعالیت‌های سیاسی و انتخابات‌های متعدد.

پ - تشکیل کارگروه‌های علمی - فرهنگی - اقتصادی و مذهبی با رویکرد ترقی‌خواهانه.

ت - بیان مظلومیت‌ها و محدودیت‌ها برای افکار عمومی و برخورد عاقلانه با جریان‌های سیاسی موجود.

ث

- بیان حقایق آرمانی شیعی جهت جلوگیری از شیعه‌ستیزی و شیعه‌گریزی.

ج - آسیب شناسی جوامع شیعی و تلاش جهت ارتفاع سطح کمی و کیفی مناطق شیعه نشین.

چ - اتحاد و پشتکار جدی در سیاستگذاری های لازم در پیشبرد جامعه شیعی کویت.

* جدول سهم هریک از عناصر قدرت در هیأت حاکمه کویت و میزان سهم شیعیان از این قدرت ها

ردیف

ارکان قدرت

میزان سهم این قدرت ها

میزان سهم شیعیان

۱

امیر کویت و خاندان

سلطنتی

۵/۲۱٪

۲

قوه مجریه با ریاست

امیر کویت

۱/۱۴٪

۲/۱٪

۳

قوه مقننه

۱/۱۹٪

۵/۰٪

۴

قوه قضائیه

۵/۲۱٪

۵

بنگاههای اقتصادی عمده

۶/۹٪

۸/۴٪

۶

N.G.O ها و مؤسسات مشابه

۴/۲٪

۷/۰٪

۷

روحانیون و سازمانهای

مذهبی

۷/۴٪

۲/۱٪

۸

احزاب سیاسی

۱/۷٪

۲/۱٪

۹

مجموع

۱۰۰٪

۶/۹٪

۷- مصاحبه شونده (۷)

۸- مصاحبه شونده (۸)

سؤال

اول: سهم شیعیان در هر یک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

بسیار محدود اما رو به تزاید.

ص: ۲۹۶

سؤال دوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش‌های عمده‌ای مواجه‌اند؟

متأسفانه از آنجایی که شیعیان این کشور از نژادها و زبان‌های مختلف بوده و عموماً مهاجر می‌باشند، پیوند دادن این گروه‌ها به هم بسیار مشکل می‌باشد. ضمن آنکه حاکمان این کشور و سیاستمداران آمریکایی هرگز شکل گرفتن یک حکومت شیعی را بر نمی‌تابند.

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت‌هایی برخوردارند؟

مهم‌ترین فرصت شیعیان کویت همسایگی با کشور شیعه‌نشین ایران است که تقریباً با عنوان یک قدرت منطقه‌ای هم شناخته می‌شود. دومین فرصت از جغرافیای انسانی این کشور سرچشمه می‌گیرد، جمعیت شیعیان در این کشور بر طبق آماری که دایرةالمعارف اینکارتکا ارائه می‌دهد حدود ۴۰ درصد، جمعیت اهل تسنن ۴۵ درصد و ۵ درصد هم ادیان دیگر را در بر می‌گیرد. در واقع در این کشور اکثریت مذهبی وجود ندارد لذا شیعیان با اتحاد می‌توانند به راحتی کرسی‌های پارلمان را تصاحب نمایند.

سؤال چهارم: به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره‌برداری از فرصت‌ها و مواجه شدن با چالش‌های پیش رو انجام دهند شامل چه مواردی است؟

در درجه اول اتحاد بین گروهی بعد از آن؛ بالا بردن میزان تحصیلات، میزان قدرت مالی، ارتباط با ایران به عنوان قدرت برتر منطقه و تنها کشور شیعه‌نشین جهان و... اینها عوامل بسیار مهمی می‌توانند باشند برای استفاده از فرصت‌هایی که در آینده امکان

روبه روشن شدن با آن را ممکن است بدست آورند.

* جدول سهم هریک از عناصر قدرت در هیأت حاکمه کویت و میزان سهم شیعیان از این قدرت ها

ردیف

ارکان

قدرت

میزان

سهم این قدرت ها

میزان

سهم شیعیان

۱

امیر کویت و خاندان سلطنتی

نظام سیاسی کویت پادشاهی مشروطه

است و پادشاهی در خاندان مبارک الصباح موروثی است.

شیعیان در این جایگاه از هیچ

سهمی برخوردار نیستند زیرا ولیعهد از این خاندان بوده و تماماً سنی هستند.

۲

قوه

مجریه

۱۶

۲ وزیر به نامهای «جاسم الشمالی»

و «فاضل صفر علی صفر» لذا با توجه به جمعیت شیعیان سهم محدودی را در بر می گیرد.

۳

قوه

۵۰ کرسی دارند اما ظاهراً این

قدر از قوه بالایی برخوردار نیست به گونه ای که حتی نمایندگان پارلمان از مصونیت قضایی برخوردار نیستند. گرچه سیستم سیاسی این کشور به نسبت دیگر شیخ نشین های منطقه به دموکراسی های غربی نزدیک تر می باشد.

۵ کرسی پارلمان را در ۸۲ کسب

کردند که با توجه به جمعیت حدود ۴۰ درصدی شیعیان سهم بسیاری محدودی است.

۴

قوه

قضائیه

۵

بنگاه های

اقتصادی عمده

۶

N.G.O ها و مؤسسات مشابه

انجمن های عام المنفعه، گروه هایی

تأثیرگذار در شکل گیری تصمیم های سیاسی به شمار می آیند.

۷

روحانیون

و سازمان های مذهبی

از

جمله شیخ حسین معتوق

۸

احزاب سیاسی (به معنای مصطلح)

جایگاه چندانی ندارند، اما دارای صدها دیوانیه است که در جلسات مردمی برگزار می شود و نهادهای مدنی در آن فعال هستند.

از جمله گروه های شیعی فعال در

این کشور «دار التوحید» می باشد که به عنوان بزرگ ترین سازمان مذهبی، سیاسی فعال

شناخته شده است و گفته می شود تا حدود زیادی تحت تأثیر اندیشه های سیاسی و

انقلاب ایران می باشد. دومین گروه، حزب ائتلاف اسلامی الوطنی است که از مهاجرین

شیعی شرق عربستان می باشند. حزب دعوت، گروه شیعی مهم دیگری است که او هم متهم به روابط با ایران می باشد.

نکته ای

را که لازم می دانم تذکر دهم آن است که کویت به لحاظ جغرافیای سیاسی، همواره در

موقعیت نامطلوبی قرار داشته و به دلیل کوچکی جغرافیایی و همسایگان بزرگی چون

ایران، عراق و عربستان، و ادعاهای مرزی عراق و عربستان با این کشور، به خاطر

منافع خویش، همواره به یک کشور بیگانه وابسته بوده تا موازنه قدرت را حفظ نماید

و البته این کشور ثالث همواره شامل کشورهای غربی خصوصا آمریکا و انگلیس می شده

است. لذا رویکرد سیاستمداران این کشور به گونه ای هستند که سیاست کشورهای فوق

باشد. بنابراین اگر به نسبت دیگر کشورهای منطقه، دموکرات تر است به دلیل سیاست های

دموکراسی سازی آمریکا می باشد از سوی دیگر رفتار این کشور با شیعیان همواره

وابستگی نزدیک به روابط ایران و کویت و روابط ایران با آمریکا و انگلیس و...

داشته و نمی توان زیاد بدان خوشبین بود.

نکته ای

را که لازم می دانم تذکر دهم آن است که کویت به لحاظ جغرافیای سیاسی، همواره در موقعیت نامطلوبی قرار داشته و به دلیل کوچکی جغرافیایی و همسایگان بزرگی چون ایران، عراق و عربستان، و ادعاهای مرزی عراق و عربستان با این کشور، به خاطر منافع خویش، همواره به یک کشور بیگانه وابسته بوده تا موازنه قدرت را حفظ نماید و البته این کشور ثالث همواره شامل کشورهای غربی خصوصا آمریکا و انگلیس می شده است. لذا رویکرد سیاستمداران این کشور به گونه ای هستند که سیاست کشورهای فوق باشد. بنابراین اگر به نسبت دیگر کشورهای منطقه، دموکرات تر است به دلیل سیاست های دموکراسی سازی آمریکا می باشد از سوی دیگر رفتار این کشور با شیعیان همواره وابستگی نزدیک به روابط ایران و کویت و روابط ایران با آمریکا و انگلیس و... داشته و نمی توان زیاد بدان خوشبین بود.

۸- مصاحبه شونده (۸)

ص: ۲۹۹

سؤال اول: سهم شیعیان در هریک از عناصر قدرت کشور کویت چه میزان است؟

الف - بستگی دارد به نزدیک شدن شیعیان به دولت و دور شدن آنها.

ب - همخوانی منافع عملی شیعیان با منافع دیگر شیعیان ذی نفوذ در دولت.

پ - سطح اتحاد گروه های سیاسی و اجتماعی شیعیان برای اینکه به همان نسبت دولت به آنان کمک می کند.

ت - موقعیت سکونت خوب شیعیان در ساحل جنوبی پایتخت و ادامه داشتن آن.

ث - سکونت شیعیان در منطقه شرق در پایتخت کویت از ابتدای تأسیس این کشور تا تخریب دروازه های آن تا امروز.

سؤال دوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود با چه چالش های عمده ای مواجه اند؟

الف - چالش مذهبی اقلیت در مقابل اکثریت.

ب - ساختار قبیله ای در کویت و نفوذ آنان در دستگاه های دولتی

پ

- پیروزی انقلاب اسلامی ایران و حساسیت دولت از نفوذ شیعیان در دولت.

ت - تفرقه و تشتت در میان گروه های شیعی و اثرات منفی در پذیرش آنان در دولت.

ث - عدم مطالبه خواسته های شیعیان توسط تجار شیعی طرفدار دولت که در چهار قرن اخیر تا کنون به دولت نزدیک هستند.

سؤال سوم: شیعیان برای رسیدن به سهم مناسب خود از چه فرصت‌هایی برخوردارند؟

شیعیان به این دو ماده قانون اساسی ۱۹۶۲ کویت احترام می‌گذارند:

الف - احترام به حاکمیت آل صباح که در ماده چهارم این قانون اساسی آمده است.

ب - ماده ششم این قانون مبنی بر این که همه شهروندان کویتی در مقابل قانون، حقوق و امتیازات مساوی دارند. و از این ماده جهت گرفتن حقوق سیاسی و اجتماعی خود استفاده می‌کنند، هر چند که شیعیان یک اقلیت هستند و بیشتر از یک ربع جمعیت کویت را تشکیل نمی‌دهند. و در این ماده میان شهروند شیعی و سنی هیچ تفاوتی قائل نشده است.

سؤال چهارم: به نظر شما اقدامات اساسی که شیعیان باید برای بهره‌برداری از فرصت‌ها و مواجهه شدن با چالش‌های پیش رو انجام دهند، شامل چه مواردی است؟

الف - داشتن حسینیه‌ها و مساجد و دیوانیه‌ها که بهترین جا برای تبلیغ امور فرهنگی و فکری ناب است.

ب - ترویج دروس مذهبی و فرهنگی توسط شخصیت‌های دینی و فکری و فرهنگی در قالب تشکیل جلسات، همایش‌ها، سمینارها و کنفرانس‌ها.

پ - استفاده از انجمن‌های فرهنگی در نشر و تبلیغ امور فرهنگی و مذهبی.

ت - حضور شیعیان در همایش‌ها و کنفرانس‌های اسلامی در داخل و خارج، جهت معرفی و تماس شیعیان با دیگر ملل کشورهای خارجی.

ث - معرفی شیعه از طریق رسانه‌ها و مطبوعات و نوشتن مقالات در هر مناسبتی.

ج - شرکت در مناظره‌های تلویزیونی با افراد مخالف.

ص: ۳۰۱

چ - عمل نمودن به مسائل فقهی و شرعی جهت درس گرفتن دیگران از آنان.

ح - ساختن کتابخانه ها با تجهیزات کامپیوتری جهت معرفی مذهب شیعه و استفاده از تکنیک های روز تبلیغاتی.

خ - اتحاد میان شیعیان در هدف و عقیده و انسجام و همبستگی و هماهنگی در میان آنان.

د - توافق در میان شیعیان بر هشدارهای مشترک که توسط دشمن علیه آنان تبلیغ می شود.

ص: ۳۰۲

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ ه.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
 ۲. ارتباط با مراکز هم سو
 ۳. پرهیز از موازی کاری
 ۴. صرفاً ارائه محتوای علمی
 ۵. ذکر منابع نشر
- بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نمایم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آبا ده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

